Aalborg Universitet

Proper names in the Linguistic Landscape

theoretical challenges in a multimodal discourse

Sandst, Line; Syrjälä, Vainö

Published in:
Namn i skrift. Names in Writing

Publication date:
2020

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Link to publication from Aalborg University

Citation for published version (APA):
Sandst, L., & Syrjälä, V. (2020). Proper names in the Linguistic Landscape: theoretical challenges in a multimodal discourse. In M. Löfdahl, M. Waldispühl, & L. Wenner (Eds.), Namn i skrift. Names in Writing: Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018 (pp. 337-355). Norna-Foerlaget.

General rights
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from vbn.aau.dk on: July 04, 2025

Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 44

NORNA-rapporter 98

Namn i skrift. Names in Writing

Handlingar från NORNAs 48:e symposium
i Göteborg den 29–30 november 2018

Göteborg 2020

Ingår som del 44 i Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning
och som NORNA-rapporter 98

© Respektive författare och
Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning
Göteborgs universitet
Box 200 SE-405 30 Göteborg

Tryck: Brandfactory AB
Sättning: Jocke Wester
Bokens omslag har formgivits av Sven Lindström och baseras på ett foto
av Michelle Waldispühl.

ISSN 0346-6728
ISSN 0348-7741
ISBN 978-91-7276-098-1
ISBN 978-91-87850-03-5

Namn i skrift. Names in Writing

Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018

Redigerade av Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl & Lena Wenner

Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning

NORNA-förlaget

Göteborg & Uppsala 2020

Utgiven av styrelsen för Meijerbergs institut
vid Göteborgs universitet
i samarbete med NORNA

Namn i skrift. Names i Writing. Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018. Redigerade av Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl och Lena Wenner. [Names in Writing. Proceedings from NORNA's 48th symposium in Gothenburg, November 29–30, 2018. Edited by Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl and Lena Wenner.]

ABSTRACT

Namn i skrift var temat för NORNAs 48:e symposium som hölls i Göteborg 29–30 november 2018. Skriftstudier har fått allt större betydelse inom språk- och kulturvetenskaper de senaste åren. Frågor som rör såväl grafonomi och stavningsregler som skriftens sociala dimension har väckt intresse. Inom namnforskning har skriftstudier inte i högre utsträckning uppmärksammats som ett eget fält, även om många studier behandlar namn i skrift. Inom andra språkvetenskapliga fält, såsom språkliga landskap, behandlas ofta namn ur ett sociolingvistiskt perspektiv utan att själva namnen och dess särställning inom språket beaktas. I volymen sammanförs olika discipliner som behandlar namn i skrift ur olika perspektiv. Genom de 22 bidragen i volymen belyses de sociala, kommersiella, politiska och historiska dimensioner som namn har.

Artiklarna i denna rapport är vetenskapligt granskade av utomstående experter.

Contents

Introduction 7

Emilia Aldrin
Namnbrukets betydelse för social och kulturell representation i grundskolans läromedel. Beskrivning av ett projekt 13

Martin Sejer Danielsen
Sagn som kilde i stednavneforskningen – et indledende studie 23

Ann-Catrine Edlund, Lars-Erik Edlund & Ulf Lundström
Basttulijani och *Janosa Eva*. Personnamn och identifikation i Kågeträskdagboken 1891–1901 37

Birgit Falck-Kjällquist
Namndubbletter på namnbärare i bohuslänska farvatten 61

Staffan Fridell
Omtolkning av ortnamn genom felläsning 73

Ana-Maria Gînsac & Mădălina Ungureanu
Writing foreign toponyms in premodern Romanian (1780–1830) 79

Linnea Gustafsson
Sminknamn som identitetsskapande textresurs 97

Kaisa Rautio Helander
Fra sitatnavn til ortografiske lånenavn. Eksempler fra nordsamiske områder i Sverige og Norge 113

Olof Holm
Smeknamn i vardagslag och i skrift. Bruket av hypokorismer i det medeltida Jämtland 127

Johan Järlehed
Pride and profit: naming and branding. Galicianness and Basqueness in public space 147

Simon Kistler
Respelling names. The long vowels /i, u, ü/ and the New High German Diphthongisation in Swiss names 177

Magnus Källström
Vikingatida personnamn i Medelpad 195

Tiina Laansalu & Peeter Päll
The magic of old spelling in Estonian place names 213

Helle Lykke Nielsen
Den kulturelle grav. Arabiske navne på muslimske gravsteder i Danmark 223

Damaris Nübling
Jona and *Jonah* – *Mandy* and *André*. The spelling of first names in German in relation to gender and ethnicity 241

Alessandro Palumbo
Same script, different rules? On the alleged different spelling of names compared to other words in runic inscriptions 263

Alexandra Petrulevich
Med ortnamnsvarianten i centrum: presentation av ett teoretiskt och metodologiskt verktyg för att analysera namn i skrift 289

Tomohiro Sakai
On Japanese generic names: are they part of the language? 307

Christina Sanchez-Stockhammer
Hello Mary Lou (and Mary-Lou and Marylou, too)! Exploring the applicability of English compound spelling strategies to composite names 325

Line Sandst & Väinö Syrjälä
Proper names in the Linguistic Landscape: theoretical challenges in a multimodal discourse 337

Emma Sköldberg
Egennamnsanvändning och representativitet i *Svensk ordbok* 355

Daniel Solling
Tillnamnsbruket bland svenska adliga i stamböcker 379

NORNA-rapporter 395

Introduction

This volume contains papers presented at the 48th NORNA symposium that took place in Gothenburg, Sweden, 29–30 November 2018. The conference was collaboratively organised by the research area "Language in Society, Writing and Society" at the Department of Languages and Literatures at the University of Gothenburg, and the Institute for Language and Folklore in Gothenburg. The symposium attracted a great deal of interest with 84 participants from the Nordic countries, other European countries and pleasantly, non-European contributors were also present. The use of the Nordic languages as well as English in this volume reflects this wide range of participants.

The idea for the topic "names in writing" arose from the research interests of the editors and conference organisers, which include onomastics, linguistics as well as sociolinguistics of writing.

To introduce the topic, we quote from the most important document for the history of writing in the Christianised world, the Bible. The passage is from the episode on the birth of John the Baptist in the Gospel of Luke:

> When the time came for Elizabeth to have her child, she gave birth to a son. Her neighbors and relatives […] were going to name him after his father Zechariah. But his mother replied, "No! He shall be called John." They said to her, "There is no one among your relatives who bears this name." So they made signs to his father to inquire what to name the child. Zechariah asked for a tablet and wrote, "His name is John." And they were all amazed." Luke 1:57–63

Elisabeth and Zechariah broke the society's naming tradition. To legitimise this particular name choice, Zechariah uses the medium of writing, and through the act of writing down the name – instead of just saying it, the name was publicly determined and legitimised. There was no further protest and John was called John. Thus, the materialisation of the name served as a kind of manifestation of a definite decision, the name was literally carved in stone (or wood).

Another example where the mere act of writing down a personal name serves as an important instrument in several official and unofficial social contexts is the handwritten signature. By writing your signature, you give a declaration of consent. In this context, the mere act of writing your name is

crucial whereas the legibility and the result is secondary. Playing with this common frame of handwritten signing, the German satirical journal *Der Postillon* takes the illegibility of Angela Merkel's signature as a baseline to ask amusingly if Germany actually is led by a secret ruler named Cuple Whil (see Figure 1). In English translation, the German text says: "Germany's secret ruler? All government resolutions signed by 'Cuple Whil'instead of 'Angela Merkel'."

FIGURE 1. *Screenshot from the German satirical online newspaper www.der-postillon.com.*

These two examples give a glimpse of the significance of names in writing from a sociolinguistic and pragmatic perspective. Needless to mention that the theme is far richer than that.

Written names have been subject to onomastic and linguistic studies ever since. So far, however, we lack a collection with an analytical focus on the characteristics specific to the written form. In previous onomastic research, where written names were addressed in their own right, the focus has mostly been on the graphemics. On the other hand, fields outside onomastics have recently been emerging, such as linguistic landscape studies, dealing with written names from a sociolinguistic perspective, albeit without a specific interest in names. With a distinct focus on names in writing, this volume brings together scholarship from different fields

within both traditional name studies and other disciplines that approach the subject from different angles. It is the distinguished aim with this volume to reflect on the significance of writing in the study of names by covering a wide range of topics in the hope of stimulating further research within this field.

In the contribution that is based on the first plenary lecture of the conference, Damaris Nübling shows how the *spelling of personal names serves as an index for social information* such as gender, nationality or ethnicity, and demonstrates the relevance and significance of names in writing for current discussions within both graphemics and socio-onomastics. In the paper resulting from the second plenary lecture, Johan Järlehed discusses how nationalist trends and commercial interests are reflected and reproduced through names in different *written genres in public space*. Thus, names in writing here are addressed within the framework of linguistic landscape studies at the intersection of language, national identity, economy and power.

The relevance of *written names in a social and commercial context* is a topic dealt with in numerous other contributions in the volume: Linnea Gustafsson addresses commercial names in her contribution on make-up names as an identity-shaping text resource and shows how names are used for marketing purposes. Helle Lykke Nielsen demonstrates how Muslim identity is expressed through names and language choices on tombstones, whereas Line Sandst and Väinö Syrjälä emphasise the general importance of studying multimodal aspects of names in the linguistic landscape. Based on diary material from the end of the 19th century, Ann-Catrine Edlund, Lars-Erik Edlund and Ulf Lundström discuss how social identification and identity is created and maintained through names.

Tiina Laansalu and Peeter Päll, on the other hand, show what social consequences the *change of spelling conventions in names* can have. In their case study on Estonian place names, they show that the spelling of names is considered a part of the cultural heritage of an area and its change can lead to emotional reactions. Kaisa Rautio Helander also deals with changes in spelling conventions and their effects on names in her study on Northern Sami place names. She applies a contactonomastic perspective with a focus on the *linguistic adaptation of written names* and discusses the influence of language policies on orthographic loan names. Furthermore, Birgit Falck-Kjällquist also reasons on contactonomastic grounds and shows that twin names in medieval navigational

charts might have derived from two linguistically different user circles. Ana Maria Gînsac and Mădălina Andronic Ungureanu treat the adaptation of names across languages and writing systems in premodern Romanian names and the various factors that lead to a great form variability in the contact results. Simon Kistler's contribution is also linked to the topic of contact in names. He investigates the *spelling of names in the context of diglossia* in German speaking Switzerland where the phonology of the spoken dialects has deviated from written Standard German ever since the latter was adopted.

Olof Holm makes the comparison of *written vs. spoken names and naming customs* a subject of discussion in his study on hypochorisms in medieval official documents in relation to a possible everyday use of these names. Addressing the current naming practices in Japanese, Tomohiro Sakai on his part shows that written names have a particular status in the lexicon and differ significantly from spoken language.

In an empirical study of Viking-Age Swedish runic inscriptions, Alessandro Palumbo compares the *spelling in names vs. appellatives* and deals with the question whether personal names, that are considered to have more communicative weight, are spelled more carefully than appellatives. Christina Sanchez-Stockhammer offers a theoretical discussion of the status of composite names and their comparability to general noun compounds in order to analyse the variation in their spelling as an uninterrupted, hyphenated or spaced sequence of letters.

Magnus Källström's contribution is about *written transmission of names* in runic inscriptions and the challenges it poses for the researcher. Despite reading and interpretation difficulties, he can show that the Viking-Age personal naming custom is unique in Medelpad. Staffan Fridell on his part tracks the written transmission of place names and demonstrates how *misreadings and misspellings* by single scribes can lead to permanent changes in place names. While several contributions deal with historical names and naming customs from their respective perspectives, Alexandra Petrulevich presents a *theoretical and methodological tool for the analysis of written names in historical sources*.

The theme of the conference entails that contributions explore *names and naming customs in written genres* that have not been of much scholarly interest within traditional name research. Daniel Solling, for instance, discusses the use of family names and patronyms of Swedish noblemen as attested in *Alba Amicorum* from the 1500–1700s whereas Emma Sköld-

berg critically examines the use of names in language samples in Swedish language dictionaries and its ideological and social implications. Similar questions are dealt with by Emilia Aldrin in her study on what identities and values are reproduced through the choice of names in children's textbooks. Martin Sejer Danielsen on his part discusses legends as a neglected source in etymological analysis of names from a theoretical and source-critical perspective.

The breadth of the topics raised in this collection of articles illustrates clearly the possibilities, significance and further potential of the link between name- and writing research.

The symposium was financially supported by Ortnamnssällskapet in Uppsala, the research fund of the Department of Languages and Literatures at the University of Gothenburg, the Medeltidskommittén at the University of Gothenburg, the Institute for Language and Folklore and the Meijerberg institute. We are grateful for this support. We also thank the Meijerberg institute for publishing the volume in MASO.

Göteborg and Oslo, September 2020
Michelle Waldispühl, Maria Löfdahl and Lena Wenner

Namnbrukets betydelse för social och kulturell representation i grundskolans läromedel. Beskrivning av ett projekt

Emilia Aldrin

In the Swedish school curriculum it states that the school must impersonate as well as convey certain founding values for the Swedish society, such as individual freedom and integrity, equality, solidarity and understanding of cultural pluralism. This paper is about an ongoing research project on how social and cultural representations in educational materials contribute to impersonate these commitments with a focus on the use of names. Naming strategies have been highly neglected or treated in a simplified, unsystematic way in previous studies in the field. This project analyses the kinds of names that are used for people and places in educational materials, which kinds of referents are named as well as not named and how the use of names contributes to creating images of social and cultural identities. The data consists of educational materials within three school subjects (Swedish, social studies and mathematics) with a focus on contemporary as well as diachronic patterns. The analytical approach is influenced by critical as well as positive discourse analysis.

KEYWORDS: personal names, place names, educational material, social representation, cultural pluralism

1. Inledning

Skolan är en social och kulturell mötesplats. Hit kommer barn och unga från skilda bakgrunder, hemförhållanden och kulturer. Var och en bär med sig sina erfarenheter, livsstilar och framtidsdrömmar. I skolans uppdrag ingår att lära eleverna handskas med social och kulturell mångfald på ett sådant sätt att de förbereds för att kunna delta i ett rörligt och internationellt samhälle med respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar. Detta framgår av skolans läroplaner. I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2018 (Skolverket 2018:1) framhävs bland annat att skolan ska såväl *gestalta* som *förmedla* ett antal grundläggande värden, såsom »individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor« liksom »utveckla [elevers] förståelse för den kulturella mångfalden inom landet« och »skapa internationell solidaritet«. Dessa krav ska genomsyra hela skolans verk-

samhet, vilket även innebär de undervisningsmaterial som används. Precis som grundskolans läroplan anger kan detta ske både genom att grundläggande värden och förhållningssätt *förmedlas*, men också genom att de *gestaltas*. I den här artikeln presenteras ett nyligen påbörjat forskningsprojekt som undersöker hur social och kulturell mångfald gestaltas i ett urval läromedel som används i årskurs 4 i en mellansvensk kommun. Till skillnad från tidigare forskning är ingången i detta projekt det namnbruk som används i läromedlen.

Egennamn utgör en viktig del av en text, eftersom de till skillnad från övriga delar av språket har som huvudfunktion att identifiera enskilda (unika) referenter (Andersson 1996, se även Svenska Akademiens grammatik (SAG) 1999:118). Detta gör att de i högre grad än andra språkliga uttryck kopplas till en enda, unik identitet. Att möta ett namn i en text blir därmed att möta en specifik identitet snarare än en kategorisering. När referenten (individen, platsen etc) är känd kommer läsaren att se referentens specifika identitet framför sig. Men när referenten är okänd skapar sig läsaren ändå en bild genom namnets konnotationer och de signaler som ges i kontexten. Egennamn har också en singulariserande funktion, som innebär att referenten, genom att bli utpekad och urskild ur mängden, tilldelas särskild vikt (Andersson 1996:18, se även Svenska Akademiens grammatik 1999:118). Egennamnet medför alltså inte bara att en bestämd individ eller plats pekas ut för läsaren, utan signalerar också att referenten kan antas vara viktig i kontexten. Goodwin (1986:314) ger som exempel att bruket av egennamn kan antyda att referenten är en huvudrollsinnehavare som läsaren bör komma ihåg, snarare än en bifigur i sammanhanget. Bruket av egennamn i en text uppmanar således läsaren att lägga märke till referenten som en enskild, unik identitet. Sacks & Schlegoff (1979:17) uttrycker det som att avsändaren genom att introducera nya egennamn kan förse mottagaren med »resources he may thereafter be supposed to have«.

Sammantaget medför detta att egennamnen i ett läromedel är viktiga. Det faktum att egennamn används antyder för läsaren att det rör sig om en referent (individ, plats) som läsaren förväntas känna till eller behöver lära känna och interagera med. Namnbruket skapar därmed förutsättningar för att läsaren ska utveckla en närmare relation till referenterna. I vilken utsträckning elever lägger märke till namnbruket i läromedel är en föga utforskad fråga, men det finns studier som indikerar att namnbruket kan påverka såväl elevers förhållningssätt (i termer av engagemang respektive

distans inför texten) som attityder (positiva och negativa känslor inför texten) (se Macintyre & Hamilton 2010). Därmed blir det relevant att fråga sig vilka namn som förekommer i läromedel, vilka referenter som förblir namnlösa och hur namnbruket bidrar till att gestalta den sociala och kulturella mångfald som är den svenska skolans uppdrag.

2. Representationer som konstruktioner

Det har genomförts en hel del forskning om hur skolans läromedel förmedlar olika bilder av samhället. Den teoretiska utgångspunkten är ofta begreppet *representation*, det vill säga »hur individer och grupper framställs i offentlig diskurs« (Azimova & Johnston 2012:338). Inom representationsforskningen menar man att eftersom individers egna direkta erfarenheter av världen är begränsade kommer människors syn på grupper, identiteter och deras relationer till varandra i hög grad formas av hur de framställs i offentligheten (ibid.). När det gäller läromedel som riktar sig till barn och unga blir detta förhållande särskilt tydligt, då de ännu inte hunnit forma särskilt omfattande egna direkta erfarenheter av världen. Representationers roll i språkliga diskurser har också framhävts av Fairclough (1987, 2003). Enligt Fairclough (2003) är representationer viktiga inte bara som konstruktioner av hur något är utan också som så kallade *imaginaries* dvs. konstruktioner av hur något kan vara. Utifrån ett dialektiskt synsätt på språk och samhälle menar Fairclough att representationer därmed både påverkar och påverkas av människors agerande. Fairclough (1987) har också betonat att representationer har en central roll i hur maktstrukturer skapas, upprätthålls och utmanas. Detta blir särskilt tydligt när vissa representationer naturaliseras, dvs tas för givet och ses som naturliga delar av en vardaglig diskurs, och därigenom tillåts dominera över andra möjliga representationer på olika diskursiva nivåer. Inom forskningen om läromedelsrepresentationer framkommer olika synsätt på relationen mellan representationerna och den verklighet som representeras. En del forskare utgår från ett närmast positivistiskt synsätt där målet med representationer uppfattas vara att ge läsaren en maximalt realistisk och representativ bild av verkligheten (se t.ex. Azimova & Johnston 2012:347). Andra forskare utgår från ett postmodernt synsätt som betonar att bilden av verkligheten är beroende av betraktaren och att alla representationer med nödvändighet utgör konstruktioner som producerats utifrån ett visst perspektiv och mot bakgrund av specifika historiska

och sociala förhållanden (Risager & Chapelle 2013:1621) och att de kommer bli del i pågående samhällskonstruktioner och maktstrukturer. Utifrån ett sådant synsätt blir målet inte att säkerställa »korrekt« representation utan att betona mångfald och varierande perspektiv. Det blir då relevant att studera både närvaro och frånvaro av olika representationer, liksom hur de arrangeras i relation till varandra (McCarthy 1993:295) och samverkar i ett intersektionellt perspektiv (Carlson & Kanci 2017).

Forskningen om representationer i läromedel har kritiserats för att vara alltför textfokuserad och att inte i tillräcklig grad studera i vilken mån elever faktiskt påverkas (Hickman & Porfilio 2012:xx), även om det finns mindre undersökningar (Macintyre & Hamilton 2010). Förespråkarna menar dock att läromedelsrepresentationer är viktiga att studera oavsett hur medvetna elever är om dem, eftersom det rör sig om en »kodifierad, officiellt godkänd och i hög grad auktoritativ version av vad som är värt att veta och vad som är rätt och fel« inom ett visst ämne (Kotowski 2013:300–301). Detta synsätt stärks ytterligare mot bakgrund av den svenska skolans krav på att *gestalta* grundläggande värden i all sin verksamhet (Skolverket 2018).

De läromedelsrepresentationer som blivit föremål för flest studier är *representationer av genus* (t.ex. Khan & Sultana 2012, Knudsen 2005) och *kulturella representationer* (t.ex. Thompson 2013, Risager & Chapelle 2013, Cayir 2015) samt intersektionella perspektiv utifrån dessa variabler (t.ex. Carlson & Kanci 2017). Däremot tycks representationer av andra grupper och identiteter, såsom samhällsklasser, åldersgrupper och funktionsvariationer inte ha studerats i någon större utsträckning. Den befintliga forskningen har berört ett brett spektrum av skolämnen; såsom samhällskunskap (Kotowski 2013), historia (Ohlander 2010), andraspråksundervisning (Azimova & Johnston 2012), matematik (Fan, Zhu & Miao 2013) och musik (Lam 2018). Det varierar hur forskarna valt att rent konkret studera representation. Såväl kvantitativa som kvalitativa ansatser förekommer och fokus på alltifrån textutdrag ur enskilda läromedel (Thompson 2013) och bildanalyser (Illet 2009) till övergripande mönster inom hela läromedelsgenren inom ett visst ämne (Ohlander 2010) och diskursen som helhet och dess roll i samhället (Zimmerman 2004). Ett återkommande drag i den befintliga forskningen är dock att namnbrukets roll i skapandet av representationer sällan uppmärksammas eller enbart behandlas på ett förenklat och osystematiskt sätt, vilket tydliggör behovet av ett projekt med särskilt fokus på detta.

Ytterligare en form av kritik som kan riktas mot den befintliga forskningen om representationer i läromedel är dess ensidiga fokus på dess negativa sidor, som den delar med annan forskning inom kritiska ansatser såsom kritisk diskursanalys (CDA). Martin (2004:31) har kritiserat sådan forskning för att inte beröra diskurser som »enact a better world«. Som en följd har det utvecklats olika former av positiv diskursanalys (ofta förkortat PDA) som syftar till att kombinera dekonstruktion med konstruktion för att bidra till faktisk samhällsförändring (se t.ex. Bartlett 2012). I linje med dessa ansatser kommer det här projektet att lyfta fram såväl positiva som negativa representationer som namnbruk i läromedel kan skapa och målet är också att utifrån projektets resultat utforma konkreta rekommendationer som kan tillämpas av läromedelsproducenter och andra som vill arbeta medvetet med texters representation.

3. Frågeställningar och planerat genomförande

Mot den ovan beskrivna bakgrunden är det övergripande syftet med det här projektet att undersöka namnbrukets betydelse för gestaltningen av social och kulturell mångfald i grundskolans läromedel. Jag intresserar mig för hur namnbruket bidrar till att gestalta flera olika typer av mångfald liksom hur de samverkar i intersektionell belysning. Inom den sociala mångfalden utgör genus – som är relativt väl undersökt i tidigare studier men då med fokus på andra delar av läromedelstexterna än namnbruket – en central dimension. Dessutom studeras sociala dimensioner som tidigare blivit mycket sparsamt studerade inom fältet, såsom åldersvariation, funktionsvariation och urbana/rurala miljöer. Ur ett namnperspektiv blir det relevant att studera vilka referenter som namnges respektive förblir anonyma, vilka namntyper som används för olika referenter och hur namnbruket samverkar med referentens status i texten. Även den kulturella mångfalden angrips ur ett brett perspektiv som inkluderar både hur den svenska kulturen konstrueras genom representationen av personer och platser i Sverige, liksom hur »kulturella andra« utanför Sverige konstrueras genom namnbruket liksom hur kultur samverkar med andra identiteter. Det blir bland annat relevant att studera vilka platser i Sverige och utomlands som framhävs respektive osynliggörs, vilka kulturella dimensioner som framhävs av aktörer med olika status i texten och hur olika identiteter och namntyper samverkar.

Vid sidan av namnbruket inkluderar projektet också analyser av ett urval andra språkliga och visuella strukturer som förekommer i anslutning

till egennamn i läromedelstexter och därför bidrar till att modifiera egennamnens funktion. Här inkluderas exempelvis framför- och efterställda bestämningar till namn, ordningsföljd mellan namn i uppräkningar, bruket av verb och attribut i satser som innehåller namn och bruket av bilder. Därmed blir det möjligt att studera hur olika individer konstrueras som aktörer i läromedelstexten och vilka attribut som förknippas med olika platser.

I ett första skede har ett samtida läromedelsmaterial samlats in. Detta består av nio läromedel i tre olika ämnen: matematik, samhällskunskap och svenska (som andraspråk)[1]. Urvalet grundar sig på skriftliga svar från grundskolor i en västsvensk kommun om vilka läromedel de använde sig av i respektive ämne i årskurs 4 under våren 2018[2]. Det rör sig enbart om tryckta läromedel eftersom det råkade vara detta som användes som huvudmaterial på de aktuella skolorna. Samtliga läromedel i urvalet är skrivna för den senaste läroplanen för grundskolan (Lgr 11, se Skolverket 2018). För att begränsa materialet inkluderas endast läromedel för en enda årskurs (årskurs fyra) och enbart grundboken i varje ämne. Detta samtida material kommer också att kompletteras med ett diakront material, utifrån ett par tidsnedslag under 1900-talet. Här kommer tillgängligheten av jämförbara läromedel i respektive ämne att avgöra valet av tidsperioder och enskilda texter. Syftet med det diakrona perspektivet är att möjliggöra en undersökning av hur läromedlens gestaltning av social och kulturell mångfald förändrats över tid och därigenom också illustrera representationernas framtida förändringspotential.

Ur varje läromedel excerperas samtliga förekommande egennamn liksom uppgift om antal förekomster, dokumentation av förekommande visualiseringar (foton, skisser etc) och citat av delar av den språkliga kontexten som finns i anslutning till namnförekomsterna. Materialet analyseras såväl kvalitativt som kvantitativt. I den kvalitativa analysen ingår analyser av namnen utifrån exempelvis kulturell markering, könsmarkering och generationsmarkering, men också kvalitativa analyser av den språkliga och visuella kontexten kring namnen. I den kvantitativa analysen jämförs

1 De valda läromedlen i svenska riktar sig enligt utgivarna både till elever i svenska och svenska som andraspråk.

2 Endast en handfull av kommunens 27 grundskolor inkom med svar, men eftersom samstämmigheten var hög uppfattar jag att de ändå ger en bild av några vanligt förekommande läromedel i kommunen som kan användas som grund för denna studie.

olika delar av namnmaterialet utifrån kvantitativa mått, såsom statistiska beräkningar, spridningsdiagram och korrelationsmått.

Det samtida läromedelsmaterialet har genomgått pilotundersökningar som tyder på intressanta mönster som förtjänar vidare analys. En aspekt som studerats är vilka personnamn som återkommer mest i läromedelstexterna och vilka identiteter (utifrån bland annat genus) som förknippas med dessa namnbärare. Personnamn som återkommer ofta i en text signalerar att namnbäraren är viktig och har en särskild status i texten, såsom som huvudperson i ett längre narrativ. En preliminär undersökning av de mest frekventa förnamnen i de samtida läromedlen visar att det enskilda namn som nämns allra oftast är ett konventionellt mansnamn i 5 av 9 läromedel. Bara i 2 av 9 läromedel är det enskilt mest förekommande namnet ett konventionellt kvinnonamn. En utökad analys av de tio vanligaste namnen visar däremot att 5 av 9 läromedel har en jämn fördelning mellan kvinno- och mansnamn. I de undersökta samtida läromedlen förekommer det således både kvinnor och män som tillåts bli utbyggda karaktärer, samtidigt som det ofta är män som återkommer allra mest i texterna. Det finns också indikationer på att när personnamn kompletteras av en bestämning i läromedelstexterna används delvis olika bestämningar för olika sociala kategorier. Vid kvinnonamn framstår familjepositionerande bestämningar (såsom *mamma, bror*) som den vanligaste typen (ca 40 % av förekomsterna), medan mansnamn istället oftare ges en yrkespositionerande bestämning (såsom *journalisten, lärare* – ca 50 % av förekomsterna). Dessa resultat tyder på att det kan finnas mönster i läromedelstexterna som innebär att olika grupper av personer konstrueras på delvis olika sätt genom att tilldelas olika roller med olika status i texterna. Resultaten visar också att rena beräkningar av namnförekomster (som utgjort grunden för mycket tidigare forskning) behöver kompletteras med analyser av den omkringliggande kontexten för att ge tillförlitliga resultat. För att bekräfta dessa initiala iakttagelser krävs dock fortsatta och fördjupade analyser. Jämförelser över tid kan också ge viktiga indikationer på hur mönster i läromedelstexterna skapas och utvecklas i relation till samhällsförändringar.

4. Avslutning

Förhoppningen är att det påbörjade projektet ska utveckla systematisk och fördjupad kunskap om namnbrukets betydelse för läromedelstexters

gestaltning av social och kulturell mångfald, både genom kritiska analyser och positiva exempel. Genom att dra nytta av såväl erfarenheter som fallgropar i tidigare forskning inom fältet skapas förutsättningar för nya och spännande resultat. Projektet bör därigenom kunna bidra till värdefull kunskap om skolans roll i skapandet av stereotypa och exkluderande samhällsstrukturer, inklusive diskriminering och främlingsfientlighet. Samtidigt kan tillämpbara rekommendationer utformas för att bidra till positiv förändring och kunskapsspridning om egennamnens betydelse i samhället. På ett mer teoretiskt plan är ytterligare ett mål att bidra till den för närvarande sparsamma forskningen om egennamnens pragmatiska funktioner i egenskap av person- och platsreferenser i ett skriftsammanhang.

Referenser

Andersson, Thorsten 1996. Onomastiska grundfrågor. I: Kruken, Kristoffer (red.), *Den ellevte nordiske navneforskerkongressen: Sundvollen 19.–23. juni 1994*. (NORNA-rapporter 60.), Uppsala: NORNA-förlaget, 15–41.

Hickman, Heather & Brad J. Porfilio 2012. Introduction. I: Hickman, Heather & Brad J. Porfilio (red.), *The new politics of the textbook: Problematizing the portrayal of marginalized groups in textbooks*, xix–xxix. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers.

Azimova, Nigora & Bill Johnston 2012. Invisibility and ownership of language. Problems of representation in Russian language textbooks. *The Modern Language Journal* 96:3, 337–349.

Bartlett, Tom 2012. *Hybrid voices and collaborative change. Contextualising positive discourse analysis*. New York: Routledge.

Carlson, Marie & Tuba Kanci 2017. The nationalised and gendered citizen in a global world – examples from textbooks, policy and steering documents in Turkey and Sweden. I: *Gender & Education* 29:3, 313–331.

Çayır, Kenan 2015. Citizenship, nationality and minorities in Turkey's textbooks: from politics of non-recognition to 'difference multiculturalism'. *Comparative Education* 51:4, 519–536.

Fairclough, Norman 1989: *Language and power*. London: Longman.

Fairclough, Norman 2003: »Political correctness«: the politics of culture and language. Discourse & Society 14(1): 17–28.

Fan, Lianghuo, Yan Zhu & Zhenzhen Miao 2013. Textbook research in mathematics education: development status and directions. *Mathematics Education* 45, 633–646.

Goodwin, Charles 1986. Audience diversity, participation and interpretation. *Text: Interdisciplinary journal for the study of discourse* 6, 283–316.

Illet, Darren 2009. Racial and ethnic diversity in secondary and postsecondary German textbooks. *Die Unterrichtspraxis/Teaching German* 42:1, 50–59.

Khan, Qaisar & Nighat Sultana 2012. Transformative Education, School Textbooks and Gender. I: *FWU Journal of Social Sciences* 6: 2, 109–115.

Kotowski, Jan Michael 2013. Narratives of immigration and national identity: Findings from a Discourse Analysis of German and U.S. social studies textbooks. *Studies in Ethnicity and Nationalism* 13:3, 295–318.

Lam, Megan 2018. Female representation in the traditional music classroom. *General Music Today* 32:1, 18–22.

Macintyre, Tom & Sheila Hamilton 2010. Mathematics learners and mathematics textbooks: a question of identity? Whose curriculum? Whose mathematics? *The Curriculum Journal* 21:1, 3–23.

Martin, James R. 2004. Positive Discourse Analysis: Solidarity and change. *Revista Canaria de Estudios Ingleses* 49, 179–200.

McCarthy, Cameron & Warren Crichlow (red.) 1993. *Race, identity and representation in education*. New York/London: Routledge.

Ohlander, Ann-Sofie 2010. *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i historia. En granskning på uppdrag av Delegationen för jämställdhet i skolan*. Statens offentliga utredningar SOU 2010:10. Stockholm: Fritzes.

Risager, Karen & Carol A. Chapelle 2013. Culture in textbook analysis and evaluation. I: Chapelle, Carol A. (red.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Oxford: Blackwell/Wiley, 1620–1625.

Sacks, Harvey & Emanuel A. Schegloff 1979: »Two preferences in the organization of reference to persons in conversation and their interaction.« I: Psathas, George (red.), *Everyday language: studies in ethnomethodology*, 15–21. New York: Irvington.

Skolverket 2018. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: reviderad 2018*. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3975> Hämtat april 2019.

SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok.

Thompson, Katrina Daly 2013. Representing language, culture, and language users in textbooks. A critical approach to Swahili multiculturalism. *The Modern Language Journal* 97:4, 947–964.

Zimmerman, Jonathan 2004. *Brown*-ing the American textbook. History, psychology, and the origins of modern multiculturalism. *History of Education Quarterly* 44:1, 46–68.

Sagn som kilde i stednavneforskningen – et indledende studie

Martin Sejer Danielsen

The study introduces legends as a source in place-name research. The article focuses on the folkloristic repertoire of dyer Christian C. Haugaard (1836–1920) noted down by the Danish folklorist Evald Tang Kristensen (1843–1929) in 1894 and 1902. From Tang Kristensen's original field records, approximately 230 place-names are registered from Haugaard's repertoire of 36 legends and one verse; when recurring place-names are sorted together, 116 unique names remain. These relatively high numbers are primarily caused by two aspects: On one hand a legend's generic nature is to be localised in the storyteller's known landscape, and on the other hand the collector Tang Kristensen, inspired by the scholarly discourses of his time, could have influenced his informants to use place-names in their stories. With the point of departure in a legend example from Haugaard's repertoire, the article examines the place-names found in legends. Many place-names are, admittedly, already known and registered in our archives, often in much older sources. However, the legends also show hitherto unknown place-names, of which *Den Røde Bro*, the name of a bridge, is introduced and interpreted.

KEYWORDS: place-names, legends, folklore, Denmark, 19th century

1. Indledning

Med denne artikel ønsker jeg at indlede et studie af den folkloristiske genre *sagn* som kilde i den etymologiske analyse af stednavne. Jeg vil derfor skitsere de teoretiske og kildekritiske aspekter og sætte dem i relation til analyser af en enkelt informants repertoire af primært sagn. Først foretager jeg en overordnet kvantitativ analyse af stednavnenes forekomst gennem hele informantens repertoire, og herefter retter jeg fokus på en kvalitativ analyse af stednavnene i et konkret sagn der blandt andet indeholder et stednavn der hidtil har været ukendt i dansk stednavneforskning.

2. Baggrund

Den amerikanske folklorist, historiker og stednavneforsker Ronald L. Baker fremførte for et folkloristisk publikum i 1972 sine betragtninger om sagns rolle i stednavneforskningen. Her pegede han blandt andet på

hvordan sagn kan hjælpe os med at finde både lokale og uofficielle stednavne der ikke er overleveret på kort, for kun de folk der bor i lokalområdet, kender navnene og benytter dem (Baker 1972:371).

Samme år udkom grundbogen for dansk stednavneforskning under titlen *Stednavneforskning 1* forfattet af Vibeke Christensen (senere Dalberg) og John Kousgård Sørensen (1925–1999). I værket skal man lede længe før man finder den folkloristiske genre *sagn* omtalt, og dette blot i en parentetisk bemærkning: "Også andre former for skriftlige vidnesbyrd, f.eks. skønlitteratur (især anonyme genrer som folkeviser, **sagn**, o.l.) indeholder naturligvis stednavne, men spredt og tilfældigt" (Christensen og Kousgård Sørensen 1972:31; min fremhævning).

Sagnene er dog ikke en helt overset kilde i dansk stednavneforskning. I særligt første bind af serien Danmarks Stednavne fra 1922 over Samsøs stednavne udnyttes både Evald Tang Kristensens udgivne sagnværker og diverse arkivalier hos Dansk Folkemindesamling relativt systematisk. Men allerede i de efterfølgende bind falder denne inddragelse, og sagnene udnyttes kun sporadisk. Dette er sikkert et resultat af at man netop i årene 1921–22 for alvor begyndte indsamlingen af stednavne for stednavnenes egen skyld hvilket i praksis har skubbet sagnene i baggrunden som primær kilde til lokale stednavne (Danielsen 2017b:14–18).

Selv har jeg i tråd med Bakers observation flere gange påpeget hvordan også danske sagn er rige på stednavne, og at sagnene især bliver interessante som kilder til meget lokale stednavne der er dårligt overleveret i andre kilder (Danielsen 2017a:245, 2017b:15). Min forskningsinteresse har dog hidtil været på det specifikke fænomen at sagn kan indeholde stednavneforklarende elementer, og at benytte sagn mere systematisk som kilde til stednavneformer i den etymologiske analyse af stednavne er derfor kun blevet på idéstadiet.

3. Teoretisk og metodisk tilgangsvinkel

Ifølge Timothy R. Tangherlini (1994:3–22) er et *sagn* typisk en traditionel, relativt kort narrativ fortalt som troværdige oplysninger som del af samtaler. Troværdigheden består i at sagnets handling foregår i en mere eller mindre defineret fortid, og at sagnets interne landskab stort set er overensstemmende med sagnfortællerens eksterne landskab. Selvom man i et sagn meget ofte kan påvise et traditionelt lag i form af narrative motiver der genkendes i andre sagn fra andre tider og geografiske områder, fore-

går det enkelte sagn i den verden fortælleren selv bor i eller har kendskab til. Netop dette medfører forekomsten af mange navngivne lokaliteter i sagnene.

Nærværende undersøgelses empiriske grundlag er sagn optegnet af den danske folkemindesamler Evald Tang Kristensen (1843–1929). Sagnene læser jeg i hans primære feltnoter – de såkaldte Dagbøger – der i dag ligger hos Dansk Folkemindesamling ved Det Kgl. Bibliotek i København (DFS 1929/16). Når man hidtil har udnyttet Tang Kristensens materiale i dansk stednavneforskning, er det nemlig hans trykte sagnværker der henvises til. Men Tang Kristensen tilpassede faktisk sagnene når han forberedte dem til udgivelse, og han ændrede blandt andet moderat i formuleringer og retstavning. Min erfaring er at denne tilpasning også somme tider gik ud over stednavnenes retskrivning.

Tang Kristensens feltnoter er en uovertruffen kilde for både folkloristikken og stednavneforskningen fordi han her nedskrev materialet mens han sad over for sin informant ligesom han gjorde sig i stand til nogenlunde at følge sine informanters talestrøm (Christiansen 2013:128).

Dagbøgerne fylder dog 33 indbundne bøger bestående af 335 hæfter med samlet omtrent 20.000 tætskrevne sider med folkloristisk materiale fra perioden 1871 til 1917, og meget mere materiale af forskellig art ligger rundt omkring i Evald Tang Kristensens samling hos Dansk Folkemindesamling (jf. Koudal 2004:65–72). Mængden i sig selv taler sit klare sprog, og det ville selvsagt være umuligt at dække alt materialet i ét studie. Derfor fokuserer jeg her på én informants folkloristiske repertoire.

I forbindelse med mine ph.d.-studier transskriberede jeg farversvend Christian C. Haugaards (1836–1920) folkloristiske repertoire som Tang Kristensen optegnede det i Åbenrå i Sønderjylland i 1894 og 1902 (Danielsen 2017a:259–306). Som en folkloristisk enhed betragtede jeg Tang Kristensens egne markeringer i feltnoterne: Hver gang han vurderede én enhed var slut, og en ny begyndte, satte han en kort vandret streg, ligesom han typisk udgav materialet efter samme enhedsafgrænsninger (Danielsen 2017a:126–129, 255). Hver enhed gav jeg en selvstændig signatur dannet af bogstaverne HAU for Haugaard med fortløbende nummerering, altså HAU1, HAU2 osv. Disse signaturer benytter jeg i nærværende artikel.

Efter Haugaard nedskrev Tang Kristensen 38 folkloristiske enheder. 37 kan uproblematisk kategoriseres som *sagn* i henhold til genrens definition som den blev gennemgået ovenfor; én enhed er derimod et lille vers der dog

faktisk indeholder stednavne (HAU2). Hertil skal ét sagn (HAU25) muligvis slet ikke tilskrives Haugaard hvorfor jeg har ladt det ude af betragtning.

4. Overordnede statistiske bemærkninger og Haugaards narrative landskab

I forbindelse med nærværende undersøgelse udarbejdede jeg en registrant over alle stednavnene i Haugaards folkloristiske repertoire. En simpel optælling viser at Haugaard nævner stednavne lidt over 230 gange hvilket i gennemsnit er lidt over seks stednavne per enhed – dog er der ikke tale om forskellige leksikalske stednavne hvilket jeg vender tilbage til om lidt. Når

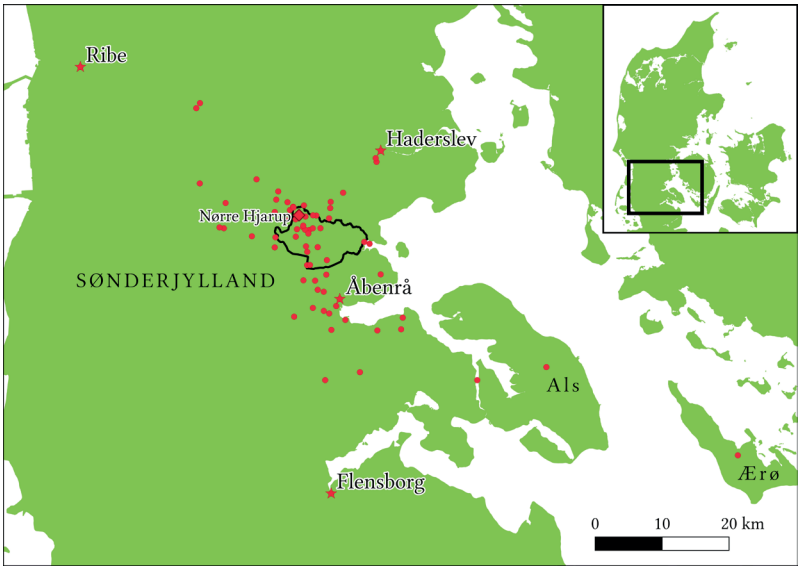

FIGUR 1. *Christian C. Haugaards narrative landskab. Den sorte polygon viser Øster Løgum Sogn. På kortet er det ikke som sådan stednavnene der er lokaliseret med røde prikker, men derimod lokaliteterne for handlingen. Når Haugaard eksempelvis fortæller at* "[d]*er har stået et Kapel her ovre ved | Skjelbæk ved Aabenraa*" (HAU1), *medfører det kun én prik ved det benævnte kapel. Kortdata: Carsten Porskrog Rasmussen og DigDag.dk. Se Danielsen 2017a:196–199 for yderligere detaljer.*

jeg er lidt forsigtig med at angive et præcist antal stednavne, er det fordi der enkelte gange opstår afgrænsningsproblemer.

Et eksempel på sådanne problemer udgør "Ribe-Foldingbro Vejen" (HAU26) sammenlignet med ordlyden "Landevejen melllem Flensborg og Foldingbro-Ribe" (HAU36). Her er det ikke klart om vi har at gøre med to varianter af ét leksikalsk navn på landevejen der går mellem Foldingbro og Ribe, eller om der egentlig er tale om beskrivelser af vejens yderdestinationer således at *Foldingbro* og *Ribe* bør henregnes til hvert sit leksikalske stednavn. Jeg valgte at betragte dem som to variationer af det samme vejnavn.

Med forbehold for sådanne tvivlstilfælde der i realiteten kun udgør et fåtal af stednavnene i registranten, identificerede jeg 116 leksikalske stednavne. Når mængden af leksikalske stednavne er væsentlig mindre end det faktiske antal gange stednavne i det hele optræder i materialet, skyldes det naturligvis at Haugaard ofte omtaler de samme lokaliteter flere gange gennem sit repertoire, gerne flere gange inden for samme sagn.

Købstaden Åbenrå nævner Haugaard således 13 gange, og den nordligere beliggende købstad *Haderslev* nævner han 11 gange. Ét stednavn stikker dog særligt ud: Landsbyen *Nørre Hjarup* i Øster Løgum Sogn nævner han 9 gange, ligesom han omtaler *Nørre Hjarup Mark* 7 gange. Sidstnævnte stednavn er et sekundært navn til landsbynavnet, så tillader vi os at lægge dem sammen, omtaler han altså landsbyen ved navns nævnelse 16 gange i alt.

Det er ikke tilfældigt. Kigger vi på lokaliteterne nævnt i forskellige informanters repertoirer af sagn, både de informanter jeg selv (Danielsen 2017a) og Timothy R. Tangherlini (2013) har arbejdet med, er tendensen klar: Sagn foregår særligt i de landskaber informanten selv har boet i. I figur 1 ses således hvad jeg har kaldt for det *narrative landskab* i Haugaards folkloristiske repertoire.

Haugaard blev netop født i landsbyen Nørre Hjarup i Øster Løgum Sogn i 1836, og som ung flyttede han til købstaden Åbenrå hvor han i folketællingen 1860 genfindes som udlært farversvend. Her i byen levede han, så vidt kilderne vidner om, hele sit voksne liv frem til sin død i 1920 (Danielsen 2017a:137–203, 2018:31–33). Men når Haugaard fortæller sagn, vender han hele tiden mentalt tilbage til sin fødeegn omkring Nørre Hjarup. Dog fortæller han også gerne sagn fra egnene omkring Åbenrå (Danielsen 2017a:196–199). Derfor er det altså også særligt lokaliteter i disse områder han nævner ved navn.

Når Haugaard derimod bevæger sig ud over disse familiære lokaliteter, nævner han med få undtagelser gerne købstæderne – Haderslev, Ribe, Flensborg m.fl. – og større landområder såsom Jylland (dvs. Nørrejylland) og øerne Als og Ærø. Købstæderne nævner han især når han i sagnene lokaliserer hvor øvrigheden i form af retsvæsen, politi og militær hører til (Danielsen 2017a:196–199).

Optællingen viser altså til fulde at stednavne ikke blot optræder spredt og tilfældigt i sagnene, og at dette blandt andet skyldes at fortælleren i sit sagn skaber et internt landskab der stort set er overensstemmende med sagnfortællerens (be)kendte, eksterne landskab. Men en anden årsag skal også findes hos indsamleren Evald Tang Kristensen og den forskningstradition hans gerning udsprang af.

5. Materialets tilvejebringelse

Op gennem det 19. og ind i det 20. århundrede interesserede man sig i lærde kredse for landbobefolkningens (almuens) folkeminder og sprog, og der gik ikke lang tid før dette kulturelle materiale blev inddraget som argumenter i de nationale identitetsprocesser der herskede omkring de store uroligheder ved oprettelsen af de europæiske nationalstater (Christiansen 2013:67–71).

Tang Kristensen benyttede aldrig selv folkeminderne som argument i de store nationale spørgsmål (Adriansen 1990:87), men han var alligevel påvirket af de teoretiske og metodiske strømninger. Ifølge den herskende erkendelsesinteresse var forskningens hovedopgave at finde frem til de forskellige folkeminders typologiske *urform* og geografiske ophav ved at redegøre for folkemindernes vandringer over tid og sted.

Derfor beklager Tang Kristensen i forordet til sin første sagnsamling den sporadiske mangel på sagnenes lokalisering, og man får indtryk af at stednavne langt fra altid blev naturligt inddraget i sagnene som hans informanter fortalte dem:

> At huske Navne er ikke vor Almues stærke Side. Mange af mine Meddelere forsikrede, at de havde hørt Navne paa de Steder, hvor det og det skete, men de have glemt dem. Naar Stedet ikke var dem bekjendt, lagdes der ingen Vægt paa at huske det. Derfor har jeg ikke faa Sagn uden Steds Nævnelse.
> (Tang Kristensen 1876:VI)

Videre, og i tråd med forskningstraditionen omkring 1900, øgedes også Tang Kristensens interesse for at bevare stednavne for stednavnenes egen skyld (Danielsen 2017a:129–131). I 1901 i efterskriften til sidste bind af hans syvbindsværk *Danske sagn* læser vi netop om hans fokus på "at få stedsbetegnelserne angivet så nöjagtig som muligt i de optegnelser, jeg selv har gjort, idet jeg går ud fra, at en hel del navne på höje, dale, moser og skove o. s. v. efterhånden glemmes" (Tang Kristensen 1892–1901, 7:616).

Således har Tang Kristensen direkte eller indirekte påvirket sin informant til at inddrage stednavne i sine sagn. I Tang Kristensens feltnoter ser man somme tider hvordan lokaliserende oplysninger er noteret ved et sagns slutning hvilket sikkert er foranlediget af Tang Kristensens opklarende spørgsmål. Men hele indsamlingssituationen har potentielt påvirket informanten både fordi Tang Kristensen var en fremmed i lokalområdet, og fordi hans spørgsmål om lokalisering har virket 'opdragende' på informanten så denne vælger at inddrage oplysningerne naturligt i de næste sagn han fortæller (Danielsen 2017a:131–134).

Til mit formål i nærværende studie er disse forhold dog ikke problematiske, faktisk tværtimod. Stednavnene optræder i sagnene som et biprodukt idet de meget lokalkendte informanter havde til hovedformål at fortælle sagn. At Tang Kristensens var optaget af at få lokaliseringsoplysninger og lokale stednavne med i de sagn informanten fortæller, gør kun materialet endnu mere velegnet som kilde til stednavneformer.

6. Upartisk gengivelse af stednavnene

Som en kildekritisk diskurs har man i stednavneforskningen talt om "manglende vilje til upartiskhed" i gengivelsen af stednavne i kilden grundet en eller anden form for engagement i stoffet fra nedskriverens og/eller meddelerens side; et engagement der kan "motivere ændringer af forskellig karakter" (Christensen og Kousgård Sørensen 1972:106). I sagn findes netop en sporadisk tendens til at lave om i stednavnes former når oprindelsen til stednavnet direkte eller indirekte forklares (Danielsen 2017b:68–69).

I den folkloristiske sagnanalyse falder stednavneforklarende elementer i sagn under teorien om *stedfæstelse*, altså når fortælleren som led i den troværdighedsskabende retorik der kendetegner sagnet, peger ud i sin eksterne virkelighed og forklarer hvordan et fysisk eller abstrakt objekt er blevet til i forbindelse med (et element) i sagnets handling (Danielsen 2017a:85–114). Men bare fordi et stednavn inddrages på denne måde i et

sagn, behøver det ikke medføre en omdannelse af stednavnet i henhold til den gængse form i sagnfortællerens samtid – men det *kan* gøre det.

Som vi skal se et eksempel på om lidt, bliver stednavnet *Voldborghøj* i et sagn til "Valborg Høj" (HAU24). Haugaard finder det nemlig rimeligt at højnavnet indeholder navnet på den fornemme kvinde *Valborg* der ifølge hans sagn blev begravet i højen. I sagnet skjules således stednavnets etymologiske oprindelse som sekundært navn til stednavnet *Voldborg* (DS6:128). Dette leder naturligt over til at kigge nærmere på dette sagn fra Haugaards repertoire.

7. Den gode Valborg: Eksempel på stednavnes brug i et sagn

Følgende er citeret direkte fra Evald Tang Kristensens feltnoter, og i citatet benytter jeg transskriptionspraksissen beskrevet i min ph.d.-afhandling (Danielsen 2017a:256):

> I Stranddalhjørn Skov i Bevtoft for|tælles der for flere 100 Aar siden stod | et enligt Hus paa Valborg Hede (12te | Aarhundrede) og der boede en fornem | Dame. Hun lod hvert Aar spænde | for sin Karet og kjøre til Bevtoft til | Kirke i Julen. Naar hu*n* kom ud hav|de hun en Sæk Penge at uddele til | alle fattige. Derved[a] blev hu*n* meget el|sket i Sognet. En G*ang* da hu*n* blev æl|dre, sagde hu*n*: Nu aner det mig det er | den sidste G*ang* jeg kommer her og s*aa* vil || jeg og have dobbelt s*aa* mange Penge med | som før og s*aa* skal du tage mig de | gule Heste og s*aa* over den røde Bro | og hen til Vejen som gaar gjennem | Nedre Jerstald og til B*evtoft* Kirke gjennem[b] | den saakaldte \Træ/Hede, der den G*ang* var | til dels bevogset med Gran og ikke ef|ter[c] Blankenhof som ellers var den | sædvanlige Kirkevej, for den var | meget farlig. Da de kom ind i Træl|heden og g*iennem* Skoven blev de overfaldne | af Stimænd som tog alle Pengene | fra dem, og Valborg og Kusken maatte | kjøre tilbage og hente Slagtningen | for dog at have noget at uddele. Det | blev uddelt paa en Mark i Nærhelden af Bevtoft Kirke. Da de s*aa* | kom hjem fra den Tur blev hu*n* syg | og døde 2 Dag og begravet i en lille | Høj, som den Dag i Dag kaldes Valborg | Høj. Den ligger tæt ved Chausseen | som fører fra Foldingbro til Aaben|raa. (HAU24)
>
> Tekstkritiske noter: [a] Derved > 'v' er tilrettet. [b] gjennem > Efter 'gj' slutter Tang Kristensen i en lang streg. [c] ef|ter > 'ef' læses usikkert, og 'f' er tilrettet.

I alt nævner Haugaard stednavne 14 gange hvoraf man kan opregne 12 leksikalske navne (se tabel 1). Da sagnets første sætning lyder "I Stranddalhjørn Skov i Bevtoft", forstår jeg i konteksten "Bevtoft" som *Bevtoft Sogn* hvor efterleddet *Sogn* er udeladt. Tidligere har jeg på samme vis observeret hvordan sagnfortællere, og dermed vel folk i det hele taget, sjældent skelner strengt mellem navnet på sognebyen og de dertil dannede formelt sekundære navne som kirkens og sognets navne udgør (Danielsen 2016:52).

TABEL 1. *Stednavne i sagnet.*

Normaliseret form	**Navneform(er) i sagnet**
Bevtoft	Bevtoft
Bevtoft Kirke	B. Kirke, Bevtoft Kirke
Bevtoft Sogn	Bevtoft
Blankenhof	Blankenhof
Den Røde Bro	den røde Bro
Foldingbro	Foldingbro
Neder Jerstal	Nedre Jerstald
Strandelhjørnskov	Stranddalhjørn Skov
Trædehede	\Træ/Hede[1], Træheden
Voldborghede	Valborg Hede
Voldborghøj	Valborg Høj
Åbenrå	Aabenraa

Som det fremgår af listen (tabel 1), er stednavnene mange, men en del af dem er også relativt uinteressante som kildeformer i den etymologiske analyse af navnene fordi de allerede er rigt overleveret i langt ældre kilder (navnene er alle slået efter i DS Online). Det gælder bebyggelsesnavnene *Bevtoft*, *Neder Jerstal*, *Blankenhof*, *Foldingbro* og *Åbenrå* som Tang Kristensen blot har gengivet i sin samtids retskrivning. Landsbynavnet *Strandelhjørn* der danner forled i det formelt sekundære navn *Strandelhjørnskov*, kendes ligeledes fra langt ældre kilder. Derimod er staveformen "Stranddalhjørn Skov" givetvis en vilkårlig 'folkeetymologisk' omdannelse fra skriveren Tang Kristensens side.

1 \Træ/ er således tilføjet over linjen, jf. transskriptionspraksissen beskrevet Danielsen 2017a:256.

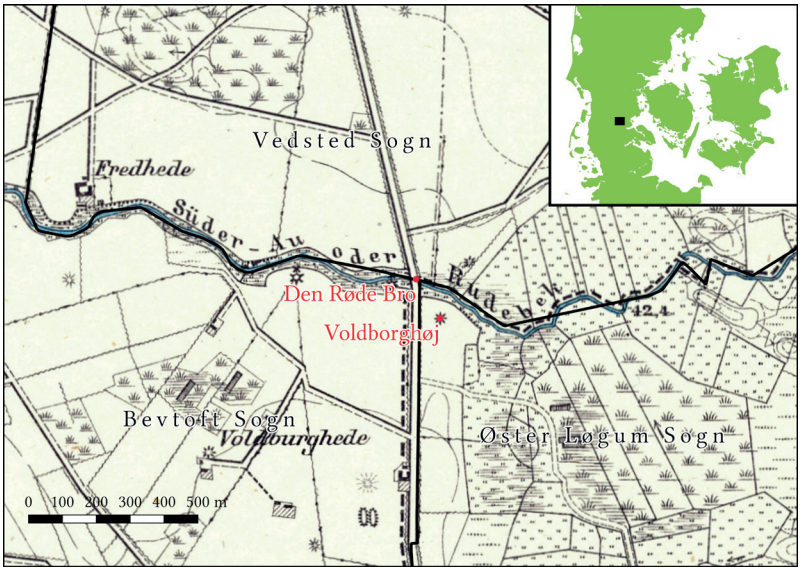

FIGUR 2. *Den Røde Bro lå lige hvor Bevtoft, Øster Løgum og Vedsted sogne mødes. På baggrundskortet, det vil sige de preussiske målebordsblade* (1877–1920), *er åens navn påtegnet på tysk som "Süder-Au oder Rudebek", altså* Sønderå *eller* Rudebæk. *Kortdata: Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering og DigDag.dk.*

De kildekritiske implikationer vedrørende det stednavneforklarende element om *Voldborghøj* der i sagnet er omdannet til "Valborg Høj", omtalte jeg ovenfor. Men i sagnet ser vi at også *Voldborghede* er omdannet til "Valborg Hede" i henhold til kvindenavnet *Valborg*. Dette udgør et indirekte stedfæste for sagnet idet vi først forstår koblingen mellem stednavnet og sagnets handling da vi senere erfarer at navnet på sagnets kvindelige hovedperson netop er Valborg.

Haugaards benævnelse af den såkaldte "\Træ/Hede, der den G*ang* var | til dels bevogset med Gran", udgør vistnok et lignende eksempel. Etymologisk er forleddet i stednavnet *Trædehede* substantivet jysk *træde* 'trætte, proces' (DS4:444), ikke *træ* som Haugaard synes at forstå det med henvisning til tidligere granskov på heden. Formen *Træhede* var dog i Haugaards samtid gængs som et sekundært navn på den gård der ligger ved heden (DS4:433) – stednavnet *Trædehede* er altså ikke omdannet til *Træ-*

hede inden for rammerne af Haugaards sagn. (En tolkning af sagnet findes Danielsen 2017a:190–196.)

8. Den Røde Bro – en tolkning af et hidtil 'ukendt' stednavn

Men sagnet indeholder også et eksempel på et stednavn der ikke før har været kendt i den danske stednavneforskning: *Den Røde Bro*. Broen og dens navn har jeg kun fundet omtalt tre gange: To gange omtales broen i sagn i Haugaards repertoire som Tang Kristensen optegnede det, hvilket altså inkluderer ovenfor citerede sagn (HAU24) og et andet, tidligere sagn (HAU17 den røde Bro), og én gang læser vi om "den saakaldte røde Bro" i en mere kunstnerisk omarbejdet version af et sagn der dog ligeledes tilskrives Haugaard (1902:76).

Umiddelbart er det jo nærliggende at tolke navnet *Den Røde Bro* i relation til adjektivet *rød*, måske sigtende til broens farve. Men da broen ikke findes længere på lokaliteten, og Haugaard ikke beskriver broens udseende nærmere, kan tolkningen ikke efterprøves. En anden tolkning er dog også mulig. Den Røde Bro har ført over en å af mange navne hvis nærmere brug er svær at redegøre entydigt for. I Danmarks Stednavne finder vi blandt andet åen benævnt som *Rudebæk* og *Rødå* (DS6:137), og disse to navne minder jo lidt om *Den Røde Bro* hvilket ikke nødvendigvis er tilfældigt.

John Kousgård Sørensen slår navnene *Rudebæk* og *Rudeå* (tilsvarende *Rødå* i DS6:137) sammen idet han tolker navnet som et muligt usammensat gammeldansk **Rūta*. En kildeform fra 1781 lyder netop blot *Rude*, altså uden efterleddene *-bæk* eller *-å* (Kousgård Sørensen 1968–1996, 5:394–397).

Det er relativt almindeligt at sikkert tolkelige navne med efterleddet *-bro* som forled indeholder navnet på den terrænforeteelse (å, sø, sund osv.) broen fører over (Christensen og Kousgård Sørensen 1972:75). *Den Røde Bro* kan altså tolkes som et oprindeligt sekundært navn hvor det usammensatte ånavn *Rude* udgør forleddet, og substantivet *bro* er efterleddet. Alternativt er en elliptisk udvikling fra **Rudeåbro* til **Rudebro* – altså med hele det sammensatte navn *Rudeå* som forled – også en klar mulighed idet -å- kan være faldet bort fordi det står i tryksvag position.

Stednavnet er da endelig blevet til *Den Røde Bro* under indflydelse af at Haugaard og andre i hans samtid har været af den opfattelse at broens navn hænger sammen med adjektivet *rød*. Det er her værd at bemærke at ånavnet som Kousgård Sørensen normaliserer til *Rudeå*, kan optræde

i formen *Rødeå* (DAtl 1781:229 Rødeaae). Dette skal givetvis ses som en egentlig 'folkeetymologisk' omdannelse sket med tanke på adjektivet *rød*.

9. Afslutning

Stednavne er i den grad at finde i sagnene som de blev indsamlet særligt blandt repræsentanter fra det rurale samfund i det 19. til begyndelsen af det 20. århundrede. Årsagen er på den ene side at sagnets generiske natur er at foregå i den virkelighed – og i det landskab – som sagnfortælleren og dennes potentielle tilhørere lever i, og på den anden side at mange folkemindesamlere, her inklusive Evald Tang Kristensen, fandt det vigtigt at lokalisere det folkloristiske materiale nøjagtigt, også fordi stednavneindsamling i sig selv blev et mål i begyndelsen af det 20. århundrede.

I farversvend Christian C. Haugaards folkloristiske repertoire finder vi dog mange stednavne der allerede er godt overleveret i langt ældre kilder. Hertil kunne jeg fremhæve den kildekritiske overvejelse at stednavneforklarende elementer i sagn kan medføre en vis omdannelse af navneformen der gør den uegnet i den etymologiske analyse.

Men trods disse forhold, bidrager sagnene også med små guldkorn i form af stednavneformer der supplerer vores arkiver. I sagnene finder vi eksempelvis stednavne der ikke kendtes i forvejen. Som eksempel kunne jeg i artiklen fremstille og tolke et hidtil ukendt navn i den danske stednavneforskning. Andre eksempler på sagn og stednavne – og i det hele taget eksempler på sagns udnyttelsespotentiale i andre dele af stednavneforskningen – kunne også være fremhævet hvis pladsen havde tilladt det. Nærværende artikel må altså stå som en introduktion og oplæg til videre studier.

Litteratur- og kildeliste

Adriansen, Inge 1990. *Fædrelandet, folkeminderne og modersmålet. Brug af folkeminder og folkesprog i nationale identitetsprocesser – især belyst ud fra striden mellem dansk og tysk i Sønderjylland*. (Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands Amt 4.) Sønderborg: Museet på Sønderborg Slot.

Baker, Ronald L. 1972. The Role of Folk Legends in Place-Name Research. *The Journal of American Folklore* 85:388, 367–373.

Christensen, Vibeke & John Kousgård Sørensen 1972. *Stednavneforskning 1. Afgrænsning. Terminologi. Metode. Datering*. København: Universitetsforlaget i København.

Christiansen, Palle Ove 2013. *Tang Kristensen og tidlig feltforskning i Danmark. National etnografi og folklore 1850–1920*. (Scientia Danica. Series H, Humanistica, 4, vol. 1.) København: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

Danielsen, Martin Sejer 2016. Kirkenavnets fremkomst. Nogle betragtninger over et navneforklarende motiv i Evald Tang Kristensens sagnudgivelser. I: Danielsen, Martin Sejer, Birgit Eggert og Johnny G.G. Jakobsen (red.), *Navn og navnebærer. Rapport fra NORNAs 45. symposium i Skagen den 1.–4. oktober 2014*. (NORNA-rapporter 93.) Uppsala: NORNA-förlaget, 35–57. <http://nors.ku.dk/publikationer/webpublikationer/norna-rapporter-93/danielsen.pdf>. Sidst set 27. august 2019.

Danielsen, Martin Sejer, 2017a. *Da Lille Peder fik Per Lilles Eng i faddergave. Et studie af stednavneforklarende elementer i den folkloristiske genre sagn*. Upubliceret ph.d.-afhandling. Københavns Universitet. <http://static-curis.ku.dk/portal/files/186419048/Ph.d._afhandling_2017_Danielsen.pdf>. Sidst set 27. august 2019.

Danielsen, Martin Sejer 2017b. *Mellem stednavne og sagn. Relationen mellem stednavne og sagn på øen Samsø i teori og praksis*. (Universitets-Jubilæets danske Samfunds skriftserie 591.) København: Universitets-Jubilæets danske Samfund.

Danielsen, Martin Sejer 2018. Trædeild og skattegravning. Historien og samtiden i en sønderjysk fortællers sagn. *Sønderjyske Årbøger* 2018, 29–54.

DAtl 1781 = Pontoppidan, Erich og Hans de Hofman 1781. *Den Danske Atlas Eller Konge-Riget Dannemark*. Tomus VII. Kiøbenhavn: Godiches Arvingers Forlag.

DFS 1929/16 = Evald Tang Kristensens samling. Dagbøger nr. 1–335. Hæfter i kvart indeholdende E.T.K.s førsteoptegnelser fra hans indsamlingsrejser 1871–1917 med person- og stedregister. Dansk Folkemindesamling, Det Kgl. Bibliotek, København.

DigDag.dk = *Digitalt atlas over Danmarks historisk-administrative geografi*. Ved Rigsarkivet, Københavns Universitet m.fl. <http://www.digdag.dk/>. Sidst set 27. august 2019.

DS + bind = *Danmarks Stednavne* 1 ff. Under udgivelse siden 1922. København.

DS Online = *Danmarks Stednavne*. Ved Københavns Universitet: Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab: Navneforskning. <http://danmarksstednavne.navneforskning.ku.dk/>. Sidst set 27. august 2019.

HAU + nummer = En selvstændig enhed i Christian C. Haugaards folkloristiske repertoire som det er udgivet fra DFS 1929/16 i Danielsen 2017a, 259–306.

Haugaard, Christian C. 1902. Skatten i Hovslund. Fortælling fra den sorte Døds Tid. *Sprogforeningens Almanak* 1902, 76–96.

Koudal, Jens Henrik 2004. *Folkeminder og dagliglivets kultur. Indføring i Dansk Folkemindesamlings arkiv*. (Folkemindesamlingens kulturstudier 5.) København: C.A. Reitzels Forlag.

Kousgård Sørensen, John 1968–1996. *Danske sø- og ånavne*. Bind 1–8. (Navnestudier.) København: Akademisk forlag og C.A. Reitzels forlag.

Tang Kristensen, Evald 1876. *Jyske Folkesagn, samlede af Folkemunde*. (Jyske Folkeminder 3.) Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandel.

Tang Kristensen, Evald 1892–1901. *Danske sagn, som de har lydt i folkemunde*. Bind 1–7. Århus.

Tangherlini, Timothy R. 1994. *Interpreting Legend. Danish Storytellers and Their Repertoires*. (Milman Parry Studies in Oral Tradition.) New York & London: Garland Publishing.

Tangherlini, Timothy R. 2013. *Danish Folktales, Legends, & Other Stories. The Danish Folklore Nexus*. Digital Materials. Seattle & Copenhagen: University of Washington Press and Museum Tusculanum Press.

Basttulijani och *Janosa Eva*. Personnamn och identifikation i Kågeträskdagboken 1891–1901

Ann-Catrine Edlund, Lars-Erik Edlund & Ulf Lundström

In this paper we explore the relationship between unofficial personal names and social identification in a peasant diary from Kågeträsk in the county of Västerbotten, dating from 1891–1901. From a total of 208 unique personal names we have extracted 169 unofficial personal names. Three categories of unofficial names have thereby been identified and closely analysed. The social aspects that are highlighted in the name formation are gender, place and kinship. The most extensive category consists of names where the kinship relation to the father is indicated: *Adams Oskar* and *Nickes Tilda* (60 names). The second category consists of unofficial names formed in relation to place-names: *Bastulid-Johan* and *Strand-Alma* (44 names). The third category consists of personal names for married women given in relation to the name of her husband: *Roberts Greta* (17 names). The analysis shows that gender is a particularly salient social aspect in all three categories. The most part of the unofficial names used in the diary are men's names, either their own unofficial name or the name of their son, daughter or wife. The kinship relations that are indicated by the unofficial names hereby departs from the man in the household, whereas the kinship relations to the woman in the household are unmarked and therefore invisible in the personal naming. The social identification that is indicated by the personal names may also position women and men in different social domains. Both men and women may be identified by their kinship relation to their father and their belonging to a certain place. But while men tend to be identified as sons belonging to the village, women tend to be identified both as servants, daughters, wives or daughters-in-law belonging to the particular farm.

KEYWORDS: socio-onomastics, inofficial personal names, gender, social identification, Sweden

1. Inledning

Rubrikens *Basttulijani* och *Janosa Eva*, dvs. *Bastulid-Johan* och *Johan Olofssons Eva*, är två inofficiella personnamn som återfinns i den s.k. Kågeträskdagboken. Namnet *Bastulid-Johan* är bildat i anslutning till ortnamnet *Bastuliden* och *Johan Olofssons Eva* är bildat till namnet på Evas fader. Det finns en rik variation av inofficiella personnamn av dessa typer i dagboken och vi kommer här att diskutera namnen och deras samband med social identifikation.

FIGUR 1. *Vy över Storkågeträsket från tidigt 1900-tal. (Foto: Axel Lönnebo.)*

Kågeträskdagboken tillkom mellan 1891 och 1901 på gården Anten-Ors i Kågeträsk i norra Västerbotten. Det är två hemmavarande systrar, Greta Dahlqvist (1859–1947) och Lovisa Dahlqvist (1862–1938), som omväxlande gör noteringar i dagboken. På gården bor också föräldrarna Anton Olofsson och Greta Kajsa Johansdotter samt bröderna Olof Nils och Johannes Dahlqvist. Dagboken kan närmast beskrivas som en krönika över händelser i bygden, där gården och dess husfolk står i centrum för berättelserna. Det är alltså kollektivet, snarare än individerna, som träder fram i dagbokstexten.

Gretas och Lovisas förstaspråk är skelleftemål, rikssvenska deras andraspråk. Dagboken karakteriseras både av starka inslag av det talade språket och av skribenternas ambitioner att följa den inlärda skriftspråksnormen.[1]

1 Det svenska skriftspråket kan betraktas som standardiserat redan med Leopolds stavningslära 1801 (Teleman 2003). Genom ett beslut av Kungl. Maj:t år 1889 blev Svenska Akademiens ordlista den officiella stavningsnormen för skolorna (Melander 1996:23). Men i realiteten hade läroboken *Läsebok för folkskolan* fungerat som ortografisk norm alltsedan den utkom för första gången 1868. Läseboken intog en konservativ hållning i den då aktuella stavningsdebatten och den tillämpar konsekvent Leopolds norm från 1801 (Melander 1998:30).

Kågeträskdagbokens språk och innehåll har tidigare berörts i bl.a. L.-E. Edlund 2007:41–47 (i reviderad form L.-E. Edlund 2013:461–473); A.-C. Edlund 2017:137–170; A.-C. Edlund & L.-E. Edlund 2020:45–75. För närvarande arbetar vi med en kommenterad utgåva av dagboken (A.-C. Edlund, L.-E. Edlund & U. Lundström u.u.).

I inbjudan till konferensen framhålls att skriftstudier under senare år blivit allt viktigare inom språk- och kulturvetenskap, och det gäller inte minst inom literacyforskningen. I denna understryks ofta att skriftspråkliga källor (dagböcker, brev etc.) som avfattats av människor som *inte* tillhör samhällets eliter – och en sådan källa är Kågeträsksystrarnas dagbok – ger möjligheter att beskriva en språkhistoria »underifrån« (Elspaß 2005; Elspaß, Langer, Scharloth & Vandenbussche (eds.) 2007), där perspektivet växlas från »bird's eye« till »worm's eye« (Elspaß 2012:160, jfr Vandenbussche & Elspaß 2007:148). Dessa skriftspråkliga källor ger oss inblickar både i de talade språkliga varieteterna och i språklig variation i skriftspråket (Vandenbussche & Elspaß 2007:148). Men de som avfattar dessa texter får för den skull inte uppfattas som uteslutande dialektskribenter eftersom det också finns uppenbara avsikter hos skribenterna att följa skriftspråkets normer. I följande citat ur Kågeträskdagboken följer ett antal skriftformer standardnormen, såsom <och>, <söndag> och <vi>, medan skribenten som synes har gjort självständiga ortografiska val för att återge andra ord:

och nu är de söndag och vi ha	'Och nu är det söndag och vi har
främ men en basttulijani han har	främmande, Bastulid-Johan. Han har
ba hit skorn och vi skulle få steka	burit hit skor och vi ska sticka
fö han har gor skon (1:10, 1891)[2]	för att han har gjort skor.'

Även om skribenterna många gånger avser att följa skriftspråkets normer, lever skriftformerna inte nödvändigtvis helt upp till standardnormens krav. Ett exempel på detta hämtat ur Kågeträskdagboken är skriftformer för *pojkar*(*na*), i dialekten uttalat *pajka*. I dagboken finns hela 18 olika skriftformer för *pojkar*(*na*); se för detta A.-C. Edlund & L.-E. Edlund 2020:56. Några av de ortografiska val som skribenterna gör strävar mot standardnormen i och med att de väljer att återge ändelsen <-arna>: <pockarna>, <påckarna>, <påjkarna>, <påkarna>. Ingen av skriftformerna följer dock

2 Dagboksmaterialet delas in i fem delar, och den första siffran i källhänvisningen refererar till dagboksdelen, den andra till sida i respektive dagboksdel. Vi anger också årtal för dagboksanteckningen.

helt standardnormen, eftersom skribenterna tycks ha velat undvika den som dialektal uppfattade diftongen. Dessa skriftformer där det finns en uppenbar avsikt hos skribenten att följa standardnormen kan betecknas som *avsedd standard* (Vandenbussche 2004:30f.; Laitinen & Nordlund 2013; Östman & Mickwitz 2007:285). Begreppet hänför sig till den enskilde skribentens förståelse av standardspråket, och utformningen av det avsedda standardspråket kommer därmed att variera från skribent till skribent.

FIGUR 2. *Dagboksanteckningar från december 1899–3 januari 1901 där det bl.a. berättas om Eva Kåglunds död. Här konstateras också att Abraham Karlsson i Kågeträsk, som åkt upp till skogsarbete i Jokkmokk, tappat bort en karta över byn (5:4–5). (Foto: Maria Sundström.)*

Vår studie faller inom det socioonomastiska fältet, där namn och namnvariation undersöks utifrån sociala, kulturella och interaktionella utgångspunkter, och inte minst namnens vardagsanvändning träder i förgrunden (se t.ex. Ainiala 2016; Ainiala & Östman 2017, passim, och där anf. litt.). I vår studie undersöker vi dels de inofficiella namnens bildningsmönster, dels vilka aspekter av social identifikation som aktualiseras i namnen. Vi kom-

mer också att diskutera på vilket sätt namnen positionerar namnbärarna socialt i det sammanhang där namnen används.

Vi ansluter oss i vår analys närmast till en socialkonstruktivistisk syn på identitet och identifikation, vilken i korthet innebär att identitet är en dynamisk kategori som skapas i ett socialt sammanhang (jfr exempelvis Aldrin 2016:385; Gustafsson 2016:38f.). Jaget blir därmed ett reflexivt projekt där identitet förläggs till händelser och till människors gjorda erfarenheter. Den västerländska dynamiska synen på identitet är dock en sen företeelse som växer fram under modernitet och senmodernitet. Under förmoderna epoker var istället identitet något relativt stabilt. Människor tillskrevs identitet utifrån social position, släktskap, kön eller andra mer fastlagda attribut (Giddens 1999).

De inofficiella namn som här fokuseras har varit föremål för intresse också i tidigare forskning, främst binamn av olika slag, både namn som möter i äldre textkällor (se t.ex. Sundström 2015) och sådana som finns i senare tiders källor. Bland studier av det senare slaget kan nämnas Lidarängs brett anlagda studie (1982) av folkliga västgötska personnamn – som åberopas på flera ställen i det följande –, Leibrings (2004) av binamnen i ett värmländskt brukssamhälle och Stemshaugs (1984) av inofficiella namn i två norska gruvsamhällen. En studie av Kvillerud (2007) behandlar smeknamn och öknamn på personer nämnda i dagspressen 1980–2005 och Gustafsson (2016) utgör en bred och initierad studie av moderna vardagliga binamn i Sverige. En del studier behandlar därtill binamn på idrottens område: Blomqvist (1986), Lindstedt (1989) och Nilsson (2008). Viktiga forskningsöversikter utgör Brylla (2012) och Ryman (2012).

2. Inofficiella personnamn i Kågeträskdagboken

Dagboken är alltså skriven av två systrar, där det ibland är Lovisa som håller i pennan, ibland Greta. Vi har med stöd av en handstilsanalys kunnat fastställa de båda skrivarhänderna. Man noterar, intressant nog, att systrarna mestadels använder sina egna namn också när de skriver om sig själva. Brodern Olof Nils omtalas som *Olof*, och föräldrarna som *mamma* och *pappa*, vilket följande exempel klargör: *mamma och olof dem vor hemma* (’Mamma och Olof de var hemma’; 1:1, 1891).

Utöver dessa namn på familjemedlemmar används i dagboken totalt 208 namn: 64 namn avser kvinnor, 144 män. Merparten av dessa utgörs av inofficiella namn som betecknar personer som finns i systrarnas omedel-

FIGUR 3. *Dagboksskribenten Greta Dahlqvist med brodern Olof Nils Dahlqvist. Fotot skall ha tagits år 1929 av en ambulerande fotograf. (Skellefteå museum, DIG 04168.)*

bara grannskap – närmare bestämt 169 personer (56 kvinnor, 113 män).[3] Övriga namn, således 39 till antalet, utgörs av officiella namn och olika yrkesbeteckningar med entydig referens (8 namn avser kvinnor, 31 namn män). Dessa kommer vi inte att behandla närmare här.[4]

3 Formerna återges i normaliserad form och därtill i de skrivformer (eller i förekommande fall ett urval av former) som möter i dagböckerna, varvid även beläggsställe (eller, där det är tillämpligt, beläggsställen) anges. Man kan bl.a. iaktta att *s*-genitiv sällan används i dagboken (sålunda ärrik fredrikka för *Eriks Fredrika*); *s*-genitiv är ovanligt i äldre skelleftemål.

4 Med dopnamn och släktnamn eller bara släktnamn benämns 10 personer (1 kvinna, 9 män), varav 4 synes vara okända för systrarna. Några är däremot välkända personer i bygden: stenskjutaren *Kalle Blom* (Karl Johan Lundgren, son till soldaten Blom), *Kalle Dunder* (Karl Lundberg, son till soldaten Carl Jacob Dunder) och *Kalle Glader* (ursprungligen *Karl Johan Norgren*), vilken senare fått binamnet under rallartiden. 17 personer (6 kvinnor, 11 män) benämns med sina dopnamn, därav i 2 fall ett dopnamn i bestämd form, *Eriken* (Erik Richard Eriksson) och *Anders Gustaven* (Anders Gustav Jonsson Sundqvist), där även dativform beläggs (*åt gustafvom* 4:11, 1897). Yrkesbenämningar (ibland utbyggda på olika sätt) används för 12 personer (1 kvinna, 11 män): *Agronomen*, *Länsman* (om två olika män) och *Patron Grönlund*, där det sistnämnda namnet nog kan uppfattas som ironiskt.

Vi har identifierat fem kategorier av inofficiella namn. Två av dem behandlas här mer översiktligt: binamn och dessutom en liten grupp som vi benämner »dialektala former av officiella personnamn«. De tre övriga kategorierna av inofficiella namn kommer däremot att analyseras utförligare: parentonymikon, andronymikon och personnamn bildade i anslutning till ortnamn.

Vi måste innan vi går vidare stanna upp lite inför termbruket. Normalt används bland personnamnsforskare parentonymikon strikt som överordnat begrepp för patronymikon och metronymikon, och andronymikon strikt som underbegrepp till maritonymikon (NORNA: personnamnstermer). I vår undersökning har vi medvetet valt att använda *parentonymikon* om alla inofficiella namn som bildas i anslutning till faderns och moderns namn, vilket innebär att det kan vara till faderns och moderns dopnamn, släktnamn, binamn etc.; jämför användningen av *parentnamn* hos Lidaräng (1982:138 ff.). Med *andronymikon* avser vi alla inofficiella namn på kvinnor som är bildade till makens namn; jämför *hustrunamn* hos Lidaräng (1982:144 ff.; jfr Modéer 1955:57 ff.). (*Gynaikonymikon*, alltså mansnamn efter maka, finns däremot inte i materialet.) Termen *patronymikon* används i artikeln på vanligt sätt om faderns namn med tillägget *-son* eller *-dotter*. (*Metronymikon* förekommer inte i vårt material.)[5]

Parentonymikon är den största namnkategorin med 60 unika personnamn, antalet andronymikon uppgår till 17 unika personnamn, medan personnamn bildade i anslutning till ortnamn utgör 44 unika personnamn.

I de flesta fall har namnbärarna kunnat identifieras tack vare kyrkoboksmaterial hämtat från Demografiska databasen vid Umeå universitet (se källförteckning).

3. Binamn och »dialektala former av officiella personnamn«

Strax under vart tionde namn i dagboken utgörs av binamn – dvs. öknamn, smeknamn eller namn till binamnselement som *Lill-*, *Stor-* och liknande (jfr Andersson 1983:17 f.). Sammanlagt finns i dagboken 24 binamn (7 kvinnor och 17 män). Se Tabell 1 för exempel.

5 Se för terminologin bl.a. Peterson (1983) och Andersson (2006). Vi tackar Linnea Gustafsson och Emilia Aldrin, Högskolan i Halmstad, för värdefulla kommentarer till vårt val av termer (e-brev 2019-05-29).

TABELL 1. *Binamn i dagböckerna. Några exempel.*

	Dagbokens namnform	Standardiserad form	Person som åsyftas
(1)	gammel iakob (1:9, 1891)	Gammel-Jakob	Jakob Persson
(2)	a gammel sara (1:14, 1891)	Gammel-Sara	Sara Olofsdotter Dalqvist
(3)	lellas (4:6, 1897)	Lill-Lars	Lars Larsson
(4)	väsback kunggen (5:27, 1901)	Västbäckskungen	Johan Johansson Forslund
(5)	tarsnesher (4:5, 1897)	Tarsnäsherren	Gustaf Sundberg
(6)	skråmmen (2:33, 1892)	Skråmmen	oidentifierad
(7)	en pjäs oll (1:16, 1892)	Pjäs-Olle	oidentifierad
(8)	maf (4:9, 1897)	Maf	troligen Anders Persson Södermark

Förutom binamn av vanlig typ med elementen *Gammal-* och *Lill-*, finns i materialet *Västbäckskungen*, *Tarsnäsherren* och *Skråmmen*, det sistnämnda namnet på en oidentifierad person, som möjligen har sitt binamn efter bynamnet *Skråmträsk*. *Pjäs-Olle* är namnet på en annan oidentifierad person. Folkminnessamlaren Bertil Teglund (i Webster (red.) 2012:133) nämner *Pjäs*-släkten, där anfadern uppges ha varit en skicklig finsmed och konstgjutare med en erkänd förmåga att tillverka olika föremål, »pjäser«. Kanhända har vi här förklaringen till namnet. Här finns också det svårtolkade namnet *Maf*, kanske bildat till adv. *maf*, *maffen*, *maffens* m.fl., jfr dial. *kukumaffen* 'mycket bra, förträffligt' (SAOB M 14–15; Rietz 1862–67:424a). Man kan fråga sig om namnet kan ha sin grund i något favorituttryck som han frekvent använde, vartill det ju finns paralleller (Lidaräng 1982:103, Modéer 1989:117), men det vet vi inget närmare om i det här fallet. I 6 fall rör det sig om oidentifierade personer, men beträffande flertalet namn, 18 stycken, kan namnbäraren med sannolikhet eller säkert identifieras. Den typ av binamn som man möter i Kågeträskdagboken återfinns också i exempelvis medeltida material (Sundström 2015) och i senare folkligt material (Lidaräng 1982; Stemshaug 1984 m.fl.).

Det man kan kalla »dialektala former av officiella personnamn« består helt enkelt av den omtalade personens dopnamn och patronymikon i dialektal form. Gruppen är liten, det finns i materialet bara 7 belägg, samtliga avseende män, t.ex. *An-Danielsa* (andanelsa; 2:65, 1893), alltså *Anders Danielsson*, och *Per-Hansa* (pär hans; 5:8, 1900), alltså *Pär Johansson Falkman*. Intressant är att se att den sistnämnde, som ju också bär ett släktnamn (*Falkman*), i dagboken betecknas med sitt patronymikon.

Patronymikon används ännu under 1800-talet i bygden, t.ex. Anton Olofs-*son*, vars fader heter *Olof*, eller Greta Kajsa Johans-*dotter*, vars fader heter *Johan*. Men patronymikon börjar så småningom att användas som släktnamn, och dessutom antas nya släktnamn. De som bor på Anten-Ors gård tar sig sålunda släktnamnet *Dahlqvist*, i grunden ett namn som ursprungligen tillkommit en soldat i Ersmarks by i Skellefteå.

4. Parentonymikon och andronymikon: *Vikmans Johan* och *Roberts Greta*

De parentonymikon som används i dagboken är 60 till antalet (17 kvinnor, 43 män) och är bildade till faderns namn på ett undantag när. Dessa består av fraser med namnbärarens dopnamn i kombination med faderns dopnamn eller släktnamn, alternativt både faderns dopnamn och släktnamn. Faderns namn anges först i frasen.

Det finns 7 exempel i materialet på namn som bildats med faderns släktnamn + namnbärarens dopnamn (1 kvinna och 6 män), se exempel 9–11 i Tabell 2.[6] I *Skarp-Britta* och *Vikmans-Johan* är det fråga om namn bildade i anslutning till faderns släktnamn, i *Holm-Johan* används det soldatnamn *Holm* som senare kommer att ligga till grund för det antagna släktnamnet *Holmgren*.

TABELL 2. *Parentonymikon. Faderns släktnamn + namnbärarens dopnamn. Exempel.*

	Dagbokens namnform	**Standardiserad form**	**Person som åsyftas**
(9)	skarp brita (1:8, 1891)	Skarp-Britta	Britta Stina Lundmark
(10)	vikmans johan (3:2, 1895)	Vikmans-Johan	Johan Jonsson Vikman
(11)	än Holm janni (4:10, 1897)	Holm-Johan	Johannes Jonsson Holmgren

En stor namngrupp av parentonymikon utgörs av förälderns dopnamn + namnbärarens dopnamn t.ex. *Adams Oskar*, totalt 44 namn (15 kvinnor och 29 män), se Tabell 3. En överväldigande majoritet av namnen är bildade till faderns dopnamn (43 namn). Exempel (12) utgör ett regelrätt fall med genitivform, *Adams Oskar,* men i (13), *Gustavs Anton*, återfinns i dagboken som synes ingen genitivmarkör; s-genitiv är ovanlig i äldre

6 Jfr för användningen av släktnamn i parentonymikon Lidaräng 1982:140.

skelleftemål. Exempel (14), *Nickes Tilda,* dagbokens *och näjtillda*,[7] är en återgivning av dialektens *Neetj* (= *Nicke*), där *Näj* bör ses som skribentens försök att skapa en standardspråksform av dialektformen. I exempel (15), *Ånings-Nils Hulda*, används den utbyggda formen *Ånings-Nils* på fadern. Endast ett av namnen är bildat till moderns dopnamn, *Lena-Stinas Nicke*, exempel (16). Enligt kyrkböckerna var Lena-Stina ensamstående moder (Jörns kyrkoarkiv AI:3 s. 140, 239; Umeå universitet, Demografiska databasen. Kyrkoboksdatabasen POPUM, 1700–1900).

TABELL 3. *Parentonymikon. Förälders dopnamn + namnbärarens dopnamn. Exempel.*

	Dagbokens namnform	**Standardiserad form**	**Person som åsyftas**
(12)	adams osker (2:31, 1892)	Adams Oskar	Johan Oskar Adamsson Hedlund
(13)	gustaf anton (1:18, 1891)	Gustavs Anton	Anton Gustafsson
(14)	och näjtillda (1:12, 1891)	Nickes Tilda	Matilda Wilhelmina Nilsdotter
(15)	rånnis nis hulda (4:21, 1898)	Ånings-Nils Hulda	Hulda Holmqvist
(16)	lenastina necke (1:16, 1892)	Lena-Stinas Nicke	Nikanor Marklund

Parentonymikon kan också utgöras av en kombination av faderns dopnamn + dennes släktnamn/patronymikon + namnbärarens dopnamn, t.ex. *Jan-Orsas Eva*. I materialet finns 9 dylika personnamn (1 kvinna och 8 män), se Tabell 4. Med *Jan-Orsas Eva* (exempel 17) benämns sålunda Eva Kåglund, vars fader hette *Johan Olofsson*, dial. *Jan-Orsa*. *Jan-Persas Oskar* och *Jan-Persas Pell* var bröder och fadern hette *Johan Persson*.

TABELL 4. *Parentonymikon. Faderns dopnamn + faderns släktnamn + namnbärarens dopnamn. Exempel.*

	Dagbokens namnform	**Standardiserad form**	**Person som åsyftas**
(17)	janosa eva (2:20, 1892)	Jan-Orsas Eva	Eva Kåglund
(18)	jånpäsa osker (2:65, 1893)	Jan-Persas Oskar	Oskar Johansson
(19)	jånpäsapäll (2:32, 1892)	Jan-Persas Pell	Per Johansson

7 De dagboksskrivande systrarna har ofta återgett detta preproriella *a* med skriftformen <och>. Se för en närmare analys av detta A.-C. Edlund & L.-E. Edlund 2020:66–67.

I dagboken finns som redan nämnts 17 unika fall av andronymikon, namn där kvinnors inofficiella namn är bildat till makens förnamn, t.ex. *Roberts Greta*, *Abrahams Lovisa* och *Eriks Fredrika*, se Tabell 5. En kvinna, Ida Margareta Marklund, benämns vid ett unikt tillfälle med makens efternamn tillsammans med den feminina prepropriella artikeln *a*: *a Brännström*. I dialekten används prepropriell artikel annars framför dopnamn, *a* framför kvinnors dopnamn och *en* framför männens, t.ex. *a Greta* och *en Anton* (se Dahlstedt & Ågren [1954] 1980:280 f.; Delsing 2003). Prepropriell artikel används då personnamnen används som subjekt och objekt men saknas i vokativ.

TABELL 5. *Andronymikon. Makens dopnamn + hustruns dopnamn. Exempel.*

	Dagbokens namnform	Standardiserad form	Person som åsyftas
(20)	robbergs gret (4:11, 1897)	Roberts Greta	Margareta Kristina Andersdotter
(21)	än abram Lof (5:12, 1900)	Abrahams Lovisa	Lovisa Gustafsdotter
(22)	ärrik fredrikka (2:22, 1892)	Eriks Fredrika	Fredrika Östensdotter

Dessutom finns i dagboken 17 fall (5 kvinnor, 12 män) med fraser som betecknar pojkar eller flickor som söner respektive döttrar: *Antons pojkar*, *Jon-pojkarna* och *Erik-Pell döttrarna* (exempel 23–25). Detta är i dialekten ett vanligt sätt att ange släktrelationer.

TABELL 6. *Pojkar, söner och döttrar. Exempel.*

	Dagbokens namnform	Standardiserad form	Personer som åsyftas
(23)	antons pajka (1:18, 1892)	Antons pojkar	Anton Dahlqvists söner
(24)	jonpåckar (2:94, 1894)	Jonas pojkar	Jonas Johanssons söner
(25)	ärik päll dötren (2:42, 1893)	Pelle Erikssons döttrar	Per Erikssons döttrar

4.1. Sammanfattning

Den största kategorin inofficiella namn i dagboken utgörs alltså av parentonymikon, sammanlagt 60 unika namn (17 kvinnor, 43 män), där alla på ett undantag när är bildade till faderns namn – dennes dopnamn eller släktnamn/patronymikon. Både söner och döttrar benämns alltså med parentonymikon. I dessa namnbildningar aktualiseras nästan uteslutande barnens

relation till fadern. Moderns namn förekommer endast i en namnbildning där den namngivna sonen saknar fader. Andronymikon är långt färre till antalet och utgör en kategori om 17 unika kvinnonamn, där hustruns relation till maken betecknas. Namnbildningarna synliggör sålunda släktskap genom barnens identifikation med fadern och den gifta kvinnans identifikation med maken.

5. Personnamn bildade till ortnamn: *Burviks-Andersson* och *Strand-Alma*

Inofficiella namn som bildas i anslutning till ortnamn i dagboksmaterialet utgör sammanlagt 44 unika namn. Exempel på sådana har samlats i Tabell 7. Vi har identifierat fyra underkategorier av inofficiella namn bildade till ortnamn där personens dopnamn eller patronymikon kombineras med antingen bynamn eller bydelsnamn/hemmansnamn på olika sätt.

I den första underkategorin, här exemplifierad med *Burviks-Andersson,* kombineras ett bynamn med namnbärarens dopnamn (eller patronymikon). Det finns sammanlagt 11 exempel på denna typ av namnbildning i dagboken (avseende 1 kvinna och 10 män). I Tabell 7 redovisas exemplen *Burviks-Andersson*, *Bastulid-Johan*, *Vikdals-Lill Erik* och *Hedlunda-Marta* (nr 26–29). *Burvik*, *Bastuliden* och *Hedlunda* är officiella namn på byar i Skellefteå, medan *Vikdal* är det folkliga namnet på Fjällboheden.

I den andra underkategorin, *Adrian uppi Djupfors,* har namnet bildats med personens dopnamn (alternativt patronymikon) + en fras innehållande ett bynamn. Denna typ av namnbildning förekommer i 13 unika namn (1 kvinna och 12 män), och exemplifieras här ytterligare med *Ulriks Johannes söderut i Norrbäck* och *Manda söderut i Häbbers*(*fors*) (30–32). *Häbbers* är en dialektal förkortning av ortnamnet *Häbbersfors*.[8]

I de två andra underkategorierna ingår ett bydels- eller hemmansnamn. I *Strand-Alma* kombineras ett bydels- eller hemmansnamn med personens dopnamn. Det finns totalt 7 namn (för 4 kvinnor och 3 män). I Tabell 7 redovisas exemplen *Rånings-Nils*, *Strand-Alma*, *Två-Anna* och *Strand-Robert* (33–36). Namnen ansluter till hemmansnamnen *Råning* och *Strand*, samt, i (35) *Två-Anna*, till hemmanet nr 2 i Kusliden.

8 Denna typ av ortnamnsbildning förekommer i dessa delar av Västerbotten och i angränsande delar av Norrbotten, jfr exempelvis *Glommers* för *Glommersträsk*, Arvidsjaur.

I den fjärde och sista underkategorin, här representerad av *Teolinda på Svedjan* (38), består namnet av personens dopnamn + en fras innehållande ett bydels- eller hemmansnamn. Namnbildningen förekommer vid 13 tillfällen i dagboken (för 4 kvinnor och 9 män), och exemplifieras här också med *Erik inåt Berget* (37). Både *Svedjan* och *Berget* var bydelsnamn i Kågeträsk. En lite speciell fras, som ansluter till exemplen 23–25 ovan, utgör här *Antons pojkar på Svedjan* (39), givet i anslutning till bydelsnamnet *Svedjan*.

TABELL 7. *Inofficiella namn i dagböckerna som bildats till ortnamn. Exempel.*

	Dagbokens namnform	**Standardiserad form**	**Person som åsyftas**
(26)	börvik anderson (1:15, 1892)	Burviks-Andersson	Gabriel Andersson
(27)	en basttulijani (1:10, 1891)	Bastulid-Johan	Johannes Jonsson Holmgren
(28)	en vik dar lell erik (2:35, 1892)	Vikdals-Lill Erik	Eriks Johansson Marklund
(29)	hedluns marta (2:29, 1892)	Hedlunda-Marta	Marta Lovisa Jonsdotter Wallmark
(30)	adrian oppi jupfårs (2:69, 1893)	Adrian uppe i Djupfors	Nils Adrian Brännström
(31)	ulriks johannis söi nårbäck (D4:23, 1898)	Ulriks Johannes söderut i Norrbäck	Johan Ulrik Dahlqvist
(32)	manda söi häbes (2:61, 1893)	Manda söderut i Häbbers(fors)	Amanda Eriksdotter
(33)	råning nis (1:8, 1891)	Rånings-Nils	Nils Johansson Holmqvist
(34)	stran alma (4:16, 1898)	Strand-Alma	Alma Kristina Holmqvist
(35)	och två anna (1:11, 1891)	Två-Anna	Anna Fredrika Holmgren
(36)	stran robbert (4:3, 1897)	Strand-Robert	Anton Robert Strandberg
(37)	en ärik innat bärjen (1:17, 1892)	Erik innåt Berget	Erik Rickard Eriksson
(38)	teolinda inna svijan (4:22, 1898)	Teolinda på Svedjan	Teolinda Kristina Vikman
(39)	antons pajka inna svijan (2:41, 1893)	Antons pojkar på Svedjan	Anton Johanssons söner

5.1. Sammanfattning

Man kan se ett tydligt mönster i dessa namntyper som kan knytas till namnbärarnas kön. För det första finns det betydligt fler inofficiella namn för män än för kvinnor som är bildade till ortnamn; 34 namn avser män medan 10 namn avser kvinnor (se sammanställningen i Tabell 8). För det andra ansluter både mansnamn och kvinnonamn till bynamn eller bydels-

namn/hemmansnamn, men man kan iaktta tydliga skillnader. Det är alldeles uppenbart att de män vars inofficiella namn hänför sig till en plats, vare sig det är ursprungsort eller boendeort, oftare har ett namn som relaterar till en by, än till en bydel eller ett hemman (22 av totalt 34 namn).[9] Det omvända förhållandet råder för de kvinnor vars inofficiella namn relateras till en plats. Endast två av kvinnonamnen är knutna till bynamn. Här är det istället en övervikt för namn som hänför sig till bydelar eller hemman (8 av totalt 10 namn). Dock bör en reservation läggas in: numerären kvinnonamn relaterade till ortnamn är mycket liten, varför man bör avstå från alltför säkra slutsatser.

TABELL 8. *Namn bildade till ortnamn fördelade på kön.*

Namnbildning	**Män**	**Kvinnor**
Bynamn + dopnamn/patronymikon (Burviks-Andersson)	10	1
Dopnamn/patronymikon + fras med bynamn (Adrian uppi Djupfors)	12	1
Bydelsnamn/hemmansnamn + personens dopnamn (Strand-Alma)	3	4
Dopnamn + bydelsnamn/hemmansnamn (Teolinda på Svejdan)	9	4
Summa	**34**	**10**

Denna variation i de inofficiella namn som bildats till ortnamn visar alltså att kvinnor och män inte positioneras på samma sätt i förhållande till plats: männen positioneras företrädesvis i relation till byn, kvinnorna istället i relation till den egna gården.

6. Olika namn på samma individ – några exempel på variation

I dagboken framträder det tydligt att det för en och samma person finns ett varierat bruk av namn. Vi exemplifierar här med det varierade namnbruket för fyra personer, två kvinnor och två män.

Amanda Erika Andersson är född i Norsberget, Jörn och kallas i dagboken för *Johanspigan, Pelles Erika, Erika* och *Pelle Johans Erika*. Hon nämns i dagboken första gången då hon kommer till Kågeträsk som piga 1894 och benämns då *Johanspigan* (johasa piga; 2:91). Året därpå, 1895,

9 Teglund (i Webster 2012:122) påpekar utifrån sin kunskap om det nordvästerbottniska lokalsamhället att folkliga personnamn innehållande bynamn vanligen gavs till personer som var födda i byn, inte till inflyttade.

är hon fästmö till Johannes Persson och omnämns med sitt dopnamn (erikka; 3:1). De gifter sig under slutet av året och följande år kallas hon *Pelles Erika* (päll erikka; 4:1), här med innebörden 'den Erika som bor hos Pelles (Per Johanssons)', dvs. maken Johannes Perssons fader. Hon kallas också *Erika* såsom tidigare (erikka; 4:4, 1897), och året efter omnämns hon som *Pelle Johans Erika* (päll jani erik ka; 4:18, 1898), dvs. maken Johannes Perssons (dagbokens *päll jani*) Erika. Erika Andersson benämns alltså här utifrån sin position i hushållet som piga, svärdotter och maka.

Lovisa Gustafsdotter benämns i dagboken med fyra olika namn. År 1892 kallas hon för *Gustavs Lill-Lov* (gusta lel lof; 2:18) i anslutning till fadern Gustav Johansson, där *Lill-* tillagts för att skilja henne från modern som också heter *Lovisa*. Året därpå kallas Lovisa Gustafsdotter dock enbart *Gustavs Lov* (gus sta lof, gustaf lof; 2:41, 2:65). Hon gifter sig senare med Abraham Karlsson och år 1900 kallas hon därför *Abrahams Lov* (abram Lof; 5:12), men även enbart *Lovisa* (Lovisa; 5:14). Lovisa Gustafsdotter benämns alltså utifrån sin position som dotter och maka.

Johannes Jonsson Holmgren har två olika namn i dagboken. Han kallas 1891 *Bastulid-Johan* (en basttulijani; 1:10) under den tid han bor kvar i födelsebyn. År 1893 flyttar han till Aspliden i Byske socken och nämns då som *Holm-Johan* (Holm janni; 4:10, 1897) i anslutning till det soldatnamn som hans farfar bar, vilket senare ligger till grund för det släktnamn han antar. Johannes Jonsson Holmgren benämns alltså utifrån sin födelseby respektive sin farfars soldatnamn (och därmed i relation till sitt släktnamn).

Erik Rickard Eriksson till sist. Han bodde väster om gården Anten-Ors och första belägget 1892 är *Erik innåt Berget* (en ärik innat bärjin; 1:17) där *innåt Berget* har betydelsen 'västerut på Berget'. Det fanns flera personer med namnet *Erik* i Kågeträsk och därför fanns behovet att skilja personerna åt. Hans fader hette emellertid också *Erik*, varför *Erik innåt Berget* ändå inte var helt entydigt. Han benämns därför också på ett par ställen med sina bägge förnamn *Erik Rickard* (ärikrekard, ärik rekard; 4:5, 4:7, 1897). Senare kallas han *Lill-Erik* (lelerik, lel ärik; 5:14, 1900; 5:30, 1901) för att skilja honom från fadern. Även *Eriken* (ärikken; 5:32, 1901) i bestämd form finns, men det är oklart om dopnamnet i bestämd form har någon mer specificerad innebörd; fenomenet är också sällsynt i dagboken, se närmare not 4. Erik benämns alltså utifrån sin position till fadern och utifrån den bydel där han är bosatt.

Dessa exempel synliggör tendenser i materialet som vi ännu inte grundligt undersökt. Slutsatser kan därför bara antydas. Variationen i namnbruket för de båda kvinnorna tydliggör att kvinnorna (genom namnbruket) positioneras i relation till männen i hushållet, antingen husbonden (*Johansapigan*), fadern (*Gustavs Lill-Lov*), maken (*Pelle Johans Erika*, *Abrahams Lov*) eller svärfadern (*Pelles Erika*). Variationen i namnbruket för de båda männen visar att de också positioneras i relation till respektive fader eller farfar (*Holm-Johan*, *Lill-Erik*), men att de också positioneras i relation till en plats (*Bastulid-Johan*, *Erik innåt Berget*).

7. Sociala aspekter på Kågeträskdagbokens namnmaterial

Utifrån namnforskningens perspektiv är värdet av dagböcker att de utgör en sammanhållen, under en avgränsad tid tillkommen källa som speglar namnens användning i vardagsdiskurs, vilket av Britt Liljewall (1995:116 ff., 188 ff., 264 ff.) lyfts fram i hennes studier av bondedagböckernas personnamnbruk. Dagböcker har ju *inte* tillkommit i ett uttalat syfte att insamla bygdens inofficiella namn – som fallet varit när uppteckнare styr utfrågningen eller meddelare svarat på en förelagd frågelista. Därför kommer man i dagböckerna det *funktionella* namnbruket in på livet.

Med utgångspunkt från dagböckernas redovisning av de inofficiella namn som användes, kan man – för att låna Linnea Gustafssons (2016:48) välfunna formulering – skapa en »betydelse som aktivt guidar i social interaktion och förmedlar kulturell kunskap«, varigenom genus, social status och prestige kommuniceras (jfr Zaitzow, Skipper & Bryant 1997:83 och där anf. arb.).

Sammanlagt finns i Kågeträskdagboken 208 individuellt indikerande namn, bortsett från namnen på gårdsfolket hos Anten-Ors. Det är uppenbart att systrarna Lovisa och Greta vanligen benämner dem som omtalas med deras inofficiella namn – närmare bestämt finns 169 sådana namn i det samlade materialet. Detta är precis vad man förväntar sig i en folklig dagbok.

Vår analys visar ett antal tydliga namnbildningsmönster. Den största kategorin inofficiella namn utgör de som aktualiserar barnens relation till fadern: *Adams Oskar* och *Nickes Tilda*, totalt 60 namn (17 kvinnor, 43 män). En andra stor kategori är inofficiella namn som bildats till ortnamn, namn såsom *Bastulid-Johan* och *Strand-Alma*, totalt 44 namn (10 kvinnor, 34 män). Sammanlagt 24 av dessa personnamn relaterar till bynamn,

men bara 2 av dem avser kvinnor. Sammanlagt 20 namn (8 kvinnor, 12 män) relaterar till hemmans- och bydelsnamn. Andronymikon är en tredje namnkategori, alltså typen *Roberts Greta*, som uteslutande avser kvinnor där den gifta kvinnans relation till maken aktualiseras och omfattar totalt 17 unika namn. Däremot finns i materialet inte något exempel på ett gynaikonymikon, alltså ett mansnamn relaterat till hustruns namn[10] – lika lite, kan tilläggas, som något enda metronymikon.

Om man jämför antalet namn inom de olika namnkategorierna med de frekvenser som framkommer i exempelvis Arnold Lidarängs studie av västgötska namn (1982), slås man av att antalet namn på kvinnor samt antalet andronymikon är relativt sett lägre i vår studie. Men eftersom Lidarängs studie ju bygger på en systematisk insamling i en bygd och vi studerar den faktiska namnanvändningen i systrarnas dagböcker, kan skillnaderna nog förklaras. På grund av männens relativt sett större rörlighet i bygden möter de dagboksskrivande systrarna antagligen färre kvinnor, varför dessa blir, relativt sett, mindre exponerade i dagboken.

Tre sociala aspekter är särskilt framträdande i de inofficiella namnen: kön, platstillhörighet och släktskap. Kön är en framträdande aspekt i samtliga namnbildningar som diskuterats. Platstillhörighet är betydligt mer framträdande i de inofficiella mansnamn som är bildade till ortnamn än i kvinnonamnen. Det finns dessutom en tydlig skillnad mellan vilka platser som mansnamn och kvinnonamn aktualiserar. Två tredjedelar av dessa mansnamn hänför sig till en by, typen *Bastulid-Johan*, medan en övervikt av dessa kvinnonamn istället hänför sig till bydelar eller till gårdnamn, typen *Strand-Alma*. Genom namnen positioneras alltså männen i relation till en plats, till byn, medan kvinnan istället undantagsvis positioneras till en plats, vanligtvis då en bydel eller ett hemman, alltså den egna gården. Namnbildningarna positionerar alltså män och kvinnor som aktörer på olika sociala arenor: i byn respektive på gården. Historiska studier av arbetsdelning mellan män och kvinnor i jordbruksmiljö visar att männens rörlighet tillhörde en norm som gav innebörd åt manlighet på samma sätt som platsbundenhet gav betydelse åt kvinnlighet (Östman 2000:88f.).

Två av namnkategorierna aktualiserar släktskap: parentonymikon som används för kvinnor och män och relaterar till fadern (och i ett fall modern)

10 Detta förhållande iakttas också i äldre tider, se, för att ta ett exempel, Kousgård Sørensen 1984:153 f.

samt andronymikon som endast används för kvinnor och relaterar till maken. Barnen identifieras här nästan uteslutande med fadern medan de gifta kvinnorna identifieras med sin make. Andronymikon aktualiserar också den beroenderelation till maken som den gifta kvinnan befann sig i under 1800-talet. Ogifta kvinnor blev myndiga redan under det sena 1800-talet (1865: 25 års ålder, 1884: 21 års ålder), medan gifta kvinnor fick vänta till 1921 innan de blev myndiga (Liljewall 2013:2 ff.). De stod som bekant under makens målsmanskap.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att den sociala identifikation som de inofficiella namnen i Kågeträskdagboken skapar och upprätthåller kan knytas till namnbärarnas kön, platstillhörighet och släktskap (jfr ovan och Giddens 1999). Ur ett genusperspektiv är ett antal identifikationsaspekter i namnbruket värda att uppmärksamma. För det första identifieras kvinnorna som döttrar och hustrur som är verksamma på den egna gården, medan männen identifieras som söner verksamma på en annan social arena – i byn. Här hade männen sin givna arena, exempelvis i byastämman. För det andra kan namnbruket för kvinnor sägas vara dynamiskt i och med att det återspeglar kvinnans position i hushållet alternativt giftermålsstatus. Som ogift kvinna identifieras namnbäraren med fadern (eller husbonden), medan den gifta kvinnan identifieras med maken. För det tredje synliggör namnbruket både makar och fäder medan hustrur och mödrar knappt framträder i namnmaterialet. I en studie av de Klerk & Bosch (1996:525 ff., jfr härtill Gustafsson 2016:42) framhålls att kvinnors binamn oftare än män innefattar »en genuskopplad närhetsaspekt där kvinnors binamn är mer intima än mäns« (Gustafsson a.st.), vilket kan sägas karakterisera också förhållanden som möter oss i dagboksmaterialet. De inofficiella namnen bidrar uppenbarligen till att både skapa och upprätthålla samhällets rådande sociala, kulturella och ideologiska förhållanden (jfr Ainiala & Östman 2017; Brylla 2001:25, et passim).

Namnen varierar som vi sett också för enskilda namnbärare, och i dagboken indikerar de situationella betingelserna för namnanvändningen, vilket visar hur identitet ständigt skapas och återskapas (jfr Gustafsson 2016:38 ff.). Sådana förhållanden illustrerar Kågeträskmaterialet, och detta erfar man också vid en jämförelse med det material som Liljewall (1995; se ovan) analyserat.

Systrarna Dahlqvists vardagliga dagboksskrivande ger oss en unik inblick i både vardagsliv och umgänge i en nordsvensk by under 1890-talet och därtill får vi möjlighet att genom systrarnas namnbruk i dagbo-

ken lägga det samtida sociala pussel som består av inofficiella personnamn och social identifikation.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Folkrörelsearkivet i Västerbotten: Filialen i Skellefteå
Kågeträskdagboken. Arkivbildare: Familjen Dahlqvist i Storkågeträsk. Vi refererar här till den kritiska utgåva som är under utgivning i Kungl. Gustav Adolfs Akademiens Acta-serie.

SM = Skellefteå museum
Fotoarkivet.

Umeå universitet
Demografiska databasen. Kyrkoboksdatabasen POPUM, 1700–1900. <https://www.umu.se/enheten-for-demografi-och-aldrandeforskning/sok-verktyg/indiko/>. Hämtat mars 2020.

Litteratur

Ainiala, Terhi 2016. Names in Society. I: Hough, Carole (ed.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University press, 371–381.

Ainiala, Terhi & Jan-Ola Östman 2017. Introduction: Socio-onomastics and pragmatics. I: *Socio-onomastics. The pragmatics of Names*. (Pragmatics & Beyond New Series 275.) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2–18.

Aldrin, Emilia 2016. Names and Identity. I: Hough, Carole (ed.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University press, 382–394.

Andersson, Thorsten 1983. Personnamn. Till begreppets avgränsning. I: Hallberg, Göran, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.), *Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981*. (NORNA-rapporter 23.) Uppsala: NORNA-förlaget, 9–22.

Andersson, Thorsten 2006. Parentonymikon eller gononymikon? *Studia Anthroponymica Suecana* 24, 95–98.

Blomquist, Marianne 1986. Binamn inom en en idrottsförening. I: Saari, Mirja, Anne-Marie Londen & Kim Nilsson. *Xenia Huldeniana. En vän-*

skrift tillägnad Lars Huldén på hans 60-årsdag 5.2.1986. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, B. 10.) Helsingfors: Helsingfors universitet, 151–160.

Brylla, Eva 2001. Personnamn och genus. *Studia Anthroponymica Suecana* 19, 11–29.

Brylla, Eva 2012. Binamn i Norden. En översikt. I: Nyström, Staffan (huvudredaktör), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand (red.), *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. (NORNA-rapporter 88.) Uppsala: NORNA-förlaget, 9–22.

Dahlstedt, Karl-Hampus & Per-Uno Ågren [1954] 1980. *Övre Norrlands bygdemål. Berättelser på bygdemål med förklaringar och en dialektöversikt*. (Skrifter utg. av Johan Nordlander-sällskapet 2.) 2 uppl. Umeå: Johan-Nordlander-sällskapet.

Delsing, Lars-Olof 2003. Perifrastisk genitiv. I: Vangsnes, Øystein Alexander, Anders Holmberg & Lars-Olof Delsing (red.), *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*. Oslo: Novus, 65–83.

Edlund, Ann-Catrine 2017. »Den 17 oktober hade vi två predikanter.« Dagboksskrivande och religiöst liv i Kågeträsk på 1890-talet. *Thule. Kungl. Skytteanska Samfundets årsbok*, 137–170.

Edlund, Lars-Erik 2007. »Jag får aldrig tid att skriva om veckorna…« Gretas dagbok från Storkågeträsk. *Västerbotten*, 41–47.

Edlund, Lars-Erik 2013. »Jag får aldrig tid att skriva om veckorna men nu är det söndag.« En dagbok från Storkågeträsk från slutet av 1800-talet. I: Jacobsson, Roger (red.), *Morfars karta visar vägen. Ett urval språkvetenskapliga texter 1979–2013 av Lars-Erik Edlund*. Umeå: Kungl. Skytteanska samfundet, 461–473.

Edlund, Ann-Catrine & Lars-Erik Edlund 2020. »Den 1 mars då dog och stran fredrika.« Ortografiska val och språklig identifikation i en folklig dagbok från 1890-talet. I: Hägerdal, Hans (huvudred.); Ewa Bergh Nestlog, Astrid Skoglund, Peter Ström & Ola Svensson (gästred.), *Nordiska – på gång och på språng! Vänbok till Gunilla Byrman* (HumaNetten, 44). Växjö: Linnéuniversitetet, 45–75.

Edlund, Ann-Catrine, Lars-Erik Edlund & Ulf Lundström u.u. *Kågeträskdagboken*. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi.) Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.

Elspaß, Stephan 2005. *Sprachgeschichte von unten*. Tübingen: Niemyer.

Elspaß, Stephan 2012. The Use of Private Letters and Diaries in Sociolinguistic Investigation. I: Hernández-Campoy, Juan Manuel & Juan Camilo Conde Silvestre (eds.), *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. 1st edition. Malden, MA: John Wiley & Sons Inc., 156–169.

Elspaß, Stephan, Nils Langer, Joachim Scharloth & Wim Vandenbussche (eds.) 2007. *Germanic language histories 'from below' (1700–2000)*. Berlin: Walter de Gruyter.

Giddens, Anthony 1999. *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.

Gustafsson, Linnea 2002. *Novation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890*. Umeå universitet: Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk.

Gustafsson, Linnea 2016. *Moderna vardagliga binamn i Sverige*. (Namn och samhälle 29.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Kousgård Sørensen, John 1984. *Patronymer i Danmark*. 1. Runetid og middelalder. (Navnestudier utgivet af Institut for Navneforskning 23.) København: Akademisk forlag.

Klerk, Vivian de & Barbara Bosch 1996. Nicknames as Sex-Role Stereotypes. *Sex Roles. A Journal of Research* 35, 9/10, 1996, 525–542.

Kvillerud, Reinert 2007. *Smeknamn och öknamn på personer nämnda i dagspressen*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning, 33.) Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, Göteborgs universitet.

Laitinen, Lea & Taru Nordlund 2013. Indexing Identities in the Writings of Common People in 19th-Century Finland. I: Kuismin, Anna & Matthew J. Driscoll (eds.) *White Field, Black Seeds. Nordic Literacy Practices in the Long Nineteenth Century*. Helsinki: Studia Fennica Litteraria, 7: 169–189.

Leibring, Katharina 2004. *Karl mä kappa*, *Börje Lata* och *Kockla*. Binamn i ett värmländskt brukssamhälle. I: Strandberg, Svante, Mats Wahlberg & Björn Heinrici (red.) *Namn. Hyllningsskrift till Eva Brylla den 1 mars 2004*. (Namn och samhälle 15.) Uppsala: Uppsala universitet, 75–80.

Lidaräng, Arnold 1982. *Lurel och Smesa. Västgötska personnamn i muntlig tradition*. Stockholm: LT-förlag.

Liljewall, Britt 1995. *Bondevardag och samhällsförändring. Studier i och kring västsvenska bondedagböcker från 1800-talet*. Göteborg: Historiska Institutionen, Göteborgs universitet.

Liljewall, Britt 2013. *»Mig själv och mitt gods förvalta.« 1800-talskvinnor i kamp om myndighet*. Stockholm: Nordiska museet.

Lindstedt, Inger 1989. *Sportspråkets personnamnsbruk*. (Nordrapp. 2.) Göteborg: Göteborgs universitet.

Melander, Björn 1996. *Läsebok för folkskolan – bakåtsträvande eller framåtblickande?* Lund: Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk.

Melander, Björn 1998. *»Det är Husqvarna«. Om språket i tre upplagor av Läsebok för folkskolan.* Lund: Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk.

Modéer, Ivar 1955. *Personnamn i Kalmar tänkebok*. (Anthroponymica Suecana 1.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Modéer, Ivar 1989. *Svenska personnamn. Handbok för universitetsbruk och självstudier* […] utg. av Birger Sundqvist & Carl-Eric Thors med bibliografi av Roland Otterbjörk som kompletterats och omarbetats av Sigurd Fries. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Leif 2008. Idrottens »smeknamn«under 1900-talet. Presentation av projektet Från *Nora-Anna* till *Foppa*. Framväxten av det moderna Sverige och vår svenska idrott speglad i utövarnas binamn. *Studia Athroponymica Scandinavica* 26, 115–119.

Nordlund, Taru 2007. Double diglossia – lower class writing in 19th-century Finland. *Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 26:2–3, 229–246.

NORNA: personnamnstermer. <https://www.norna.org/personnamnstermer>. Hämtat mars 2020.

Nyström, Staffan (huvudredaktör), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand (red.) 2012. *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. (NORNA-rapporter 88.) Uppsala: NORNA-förlaget.

Peterson, Lena 1983. Personnamn/personbeteckningar i några fornsvenska källor. Försök till indelning och beskrivning. I: Hallberg, Göran, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.), *Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981*. (NORNA-rapporter 23). Uppsala: NORNA-förlaget, 123–136.

Rietz, Johan Ernst 1862–67. *Svenskt dialektlexikon. Ordbok öfver svenska allmogespråket*. Lund. Register och rättelser av Erik Abrahamson. 1955. Uppsala & København.

Ryman, Lennart 2012. Nordiska personbinamnsordböcker och personbinamnssamlingar. I: Nyström, Staffan (huvudredaktör), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand (red.), *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. (NORNA-rapporter 88.) Uppsala: NORNA-förlaget, 89–105.

SAOB = *Ordbok över svenska språket utg. av Svenska Akademien*. 1898–. I: <http://www.saob.se/>. Hämtat mars 2020.

Stemshaug, Ola 1984. *Tilnamn i norske gruvesamfunn – Kongsberg og Røros*. (Det kongelige norske videnskabers selskab. Skrifter 1984:1.) Trondheim, Oslo, Bergen & Tromsø.

Sundström, Agneta 2015. *Binamn i Arboga stads tänkebok*. (Namn och samhälle 25.) Uppsala: Uppsala universitet.

Teleman, Ulf 2003. *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. Stockholm: Norstedts ordbok.

Vandenbussche, Wim 2004. Triglossia and pragmatic variety choice in nineteenth-century Bruges. A case study in historical sociolinguistics. *Journal of Historical Pragmatics* 5:1, 27–47.

Vandenbussche, Wim & Stephan Elspass 2007. Introduction. Lower clas language use in the 19th century. *Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* 26:2–3, 147–150.

Webster, Maud (red.) 2012. *Breven från Bertil. En berättelse om folkliv och folkmål i Skelleftebygden. Efter Bertil Teglunds efterlämnade arkiv.* Skellefteå. [Otryckt.]

Zaitzov, Barbara H., †James K. Skipper, jr & Claudia Bryant 1997. Nicknames of Female Felons. *Names. A Journal of Onomastics* 45:2, 83–99.

Östman, Ann-Catrin 2000. *Mjölk och jord. Om kvinnlighet, manlighet och arbete i ett österbottniskt jordbrukssamhälle ca 1870–1940*. Åbo: Åbo akademi.

Östman, Jan-Ola & Åsa Mickwitz 2007. Om den allmänna skriftkulturens framväxt i Svenskfinland på 1800-talet. I: Wollin, Lars, Anne Saarukka & Ulla Stroh-Wollin (red.), *Studier i svensk språkhistoria 9. Det moderna genombrottet – också en språkfråga*? (Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi, 5.) Åbo: Åbo akademi, 285–294.

Namndubbletter på namnbärare i bohuslänska farvatten

Birgit Falck-Kjällquist

The sea passage along the west coast of Sweden has long been a connecting link between south-eastern Norway and, through the Sound, the northern part of Germany and the Baltic. In the Middle Ages at the time of the Hansa and later, goods were transported between the German Hanseatic towns such as Lübeck, Rostock etc. through the Sound and northwards along the coast to places like Marstrand, Kungahälla, Nya Lödöse, Oslo and Tønsberg. Names of the landmarks, bearing points, sounds, islands etc. in use at that time, were collected in primitive pilots. Some of this material can still be found in so-called "reading maps" (Sw. *läskartor*), such as e.g. L 1566 and L 1568. The first sea charts, such as Spieghel de Zeevaerdt by the Netherlander Lucas Janssz[oon] Waghenaer, are from the end of the 16th century.

The coastal population of Bohuslän also used the same coastal lane when sailing in their home waters. It would seem that when sailing through the seascape the coastal population and the seafarers from far, surely for practical reasons, used the same landmarks, bearing points etc. Did they also use the same names for these landmarks? This question could, at least to some extent, be answered by comparing the names found in the reading maps to the names used by the coastal population. In this paper, two cases are presented where the name-bearers have two names; one used by the coastal population and one by the foreign seafarers.

1) *Jaskesund*. (L 1566, L 1568 but in no other hitherto found source.) The name of this sound in Nordic sources until lately is *Havstenssund*. 2) *Nørreuigholm*, *Syndreuigholm* (in L 1568 and on several official Netherland sea-charts for international use, and in Swedish sailing directions for coastal navigation, Gedda 1694 and Månsson 1748.). The names used by the coastal population in Bohuslän are *Norra* respectively *Södra Vedholm*(*en*). The name-bearers are two islets, one in the southern part of the coastal lane and one further north (about one day's sailing) in the same lane. Both islets offer good and reliable harbours for the night. This was vital as in those days light was needed for coastal navigation.

This indicates two name systems; one used by the coastal population and one by the navigators and sailors on board the passing ships transporting goods along the coast.

KEYWORDS: contact onomastics, place-name adaptation, the Hansa, (Middle) Low German, (Middle) Dutch, primitive early pilots

1. Inledning

Trafiken till sjöss har alltid varit livlig längs Bohusläns kust. Under medeltiden dominerade den tyska Hansan handelssjöfarten. Handelsförbin-

delserna mellan hansestaden Rostock och Norge, varom se Thierfelder (1958), tycks i huvudsak varit koncentrerade till området runt Oslofjorden, det område som tillsammans med norra Bohuslän kallades *Viken*, tyska *Wiek*. Genom Öresund gick fraktfarten mellan de tyska hansastäderna Lübeck och Rostock längs Hallands och Bohusläns kust till köpstäder i Viken som Marstrand, Nya Lödöse, Oslo och Tönsberg (Falck-Kjällquist 2017:73 med litteratur). Säker fraktfart var naturligtvis av stor ekonomisk betydelse och man var beroende av att kunna bedöma djup, bottenförhållanden, vilka vattenområden som borde undvikas och var man säkert kunde ta sig fram. För den tidens sjöfarare var det också väsentligt att hitta fram till säkra hamnar där man kunde övernatta under dygnets mörka timmar. För säker navigation var man beroende av att se sjölandskapet med kustberg, öar, holmar och skär och de olika landmärken, pejlingspunkter och silhuetter som bildades av dessa. Åtskilliga namn av betydelse för skeppens navigation förekommer i s.k. läskartor, där namnen på de ur navigationssynpunkt viktigaste platserna var angivna liksom läge och olika karaktäristika till hjälp för ansvarig navigatör ombord. Även förtoningar, dvs. konturritningar av namnbärarnas silhuetter sedda från det håll som var betydelsefullt för en säker positionsbestämning, förekommer i de senare läskartorna. Senast härom Falck-Kjällquist 2017:74 f. År 1566 kom *Het Leeskaartboek van Wisbuy*, L 1566. *Søkartet offuer øster oc vester søen*, L 1568, kom 1568. De två läskartorna står varandra delvis mycket nära. Det bör dock påpekas att i några fall förekommer danska tillägg till L 1568, som är tryckt av Benedicht i Köpenhamn, speciellt då det gäller den del där nordiska farvatten behandlas.

Som framgår av läskartorna användes i stort sett samma landmärken, pejlingspunkter, silhuetter o.d. ombord på de skepp som trafikerade farvattnen längs Bohuskusten. Dessa platser identifierades med hjälp av namn framför allt angivna i medellågtyska/medelnederländska läskartor, senare också på (medel)nederländska sjökartor. De kustnamn som användes ombord på icke bohuslänska, huvudsakligen hanseatiska och nederländska skepp skiljer sig på olika sätt från de inhemskt bohuslänska. Härom se Falck-Kjällquist 2017:78.

I några fall är ett litet antal namnbärare försedda med två namn, ett använt av lokalbefolkningen i området och ett ombord på de fartyg, huvudsakligen hanseatiska och nederländska, som trafikerade kuststräckan – ett internationellt namn om man så vill. Ur denna synvinkel kommer följande

namn betecknande lokaliteter längs Bohusläns kust att diskuteras: *Havstenssund – Jaskesund*, *Vedholm – Vikholm*.

2. *Havstenssund – Jaskesund*

Söder om Koster vid kustfarleden mot Tönsberg och Oslo ligger enligt L 1568 (62, 19, 20) sundet *Jaskesund*, äldst belagt 1566 i formen *Jasschesont* i L 1566 (44, 19, 20) [1] med följande kommentar: »Jasschesont [Hafstens Sund]« L 1566 (44, 20, 21). Enligt ett till L 1568 av Johannes Knudsen 1915 utarbetat namnregister fogat till Knudsens utgåva av L 1568:258 står också där att namnet möjligtvis avser *Havstenssund*. L 1566 och 1568 står, som framgår i bl.a. detta fall, varandra mycket nära. Möjligen återgår de på samma ursprungliga läskarta.

Namnet *Havstenssund,* äldst belagt som *Hafstens swnd* 1485 (DN 11:219), avser numera en tätort men betecknade ursprungligen sundet vid ön *Havsten* (OGB 19:1:107 f.). Enligt såväl L 1566 (44, 19, 20) som L 1568 (62, 19, 20) är avståndet från Kost till Jaskesund iij. mile och från Jaskesund till Otturen (nuvarande Otterön) j mile. Avståndet Kostr – Jaskesund är alltså ungefär det dubbla mot avståndet mellan Jaskesund och Otturen. Detta talar för att det verkligen är sundet Havstenssund som åsyftas med *Jaskesund*. En jämförelse med distanserna på gällande sjökort pekar också mot detta.

Sundet är relativt smalt, nästan timglasformat med den smalaste passagen ungefär på mitten. Det är också mycket strömt och strömmens riktning växlar mellan nordgående och sydgående beroende på vindens styrka och riktning, på vattenståndet i havet och möjligen också på det rätt obetydliga tidvattnet [2]. Sundets sidor består till största delen av relativt höga, branta bergväggar och dess norra del har ett djup på cirka 15 meter enligt sjökort reviderat 1996 (Sjöfartsverket 1996). Den skyddade leden längs kusten går genom sundet. Två utvidgningar finns, den ena i sundets södra del med djup på cirka 13 meter, den andra, i norra delen av sundet, är enligt samma sjökort cirka 15 meter djup. Utvidg-

1 För goda råd och vänliga påpekanden i huvudsak gällande frisiska vill jag tacka Nils Århammar. Han har även förmedlat kontakten till Boye Meyer-Friese, utan vars goda tips jag inte hade hittat fram till L 1566.

2 Differensen mellan lågt och högt vattenstånd uppskattas av ortsbefolkningen till ca 30 cm.

ningarna är markerade som lämpliga ankarplatser. På grund av strandlinjeförskjutningen i norra Bohuslän, som i dag brukar antas vara 4 mm under ett år, bör sundet ha varit minst cirka 2 meter djupare än vad som anges på sjökortet. Djupförhållandena i sundet har alltså varit oproblematiska för den tidens fraktfartyg, även om de koggar som kom i bruk under senare delen av 1500-talet och under 1600-talet stack avsevärt mycket djupare än de äldre fraktskeppen. Koggarna gick relativt djupt (ca 5 meter). Strandlinjeförskjutningen i norra Bohuslän har medfört att sundet under 1500-talet kan antas ha varit cirka 2,5 meter djupare och naturligtvis ännu djupare i äldre tid.

Den kraftiga strömmen och de växlande strömförhållandena kan även idag under ogynnsamma väderförhållanden skapa besvär vid segling genom sundet. För en äldre tids segelfartyg kunde förhållandena i sådana lägen säkerligen vara mycket besvärliga. Inte heller underlättades hanteringen av skeppen av att de omgivande höga bergen i vissa vindförhållanden skapade lä för segelfartygen som då förlorade fart och därmed även styrförmåga. Sundet erbjuder emellertid mycket goda natthamnar i de två utvidgningarna i dess södra respektive norra del.

Vilket språkgods som bestämningsleden i namnet *Jaskesund* innehåller är svårt att med säkerhet avgöra[3]. Enligt Lasch 1914 (§§ 334 ff.), van der Meer 1927 (§§123 ff., särskilt § 126 Anm.) och Schönfeld 1970:98 f. punkt 82), kan <*sc*>, <*sch*>, <*sk*> och <*ss*> växla i medellågtyska och medelnederländska. Med tanke på den språkblandning som säkerligen förekom ombord på fraktskeppen och de språkkontakter som togs i olika hamnar och på ankarplatser (se t.ex. Falck-Kjällquist 2017 med litteratur) växlade och blandades troligen ordformerna i de varandra närliggande språken beroende på de olika språkbrukarnas språkliga proveniens.

En tanke är att bestämningsleden i *Jaskesund* innehåller verbet *jaskje* eller *jaske*, belagt bl.a. i Wurdboek fan de Fryske taal (bd 10:28) med betydelser som '(wild heen en weer) lopen en draven; draven, dribbelen, haastig lopen', dvs. 'löpa vilt hit och dit, springa omkring, löpa snabbt', med hänvisning till *jotse* 'met korte abrupte bewegingen zich voortbewegen, [...] met wilde bewegingen glijden', dvs. 'röra sig framåt med korta, abrupta rörelser, glida med vilda rörelser', mest sannolikt kanske i betydelsen

3 För goda råd och påpekanden gällande det (medel)lågtyska och (medel)nederländska materialet tackar jag varmt docent Stefan Mähl.

'springa omkring, springa med snabba steg, löpa snabbt'. Jfr äldre danska (*h*)*jaske* i betydelse 1 'fare af sted' (särskilt dialektalt om snabb eller upprepad rörelse), även (se betydelse 1.2) 'bevæge sig (træde osv.) i vand, pløre. plaske' (ODS bd 9: sp. 777 ff.). Man kan observera att i WNT 7:1 (sp. 234 f.) presenteras under *jassen* II även frisiskt *jaskje*. Här nämns att orden överensstämmer med gammalt danskt *hjaske* och med svenskt dialektalt *jaska* med delvis samma betydelse. Under betydelse 1 anförs 'snel, hastig, vluchtig te werk gaan', dvs. 'snabb, göra ngt snabbt (och slarvigt?)', under betydelse 2 'jagen, jakkeren', dvs. 'jaga, rusa' och under betydelse 4 'stortregenen', dvs. 'störtregna'.

Vidare kan nämnas att *jassen* I (en form av *jasken*, *jaschen* o.d., se Lasch a.a., van der Meer a.a. och Schönfeld a.a.) förekommer i Südhessisches Wörterbuch (bd 3: sp. 949) med betydelsen 'schnell laufen, rennen' (dvs. 'springa eller löpa snabbt'), och i Rheinisches Wörterbuch *jassen* II (bd 3: sp. 1149) med betydelsen 'rennen, schnell fahren, reiten, laufen'. Områdena ligger vid Nordrhein-Westfalen och alltså nära (medel)lågtyskt språkområde.

Betydelser som 'loopen, draven, wild heen en weer loopen', dvs. 'springa omkring, springa med snabba steg, löpa snabbt', 'wild heen en weer loopen', dvs. 'löpa vilt hit och dit' (se ovan) kan tyckas passa väl samman med de förhållanden som skapades av den strida strömmen, i värsta fall i kombination med avsaknad av vind. Med tanke härpå är det inte otänkbart att bestämningsleden i namnet *Jaskesund* innehåller verbet *jasken* och inspirerats av dessa två för platsen utmärkande egenheter.

En annan möjlighet är att bestämningsleden innehåller släktnamnet *Jaske*. I Nederlands Repertorium van Familiennamnen 1963–1988 (släktnamnsmaterial insamlat i samband med en folkräkning 1947) förekommer släktnamnet *Jaski*, även belagt som *Jaske* (Zuidholland 10 belägg), *Jasken* (Groningen 4 belägg) eller *Jasser* (Zeeland 1 belägg). Det totala antalet insamlade släktnamn på *Jaski* inklusive ovan nämnda variantformer är 75 namn. Hur länge dessa släktnamn förekommit i Nederländerna är, åtminstone för närvarande, en öppen fråga. Att namnet i varje fall förekom under senmedeltiden stöds av att det i senmedeltida räkenskaper från Östergötland förekommer en bergsman vid namn *Ragvald Jeske*, en av de etablerade främmande yrkesmän som var sysselsatt inom kopparbrytningen i Åtvidaberg (Melefors 2013:29) Se även Seibicke 1998 (bd 2:555) om ett frisiskt förnamn *Jeske*?. Som släktnamn tycks namnet *Jaske, Jaski* ha varit brukligt. Se t.ex. Duden Familiennamnen om tyska släktnamn

som *Jaschke* (2005:353) [4]. Det är väl inte helt otänkbart att någon person med släktnamnet *Jaske* under senmedeltiden av okänd anledning kommit att mer eller mindre tillfälligt förbindas med sundet Havstenssund och att namnet *Jaske* därigenom av en slump kommit att ingå i bestämningsleden i namnet på sundet.

Huvudleden innehåller *sund*, liksom i det äldre namnet på sundet – *Havstenssund*. Huvudleden i namnformen *Jasschesont* innehåller (medel) nederländska *sont* eller möjligen medellågtyska *sunt* m. 1. Meeresenge, bezogen auf die Engen der Ostsee; prägnant de s. die Meeresenge zwischen Seeland und Schonen (Mittelniederdeutsches Handwörterbuch bd 3) i formen *sont* [5].

3. *Vedholm – Vikholm*

Utmed farleden längs Bohusläns kust ligger enligt L 1568 två holmar vid namn *Nørreuigholm* och *Syndreuigholm*. Assar Janzén, som i NoB 1945:143 ff. gör en grundlig undersökning av namnet *Vikholm*, vilket huvudsakligen förekommer som huvudled i sammansättningar av samma typ som i L 1568, presenterar förutom beläggen ur L 1568 följande belägg i urval [6] av holmarnas namn: *Wiholm* 1543 (Anthoniszoon 1543), *Noorderwyc holm* 1592, *Suijderwijck holm* 1592 (båda Waghenaer 1592; upplagorna 1584 och 1585 var då ej tillgängliga för Janzén enligt Janzén 1945:144 not 8), *Suyderwijcks holm* 1598 (L 1598:106), *Noorderwijcx holm* 1623, *Zuijderwijcx holm* 1623 (båda Blaeu 1623, bok 2, kort nr 12), *Noorderwycxholm* 1645, *Zyderwycxholm* 1645 (båda i Colom 1645), *Noorderwyckx holm* 1695, *Zuyderwyckx holm* 1695 (båda i van Keulen 1695) och ett kartverk från 1664, De Nieuwe Groote Zee-Spiegel [...], har *Noorderwycx holm* respektive *Zuyderwycx holm*. Den Nye Danske Søe-Bog [...] 1745 har *Norderwyks-holm*

4 För tips om förekomst av personnamnen *Jaske*, *Jeske* m.fl., om källor som t.ex. Nederlands Repertorium van Familiennamnen samt inte minst om bergsmannen *Ragvald Jeske*, en etablerad främmande yrkesman som arbetade inom kopparbrytningen i Åtvidaberg, tackar jag forskningsarkivarien fil.dr Lennart Ryman.

5 Vokalerna *u* och *o* växlar framför nasal särskilt i Westfalen, det område som gränsar till det (medel)nederländska språkområdet.

6 Namnformerna Noorder meu holm 1589, Suijdermeu holm 1589 (båda Waghenaer 1589), Noorder meu holm 1605, Suyder meu holm 1605 (Waghenaer 1605) ses av Janzén säkerligen med all rätt som felskrivningar (Janzén 1945:144 f.).

och *Suyderwyks-holm*. I svenska navigationsbeskrivningar förekommer motsvarande namn på holmarna. Gedda 1694 har *Norderwyksholm* respektive *Soderwyksholm* (*-wÿks-*). Strömcronas Hydrografiska passkort 1737–39 har *Norderwijksholm* respektive *Söderwijksholm*. Vidare förekommer *Söderwiks holmarnes skärgård* respektive *Norderwiks holmarna* i Månsson 1748 (352, 354).

Som framgår av beläggen innehåller de namn som betecknar de två holmarna vid kustfarleden längs Bohusläns kust olika former av *Vikholm* på (medel)lågtyska/(medel)nederländska läskartor, senare också på (medel)-nederländska sjökartor. Coloms arbete innehåller t.ex. en passkarta över Europa, Waghenaers sjökartor användes bl.a. av engelska amiralitetet. Namnen hade alltså internationell bruklighet och navigatörerna och sjömännen ombord på de skepp som gick i fraktfart längs kusten utgjorde sannolikt en egen namnbrukarkrets. Den äldsta namnformen *Viholm* 1543 (Anthoniszoon) kan antingen återge ett *Vikholm* eller ett *Vedholm*, vilketdera går knappast att säkert avgöra. Jfr Janzén 1945:140 med litteratur, 145.

I varje fall kan det konstateras att namnformerna *Vikholm*, *-vikholm* är den form som är den gängse inom icke-bohuslänsk sjöfart – helt enkelt en internationell namnform. De namn som användes av kustbefolkningen i Bohuslän på dessa holmar är *Vedholm*, *Vedholmen* och *Vedholmarna*. Namnen förekommer ofta som huvudled i sammansättningar som *Nordervedholm* o.d. I Janzén 1945:140 presenteras äldre belägg på namnet på den norra holmen, som anses ligga väster om Stora Homborgö i inre delen av Väderöfjorden: Nordervedholm 1632 (Claussøn 1632:30), Veholmerna 1673 (S 73 fol. 6), Veholma 1689 (S 73 fol. 9), Nor Weholm c. 1700 (Jens Sørensen Danske Søkort), Vedholmen 1806 (Hermelin 1806). OGB 16 som kom 1945, även den med Janzén som författare, har som äldsta belägg Wiholm 1543 (Anthoniszoon) samt Noor Wedeholmerna 1658 (S 73 fol. 3), Veholmerna 1673 (S 73 fol. 6) (OGB 16:146). I OGB 16:146–147 presenterar Janzén under eget uppslag namnet *Vik(s)holm* som dubblett till namnet *Vedholmen* strax ovan med följande äldre belägg: Nørreuigholm 1568 Benedicht (= L 1568), Noorder meu holm (!) 1589 Waghenaer [7] Spiegel d. Zeevaerdt, Noorderwyc holm 1592 Dens. Thresoor, Noorderwijx holm 1623 Bleuw, Norderwyksholm 1694 Gedda, Norderwijksholm

7 För beläggen från Waghenaer se not 6.

Strömcrona c. 1738, Norderwiks holmarna 1748 Hahn hos Månssson Sjö-märkes-bok 354.

Janzén framhåller här (1945:146) att namnet *Vik*(*s*)*holm* »träffas blott på utländska sjökort o.d. eller på svenska sådana som gjorts efter utländska förebilder«. Allt tyder på att Janzén ser bestämningsleden i namnet som »innehållande det inte blott i Norden utan även på kontinenten och i England brukade namnet *Vik*(*en*) på trakten kring Oslofjorden och åtm. n o r r a Boh.«

Janzén nämner också att under *Vedholmen* nämnda *Synder-*, *Sudervedholm* o.d. upptas i »samma källor med en form av *söder* i st. f. *norr* såsom f. led.« Den norra av holmarna anses här (OGB 16:146) beteckna en holme väster om St. Homborgö i inre Väderöfjorden, den södra en holme vid Käringön väster om Orust. Som Janzén framhåller var holmarna redan under medeltiden de viktigaste natthamnarna för fartyg som transporterade trävirke och trävaror av olika slag till kontinenten längs den bohuslänska kusten. Se t.ex. DN 19:624 nr 501: »in quodam portu regni nostri Widahel« (ev. Widaholm?), i samma dokument »in portu nostro del Wiku«. Carl Sigfrid Lindstam anser dock (OGB 12:1:144–145) att »Namnet avser utan tvivel Norra el. möjligen Södra *Vedholmen*«.

Följande äldre belägg av namnen på den södra holmen presenteras i Janzén 1945:140: Syndervedholm, Sudervedholm 1632 (Claussøn 1632:30) Söder Wedholmen 1658 (S 73 fol. 4), Vedholmen 1891 (Sjökortet Tjörn). OGB 8:5, 180 (med hänvisning till Janzén 1945) antar att Vedholmen i Käringöns socken är den holme som avses och tolkar i anslutning till Janzén 1945:140 ff. namnet som 'holmen som angörs av vedskutor'. Jfr Lindroth 1922:115–116. 'ved' eller 'skog', med hänvisning till fvn. *viðr*.

Namnen innehållande *Vikholm* m.m. tycks alltså vara de namn som användes inom en internationell användarkrets medan kustbefolkningen vanligen använde *Vedholm*-namnen för att beteckna samma namnbärare.

4. Sammanfattning

Namndubbletterna *Havstenssund – Jaskesund* och *Vedholm – Vikholm* visar på två namnbrukarkretsar då det gäller namnen längs den bohuslänska kustfarleden. Den ena består av den lokalt förankrade kustbefolkningen i området, den andra av förbipasserande sjöfarare på skepp som transporterade gods mellan olika köpstäder.

Käll- och litteraturförteckning

Anthoniszoon, Cornelis 1543. *Caerte van Oostlant*. <portolanero.neocities.org>. Portolan Research: Caerte van Oostlant. Hämtat maj 2019.

Berntsen, Lorentz 1745. *Den Nye Danske Søe-Bog Eller Styrmands og Loedsmans Haand-Bog* […]. Köpenhamn.

Blaeu, Willem Iansz 1623. *Zeespiegel*. Amsterdam.

Claussøn, Peder 1632. *Norriges oc omliggende Øers sanfærdige Beskriffuelsse* […] *Aff* […] *P. Claussøn* [*Friis*] […]. København.

Colom, Jacob Aertz 1645. *Spiegel der See*. Amsterdam.

De nieuwe groote zee spiegel […] 1664. Pieter Goos. Amsterdam.

DN = *Diplomatarium Norwegicum* […] 1–. 1847–. Kristiania & [numera:] Bergen.

Kohlheim, Rosa & Volker Kohlheim (red.) 2005. *Duden Familiennamen*: *Herkunft und Bedeutung* [*von 20 000 Nachnamen*] *bearbeitet von Rosa und Volker Kohlheim*. Mannheim: Dudenverlag.

Falck-Kjällquist, Birgit 2017. Bohuslänska namn i främmande källor. I: Schmidt, Tom & Inge Særheim (red.), *Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namneforskarkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. juni 2016*. (NORNA-rapporter 96.) Uppsala: NORNA-förlaget, 73–84.

Gedda, Petter 1694. *General Hydrographisk Chart-Book ofwer Östersiön och Kattegatt* […] *Sammanfattat och Aftecknat Anno 1694 aff Petter Gedda*. Amsterdam.

Hermelin, Samuel Gustav 1806. *Karta öfver Göteborgs och Bohus läns Höfdingedöme*. Förf./Kartograf C. G. Forssell. Stockholm.

Janzén, Assar 1945. *Vedholmen och den stora segelleden utefter Bohuslän*. I: NoB 33, 140–151.

van Keulen, Johannes 1695. *De nieuwe groote lichtende Zee-fakkel*. Amsterdam.

L 1566 = *Het Leeskaartboek van Wisbuy* gedrukt te Antwerpen by Jan Roelants en te koop te Amsterdam by Hendrick Albertsz 1566. Uitgegeven door Johannes Knudsen. Met inleiding door C. P. Burger jr. 1920. Köpenhamn: G. E. C. Gads forlag.

L 1568 = *Søkartet offuer Øster oc Vester Søen* prentet i Kjøbenhaffn aff Laurentz Benedicht. 1568. Med indledning og oplysninger ved Johannes Knudsen. Udgivet af Tidsskrift for Søvæsen 1915. Köpenhamn: Hovedkommissionær Vilhelm Tryde. H.H. Thieles bogtrykkeri.

L 1598 = Waghenaer, Lucas Janssz[oon]. *Enchuyser Zee-caert-boeck*. Leyden.

Lasch, Agatha 1914. *Mittelniederdeutsche Grammatik*. Halle: Niemeyer.

Lindroth, Hjalmar 1922. *Kust- och skärgårdsnamnen i Göteborgs och Bohus län 1. Sjökortet Tjörn.* (Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola 3.) Göteborg.

van der Meer, M. J. 1927. *Historische Grammatik der niederländischen Sprache. Bd 1. Einleitung und Lautlehre*. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung. Verlags-Nr. 1983.

Melefors, Evert 2013. *Senmedeltida kopparutvinning i Åtvidaberg speglad i räkenskaper från 1500-talets början*. (Samlingar utgivna av Svenska Fornskriftssällskapet. Serie 1. Svenska skrifter. 98.) Uppsala.

Mittelniederdeutsches Handwörterbuch begrundet von Agathe Lasch und Conrad Borchling; herausgegeben von Gerhard Cordes. 1–. 1928–. Neumünster: Wachholtz.

Månsson, Johan 1748. *Den Namnkunnige Ålder-Styrmannens* […] *Johan Månssons Uplifwade Aska Eller des Förnyade Sjö-Märkesbok* […] *af Jonas Hahn*. Stockholm.

Nederlands Repertorium van Familiennamnen 1–14. 1963–1988. Uitgegeven door de naamkundecommissie van e koninklijke nederlandse akademie van wetenschappen onder redactie van Dr. P. J. Meertens. Assen.

NoB = *Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning*. 1–. 1913–.

ODS = *Ordbog over det danske Sprog* 1–28. 1918–1956. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Gyldendal.

OGB = *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län* 1–. 1923–. Göteborg.

Outzen, Nicolaus 1837. *Glossarium der friesischen Sprahe, besonders in nordfriesicher Mundart*. Herausgegeben von L. Engelstoft und C. Molbech. Kopenhagen.

Rheinisches Wörterbuch 1–9. 1928–1971. Meisen, Karl (red., utg.). Bonn.

S = Karta eller lantmäterihandling rörande Göteborgs och Bohus län i Generallantmäteriet i Stockholm. Den närmast följande siffran återger kartbokens nummer. (Äldre numera föråldrat signum använt i här citerade OGB 16 och Janzén 1945.)

Schleswig–Holsteinisches Wörterbuch 1–5. 1927–1935. Herausgegeben von Otto Mensing. Neumünster: Wachholz.

Schönfeld, M. 1970. *Historische grammatica van het Nederlands*. 8ste druk. editie a. van Loey. <www.dbnl. org.> eller <https:// dbnl.org./tekst/ scho074hist01_01/index.php> Hämtat maj 2019.

Seibicke, Wilfried 1998. *Historisches deutsches Vornamenbuch*. Bd 2. Berlin: de Gruyter.

Sjöfartsverket 1996. *Svenska sjökort och publikationer översiktskarta*. Norrköping: Sjöfartsverket.

Strömcrona, Nils 1738. *General och åtskillige speciale Pass-Chartor* […] *samt Skager-rack*, *Cattigat och Belt* […]. Stockholm.

Südhessisches Wörterbuch 1–6. 1965–2010. Begr. von Friedrich Mauer. Bearb von Rudolph Mulch. Marburg: N. G. Elwert.

Sørensen, Jens cirka 1700. *Danske Søkort*, utg. ved Johannes Knudsen. Kopenhagen 1916.

Thierfelder, Hildegard 1958. *Rostock-Osloer Handelsbeziehungen im 16. Jahrhundert. Die Geschäftspapiere der Kaufleute Kron in Rostock und Bene in Oslo.* (Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte. Bd 1. Hg. Im Auftrag des Hansischen Geschichtsvereins.) Weimar: Verlag Hermann Böhlaus. Nachfolger.

Waghenaer, Lucas Janssz[oon] 1589. *Spieghel de Zeevaerdt*. Leyden.

– 1592. *Threesoor der Zee-Vaerd*. Leyden.

– 1605. *The mariners mirror*.

WNT 7:1 = *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Zevende Deel erste Stuk. J–Keurmede bewerkt door A. Beets. 1926. 'S.Gravenhage Martinus Nijhoff. Leiden: A. W. Sijthoff's Uitg.Mij.

Wurdboek fan de Fryske taal: *Woordenboek der Friese taal* 1–19. 1984–2003. Eindredacteur: K.F. van der Veen. Fryske akademy. Leeuwarden: Fryske Akademy.

Omtolkning av ortnamn genom felläsning

Staffan Fridell

This paper presents examples of place-names that changed permanently as a result of a misreading and subsequent miswriting of a scribe, e.g. when *Horva* once was read as *Horna* which then became the new form of the name. The necessary context is a situation where a scribe has to copy an original document. Another prerequisite is that he is not familiar with the place-name beforehand. The scribe thus reads the name in a way not intended by the original scribe. To be more precise, he classifies one graph as belonging to another grapheme than was intended. However, the scribe also expects the names in the original document to obey the phonotactic and graphotactic rules of the language as well as the patterns existing in the lexicon and the onomasticon. This means that the scribe makes a reinterpretation of the name and not just a simple scribal error. However, not every reinterpretation of this kind will automatically lead to a permanent new name form. The decisive condition for that to happen is that the scribe represents a power structure – the state or a powerful landowner – strong enough to withstand a pressure from below to keep the old name unchanged. In some instances, the outcome of the process is that the old form remains in the oral, local tradition while the new form – resulting from the misreading – is restricted to written language, i.e. a split into two co-existing name variants.

KEYWORDS: place-name changes, place-name variation, Sweden, scribal errors, reinterpretation

1. Inledning

Det jag kommer att behandla här är exempel på att ett ortnamn har förändrats permanent som ett resultat av att en skrivare först läst fel och därför sedan skrivit fel. Jag börjar med att presentera fallen så att det blir klarare vad jag menar (för närmare uppgifter om källor etc., se Fridell 1999 och 2006; för termerna *högstil* och *lågstil*, se Fridell 2006:11–15).

2. Granskattehult

Granskattehult, Norra Sandsjö sn, Västra hd, Småland.
Uttal: *Granskerhúlt*, *Granskehúlt*, *Grannskatehúlt* (efterledsbetoningen är antagligen sekundär och sen).
Belägg: Granskalahult 1369, Granskalahulthe 1403, Granskarehult 1545,

Grannskatthultt 1554, Granschallehult 1572, Granskathahult 1599, Granskrahult 1680, Granskattehult 1761.
Förled: *granskåle* 'bod av granträ' (Ekenvall 1947: 16, Lindqvist 1947: 54).
Granskalahult > **Granskarahult* > *Granskrahult* > **Granskrehult* > *Granskerhult* > *Granskehult*
Granskalahult → *Granskatahult* → *Granskattehult* [pil avser här och nedan omtolkning]

Namnet har dels förändrats regelbundet i lokal muntlig tradering till *Granskehult* som är uppteckнat som dialektuttal 1932, dels omtolkats vid två tillfällen till högstilsformer, där den första förändringen från *Granskalahult* till *Granskatahult* bara kan förklaras genom felläsning av ett *l* som *t*, dvs. den måste ha uppstått i namnets skriftliga tradering. Den andra förändringen från *Granskatahult* till *Granskattehult* är en vanlig folketymologisk omtolkning som i princip kan ske både i muntlig och skriftlig tradering.

3. Horna

Horna, Fagerhults sn, Handbörds hd, Småland.
Uttal: *Hôna*.
Belägg: Hwørffwæ 1515, Hwerffwa 1526, Hwerffuan 1531, Horna 1538, Hornum 1546, Horne 1559, Hörnum 1575, Hornum 1593, Hårna, Hörna 1680, Hårna, Horna 1714, Horna 1760.
Betydelse: *Hvirva* > *Horva* 'inhägnad, vret, lycka' (Fridell 1999:81).

Namnet har förändrats i början på 1500-talet genom att en skrivare läst ett *v*, *u* eller *w* som *n*. Ordet *horva* finns i den lokala dialekten. Det är förstås uteslutet att det skulle vara fråga om en ljudförändring. Intressant är att namnet inte uttalas med slutet *o* vilket är fallet med appellativet *horn* i dialekten, utan faktiskt verkar bevara vokalen från *horva* (som uttalas *hôrva*; se vidare Fridell 1999).

4. Rickarp

Rickarp, Bankeryds sn, Tveta hd, Småland.
Uttal: *Rukarp*, *Rickarp*, *Reckarp*.
Belägg: Rukatorp 1462, Rukatorpe 1463, Rokatorp 1496, Rukarp 1542, Ruuckorp 1549, Rukarp 1575, Ruckarp 1600, Rukarp 1643, Rickarph 1680, Rickarp 1715.

Betydelse: *Ruke* 'liten höjd' (Fridell 2006:97).
Rukathorp > *Rukarp* > *Ruckarp*
↓
Rickarp > *Reckarp*
Här har den muntligt traderade formen bevarats som lågstilsform i dialekttuttalet medan den officiella högstilformen förändrats genom att *u* fellästs, antingen genom att man missat den ena minimen och läst som ett *i* eller genom att man läst *u* som *ii*. I vilket fall som helst måste förändringen ha skett i den skriftliga traderingen. Ett *u* övergår inte till *i* genom spontan ljudutveckling. Observera det alternativa uttalet *Reckarp* som uppkommit i muntlig tradering av högstilsformen, vad jag brukar kalla en dialektisering (Fridell 2006:25, 28, 40, 42–43, 53, 61–62, 69, 73–74, 91, 94, 97–98, 107, 111, 116, 122, 152).

5. Skivebo

Skivebo, Gryteryds sn, Västbo hd, Småland.
Uttal: *Skubo*, *Skuebo*, *Sjivebo*.
Skwbbebåå 1538, Skubbeboo 1539, Skubbebodha 1540, Skwbbeboda 1552, Skuboda 1560, Skueboda 1599, Skuffueboo 1630, Skufweboo 1692, Skrifweboo 1693, Skijfweboo 1695.
Förled: **Skubbe* mansbinamn? (Fridell 2006:103).
**Skubbabodha* > *Skubbebo* > *Skubo* > *Skuebo* > *Skuvebo*
↓
Skivebo
Också här har ett *u* fellästs som *i*. Möjligen är det en tvåstegsprocess där *u* först fellästs som *ri* (jfr belägget 1693), men det är inte nödvändigt eller säkert. Jag skulle tro att felläsningen liksom i några andra av mina exempel gått direkt från *u* till *i*. Dialektuttalet bevarar den regelmässigt muntligt traderade formen, medan den officiella högstilsformen är ett resultat av felläsning.

6. Diskussion

De här beskrivna förändringarna kan alltså bara ha skett i en skriftlig tradering. Den nödvändiga kontexten är en situation där en skrivare har till uppgift att skriva av en förlaga. Det är med andra ord något som ofta har beskrivits av filologer, nämligen förändringar av en text i samband med

avskrift. Särskilt intressant som parallell är Maja Bäckvalls avhandling *Skriva fel och läsa rätt?* (2013) som koncentrerar sig just på textförändringar som brukar beskrivas som fel och problematiserar detta.

En annan kontextuell förutsättning i mina exempel är att avskrivaren inte är bekant med ortnamnet. Han kommer alltså både utifrån och uppifrån som representant för en maktstruktur – kronan eller en storgodsägare – och har inte lokalkännedom. Mina fellästa ortnamn uppträder i skattelängder eller andra typer av förteckningar som innehåller långa listor av ortnamn. Oftast är det kronans jordeböcker, men även senmedeltida jordeböcker över frälse- eller klosterjord.

Det som händer är alltså att skrivaren läser ett namn på ett sätt som inte skrivaren av förlagan har avsett. Närmare bestämt så klassificerar han en graf som tillhörande ett annat grafem än vad den förste skrivaren avsett. I den meningen kan man säga att hans läsning är felaktig. Men man kan som regel inte förklara felläsningen bara på grafemnivån. Skrivaren förväntar sig att det ortnamn som han ska skriva av för det första följer det givna språkets fonotax och grafotax. För det andra ger skrivarens kunskap om språkets lexikon och i synnerhet om språkets onomastikon honom bestämda förväntningar på vad som rimligen kan ingå i ett ortnamn. Det sker med andra ord en mer eller mindre medveten omtolkning av namnet så att det ändå ska passa in i det förväntade språkliga mönstret, trots att han har missat det som förlagans skrivare har avsett.

För att nämna det självklara så är det förstås av fonotaktiska skäl ingen slump att avskrivaren felläser en vokal i stället för en annan vokal och en konsonant i stället för en annan konsonant. Det vore egendomligt med skrivningar som t.ex. **Sknvebo* eller **Granskaiahult*, trots att det om man bara håller sig på grafemplanet är minst lika lätt att felläsa ett *u* som ett *n* eller ett *l* som ett *i*. På samma sätt är det inte heller någon slump att *Horva* blir *Horna* och inte **Horma*. *Horna* passar väl in i ett onomastikon. Förleden i *Granskatahult* har säkert identifierats med ordet *granskate* 'grantopp' som måste ha ingått i skrivarens lexikon. *Skivebo* och *Rickarp* har visserligen inte förleder som är vanliga som ortnamnselement, men till sin struktur följer de ändå kända mönster för ortnamn. I ett onomastikon ingår inte bara omedelbart genomskinliga namnelement utan också mer eller mindre medvetna regler för hur ett ortnamn kan se ut (och låta).

Nyckelordet för att beskriva vad som sker i mina exempel är alltså *omtolkning*. Så också för Bäckvall som likaså beskriver i sin avhandling hur en avskrivare av en handskrift gör omtolkningar för att behålla en

begriplig kontext trots felläsning av förlagan. Det förtjänar kanske att påpekas att omtolkning inte innebär att man skapar ett nytt namn. Det är fortfarande samma ortnamn. Ortnamn förändras över tiden på två olika sätt. Dels genom regelbunden ljudutveckling, som sker i den muntliga traderingen. Dels genom olika former av analogiska omtolkningar. En vanlig typ är det som brukar kallas för folketymologi, en annan är att ett ovanligt ortnamnselement byts ut mot ett frekvent, en tredje är hyperkorrektion. Alla dessa kan i princip ske både inom muntlig och skriftlig tradering. Men den typen av omtolkning som det är fråga om i mina exempel förutsätter alltså skriftlig tradering.

Att en skrivare en gång läser fel, omtolkar namnet och sedan skriver ner den omtolkade formen betyder förstås inte att den nya namnformen automatiskt kommer att bli bestående. I nio fall av tio kommer den omtolkade varianten att bli en engångsföreteelse och i alla fall i längden inte överleva. Den avgörande förutsättningen för att en felläst namnform ska kunna permanentas är att den maktstruktur som står bakom skrivaren och den skrivna förteckningen har sådan auktoritet att den kan stå emot trycket underifrån hos de lokala namnbrukarna att behålla den gamla hävdvunna namnformen. Det måste ha uppstått många animerade meningsutbyten mellan bönder och myndighetspersoner:

– Byn heter ju *Horva*!

– Det gör den inte alls. Den heter *Horna*. Det står ju skrivet här i jordeboken.

Till slut har man ändå i just det fallet kanske efter ett par generationer gett upp och accepterat förändringen. I fallen *Rickarp* och *Skivebo* har de äldre, »riktiga« namnen levat kvar på lokalplanet som lågstilsformer, vanligen i tal, men man har ändå varit tvungen att acceptera de från början fellästa namnformerna som högstilsformer i mer formella kontexter, vanligen i skrift. Det krävs alltså en bestämd social kontext för att en felläst ortnamnsform ska kunna bli bestående och permanentas. Det krävs ett icke-egalitärt samhälle där det finns maktstrukturer som är tillräckligt auktoritära: den storgodsägande adeln, klostren under medeltiden eller statsapparaten före det demokratiska genombrottet. I dagens Sverige skulle det inte kunna ske. Inte ens Lantmäteriets ortnamnsavdelning skulle kunna trumfa igenom en felläsning i strid mot en rasande lokal opinion. Och tur är väl det.

Litteratur

Bäckvall, Maja 2013. *Skriva fel och läsa rätt? Eddiska dikter i Uppsalaeddan ur ett avsändar- och mottagarperspektiv*. (Nordiska texter och undersökningar 31.) Uppsala: Uppsala universitet.

Ekenvall, Verner 1947. Ortnamnen [i Njudung]. I: *Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening* 23, 70–82.

Fridell, Staffan 1999. *Horna*. I: Isaksson, Stig, Eva Nordin, Magnus Olsson, Claes Ringdahl & Mariann Saurow (red.), *I hast hälsar. Festskrift till Göran Hallberg på 60-årsdagen den 7 oktober 1999*. (Skrifter utg. av Språk- och folkminnesinstitutet, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund 9.) Lund: Dialekt- och ortnamnsarkivet, 81–82.

Fridell, Staffan 2006. *Ortnamn i stilistisk variation*. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 95.) Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.

Lindqvist, Natan 1947. Dialekt och ortnamn i Nässjöbygden. I: Arthur Lindgren (red.), *Nässjöbygden och sparbanken. Minnesskrift med anledning av sparbankens sjuttiofemårsjubileum*. Oskarshamn: Nässjö sparbank, 43–70.

Writing foreign toponyms in premodern Romanian (1780–1830)

Ana-Maria Gînsac & Mădălina Ungureanu

The current practice in Romanian is to borrow the original written form and pronunciation of foreign proper names. Unlike the 18th century, when Romanian was mostly represented by translations of religious texts from Slavonic and Greek, the 19th century sees a significant growth in translations from modern European languages such as French, Italian, German and Modern Greek. In this context, many foreign names have been transferred for the first time from languages of Latin and Greek script into Cyrillic-scripted Romanian. In the absence of writing norms, the translators were influenced by several key-factors such as the use of different scripts (Latin/Greek vs. Romanian Cyrillic), with either a different number of graphemes or graphemes that could represent more than one phoneme or, reversely, the same phoneme being represented by different graphemes. Different phonological systems generate the need for phonological adaptation and different orthographic rules. Other factors are the interference of a *lingua franca* and the existence of certain traditional pronunciation models. Our aim is to provide an insight on the practice of writing foreign toponyms in premodern Romanian (1780–1830), analysing how these key-factors force translators to transfer them into Romanian within the limits of the Cyrillic alphabet. Based on a corpus of names (RONAME) sampled from translations of historical and geographical texts of the time, the study reveals a high degree of form irregularity even inside the same text. The spelling of toponyms is influenced by the differences between the collocating languages, but an important factor in choosing the forms is the linguistic and cultural background of each of the translators.

KEYWORDS: foreign toponyms, Northern Europe, pronunciation, writing, premodern Romanian

1. Introduction

The current practice of adapting the foreign names into Romanian, as regulated in DOOM (2005: lii–liii), consists in reproducing the source language orthography, doubled by the attempt to pronounce them as in their original language. This practice was not common in earlier stages of Romanian when, as foreign names were not subject to adaptation norms (Theban 1965:139), the emphasis generally fell on their phonological integration, a task that was often rendered even more difficult by the fact that the alphabet used was not appropriate to embed the Romanian phonology.

Despite its Romance status, the Romanian language used the Cyrillic, not Latin, script until late 19th century. This is the alphabet of the Slavonic

language "which functioned as the language of culture (being used in the church, by the princely chancellery, etc.) in the Orthodox area dominated by the Southern or Eastern Slavonic languages, in a way comparable to the use of Latin in the Catholic countries in Western, Central or Northern Europe" (Boerescu 2014:104; cf. Gheție & Mareș 1985:129 et sqq.). Conceived for a different language however, the Cyrillic script presents a few problems for transcribing the phonemes of Romanian because the number of graphemes is higher than the number of Romanian phonemes, which means that some Romanian phonemes could have been transcribed by more than one grapheme. However, with the Cyrillic script came some spelling rules that did not have a Romanian phonological correspondent, e.g., adding a **ь** or **ъ** (characters devoid of any phonetic value) to words ending in a consonant. If we add here the existence of several (regional) Slavonic scripts, which in turn influenced the Romanian Cyrillic writing, we conclude that the writing was in fact considerably irregular. Thus, from one author to another, but even inside the same text, there are spellings that remain difficult to interpret to this day. Also, another foreign orthographic model that overlapped with the Romanian Cyrillic model was the Greek one, which imposed certain graphemes or groups of graphemes (θ /th/ → **ѳ**, ψ /ps/ → **п**, ξ /cs/ → **ѯ**, γγ /ng/ → **гг**) destined exclusively to the etymological writing of borrowed words (Boerescu 2014:105).

Old Romanian written culture (ca. 1500–1780) was mostly represented by translations from the Slavonic and Greek biblical and liturgical literature, the original writings consisting of a few chronicles, a poem and an allegorical novel. This helped to simplify the notation of names in Romanian Cyrillic, as the involved alphabets (Greek and Cyrillic) were similar, and the texts contained mostly anthroponyms and toponyms of biblical origin. Starting with the second half of the 18th century, as the Slavonic language began to lose ground in both Church and administration, and also due to the influence of the European Enlightenment upon the Romanian Principalities, Romanian entered its modern phase. In its history, this period (ca. 1780–1830) is generally considered a "transition" between old and modern Romanian, also called the "premodern stage". It took the Romanian language out of the realm of the Church and into modernity with translations from various areas of knowledge such as literature, history, geography, philosophy, theology, and from various modern languages such as French, German, Italian and Modern Greek.

In the premodern stage, Romanian translators took a great interest in works on historical and geographical topics (see the description of the works below) pertaining to literary genres such as student books, biographies and historical novels. These works obviously contained an impressive amount of names, most of them lacking a previous written equivalent in Romanian. Proper names would enter Romanian via several other languages (French, German, Italian, Greek, etc.), all having their own phonological systems and being written with alphabets other (Latin, Greek) than the Romanian Cyrillic which was still in use at the time. The influence of a *lingua franca* – which could vary depending on the region – and the way translators reported it would add to these important challenges.

Our aim is to provide an insight on the nature of writing foreign toponyms in premodern Romanian (1780–1830), analysing how the above-mentioned key-factors forced translators to borrow and adapt the names within the limits of the Cyrillic script. Considerations will also be given to the writing of the most common country names from Northern Europe. The onomastic data come from RONAME, a digital corpus of various foreign anthroponyms and toponyms.[1] We shall follow the process of formal adaptation of opaque names (see Nyström 2016:42 for the distinction between transparent and opaque names), meaning the strategies of graphic, phonological ("phonological adaptation", according to Sandnes 2016:545) and morphological accommodation of foreign names to the system of another language.

2. Challenges in writing foreign toponyms in premodern Romanian

As mentioned above, the translators' choices with regard to the transfer of foreign toponyms into Romanian were influenced by a series of linguistic and cultural factors. Sandnes (2016:541–550) talks about the changes in

1 RONAME was initiated as part of the project *Proper Names in Premodern Romanian (1780–1830): Translation Practices*, run between 2015 and 2017 at "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Institute for Interdisciplinary Research. The corpus consists of a collection of ca. 6,000 names of all types from twelve history and geography books translated into Romanian from Modern Greek, German, French, Italian and Russian between 1780 and 1830. Each entry indexes all variants and forms of a name from Romanian translations and their sources (Gînsac et al.: 2017).

the names upon their contact with other languages, and shows that these are determined by three factors: socio-cultural settings, the languages in contact and the speakers.

The time when these translations occur is marked by the Enlightenment context, by the passage from the predominantly religious written culture to the lay one, by the linguistic influences in various regions that make translators juggle various onomastic systems, by culture languages (Latin in Transylvania, Greek in Moldavia and Wallachia), each associated with the respective onomastic tradition. On the other hand, given the novelty of the information in these texts, many toponyms are quite challenging for translators, which causes unavoidable variations in the process of formal adaptation.

In this particular discussion, "the speakers", those who intermediate the transfer of toponyms from one language to another, are the translators. Their role in establishing the Romanian form of the names depends on the graphic tradition they were coming from, which involves using the Cyrillic script in a more complex, conventional version, such as in Moldavia, or a more simplified one, as in Transylvania. The selected forms also depend on the translator's knowledge of other languages and his level of education.

Who are the translators? Four are priests, and the others are men of a solid educational background. All can speak several languages, which might influence their choices of names. Because of the political and administrative conditions of that time, the Transylvanian translators (Nicola Nicolau, Ioan Molnar, Ioan Theodorovici) were in constant touch with German, Hungarian and Latin among other modern languages they translated from (French, Serbian and Russian). Those from Moldavia were in contact with the Russian language, and the priests were bound to know Greek.

The works the names are taken from cover historical and geographical topics.

- *Buf. rom.* is a geography textbook translated from Italian by a priest, the vicar Amphilochios of Hotin. The translation was published in 1795, in Iași, in the then independent state of Moldavia. Amphilochios was proficient in Italian and Russian (Camară 2017:16–24).
- *Cam. rom.*, published in Buda, in 1816, was translated from German by Nicola Nicolau, a teacher at the school in Șcheii Brașovului, Transylvania, a region with German and Hungarian population (ibid.:26–27).

- *Cat. rom.* is a translation from Greek preserved in a manuscript, made by Radu Duma, a translator from Braşov and a good speaker of Greek and Russian (ibid.:29–30).
- *Dom. rom.*, a history textbook very much in use at the beginning of the 19th century, was translated from Greek by another priest, Abbot Gregory of St. John's in Bucharest, and published in Bucharest, Wallachia, between 1826 and 1827 (ibid.:38–39).
- *Dor. rom.* is one of the first translations from French to Romanian. It was made in Iaşi, between 1795 and 1800, by Archimandrite Gherasim, proficient in Greek and author of many translations from French (ibid.:42).
- *Mil. rom.*, published in Buda, in 1800, was translated from German and French by Ioan Molnar, a good user of German, Latin, Hungarian and Greek, a renowned supporter of education and culture in the context of the cultural emancipation of Transylvania from the Hungarian dominance, and author of a grammar book and a dictionary (ibid.:52–53).
- *Rum. rom.* is an anonymous translation from German also made in Transylvania, possibly attributed to Nicola Nicolau (ibid.:54–57).

Who was the audience for the translated books? Most texts were used in school, except for *Rum. rom.*, which is part of a collection of brochures published in 1814–1816 in the context of the Napoleonian wars, designed to discourage the potential partisans of the liberal ideas generated by the French Revolution (Camară 2017:54), and for *Cat. rom.*, which proposes the model of an enlightened monarch, Peter the Great of Russia, a liberation symbol for the Balkan peoples from the Turkish domination. Therefore, these last two texts had a political purpose.

Finally, the third factor that influenced the adaptation of toponyms are the very languages that come into contact. On the one hand, we can speak of a direct contact between the source and the target languages. On the other hand, there was an indirect contact between them in the sense that the translator can update features of a third language that he is familiar with (Greek, Latin, etc.) even if this third language is not directly involved in the process of translation. The contact between languages results in a series of incompatibilities on several levels that cause variations in the transfer of foreign toponyms into Romanian.

a) Different alphabets: Latin/Greek to Cyrillic

Most of the translation sources in premodern Romanian are written in German, French and Italian. As expected, they are written in Latin script. At the time, Romanian used the Cyrillic alphabet. There are several differences between these scripts regarding the relationship between a grapheme and its correlating phoneme. In most cases, the translator was supposed to decide whether the Cyrillic form should reproduce the original form of the name "letter by letter" (transliteration, according to Grass 2002:114) in the detriment of pronunciation (examples 1), or if it should write the pronunciation (transcription, ibid.), thus modifying the original form (examples 2). Sometimes the two practices are combined, resulting in hybrid forms that are impossible to pronounce (examples 3). In all instances, the result is a betrayal of either the original graphy or the phonetic code of names in the source language.

(1) BORYSTHENES: *Boristhène* /boris'tɛn/ (Mil. fr. 5) → **Бористхене** /boris'**th**ene/ (Mil. rom. v, Index),
KAZAN: *Kasan* /ka'**z**an/ (Rum. germ. 46) → **Касан** /ka'**s**an/ (Rum. rom. 43),
PREVEZA: *Prevesa* /'preve**z**a/ (Buf. it. 372) → **Прéвеса** /'preve**s**a/ (Buf. rom. 18).

(2) BARCELONA: *Barzelona* /bar**ts**e'lona/ (Cam. germ. 125) → **Барцелóна** /bar**ts**e'lona/ (Cam. rom. 73),
SMYRNA: *Smirne* /'**s**mirne/ (Buf. it. 377) → **Змúрне** /'**z**mirne/ (Buf. rom. 22).

(3) CHAMPAGNE: *Sciampagna* /ʃam'paɲɲa/ (Buf. it. 237) → **Сшампáгнѣ** */**sʃ**am'pagnja/ (Buf. rom. 105),
SCOTLAND: *Scozia* /'**s**cotsja/ (Buf. it. 165) → **Сшкóцїѧ** */'**sʃ**kotsija/ (Buf. rom. 78).

These practices generate gender oppositions (concept discussed in Ichim-Tomescu 1978) in the case of certain toponyms. To provide just a

few examples, ALSACE ends up having three endings: the feminine *Alsáțiia*[2] /al'satsij**a**/ (Buf. rom. 236), cf. *l'Alsazia* (Buf. it. 102), opposed to the masculine *Alsáțul* /al'satsu**l**/ (Dom. rom. iii, 13), coming from the adaptation of the Greek form Ἀλσάτζ (Dom. gr. ii, 184); the foreign ending *-i* from *Alsáki* /al'sak**i**/ (Dom. rom. iii, 77, cf. τὴν Ἀλσάκην Dom. gr. ii, 234) is not relevant for establishing the grammatical gender in Romanian.

b) Different phonological systems

Each language has its specific phonemes that do not exist in other languages, hence the need to approximate them in the target language. Sandnes (2016:545) uses the term "phonological adaptation" defined as "the replacement of unfamiliar sounds and sound combinations by sounds and sound sequences that are acceptable in the recipient language". In the source languages that make the subject of our analysis, such phonemes are, for example: the close front rounded vowel /y/, written as <ü> in German and as <u> in French (examples 4); the open front rounded vowel /œ/, written as <ö> or <oe> in German and as <oe> in French (examples 5); the mid-central vowel /ə/ in French; the close mid-front rounded vowel /ø/ in French and German; the voiced labialized post-palatal approximant /ɥ/ in French; the voiced labio-velar approximant /w/ in French; the voiced palatal nasal consonant /ɲ/ in French; the open-mid front unrounded /ɛ/ in German; the voiced palatal lateral approximant /ʎ/ in Italian; for various examples of the spelling of these different phonemes in Romanian, see Gînsac et al. (2017:44–121). They were often approximated in Romanian in different ways from one translator to another, as the examples below clearly indicate.

(4) <ü> /y/ → **и** /i/, **ю** /ju/
SOUTH AMERICA: *Südamerika* (Cam. germ. 197) → **Зи́д-Ѧме́рика** /'z**i**da'merika/ (Cam. rom. 128),
LÜBECK: *Lübeck* (Rum. germ. 82) → **Люве́к** /l**ju**'bek/ (Rum. rom. 72);

2 All the Romanian toponyms discussed in this paper are originally written in Romanian Cyrillic. However, in some cases, where their Cyrillic spelling is not relevant for our discussion, we have provided their transliteration in the Latin alphabet, in order to facilitate the reading.

(5) <oe> /œ/ → **є** /e/, **оє** /oe/
LAKE MOERIS: *See Moeris* (Mill. germ. 12) → **Мєрис** /'meris/ (Mill. rom. 13),
SAAREMAA/ÖSEL: *Oesel* (Rm. germ. 50) → **Ѿєсєл** /o'esel/ (Rum. rom. 47).

c) Incompatibilities between the phonological system of Romanian and its alphabet

The general difficulty of using Cyrillic is due to its relative incompatibility with the phonological system of Romanian. The consequences are letters with multiple values (**ѣ** /e/ or /ja/; **ъ** /ə/, /ɨ/ or zero value; **ѵ** /u/, /v/ or /i/, etc.); phonemes written in different ways (/e/ as **є**, **ꙗ** or **ѣ**; /v/ as **в** or **ѵ**) and letters lacking phonetic value in some cases (**ъ**, **ь**). Thus, the same toponym often ends up being written in different ways, which makes it difficult to decode the intended pronunciation (6c–d, 7) as well as the grammatical gender (6c–d).

(6) BALTIC (SEA): "il mar *Baltico*" (Buf. it. 98),
(a) fem. *marea* **Балти́ка** /bal'tika/ (Buf. rom. 62),
(b) masc. *marea* **Балти́кꙋ** /bal'tikᴜ/ (id. 58),
(c) fem./masc. *marea* **Ба́лтикь** /'baltikə/ or /'baltik/ (id. 7),
(d) fem./masc. *marea* **Балти́къ** /bal'tikə/ or /bal'tik/ (id. 66);

(7) (PONT-)EUXIN: **Ѳѵꙉи́нꙋлꙋй** (Mil. rom. 202) /eᴜ'xinuluj/ or /eѵ'xinuluj/ (Mill. rom. 202).

d) Orthographic interferences

The Romanian translators often tend to relate a toponym to the phonetic system of a *lingua franca* (Greek, especially in Moldavia and Wallachia, Latin in Transylvania, and Russian in Moldavia) rather than to that of its source language. To illustrate, *China* (Mill. germ.) is rendered in Romanian both as **Хи́на** /'hina/ (Mill. rom. xi), following the German or Slavonic pronunciation of the group <ch>, and **Ки́на** /'kina/ (Rum. rom. 73), according to the Greek Κίνα. The name LIVONIA has a more interesting spelling history. In a translation from German, *Livland* /'livland/ (Rum. germ. 51) became *Lífland* /'lifland/ (Rum. rom. 48) by partially transcribing the Ger-

man pronunciation /'liflant/. This option can have another explanation too: the translator knew other German spellings, which we can find in dictionaries of the time, such as *Lifland* (PENNY.CYCLO 1836:66) and *Liefland* (Schnackenburg 1835:90). Furthermore, the translator would know Russian, and therefore the variant Лифляндия of the name. However, the translation is anonymous, and the translator's identity can only be speculated about (Camară 2017:54–57). If we consider the strong impact of Russian at that time, we can admit that the translator was influenced by the Russian form of the name. On the other hand, if we consider that the Romanian form appears (in our corpus) only in a text that was translated in Transylvania, where German was spoken, then it can be considered a partial transcription of the German pronunciation of the name.

In the case of already known toponyms, the existence of prior spelling and pronunciation models limits the translators' choices. This is also noted by Garde (1974:4), in relation to the spelling of French toponyms in contemporary Russian: there is always a conflict between the less notorious or unknown names, that can be rendered according to unitary principles, and the ones that have already gained some notoriety and have a certain graphic and phonetic tradition in the target language and whose transcription should comply with this tradition. In the examples below (8), some of the most frequent toponyms at the time are rendered in Romanian not according to the pronunciation of the source language, but to the modern pronunciation of Greek: β /v/, ευ /ev/, η /i/ (see Creția 1958 for other examples).

(8) THEBES: *Theben* (Mill. germ. 16) → **Θέвїи** /'θevij/ (Mill. rom. xxxii),
EUROPE: *Europa* (Buf. it., Content) → **Ѐвро́па** /ev'ropa/ (Buf. rom. xxiii),
LEMNOS: *Lemnos* (Buf. it. 374) → **Ли́мнос** /'limnos/ (Buf. rom. 20).

3. Writing country names from Northern Europe in premodern Romanian

The names of Northern countries have a lower occurrence in RONAME in comparison to those of other countries (e.g. Finland, 15 occurrences, but France 57, Poland 60), because the references to this geographic region are infrequent and restricted to geography or history schoolbooks. An exception is the name of Sweden, which might be explained by the relationships

between this country and Russia (the history of Russia was at the time of great interest to Romania, because there were economic, military, political and cultural relations between the two countries). Some of the studied translations even serve as political models, the most prominent of which is Peter the Great. However, the occurrence of these country names along with the fact that they can be identified in several texts help us illustrate their writing variations at the time.

DENMARK

In our corpus, the Kingdom of Denmark (the country name and the ethnonym have together 48 occurrences) is denominated by the names *Dania* and *Danemarca*. *Dania*, the medieval Latin name, is only used in *Dom. rom.*, according to Greek Δανία (εἰς τὴν Δανίαν Dom. gr. 226 → "în *Danía*" 'in Dania' Dom. rom. iv, 107); we notice the preservation of the original stress. However, the Greek form of the name is not rendered constantly by its Romanian formal equivalent, but more often by *Danimárca* (Dom. rom. iv, 110), which was frequently used in the premodern texts.

Danemarca displays various forms from one text to another and even within the same text. Of these, the most striking is the variation of gender. In *Buf. rom.*, a translation from an Italian source, the name is often used in the masculine (*Danimárcului* Buf. rom. 72), despite it being a feminine in Italian (*Danimarca* Buf. it. 147); sometimes it has a feminine ending (*Danimárca* Buf. rom. 71). The masculine form might as well be due to the influence of the translator's *lingua franca*, that is French or Russian (see Camară 2017:23). The Cyrillic letter **ь**, which appears frequently at the end of many toponyms, is rarely pronounced, which explains its random use (**Данима́ркь** /dani'mark/). Another less likely, yet possible pronunciation is /dani'markə/ (because the grapheme **ь** is sometimes used to represent the phoneme /ə/. However, this phenomenon, common in the 16th and 17th centuries, was dwindling in the 18th century when Romanian Cyrillic spelling was becoming simpler). Of Greek inspiration (except for the use of the vowel *-e* instead of *-i*, most probably under the influence of the French source) is the form **Данемáркїа** /dane'markija/ (Mil. rom. vii, Index), cf. *le Danemarck* (Mil. fr. 12), but Greek Δανιμαρκία.

To conclude, in *Cat. rom.* the translator preserves the feminine gender from the Greek source, yet he does not preserve the ending and the stress, which actually follow the Western/Latin model (εἰς Δανιμαρκίαν Cat. gr.

59 → "în **Данимáркъ**" 'in Denmark' Cat. rom. 25r, which can be either /dani'mark/, masculine, or /dani'markə/, feminine). On the other hand, when it comes to oblique cases, the form of the name mirrors the Greek form (τῆς Δανιμαρκίας Cat. gr. 168 → **Данимáркїей** /dani'markiej/ Cat. rom. 54r) instead of **Danimárcăi* /dani'markəj/, a form of Latin origin.

FINLAND

In our corpus, Finland (15 occurrences) is mostly referred to in historical texts, in relation to the history of Russia. Having different sources, the texts reproduce this country's name differently, therefore the forms vary even within the same text. The most stable text from this viewpoint is *Dom. rom.*, where the Romanian form reproduces the Greek form also with regard to the paroxytone stress (τὴν Φιλλανδίαν Dom. gr. 237 → *Filandía* Dom. rom. iv, 20). We may note the variation in the Greek text between the double and the simple consonant, while the Romanian text is consistent from this point of view (τὴν Φιλανδίαν Dom. gr. 234 → *Filandía* Dom. rom. iv, 116).

In another translation of a Greek text, *Cat. rom.*, the name denominating Finland has three forms. Of these, the least frequent one is, paradoxically, the one closest to the Greek form (τῆς Φινλανδίας Cat. gr. 246 → *Finlandii* Cat. rom. 87v). We can also notice that the form of this country name was not stable in Greek either, if we compare it with that from *Dom. gr.* (see *supra*, Φιλανδίαν, Φιλλανδίαν); as *Cat. gr.* is translated from Italian, the form in *Cat. gr.* is most likely strongly influenced by the Italian source (*Finlandia*). In most cases, the Romanian form occurs in the text without *n*: *Filandiia* (ib. 78v), *ale Filandii* (ib. 101r). This is probably due to the tendency towards reducing the consonant group, yet it can also be assumed that the translator was more familiar with the Greek form without *n* (the one that can be found in *Dom. gr.*). Even more difficult to explain is the form *Filandria*, with *r* (εἰς Φινλανδίαν Cat. gr. 199 → "în *Filandriia*" 'in Finland' Cat. rom. 63v, etc.), which cannot be justified in relation to any source. The form *Filandria* occurs in the 16th and 17th century Italian (e.g. Ciccarelli 1588:272; Torquemada 1612: *Content*, s.p.; Doglioni 1622:856) and Spanish texts (e.g. Castrillo 1649:88). In French, the form is *Finlande* (e.g. BAUDRAND, s.v. *Finlande*). Therefore, the translator may have known the form with an *r* from an Italian version. On the other hand, a form such as *Olandriia* (NETHERLANDS) appears in one of Neculce's texts

(1959:277) and coexists with the one without an *r* (*Olandiia*); the *r*-form occurs in 16th and 17th century Latin texts (e.g. in successive editions of IN HOC LIBELLO 1504:180v). *Filandriia* and *Olandriia* could originate in the translator/author's cultural background; and Neculce (1959) is an original historical text, a manuscript chronicle from the middle of the 18th century.

In the texts translated from Western sources, the translators make use of the already consecrated form *Finlandia* (*Finlandia* Buf. it. xvi → *Finlándie* Buf. rom. 203; *Finland* Rum. germ. 46 → *Finlandia* Rum. rom. 43), sometimes with the syncope of the consonant *n* (*Filándiia* Buf. rom. 69), a phonetic phenomenon that is also common to other toponyms (e.g. *Lunden* Buf. it. 155 → *Lúden* Buf. rom. 71).

NORWAY

As far as the form of the name denominating Norway (21 occurrences) is concerned, the texts fluctuate between the Latin and the Greek models, sometimes providing a combination of the two. Thus, in *Dom. rom.*, the translator oscillates between two possibilities, both representing combinations between the two models. One is *Novérghia* (Dom. rom. iv, 115), cf. εἰς τὴν Νοβεργίαν (Dom. gr. 232); the name is transcribed here from the Greek source, except for the stress, which reproduces the Western one. The other form reproduces the Greek stressing model, yet without the Greek metathesis (*Norveghíi* Dom. rom. iv, 7, cf. τῆς Νοβεργίας Dom. gr. 134).

The Greek pronunciation model is also adopted by *Buf. rom.* (remarkably consistent in this case), with the proparoxytone stress specific to the Latin/Western model (*Norvegia* Buf. it. xxii → *Novérghie* Buf. rom. 7). Reproducing the original pronunciation would have resulted in **Norvegia* /nor'vedʒija/. The form *Norvéghia* is closer to the Latin/Western model (Mil. rom., etc.); in this case, the lack of metathesis and the stress are due to the Latin model (for more discussion on the adaptation of Latin names in Romanian, see Costa 1958), yet the pronunciation of the graphic sequence <g> + <i> follows, as in *Buf. rom.*, the Greek model (*Norwège* Mil. fr. 22 → *Norvéghia* Mil. rom. xx).

SWEDEN

The name of the Kingdom of Sweden occurs rather often in the texts included in our corpus (62 occurrences together with the corresponding

ethnonym), especially in the biography of Peter the Great (*Cat. rom.*), as the kingdom entered a long series of wars with Russia. This is also the most instable of all the country names in the corpus, displaying the greatest number of forms: *Sșfeția* */'sʃfetsija/, *Șfeția* /'ʃfetsija/, *Sfeția* /'sfetsija/, *Șveția* /'ʃvetsija/, *Șvedia* /'ʃvedija/, *Șvezia* /'ʃvezija/, *Sveția* /'svetsija/, with variable stresses.

Even in a text conceived directly in Romanian, as the one written at the beginning of the 18th century by Neculce (1959), the name of Sweden and the corresponding ethnonyms, as well as the adjectives deriving from it, display various forms, which indicate the lack of norms with regard to their rendering into Romanian. A possible explanation regarding the variation in the adjectives *șved*, *șfed*, *sfed* and *șvedzescu*, *sfedzescu* (according to the words Index in Neculce 1959) is the fact that they are rarely used.

Of all the texts, the most consistent with regard to Sweden is again *Dom. rom.*, where only one form occurrs (τὴν Σφεκίαν Dom. gr. 225 → *Sfeția* / sfe'tsija/ Dom. rom. iv, 105): we can note the reproduction of the Greek stress. The version *Sfeția* also occurs in the other text with a Greek original (Cat. rom. 7r, etc.), yet, in addition to this form the translator uses three others: *Șveția* (id. 23v), *Șvedia* (id. 23v) and, most frequently, *Șvezia* (id. 54r). There is a slight variation with regard to spelling and pronunciation, which involves consonants with the same place of articulation (/ts/, /d/, /z/); the initial group of consonants might be due to a pronunciation of Slavonic origin.

The oscillation between the different models is also evident in *Buf. rom.*, where the initial of the name is spelled alternatively with <ș> /ʃ/ and <s>: *Șfeția* (Buf. rom. 7), the most frequent, *Sfeție* (id. 202) and *Sșfeția* (id. 210), a form impossible to pronounce. Interestingly enough, the translator does not follow the model of Italian *Svezia*, that would have resulted in Romanian *Sveția* /'svetsija/. The Italian model, or rather the Latin model with a medieval pronunciation, *Suecia* /svetsia/ (BAUDRAND, *s.v. Suède*, mentions both *Suecia* and *Suedia*, the latter actually referring to the Götaland area) occurs in *Mil. rom.*, another translation that strays away from the model of its French source (*la Suède* Mil. fr. 22 → *Sveția* /'svetsija/ Mil. rom., Index).

The corresponding ethnonym for Sweden displays, as expected, quite many variants, maybe even more than the country name, mainly because the opposition singular/plural also raises some issues in this respect. Therefore, in *Cat. rom.* we come across *șveți* (23r), *sfeți* (35r) – which also produced a recovered singular form, *sfețului* (105r) –, *șvezi* (55v et sqq.) as

well as the rather odd form *sșveților* (23v), with the initial group of consonants *sș* rendering the pronunciation impossible. *Buf. rom.* provides a singular form *șfed* (71), with the plural *șfeți* (58, etc.). In other translations, the form of the ethnonym is constant (e.g. *sfeți* Dom. rom., *svedi* Rum. rom.).

The Romanian texts written before the modern period display also popular variants of country names. Some of these designate the Kingdom of Sweden. Thus, Sweden is most frequently referred to by using the singular form of the ethnonym (Arvinte 2008:108–109): "Craiul Carol *al Sfedulu*i" (Cat. rom. 95v) ['Carol, the king of Sweden'], "mai-marele Corabiilor *Sfedului*" ['the chieftain of the ship-fleet of Sweden'] (75r, etc.). Another method of denomination is by a syntagm made of the noun *țara* 'country', *crăimea* 'kingdom' or *stăpânirea* 'reign' and the singular genitive of the ethnonym (Arvinte 2008:108): "să facă după mintea *Stăpînirii Șvedului*" ['to act according to the mind of the Reign of Sweden'] (Cat. rom. 66v), cf. κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Βασιλέως τῆς Σβεκίας (Cat. gr. 205); "războiul carele l-au făcut Craiul Danimarchiei și Poloniei întru *Crăimea șvedului*" ['the war fought by the ruler of Denmark and Poland against the Kingdom of Sweden'] (Cat. rom. 54r), cf. εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Σβεκίας (Cat. gr. 168). As we remark, the denominative syntagmata in Romanian take distance from the Greek source by using the ethnonym in the genitive instead of the country name. In present-day Romanian, this name has the form *Suedia*, of Latin origin, enforced by the French influence, as this language was largely known and used by the Romanian upper class in the 19th century as a language for conversation. The ethnonym *suedez* 'Swede' was also formed based on this spelling.

4. Conclusions

Many foreign toponyms entered Romanian for the first time in its premodern stage (ca. 1780–1830) through translation from various languages. Their main characteristic is inconsistency in formal integration, as the choice of a particular form depends on several key-factors.

Linguistically, there were incompatibilities between the graphic and phonetic systems and the principles governing the orthography of the languages in contact, and also there was a relative incompatibility between the Cyrillic Romanian alphabet and the Romanian phonological system. The perspective upon name translation consisted in adopting either the

transliteration of the original form, the transcription of the original pronunciation, or even a mixture of the two; morphologically, these generated gender oppositions. Some of the forms occurring in Romanian texts must be explained through the sources themselves. For example, there were many forms of Greek names for Denmark and Finland at the time.

The lack of consistency in adapting foreign toponyms often comes from multilingualism, which was the norm in Romanian culture, and the translator's cultural background. The old Greek tradition competed with the Latin one. From this perspective, the most consistent translation of country names of all the above-mentioned is *Dom. rom.*, which is understandable if we consider the fact that the translator's place of origin is Wallachia, the least multilingual of the Romanian Principalities. The other translator from Greek, the author of *Cat. rom.*, is somewhat undecided. Nevertheless, the Greek traces of two centuries of cultural influence are also visible in the translations of Western texts, albeit in competition with the Latin model. Translators avoid using forms that are too far away from the old model such as *Norvegia* after the Italian model. Once the Western models (French, German, Italian) are irrevocably settled in the 19th century, the adaptation of toponyms follows suit.

Sources

Buf. it. = [Claude Buffier], *Geografia universale del P‹adre› Buffier*, edizione prima Romana aumentata, [...] in Roma, 1775.

Buf. rom. = [Claude Buffier], *De obşte gheográfie* pe limba moldovenească, scoasă de pe Geográfie lui Búfiér [...], în Sf‹î›nta Mitropolie în Iaşi, avgust 22, 1795.

Cam. germ. = [Joachim Heinrich Campe], *Kolumbus oder die Entdekkung von Westindien* [...] von J. H. Campe, Tübingen, bey Wilh. Heinr. Schrammund Joh. Friedr. Balz., 1782.

Cam. rom. = [Joachim Heinrich Campe], *Descoperirea Américii. O carte foarte folositoare* [...], Buda, Crăiasca Tipografie a Universitatei din Péşta, 1816.

Cat. gr. = [Antonio Catiforo], Βίος Πέτρου τοῦ Μεγάλου [...], Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Σάντου Πέκωρα, Venezia, 1737.

Cat. rom. = [Antonio Catiforo], *Istoria ruşilor şi viaţa Marelui Petru, monarhul ruşilor*, Braşov, 1788 [in the Romanian manuscript no. 3161 from the Romanian Academy Library, 1–186].

Dom. gr. = [Louis Domairon], Δομαιρὼν Επιτομὴ Ιστορίας Γενικής [...], Ἐν Βιέννη τῆς Ἀυσρίας, ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ Σχράεμβλ., vols. 1–3, 1812.

Dom. rom. = [Louis Domairon], *Prescurtarea istorii universale*, Priveleghiiata Tipográfie din Bucureşti, Bucureşti, vols. I–II (1826), vols. III–IV (1827).

Dor. fr. = [André Guillaume Contant d'Orville], *Histoire des différents peuples du monde* [...], par M. Contant Dorville, tome cinquième, à Paris, chez Herissant le Fils Libraire, 1771.

Dor. rom. = [André Guillaume Contant d'Orville], *Istoría Americăi, cuprinzind un perilipsis a aflării ei, ţerimóniile bisericeşti şi politiceşti* [...], Iaşi, vol. I (1800), vol. 2 (1795) [in the Romanian manuscript no. IV–17, Central University Library, Iaşi].

Mil. fr. = [Claude François Xavier Millot], *Élémens d'histoire générale*, première partie: *Histoire ancienne*, par M. l'Abbé Millot de l'Académie Françoise, & des Académies de Lyon & Nancy, tome premier, Nouvelle édition augumentée, à Paris, chez Durand neveu, 1790.

Mil. germ. = [Claude François Xavier Millot], *Universalhistorie alter, mittler und neuer Zeiten* [...], Erster Band, Bey Franz Haas Buchhändler, Wien, 1794.

Mil. rom. = [Claude François Xavier Millot], *Istorie universală, ádecă de obşte*, vol. I, în Búda s-au tipărit, în Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universitatei Péştii, 1800.

Rum. germ. = [Johann Daniel Friedrich Rumpf], *Alexander I, Kaiser von Russland. Ein Regierungs- und Karaktergemälde*, von I. D. F. Rumpf, Königl. Preuss. expedir. Secretär bei der Abgaben-Direction in Berlin, bei G. Hayn, mit dem Bildniss des Kaisers, 1814.

Rum. rom. = [Johann Daniel Friedrich Rumpf], *Arătarea stăpînirei şi a caracterului lui Alexándru I, împăratul a toată Róssia* [...], Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatei Ungáriei, 1815.

Bibliography

Arvinte, Vasile 2008. *Român, românesc, România. Studiu filologic* [Romanian, Romania. A Philological Study]. 3rd edition. Iaşi: Casa Editorială Demiurg.

BAUDRAND = Baudrand, Michel-Antoine 1701. *Dictionnaire geographique universel, contenant une description exacte des Etats, royaumes, villes, forteresses, montagnes, caps, isles [...]*. Amsterdam: chez François

Halma. Utrecht: chez Guillaume van de Water. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3990792.image>. Downloaded July 2019.

Boerescu, Pârvu 2014. *Din istoria scrierii românești* [From the History of Romanian Writing]. Bucureşti: Editura Academiei Române.

Camară, Iosif 2017. Izvoare: traducerile și sursele lor [Sources: Translations and their Sources]. In: Gînsac, Ana-Maria, Iosif Camară et al., 15–60.

Castrillo, Hernando 1649. *Magia natural, o ciencia de filosofia occulta [...]. Primera parte, donde se trata de los secretos que pertenecen a las partes de la Tierra*. Trigueros: por Diego Perez Estupiñan.

Ciccarelli, Antonio 1588. *Le vite de Pontefici [...]*. Romae: Ex Typographia Dominici Basae.

Costa, Traian 1958. Numele proprii latineşti în româneşte [Latin Proper Names in Romanian]. *Limba română* 7:4, 70–77.

Creţia, P. 1958. Numele proprii greceşti în româneşte [Greek Proper Names in Romanian]. *Limba română* 7:2, 54–59.

DLR = Academia Română 2010. *Dicţionarul limbii române* [The Dictionary of Romanian]. 19 vols. Bucureşti: Editura Academiei Române.

Doglioni, Gio[vanni] Nicolò 1622. *Compendio historico universale di tutte le cose notabili successe nel Mondo, dal principio della sua creatione sin'hora [...]*. Venetia: Appresso Nicolò Misserini.

DOOM 2005 = Academia Română, Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan – Al. Rosetti" 2005. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* [Orthographical, Orthoepic and Morphological Dictionary of Romanian]. 3rd edition. București: Editura Univers Enciclopedic.

Garde, Paul 1974. *La transcription des noms propres français en russe*. Paris: Institut d'Études Slaves.

Gheție, Ion & Alexandru Mareș 1985. *Originile scrisului în limba română* [The Origins of Romanian Writing]. București: Editura Științifică și Pedagogică.

Gînsac, Ana-Maria, Iosif Camară, Dinu Moscal & Mădălina Ungureanu 2017. *Practici de traducere a numelor proprii în scrisul românesc premodern: 1780–1830* [Proper Names in the Romanian Premodern Writing (1780–1830): Translation Practices]. Iaşi: Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași.

Grass, Thierry 2002. *Quoi! Vous voulez traduire «Goethe»? – Essai sur la traduction des noms propres allemand-français*. Berne: Peter Lang.

Ichim-Tomescu, Domnița 1978. Observații asupra adaptării morfologice a toponimelor străine în limba română [On the Morphological Adaptation of Foreign Toponyms in Romanian]. *Limba română* 27:3, 237–242.

IN HOC LIBELLO 1504 = [The Dominican Order] 1504. *In hoc libello continentur infrascripta: "Tabula super privilegia papalia" ordini fratrum predicatorum concessa [...]*. Venetiis: per Lazarum de Soardis.

Neculce, Ion 1959. *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte* [The Chronicle of Moldavia and Some Stories]. 2nd edition. Bucureşti: Editura pentru Literatură și Artă.

Nyström, Staffan 2016. Names and Meaning. In: Hough, Carole & Daria Izdebska (eds.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, 39–51.

PENNY.CYCLO = Society for the Diffusion of Useful Culture 1836. *The Penny Cyclopaedia*, vol. 14. London: Charles Knight.

RONAME = <http://textavenue.com:8080/exist/apps/roname/scripts/entry.xq>. Downloaded September 2020.

Sandnes, Berit 2016. Names and Language Contact. In: Hough, Carole & Daria Izdebska (eds.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, 541–553.

Schnackenburg, J. F. 1835. *Orthographisches Wörterbuch der gesammten älteren und neueren Geographie und der Eigennamen der Personen: enthaltend die Namen der Völker, Länder, Städte […] und die Taufnamen, welche in der Uebersetzung abweichen. Zum Gebrauche für Deutsche und Franzosen und als Anhang zu jedem Wörterbuche der Sprachen dieser beiden Nationen bearbeitet. (2 Abteilungen)*. Leipzig: Johann Ambrosius Barth.

Theban, Laurențiu 1965. Din nou despre transliterarea denumirilor geografice străine [About the Transliteration of Foreign Geographical Names]. *Limba română* 14:1, 139–141.

Torquemada di, Antonio 1612. *Giardino di fiori curiosi, in forma di dialogo, diviso in sei trattati nel quale si trattano alcune materie di humanità, filosofia, theologia, geografia, cosmografia et altre cose curiose et piacevoli*, composte per [...] Antonio de Torquemada et tradotto di spagnuolo in italiano per Celio Malespina. Venetia: Appresso Pietro Bertano.

Sminknamn som identitetsskapande textresurs

Linnea Gustafsson

This article is about names of make-up (nail polishes, lipsticks and eye shadows) of six Swedish make-up companies. In total, the names of 272 products are studied. The research question is how product names are a resource of identification in the companies' textual descriptions of themselves. The names are, thus, highlighted against a background of buzzwords in the texts. The results show that there are two types of identity offers, the exotic-luxurious-romantic and the domestic-ecological-sustainable, which is also reflected in the language choice of the names. The analysis is based on a social ideological framework, which shows that there is a difference that is visible in the make-up names with regard to the change in feminism and the growth of the sustainability ideologies in recent decades. The study confirms that make-up names are a linguistic resource used in company narratives to offer customers specific identities.

KEYWORDS: names and text, product names, make up names, femininity, feminism, sustainability

1. Inledning

Produktnamn är en namngrupp som ligger mycket nära appellativ. En likhet mellan dessa grupper, som noteras av vissa forskare, är att båda refererar till ett antal identiska objekt (Lick & Wochele 2012:65, Laurent 2007:37) och en skillnad är att det endast vid produktnamn förekommer en namngivningsprocess som liknar den vid företag och personer (Aldrin et al. 2017, Aldrin 2011:35–36), eftersom all namngivning fungerar som en illokut akt genom tillkännagivandet av det valda namnet (Van Langendonck 2007:31). Andra forskare menar tvärt om att det är möjligt att se produktnamnet som en idé av en produkt istället för en benämning av en mängd identiska produkter (Sjöblom 2002:95), vilket är den här studiens utgångspunkt. I den här artikeln kommer sminkprodukters namn att undersökas för att se hur man går tillväga för att särskilja och marknadsföra produkter inom ett och samma fält. Resultaten kommer sedan att diskuteras i ett textsammanhang där namnen ses som en lingvistisk resurs som stödjer den berättelse som företagen har skapat om sig själva och som de publicerar på sina respektive hemsidor. Specifikt är artikelns frågeställning om, och i så fall på vilket sätt, produktnamnen utgör en identitetsskapande resurs i företagets textuella beskrivning av sig själv.

Den muntliga eller skriftliga berättelse som ett företag skapar om sig och sina produkter, sitt ursprung och sina mål, är en del av varumärkesbyggandet (Rehnberg 2014). Namnet kan till följd av detta bli en resurs som faller in i varumärkesdiskursen och som samverkar med text och bild. Produktnamnet blir på det här sättet en del av företagets berättelse och kan betraktas som en minimal text som är viktig för att stärka företagets bild och image (Joseph 2004:176–181; Bergien 2012:7).

2. Företagen och produkterna

De produkter – nagellack, läppstift och ögonskuggor – som analyseras kommer från sex svenska företag vars huvudsakliga verksamhet är sminkproduktion och försäljning av sina egna märken. Därmed ingår t.ex. inte H&Ms och Kicks egna sminkserier eftersom dessa anses vara en bisyssla till företagens kärnverksamheter; att sälja kläder och accessoarer (H&M) respektive andra företags smink och hudvårdsprodukter (Kicks). Ett andra urvalskriterium är att produkterna är förhållandevis lättillgängliga både i vanliga affärer och genom nätbutiker, något som utesluter märken som håller på att etablera sig på marknaden eller sådana som endast säljs genom t.ex. home partys. Slutligen är det också av betydelse att produkterna är namngivna och att det finns en presenterande text på respektive företags hemsida eftersom kopplingen mellan namn och text är central för undersökningens syfte. På grund av dessa kriterier har t.ex. alla nagellack (utom ett) hos Face uteslutits eftersom dessa enbart har ett nummer, liksom alla produkter hos företaget Make up Store som inte har någon presentationstext på sin hemsida.

Etableringen av de sex undersökta företagen ha skett vid olika tidpunkter; det äldsta, Oriflame, startades 1967 och de yngsta, Estelle & Thild samt Idun, startades 2007 respektive 2011. Tre av företagen bildades under 1980-talet: Face Stockholm (1982), Isadora (1983) och Depend (1989). Sett till antalet produkter som erbjuds till försäljning på hemsidorna under våren 2018 är Isadora det största företaget (344 produkter) följt av Face (94 namngivna produkter) och Depend (93 namngivna produkter). De minsta företagen, baserat på utbudet, är Idun (69 produkter), Oriflame (44 produkter) och Estelle & Thild (30 produkter). Även produkturvalet varierar bitvis; endast Isadora och Idun säljer alla de tre sorternas undersökta sminkprodukter. Hos de andra företagen är vissa produkter utelämnade ur sortimentet, eller åtminstone inte namngivna. Grundmaterialet består

av 674 produktnamn som excerperats på företagens hemsidor i mars, april och augusti 2018 (se tabell 1).

TABELL 1. *Materialets fördelning.*

	Oriflame	Face	Isadora	Depend	Estelle & Thild	Idun	Totalt
Totalt	44	94	344	93	30	69	674

3. Avstamp i närliggande forskning

När det gäller produktnamn har framförallt internationell forskning genomförts. Ronneberger-Sibold (2012) diskuterar sambandet mellan varumärkesnamn och marknadsföring, Brandl (2007) visar hur engelska produktnamn blir allt vanligare i Tyskland och Buchner (2013) undersöker hur produktnamnen på olika skördetröskemodeller används i konkurrerande syfte. Skönhetsprodukters namn har tidigare undersökts vid olika tillfällen. Ett av dessa är en undersökning av namnen i Lushs katalog baserat på både semantiska och lingvistiska språknivåer (Cotticelli Kurras et al. 2012). En annan undersökning visar att det förekommer genusskillnader vid namn på parfymer (Montes Fernández 2012). Parfymernas namn innehåller ofta värden som går långt utanför själva produkten och istället vänder sig till känslor, såsom lycka, prestige, skönhet och framgång (Montes Fernández 2012:75). Två andra studier baseras på maträtters namn i restaurangmenyer. I den ena jämförs McDonaldsmenyer i olika länder (Lick och Wochele 2012), och i den andra undersöks hur menyer från olika restauranger kan signalera kvalitet (Lavric 2012). Av dessa båda undersökningar har den sistnämnda störst betydelse för föreliggande studie, eftersom den visar hur maträtters namn kan bestå av uppgraderingar som hänvisar till kända och erkända värden och som därmed ökar namnens attraktionskraft. Uppgraderingarna i restaurangmaträtterna består av namnelement med luxuösa konnotationer, t.ex. *royal*, och *imperial* (Lavric 2012:221–228, Lick och Wochele 2012:67, 71). Den här typen av uppgraderingar förekommer ofta i det undersökta sminkmaterialet, t.ex. *majestic* i namnet *Majestic mauve*.

När det gäller studier kring ett varumärkes identitet (t.ex. Sirgy 1982, Aaker 1997, Aaker et al. 2001, Keller 1993), visas att identiteten baseras på kundernas tankar, känslor och förväntningar på varumärket (Cotticelli

Kurras et al. 2012:15). Gemensamt för flera av studierna är också kopplingen mellan varumärkesidentiteten och mänskliga personlighetsdrag som därmed associeras med varumärket (Aaker 1997:347). Aaker (1997) systematiserar fem dimensioner av personlighet i varumärken, varav tre – uppriktighet, spänning, kompetens – sammanfaller med mänskliga personlighetsdrag, medan de båda andra – sofistikerad och kraftfull/opolerad – snarare är dimensioner som människor önskar ha och därmed inte hör till de mänskliga personlighetsdrag som brukar kallas »the Big Five« (Aaker 1997:353). Ju större överenstämmelsen är, eller uppfattas vara, mellan de karaktäristika som beskriver varan och kunden, ju mer attraktivt framstår varumärket (Sirgy 1982, Malhotra 1988). Sammanlänkningar av personligheterna mellan den tilltänkte kunden och varumärket sker genom vissa kanaler, t.ex. namnet, priset, distributionskanalen, reklamens utformning och produktens design (Batra et.al 1993). En del forskare (Levy 1959:121–122) menar att varumärkens identitet även inkluderar variabler som klasstillhörighet, ålder och kön. Vissa varumärken tenderar t.ex. att uppfattas som mer manliga eller kvinnliga, vilket förefaller ha med såväl semantik (Montes Fernández 2012:77–78) som fonologi (Klink och Athaide 2012:111–112) att göra. Eftersom produktnamnen är en del av varumärket (Sjöblom 2016:454), och därmed av dess identitet, kan resultaten antas vara applicerbara även på dessa namn. Det finns alltså anledning att anta att någon form av medveten eller omedveten analys genomförs innan produktnamn fastställs. Vid den här analysen kopplas då namnet till variabler såsom kundernas förmodade ålder och andra karaktärsdrag.

4. Konsumtion och identitet

Många faktorer i samhället, t.ex. samhällsekonomi och politiska förändringar, påverkar konsumtionstrender som får människor att på gruppnivå agera på liknande sätt. Inom marknadsföringen är det sedan länge känt att konsumtionsvalen inte enbart baseras på produkternas användbarhet, utan också på deras symboliska värde (Elliot 1997:286, Sirgy 1982:289) som antingen kan porträttera kundens personlighet eller reflektera önskvärda sociala sammanhang (Schultz Kleine et al. 1995:341, Ronneberger-Sibold 2012:1). För närvarande påverkas konsumtionsmönstren av en växande oro över miljöfrågan och en medvetenhet om hållbarhet, som innefattar flera delar såsom miljö, samhälle, kultur och ekonomi (Ghoms-

hei 2009:103–104). Dessa ideologiska strömningar avspeglar sig genom bland annat den ökande benägenheten att donera pengar till hjälporganisationer, handla second-hand och köpa kravmärkt mat (Roos & Holmberg 2016:45).

En annan ideologisk strömning av betydelse för artikelns analys, är synen på kvinnlighet och feminismens framväxt. Efter den andra vågens feminism under 1960- och 1970-talen uppstod en form av tillbakagång för feministiska idéer och under 1980-talet minskade den feministiska kvinnorörelsens inflytande i hela västvärlden (Faludi 1993:79–84). Runt år 2000 fick rörelsen en renässans och det bildades feministiska partier och företrädare för redan existerande partier valde att kalla sig feminister (Edlund et.al 2007:49). Det här speglar att feminismen blev mer allmängiltig och därtill har stereotypa könsmanifestationer ifrågasatts och könstillhörigheten blivit alltmer flytande och uttrycks på ett mer mångfasetterat sätt än tidigare (t.ex. Connell 2009:kap. 5, 1987:kap. 8). De uttryck för könstillhörighet någon väljer blir således en del av identiteten och skapandet av denna.

Identitetsskapandet är rikt nyanserat och anses i allmänhet vara ett livslångt projekt som delvis ser annorlunda ut vid olika perioder i livet (McAdams & Cox 2010). Psykologisk forskning har visat att det under ungdomstiden är viktigt att beskriva sig själv med specifika drag: Jag är sådan eller sådan. Jaget söker en fast form och autenticitet. Under den här sökande perioden upplevs den sociala gruppens normer, värderingar och konventioner som mycket viktiga, samtidigt som individens självkänsla ofta är låg (McAdams & Cox 2010:176–180; 186), vilket kan antas inverka på den identitetssökande processen. Skapandet av en identitet fortsätter sedan under hela vuxenlivet, men det ser inte likadant ut hela livet. Baserat på självskattade personlighetsdrag konstateras att samma drag existerar under en längre tid hos vuxna än hos ungdomar (Diehl 2006:377), något som implicerar en större grad av kontinuitet. Det är alltså rimligt att anta att barn och ungdomar i högre grad än vuxna konstruerar sin identitet genom influerande impulser, medan vuxna till större del återskapar sin identitet.

5. Design och text

För att diskutera sminknamn som identitetsskapande resurs utgår analysen från företagens textuella beskrivningar av sin verksamhet. De undersökta

företagen har alla var sin hemsida med en rubrik av typen »Om oss« som innehåller den text som har använts som grund för de textuella kopplingarna i undersökningen. I texterna presenteras tankarna bakom företaget, t.ex. hur det startades, dess grundare och själva företagsidén – kort sagt, vilken identitet företaget vill förmedla om sig själv. Texternas genre är svårdefinierad eftersom de bär drag av flera genretyper, främst informerande text och säljande text. Det är heller inte lätt att avgöra vem som är den tilltänkta mottagaren, eller för den delen vem som är sändare. Ibland omtalar sändaren sig själv med *jag* och *vi* för att sedan växla till en opersonlig röst som berättar om företaget, något som skapar en större distans till mottagaren.

Baserat på tidigare studier (se avsnitt 3 och 4) har jag skilt ut variabler som tycks ha stor betydelse för just sminkprodukter: priset, designen och de tilltänkta kundernas ålder. I presentationstexterna är kundernas ålder inte explicit uttalad, men vissa ledtrådar skymtar fram. Den första är varans pris enligt devisen: ju billigare produkt desto yngre kundkrets, då detta avspeglar graden av köpkraft som rimligen är lägre hos ungdomar än bland medelålders personer, och allra billigast är produkterna hos Depend (29–39 kr för 5 ml). Även nagellacksflaskorna från Isadora är små (6 ml) och kostar ca 89 kr. Iduns nagellacksflaskor rymmer 11 ml och kostar 95 kr. Nagellacken hos Face kostar 159 kr för 15 ml, medan Oriflames flaska hör till de minsta när det gäller volymen (5 ml) och till de dyraste när det gäller priset (119 kr). En mindre förpackning, som tar slut fortare, tillåter kunden att köpa en ny produkt och på det sättet hela tiden vara uppdaterad beträffande nya färgtrender, något som torde tilltala en yngre kundkrets mer än en äldre. Slutligen antas inköpsstället spela en viss roll. Två märken, Estelle & Thild samt Idun, säljs på apotek, och det sistnämnda till och med endast på apotek, där det troligen finns fler äldre kunder eftersom apotek är profilerade inköpsställen av mediciner som inte inbjuder till nöjesshopping. För att nå en yngre grupp är det viktigare att produkten exponeras i varuhus, helst sådana som upplevs som trendiga. Företag som bäst passar in på de kriterier som svarar mot lågt pris, liten flaska och lättillgängligt inköpsställe är Depend och Isadora, medan motsatsen gäller för Oriflame, Estelle & Thild samt Idun. Följaktligen förefaller 1980-talsföretagen vända sig till en yngre kundkrets och 1960-talsföretaget samt de båda 2000-talsföretagen till en äldre.

De texter där företagen beskriver sig själva är ofta ganska korta och består av några rader. De längsta (Oriflame, Isadora och Face) innehåller

knappt 30 rader och den kortaste (Idun) använder ungefär 10 rader i sin text. I dessa texter har jag identifierat de ord, fraser och meningar som är innehållstunga och dessa exemplifieras i citaten nedan. I texterna från de fyra företagen i materialet som startades tidigast (1960- och 1980-talen), Oriflame, Face, Isadora och Depend, förekommer, förutom redovisningen av företagens branscherfarenhet, så kallade nyckelord såsom »framåtanda« (Oriflame), »drömmar« (Oriflame), »success« (Face), »fun« (Face), »förmånliga priser« (Isadora), »produkter som ger miljontals kvinnor chansen att sätta litet extra guldkant på sin tillvaro« (Isadora) och »making women feel good about themselves« (Face). Det talas om »fantastiskt resultat« (Depend), »nyckeln till framgång« (Depend) samt företagets nisch och hur denna upptäcktes. Sammanfattningsvis handlar texterna om kvinnors utseende och drömmar, den fantastiska produkten och priset.

Hos företagen från 2000- och 2010-talen, Estelle & Thild samt Idun, finns buzz-words som handlar om miljö, ekologi och hållbarhet både för kroppen och omvärlden: »håller huden i balans« (Idun), »skyddar och vårdar huden« (Idun), »kvalitetskontroll« (Idun), »ingredienserna i sortimentet är godkända och håller hög kvalitet« (Idun), »bioaktiva ingredienser« (Estelle & Thild), »fria från onödiga kemikalier och bekämpningsmedel« (Estelle & Thild), »ekologist certifierade« (Estelle & Thild), »hållbar skönhetsrutin« (Estelle & Thild), »lyxiga ekologiska ingredienser« (Estelle & Thild).

De skilda modeorden visar hur fokus på kvinnan och kvinnligheten har förskjutits och förändrats mellan de äldre och yngre företagen. När kvinnor nämns i de äldre företagens beskrivningar sätts fokus på utseendet. Hon ska »unna sig själv att vara vacker« (Oriflame), »alla är vackra« (Face) och »prisnivåer som gjorde det möjligt för alla att unna sig denna härliga vardagslyx« (Isadora). Kvinnlighet nämns däremot inte alls hos de yngre företagen, utan fokus ligger på hennes »välbefinnande« (Estelle & Thild samt Idun), »känslig hud« (Idun), och att »inte skada […] kropp eller […] miljö« (Estelle & Thild).

6. Namnens identitetsskapande funktion

Namnens identitetsskapande funktion kommer att diskuteras ur både identitets- och språkaspekt. Den första aspekten baseras på olika semantiska teman och konnotationer i namnen och den andra på valet av språk.

6.1. Identitetserbjudande produktnamn

I namnmaterialet framträder två tydliga erbjudanden om identitet: den exotisk-lyxig-romantiska och den inhemsk-ekologisk-hållbara. Identiteterna förmedlas genom namnteman såsom växter, blommor, bär, frukter och mineraler. Dessa teman kan vara svåra att skilja från varandra då de överlappar och ibland också förutsätter varandra. Undersökningsmaterialet är komplicerat och undanglidande, varför jag i den här artikeln endast jämför de två identiteter som utgör varsin ytterlighet i ett kontinuum. Därmed lämnas namn som skulle kunna indikera ännu fler identitetserbjudanden utanför analysen som baseras på 272 namn som hämtats ur grundmaterialets 674 namn. I grundmaterialet används bland annat olika typer av uppgraderingar och metaforer som är ett så vidsträckt område att det förtjänar ett eget studium och därför har de namn som bildas på det här sättet, t.ex. *Bronze bling*, *Smokey eyes* och *Spiced coral*, uteslutits ur den här undersökningen.

6.1.1. Exotisk-lyxig-romantisk identitet

Av grundmaterialets 674 namn har 197 stycken (29 %) och 72,4 % av de närstuderade 272 namnen bedömts som bärare av en exotisk-lyxig-romantisk identitet. Grundläggande för en analys av sminknamn är att namnets grundanslag är hämtat från en värld av skimmer, flärd, lyx och attraktion, eftersom detta ligger i själva varans karaktär (jfr Montes Fernández 2012:77) och därmed kan siffran vara att betrakta i underkant. För att tydligt skilja ut den exotisk-lyxig-romantiska identiteten föreligger även ett visst mått av kundtilltal hos de namn som ingår i den här identiteten. Namnen har ett tydligt konsumentperspektiv och »talar« i någon mån till sin köpare, t.ex. *Be courageous*, *Follow your dreams*, *Hello beautiful*, *Love it*, *Stronger than you think* och *Älskling*, eller uttrycker en otydlighet om det är produkten eller konsumenten som beskrivs, t.ex. *Fearless*, *Genius*, *Gold digger*, *Modesty*, *Nude attitude*, *Provocative* och *Sunseeker*. Baserat på alla sminknamn som förekommer hos de olika företagen är den exotisk-lyxig-romantiska identiteten vanligast bland namnen hos Depend (90 %) och Face (63 %) följt av Isadora (19 %). Hos Oriflame har 11 % av namnen sorterats under den aktuella identiteten, medan inget av namnen hos Estelle & Thild eller Idun anses erbjuda den.

Texterna hos Depend har fokus på företaget och dess historia: »…efter en första presentation på marknaden möttes vi av ett slående resultat. Vi kände att vi var på rätt väg och nåde ett fantastiskt resulat…«. Face, som är det enda företaget i undersökningen som enbart presenterar sig på engelska, lägger fokus på sminkupplevelsen: »… makeup is wonderful and fun because it can be like theater – it allows you to play and to act out whaterver you want to be.« Isadora menar sig vara en »svensk succé-saga« för »att de förmånliga priserna komineras med absolut högsta kvalitet« med »elegant designade förpackningar« och ett sortiment som »består av många färger, trendiga looker och nyheter«.

Det går att avläsa fem namnteman bland de namn som erbjuder en exotisk-lyxig-romantisk identitet. Dessa fem är allmänna välgångsönskningar (t.ex. *Have Fun*, *Joy*, *New Beginning*), utseende (t.ex. *Bohemian*, *Chic*, *Five Star Chic*, *Preppy*), fantasivärldar (t.ex. *Atlantis*, *Dream*, *Fairy Fun*, *Gold Flow*, *Magical Ice*, *Mermaid Kiss*, *Mystery*, *Mystic Forest*), attityder och egenskaper (t.ex. *Attitude*, *Believe in me*, *Divine*, *Fearless*, *Follow Your Dreams*, *Genius*, *Intense*, *Potential*, *Priceless*, *Provocative*, *So Proud*, *Stay smart*, *Stronger than you think*, *Success*, *Wise Women)* samt attraktion (t.ex. *Beloved*, *Charm me up*, *Desire*, *Hello Beautiful*, *Irresistible*, *Passionate*, *Seduction*, *Spring Fling*, *Tempting, Närhet*). Namnet kan indikera att konsumenten erbjuds allt från en magisk, romantisk sagovärld till en spännande och framgångsrik personlighet. Det är dock oklart om sminkprodukten skänker dessa egenskaper till sin bärare eller om produkten passar bäst för en bärare som redan besitter dem.

6.1.2. Inhemsk-ekologisk-hållbar identitet

Eftersom sminkprodukter gärna uppfattas som dyra och möjligen litet onödiga, ligger det en touch av lyx i själva produkten som leder till att färre namn (27,6 % av de 272 närstuderade namnen) har sorterats till den inhemsk-ekologisk-hållbara identiteten än till den exotisk-lyxig-romantiska. Sminknamn som förmedlar en inhemsk-ekologisk-hållbar identitet består ofta av ett namn som fokuserar produkten snarare än konsumenten, och ambitionen tycks vara att namnet ska förmedla en så objektiv varudeklaration som möjligt. Fokus ligger på det inhemska, lokala och välkända som ger konnotationer som kan uppfattas som stadiga, traditionella, välgjorda och hållbara (jfr Lavric 2012:225–226).

Det mest uppenbara beskrivande namnet är ett färgbaserat namn, t.ex. *Mörkröd*, *Noir*. Det är dock ganska sällan som färgnamnet är helt objektivt, det vill säga endast innehåller ett färgord, och därför hör bara 13 färgnamn hit.

I Estelle & Thilds textuella presentation av sig själv tydliggöras en hållbarhetsideologi genom uttryck som: »Tillsatser kan också förlänga produkters hållbarhet. Jag tycker detta är onödigt, då dessa tillsatser och syntetiska ämnen kan skada våra kroppar och vår miljö«. Liknande resonemang förekommer hos Idun: »Produkterna innehåller endast ingredienser som skyddar och vårdar huden, varför produkterna passar även den mest känsliga«.

Inom den inhemsk-ekologisk-hållbara identiteten har de metaforer som går att koppla till det inhemska, dvs. svenska, förts. Det rör sig om växter, bär, frukt, blommor osv. som växer i vårt land eller mineraler som förekommer i den svenska naturen. Följaktligen inkluderas såväl *Jordgubb* som *Strawberry*, medan t.ex. *Papaya* har uteslutits. Andra namn från inhemska bär och frukter, t.ex. *Hjortron*, *Ingrid Marie*, *Krusbär*, *Körsbär, Lingon*, *Nypon, Vinbär,* och växter i den lokala floran, t.ex. *Kastanj, Lejongap, Ormrot, Pion, Prästkrage* och *Vitsippa*, existerar, liksom mineralnamn som t.ex. *Gnejs*, *Granit*, *Kvarts*. Den här sortens namn har alla sorterats in under den här identiteten.

Den aktuella identiteten är vanligast hos sminkmärket Idun (58 %), följt av Estelle & Thild (20 %) och Oriflame (16 %). Den här typen av identitetserbjudande förekommer även hos Isadora (5 %) och Face (4 %) och Depend (2 %), men den är betydligt ovanligare.

6.2. Språkval

Språket som används i produktnamnet är ett retoriskt val som syftar till att skapa positiva känslor hos kunden. Allra vanligast i det närstuderade materialet (om 272 namn) är att använda engelskspråkiga produktnamn (81 %) och därefter följer svenska (19 %). Att engelska namn är vanligare än svenska går delvis att förklara med en eventuell önskan om export. Härigenom är det möjligt för kunder att känna igen produkten oavsett i vilket land den säljs och dessutom är den språkliga standardiseringen en kostnadsbesparande faktor (Lick & Wochele 2012:65). Samtidigt måste det också konstateras att engelska associeras med en mängd positiva konnotationer i Sverige, t.ex. modernitet, internationalism, kosmopolitism,

trender, framgång (Kelly-Holmes 2005:104), som torde inverka på språkvalet.[1]

När produktnamnen är på svenska betonas ofta både det som uppfattas som typisk svensk kultur (t.ex. *Hjortron*, *Lingon*) och den typiskt svenska språkformen med namn som gärna innehåller bokstäverna å, ä och ö, t.ex. *Beröra*, *Blåklint*, *Glädje*, *Hjärta*, *Mörkröd*, *Närhet*, *Älskling*. Mot den här bakgrunden kan ett produktnamn på det lokala språket, i det här fallet svenska, vara ett medel för att öka marknadens lyhördhet för produkten (Lick & Wochele 2012:65–66), liksom för att ge ett erbjudande om en mer inhemsk-ekologisk-hållbar identitet.

7. Jämförelse och diskussion

I undersökningen visas hur sminkföretagens textuella presentationer samverkar med produkternas namn. Såväl texterna som produktnamnen visar skillnader mellan å ena sidan 1980-talsföretagen, Face, Isadora och Depend, och å andra, 2000-talsföretagen, Estelle & Thild samt Idun. Genom både texter och namn hos Depend och Isadora framhävs att produkterna kommer att göra kvinnan vackrare, mer åtråvärd och möjligen också lyckligare. Kvinnans utseende och den kommersiella berättelsen om företagets bildande lyfts fram som framgångsfaktorer, medan det hos Estelle & Thild samt Idun istället är miljö, ekologi och hållbarhet som fokuseras. De förstnämnda företagen målar upp en drömlik bild av kvinnans möjligheter i sina texter, medan de sistnämnda kombinerar kvinnosynen med ett hållbarhetsperspektiv. Något tillspetsat går det att säga att Depends och Isadoras presentationer och namn är mer fantasifulla och drömmande medan Estelle & Thilds samt Iduns är mer avskalade och jordnära.

Detta knyter an till två samhällstrender – feminismens och kvinnlighetens förändring respektive hållbarhetsfrågor för såväl samhället som individen. Den ideologiska situationen och de samhällsfrågor som var på agendan vid företagens bildande tycks alltså ha betydelse långt senare

1 Andra språk som förekommer i hela grundmaterialet är franska (7 stycken = 1,0 %) och italienska (4 stycken = 0,6 %). De franska namnen i materialet är *Café crème, Femme Fatale, Glacé, Marron Glacé, Noir, Nouveau, Porcelain*, och namnen från andra romanska språk är *Biscotti, Dolce Vita, Bella Vita* och *Macchiato*. Dessutom finns ett namn som är en blandning av italienska och engelska, *Dolce Rose* (jfr Lick och Wochele 2012:70).

för produktnamnen. I och med vissa namnteman, t.ex. utseende och attraktion, som framför allt påträffas hos Depend och Isadora, synliggörs hur den dubbla blicken på kvinnor existerar vid sminknamn (jfr Montes Fernández 2012). Den kvinnlighet som förs fram av Estelle & Thild samt Idun, betonar i högre grad andra aspekter med kvinnan i fokus för sig själv snarare än för andra. Kvinnan blir härigenom tydligare ett subjekt istället för ett objekt som andra iakttar.

Hos 2000-talsföretagen, med en trolig äldre kundkrets, är det lättare att iaktta hur feminism och kvinnlighet samt hållbarhet sammanfaller i större utsträckning vid texter och namn, än bland 1980-talsföretagen, med en trolig yngre kundkrets. Detta syns bland namnen hos 1980-talsföretagen (Depend och Isadora) som i högre grad bygger på en »lyxighet« än 2000-talsföretagen (Estelle & Thild samt Idun). Förklaringen kan vara att yngre personer är mer öppna för att få sin identitet formad av yttre faktorer än äldre, förutsatt att man ser identiteten och identitetsskapandet som en process som förändras mer i ungdomsåren (MacAdams & Cox 2010: 176–180; 186).

Både svenska och engelska används vid namngivningen av sminkprodukter, men engelska är vanligast. Ju mer exotiska, lyxiga och romantiska konnotationer, desto vanligare är produktnamn på engelska. I de fall svenska förekommer är det framför allt vid namn som är hämtade från färger och deras metaforer. I många fall sammanfaller också hållbarhetsperspektivet med språkvalet så att namn på svenska för med sig konnotationer om hemvävt och kvalité som kan uppfattas som stadiga, jordnära, traditionella, välgjorda, hållbara och som förknippas med ursprungslandet (jfr Lavric 2012).

Genom att kombinera analysen av produktnamn med de texter som företagen använder för att beskriva sig själva går det att dra slutsatsen att namngivningen stärker den bild som företagen försöker förmedla om sin verksamhet. Därmed bidrar namnen till företagsberättelsen och utgör en identitetsskapande textresurs.

Litteratur

Aaker, Jennifer 1997. Dimensions of Brand Personality. *Journal of Marketing Research* 34(3), 347–357.

Aaker, Jennifer Lynn, Verónica Benet-Martínez & Jordi Garolera 2001. Consuption Symbols as Carriers of Culture. A Study of Japanese and

Spanish Brand personality Constructs. *Journal of Personality and Social Psychology* 81(3), 492–508.

Aldrin, Emilia 2011. *Namnval som social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. (Namn och samhälle 24.) Uppsala: Uppsala universitet.

Aldrin, Emilia, Helén Davidsson, Linnea Gustafsson, Michelle Langeblad, Maria Pagoldh, Julia Trulsson och Lisa Vikström 2017. Socio-onomastiska perspektiv på personnamn, djurnamn och företagsnamn – fem smärre studier. *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 2017, 5–13.

Batra, Rajeev, Donald R. Lehmann & Dipinder Singh 1993. The brand personality component of brand goodwill. Some antecedents and consequences. In: Aaker, David A. & Alexander L. Biel (eds.), *Brand equity and advertising. Advertising's role in building strong brands*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Ass., chap. 6.

Bergien, Angelika 2012. Cultural and regional connotations of company names in local contexts. In: Boerrigter Reina & Harm Nijboer (red.), 7–12.

Boerrigter, Reina & Harm Nijboer (red.) 2012. *Names as language and capital*. <https://pure.knaw.nl/portal/files/476106/_Boerrigter,_R._and_Nijboer,_H.T._(2012)_Names_as_Language_and_Capital._.pdf.> Hämtat mars 2017.

Brandl, Werner 2007. Buy English? Changes in German Product Naming – a preview. In: Ludger Kremer & Elke Ronneberger-Sibold (red.), 87–98.

Buchner, Sabina 2013. How names reflect the culture of competition. An example from sugar beet harvesting technology. In: Sjöblom, Paula, Terhi Ainiala & Ulla Hakala (red.), *Names in the economy. Cultural prospects*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 282–299.

Connell, R. W. 1987. *Gender and Power*. Stanford, California: Stanford University Press.

Connell, Raewyn 2009. *Om Genus*. Göteborg: Daidalos.

Cotticelli Kuras, Paola, Alfredo Trovato & Vania Vigolo 2012. Brand Name and Brand Image between Linguistics and Marketing. In: Boerrigter, Reina & Harm Nijboer (red.), 13–31.

Diehl, Manfred 2006. Development of self-representations in adulthood. In: Mroczek, Daniel K. & Todd D. Little (red.), *Handbook of Personality Development*. Mahwah, NJ: Erlbaum, 373–398.

Edlund, Ann-Catrine, Eva Erson & Karin Milles 2007. *Språk och kön*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Elliott, Richard 1997. Existential consumption and irrational desire. In: *European Journal of Marketing* 31(3/4), 285–296.

Faludi, Susan 1993 [1991]. *Backlash. Kriget mot kvinnorna*. Stockholm: Norstedts.

Ghomshei, Mory M. 2009. Postmodern Sustainability. In: *International Journal of Engineering and Interdisciplinary Mathematics* 1(2), 103–106. <http://gologolshan.com/articles/postmodern-sustainability-ijeim.pdf.> Hämtat januari 2019.

Joseph, John E. 2004. *Language and Identity. National, Ethnic, Religious*. New York: Palgrave.

Keller, Kevin L. 1993. Conceptualizing, Measuring, and Managing Customer-Based Brand Equity. In: *Journal of Marketing* 57 (January), 1–22.

Kelly-Holmes, Helen 2005. *Advertising as Multilingual Communication*. New York: Palgrave.

Klink, Richard R. & Gerard A. Athaide 2012. Creating brand persoanlity with brand names. In: *Marketing Letters* 23, 109–117.

Kremer, Ludger & Elke Ronneberger-Sibold (red.) 2007, *Names in Commerce and Industry: Past and Present*. Berlin: Logos Verlag.

Lavric, Eva 2012. Gastronomastics: Towards a Rhetoric of Dish Names on Restaurants' Menus. In: Wochele, Holger, Julia Kuhn & Martin Stegu (red.), 219–232.

Laurent, Bénédicte 2007. Le nom de marque, et de produit, quand la linguistique pose aussi ses marques. In: Kremer, Ludger & Elke Ronneberger-Sibold (eds.), 35–44.

Levy, Sidney J. 1959. Symbols for sale. In: *Harvard Business Review* 37, 117–124.

Lick, Erhard & Holger Wochele 2012. A Contrastive Analysis of Product Names Offered by Fast Food Restaurants in European Countries. In: Boerrigter, Reina & Harm Nijboer (eds.), 64–74.

Malhotra, Naresh K. 1988. Self concept and product choice. An integrated perspective. In: *Journal of economic psychology* 9(1), 1–28.

McAdams, Dan P. & Keith S. Cox 2010. Self and Identity across the Life Span. In: Lerner, Richard M., Michael E. Lamb & Alexandra M. Freund (eds.), *Handbook of Life-Span Development vol. 2: Social and Emotional Development.* Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 158–207.

Montes Fernández, Antonia 2012. A Gender-bases Study of Product Names in the Cosmetic Sector. In: Boerrigter, Reina & Harm Nijboer (eds.), 75–81.

Rehnberg, Hanna Sofia 2014. Företagsgrundaren som välgörare, affärsman eller entreprenör. Betydelse av hjältens projekt för företagets identitetsbygge i varumärkesberättelser. I: Lindström, Jan, Sofie Henricson, Anne Huhtala, Pirjo Kukkonen, Hanna Lehti-Eklund & Camilla Lindholm (red.), *Svenskans beskrivning 33. Förhandlingar vid Trettiotredje sammankomsten för svenskan beskrivning. Helsingfors den 15–17 maj 2013*. (Nordica Helsingiensia 37.) Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet, 395–405.

Ronneberger- Sibold, Elke 2012. Brand names as offers of identity. An overview over the 20th century. In: Wochele, Holger, Julia Kuhn & Martin Stegu (eds.), 1–18.

Roos, John Magnus & Ulrika Holmberg 2016. Svenska konsumtionstrender. I: Bergström, Annika & Niklas Harring (red.), *Hållbarhetens horisont*. Göteborgs universitet: SOM-institutet. <https://som.gu.se/digitalAssets/1607/1607902_roos-o-holmberg---svenska-konsumtionstrender.pdf> Hämtat oktober 2018.

Schultz Kleine, Susan, Robert E. Kleine III & Chris T. Allen 1995. How Is a Possession »Me« or »Not Me«? Characterizing Types and an Antecedent of Material Possession Attachment. In: *Journal of Consumer Research* 22(3), 327–343.

Sirgy, Joseph M. 1982. Self-Consept in Consumer Behavior: A Critical Review. In: *Journal of Consumer Research* 9(3), 287–300. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2488624.pdf. Hämtat oktober 2018.

Sjöblom, Paula 2002. Firmanamn – en heterogen grupp. I: Ainiala, Terhi & Peter Slotte (red.), *Avgränsning av namnkategorier. Rapport från NORNA:s tjugonionde symposium på Svidja 20–22 april 2001*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken, 90–100.

Sjöblom, Paula 2016. Commercial names. In: *Oxford handbook of names and naming*. Oxford university press, 453–464.

Van Langendonck, Willy 2007. Trade and brand names. Proper or common nouns? In: Kremer, Ludger & Elke Ronneberger-Sibold (eds.), 11–33.

Wochele, Holger, Julia Kuhn & Martin Stegu (eds.) 2012. *Onomastics goes Business. Role and Relevance of Brand, Company and Other Names in Economic Contexts*. Berlin: Logos Verlag.

Fra sitatnavn til ortografiske lånenavn. Eksempler fra nordsamiske områder i Sverige og Norge

Kaisa Rautio Helander

In this article, I discuss the written use of North Saami place-names that originally have no parallel names in other languages, and in which the spelling of the Saami name has been adopted in official use. Such name forms are often also used by the neighbouring languages. In research literature, this type of name use adopted from other languages is called a citation name. Where the spelling of the Saami place-name has changed due to developments in orthography, there are examples of the Saami language place-name having two different spellings in official use, one spelt according to current Saami orthographic rules and the other, older spelling remains in use.

I further examine, using contact onomastic methodology, this type of name pair, in which the spelling in official contexts follows both current and non-current orthography. It appears that there exists as yet no widely accepted term in the research literature for this phenomenon, and I therefore discuss and propose the term "orthographic loan" for this type of loan name.

KEYWORDS: contact onomastics, Saami place-name, loan name, citation name, orthographic loan

1. Innledning

Utgangspunktet i denne artikkelen er stedsnavn med en eldre samisk skrivemåte eller en variant av en slik skrivemåte, som brukes som offentlig navn på et annet språk enn samisk. I analysen vil jeg bruke stedsnavn fra det nordsamiske området i Norge og Sverige som eksempel. Den fellesnordiske nordsamiske ortografien ble tatt i bruk i 1979 i Norge, Sverige og Finland, og før den tid ble nordsamiske stedsnavn i offentlig bruk skrevet med eldre skrivemåter.

Hvis skrivemåten av det samiske stedsnavnet er endret som følge av skriftspråkets utvikling, kan det samiskspråklige stedsnavnet ha to skrivemåter i offentlig bruk: den ene følger gjeldende skriveregler for det samiske språket mens den gamle skrivemåten også brukes, men tolkes som et navn på majoritetsspråket.

I navneeksemplene som jeg drøfter i denne artikkelen, er det mulig å tenke seg at det noen gang også har vært et muntlig lånenavn i lokal bruk fordi lånenavn er vanligvis et resultat av muntlige kontakter. På en annen

side er nok ikke alle lånenavn basert bare på muntlige kontakter fordi f.eks. i Nord-Norge har det norske språket ikke vært daglig språk blant folk i de fleste samiskspråklige områdene særlig lenge. Dette påpeker bl.a. Pedersen (1988:16–17) i sin hovudfagsoppgave *Stadnamnlån* om lydlig lånte stedsnavn på Skibotn og Kvenangsbotn i Nord-Troms. I hennes forskningsområde var de eldste enspråklige (dvs. norskspråklige) informanter født i 1921, og ifølge Pedersen (1988:17) er det "ikkje mange personar som berre kan snakke norsk frå denne tida." Hun viser også til problematikken om å kunne vite om et stedsnavn er etablert som et lånenavn i norsk eller ikke og skriver følgende: "Det er vanskelig å vite sikkert om eit namn som ein fleirspråklig person oppgjev, verkelig har vore brukt på norsk" (Pedersen 1988:17).

Det kan i noen tilfeller være vanskelig å vite sikkert om et stedsnavn først er lånt i det lokale miljøet via muntlige kontakter eller om myndighetenes skriftlige navnebruk kan ha påvirket etableringen av lånenavn. I den offentlige bruken av stedsnavn i samiske områder har mange typer myndigheter, som for eksempel kart-, jordsalgs-, adresserings- og vegmyndigheter hatt makt å bestemme navne- og skrivemåtevalg i offentlig bruk, og derfor har også myndighetenes skriftlig navnebruk spilt en relevant rolle å etablere og befeste skrivemåten av et stedsnavn.

I samisk sammenheng ble det et viktig formål for sentrale myndigheter å etablere stedsnavn på andre språk enn på samisk spesielt fra slutten av 1800-tallet av. I Norge var dette en bevist navnepolitikk under fornorskningstida (Helander 2008:307; 2015:64–76; jfr. i Sverige f.eks. Mattisson 1993). Kart ble et viktig middel å lære norskspråklige stedsnavn (som ofte var laget på grunnlag av samiske stedsnavn) spesielt i områder som norskspråklige i den tida ikke kjente eller brukte som ressursområder. Dermed kan også den skriftlige bruken av stedsnavn ha påvirket etableringen av lånenavn fra samisk til andre språk.

I denne artikkelen er formålet å drøfte denne type samiske stedsnavn der den offentlige navnebruken har vært med på å befeste eldre skriftlige navneformer av nordsamiske navn i offentlig bruk. Jeg legger ikke vekt på hva slags skrivemåter private rettsubjekter (som f.eks. bedrifter) velger å bruke.

Diakronisk sett er det snakk om et nordsamisk navn (som f.eks. *Sirbmá*), som tidligere ble skrevet med en ortografi som ikke mer er i bruk for samisk (*Sirma*). Dette er i prinsippet samme situasjon som med de norske skrivemåtene *Eidsvold* og *Eidsvoll*, der skrivemåten *Eidsvold* tidligere var brukt mens *Eidsvoll* er den gjeldende skrivemåten. Disse norske skriftvariantene

blir ikke opprettholdt som parallelle navn i norsk og i noe annet språk som f.eks. *Eidsvoll* på norsk og ikke-gjeldende skrivemåte **Eidsvold* i samisk eller kvensk språk. Når det gjelder skrivemåten av samiske navn kan dette faktisk være tilfellet som eksemplene i kapitlene 4.–6. viser.

Når ett og samme stedsnavn blir brukt med to forskjellige ortografier for to forskjellige språk i offentlig bruk (og ikke som varianter innen et og samme språk), reiser det seg metodiske spørsmål om overføring av navnet som lånenavn fra ett språk til et annet. I kontaktonomastisk forskningslitteratur fins det ikke noen innarbeid terminologi for dette fenomenet. Formålet med artikkelen er derfor å drøfte slik overføring av navn metodologisk. Videre vil den navnefaglige terminologien, spesielt terminologien knyttet til definisjonen av prosesser som navnesitat og navnelån bli drøfta.

2. Navnesitat og sitatnavn i forhold til navnelån og lånenavn

Zilliacus (2002:152) skiller mellom prosessene *navnesitat* og *navnelån* og tolker et stedsnavn som *sitatnavn* når det brukes etter behov på et annet språk, men allikevel med originalspråkets skrivemåte. Zilliacus (2002:152) legger vekt på mer tilfeldig bruk av stedsnavn hentet fra et annet språk, og presiserer at hvis ikke slike tilfeldig brukte stedsnavn kalles for sitatnavn, vil det bety at alle stedsnavn i hele verden bør tolkes som enslags (utilpassa) lånenavn i et språk. For å skille mellom sitatnavn og lånenavn definerer Zilliacus (2002:152) et lånenavn som et navn som har fått en språklig form tilpasset til låntakerspråket.

Petrulevich (2012:238) diskuterer Zilliacus sin definisjon av sitatnavn i forhold til lånenavn og kommenterer at det "snarare gäller frågan om typen av kontakt än frågan om dessa ortnamn är eller inte är lånenamn". Petrulevich (2012:238–239) argumenterer likevel med at også sitatnavn hører til navnelån. Senere har Petrulevich (2016:49; se også 2017:70) foreslått å ikke bruke termen stedsnavnlån, men stedsnavntilpasning (opprinnelig på svensk *ortnamnsanpassning*). Hun definerer låneprosessen som "en överföring av en kopia av källnamnet från källspråkets onomastikon til målspråkets; källnamnets kopia kan anpassas på olika sätt i processen, men det finns inget krav på anpassning" (Petrulevich 2016:49).

Petrulevich (2012:238; også 2014:76) har også kommentert at Zilliacus (2002) legger bare vekt på stedsnavnets skrivemåte i analysen av sitatnavn som et utilpassa navn uten å ta hensyn til navnets uttaleformer, som kan gi klarere grunnlag for å argumentere for at et slikt navn kan tolkes

som et lånenavn. Slik Zilliacus (2002:152) bruker termen *sitatnavn*, kan det nettopp være knyttet til situasjoner der stedsnavn hentes fra skriftlige kilder som f.eks. stedsnavn fra andre verdensdeler. Derfor kan sitatnavnets skrivemåte også påvirke uttaleformer fordi man nødvendigvis ikke vet hvordan et slikt stedsnavn uttales i originalspråket. Utenlandske sitatnavn kalles vanligvis *endonym* (i motsetningen til *eksonym*), og endonym er definert som "navn brukt i et annet språk enn landets eget, men i samme form som det har i dette, f.eks. at man i norsk bruker *Venezia* og ikke *Venedig*" (SNL s.v. *endonym*). I definisjonen av *endonym* legges det også vekt på skriveformen, nemlig at stedsnavnet brukes som sitatnavn.

Samiske navn som opprinnelig har fått etablert bruk i andre språk via skrift, kan etterhvert også få en ny uttaleform, som er basert på den skriftformen som er brukt, f.eks. på skilt eller på kart. Dermed kan skrivemåten av et sitatnavn påvirke uttaleformen. Navnesitat kan derfor tolkes som en viss type navnelånprosess der resultatet, nemlig sitatnavnets skrivemåte, gjenspeiler originalspråkets ortografi, men uttalen i låntakerspråket kan være påvirket av skrivemåten av navnet kombinert med fonologisk tilpasning til låntakerspråkets fonologi.

Etter min mening er termen *navnesitat* en brukbar term for å illustrere prosessen om hvordan stedsnavnene også via skriftlige former kan overføres fra originalspråket til andre språk som *sitatnavn*. Navnesitat som låneprosess kan faktisk også være det første skrittet til å etablere et stedsnavn som lånenavn i et annet språk.

3. Fra sitatnavn til ortografiske lånenavn

Typisk for et sitatnavn er at det følger ortografiforandringer: hvis skrivemåten blir forandret i det originale språket, tas denne forandringen også hensyn til i sitatnavnet slik det norskspråklige eksemplet *Eidsvold* > *Eidsvoll* viser. Som sitatnavn i andre språk skrives dette navnet etter gjeldende norske rettskriving: *Eidsvoll*.

Sitatnavn som er basert på nordsamiske stedsnavn, følger ikke alltid forandringer i den samiske skrivemåten, men navneformene kan bli beholdt på låntakerspråket i den eldre, ikke-gjeldende skrivemåten selv om skrivemåten i en samiskspråklig kontekst tilpasses etter gjeldende ortografi. Hvis navneformen i låntakerspråket ikke følger ortografiendringen, kan ikke lånenavnet defineres som sitatnavn. I mine tidligere forskningsarbeider har jeg foreslått termen *ortografisk lån* for denne typen lånenavn, der den

eldre skrivemåten forblir som lånenavn mens det originale navnet normeres i samsvar med gjeldende ortografi. Ortografiske lånenavn hører til fullt integrerte lånenavn der ingen av navneleddene er oversatt, men er direkte overført eller integrert fra originalspråket til låntakerspråket (Helander 2008:114–118; 2009:495).

Petrulevich (2010:20) bruker på svensk termen *ortografisk namnanpassning* (på norsk *ortografisk navnetilpasning*) og definerer den som "en anpassning av namn med bruten muntlig kontinuitet utifrån deras ortografiska form". Ortografiske navnetilpasninger er stedsnavn som ifølge Petrulevich (2010:20) ikke har muntlige tilsvarigheter i det området der referenten fins.

I det nordsamiske området er det ikke brudd på muntlig kontinuitet i samiskspråklig navnebruk. Stedsnavnene er tvert imot fortsatt i tråd med samiskspråklig muntlig tradisjon selv om de korrekte, gjeldende rettskrivingsformene ikke alltid er tatt hensyn til i stedsnavnenes offentlige bruk. For ikke å blande sammen med definisjonen som Petrulevich (2010) opererer med om brudd i den muntlige kontinuiteten i originalspråket, bruker jeg derfor termen *ortografisk lånenavn*.

Det er også verdt å legge merke til at ikke alle fullt integrerte lånenavn nødvendigvis er ortografiske lånenavn. For at et fullt integrert lånenavn kan defineres som et ortografisk lån, må lånenavnet ha tilknytning til ortografien til det opprinnelige navnet. Derfor er f.eks. det norske navnet *Nervei* et fullt integrert lånenavn av det samiske navnet *Njeareveadji* (med tidligere ortografi: *Njærevægje*), men navnet *Nervei* er allikevel ikke et ortografisk lånenavn fordi den norskspråklige navneformen ikke kan tolkes å være en ortografisk gjengivelse av den samiske skrivemåten, men heller en lydlig tilpasning. Med et lignende argument er det samiske navnet *Breannjá* et fullt integrert lånenavn av det norske bygdenavnet *Brenna*, men likevel ikke et ortografisk lånenavn.

Et eksempel på ortografisk lånenavn på norsk er skrivemåten *Sirma*, som gjenspeiler den eldre skrivemåten av det nordsamiske navnet. Den eldre skrivemåten har befestet seg på norsk som sitatnavn bl.a. på tidligere kart (som nr. 1, figur 1 viser). Som følge av den nordsamiske ortografiendringen (nr. 2, figur 1) er skrivemåten av bygdenavnet *Sirbmá* i samisk, men navneformen som brukes i norsk, følger fortsatt den eldre ortografien (som i nr. 2). Navnet *Sirma* (i nr. 2) kan ikke tolkes å være et sitatnavn fordi skrivemåten ikke følger skrivemåteforandringen i det originale navnet, men navneformen *Sirma* blir beholdt i låntakersspråket som et ortografisk lån.

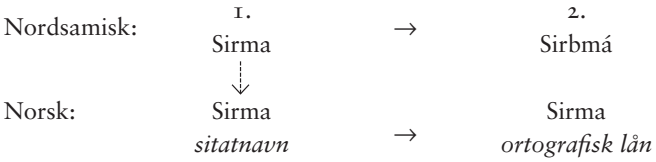

FIGUR 1. *Eksempel på at et nordsamisk navn først blir brukt som et sitatnavn i norsk (merket med stiplet pil). Hvis ikke sitatnavnet følger skrivemåteendringen i originalspråket, blir stedsnavnet brukt som et ortografisk lånenavn.*

Termer som *et ortografisk navnepar* og *ortografiske parallellnavn* kan brukes om navnepar der navnene viser til samme referent. Ortografiske lånenavn er likevel ikke alltid brukt som navnepar, for navnene kan også ha blitt tatt i bruk for å vise til andre referenter via metonymi (som eksemplene på kart 2 viser).

I de følgende kapitlene viser jeg eksempler på sitatnavn og ortografiske lånenavn fra det nordsamiske området i Sverige og Norge.

4. Sitatnavn og ortografiske lånenavn på kart og vegskilt i Sverige

I Sverige har skrivemåten av samiske stedsnavn ført til sterke, prinsipielle diskusjoner minst tre ganger. Disse diskusjonene har spesielt handlet om hvilke skriveregler som skal brukes for samiske navn på offisielle kart (Mattisson 1993:3). På 1960-tallet ble det gjort vedtak om nordsamiske skrivemåter på kart, og ifølge dette vedtaket ble den lulesamiske skrivemåten i en modifisert form tatt i bruk også i det nordsamiske området. Et av hovedargumentene var å ikke bruke grafemer som brukes i nordsamisk skriftspråk som f.eks. *č*, *ž*, *ŋ* fordi disse grafemene ikke finnes i svensk skriftspråk. Begrunnelsen var at svenskspråklige burde kunne lese kart uten kunnskaper i samisk (Mattisson 1993:20–21). De modifiserte, eldre lulesamiske skrivemåtene ble dermed systematisk etablert som ortografiske lånenavn i det nordsamiske området.

I 1983 gjorde Lantmäteriverket i Sverige et prinsippvedtak om at den nylig vedtatte fellesnordiske nordsamiske ortografien burde brukes, men bosetningsnavn skulle skrives med eldre ortografi, nemlig på samme måte som navnene var blitt skrevet på de første topografiske kartene. Naturnavn skulle skrives med den gjeldende nordsamiske ortografien, men i tillegg

skulle eldre skrivemåter beholdes, og rekkefølgen av navna skulle være slik at de eldre skrivemåtene skulle stå først, deretter fulgte skrivemåtene etter gjeldende nordsamiske ortografi. Om det ble føyd til naturnavn som tidligere ikke hadde vært på kart, skulle de samiske navnene skrives bare etter gjeldende rettskriving (Mattisson 1993:31–32). En klar konsekvens av denne navnepolitikken er at samiskspråklige naturnavn behandles i offentlig bruk på to forskjellige måter.

På kart 1 er eksempler på hvordan ortografibestemmelsene er praktisert i Nord-Sverige. Ortografiske lånenavn med den gamle, tilpassa lulesamiske skrivemåten som *Kebnekaise* og *Kaskasatjåkka* er kombinert med gjeldende nordsamiske skrivemåte, som *Giebmegáisi* og *Gaskkasčohkka*. Navn på mindre lokaliteter innenfor samme navnegruppe kan være skrevet på bare én måte etter gjeldende nordsamiske rettskriving, som *Giebmebákti* og *Gaskkasnjunni*, altså uten eldre ortografiske navnevarianter som lånenavn. Dette betyr med andre ord at navn innenfor den samme navnegruppa kan brukes som sitatnavn på svensk, mens andre navn i den samme navnegruppa kan være ortografiske lånenavn.

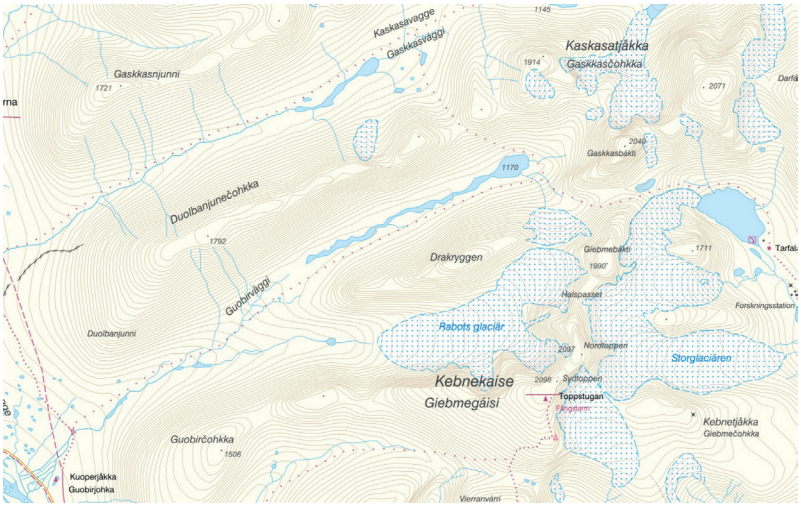

KART 1. *Samiske stedsnavn i det nordsamiske området i Sverige er i bruk både som ortografiske navnepar, men også bare med gjeldende nordsamiske skrivemåte. (Kilde: Lantmäteriet.)*

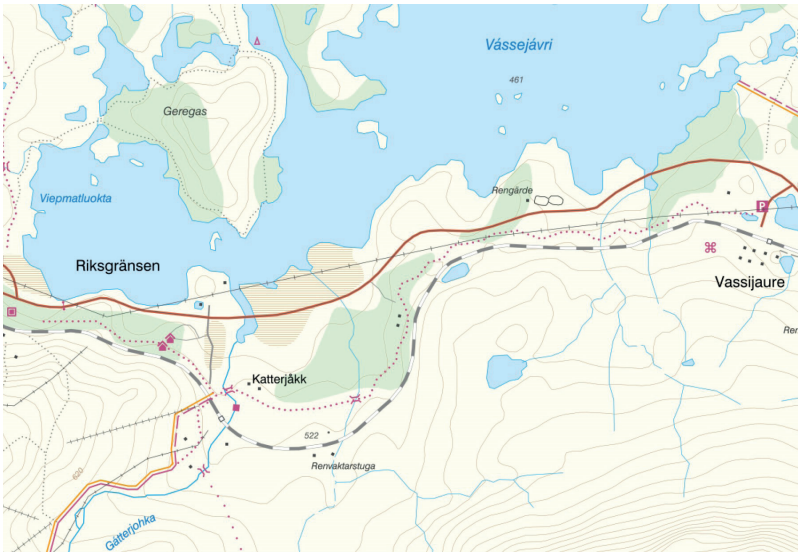

KART 2. *Ett stedsnavn med gjeldende nordsamiske ortografi og ett som ortografisk lånenavn brukt om to forskjellige referenter. (Kilde: Lantmäteriet.)*

På kart 2 er naturnavnene *Vássejávri* (navn på vatnet) og *Gátterjohka* (navn på elva) skrevet utfra gjeldende nordsamiske skrivemåte, mens navnene på bosetninger og stasjoner, *Vassijaure* og *Katterjåkk*, er ortografiske lånenavn.

Navnebruken på kart 2 er eksempel på hvordan forskjellige referenter kan ha forskjellige ortografiske navneformer av det opprinnelige samiske navnet fordi ortografiske lånenavn ofte er etablert som bosetningsnavn eller for eksempel som navn på togstasjoner. I slike tilfeller kan naturnavn brukes som sitatnavn på svensk, mens bosetningsnavn brukes som ortografiske lånenavn.

På 1990-tallet begynte vegmyndighetene i Sverige å introdusere nordsamiske stedsnavn også på vegskilt. Som skilteksemplet til venstre i figur 2 viser, ble det i begynnelsen brukt ortografiske lånenavn i skiltingen på samme måte som på kart.

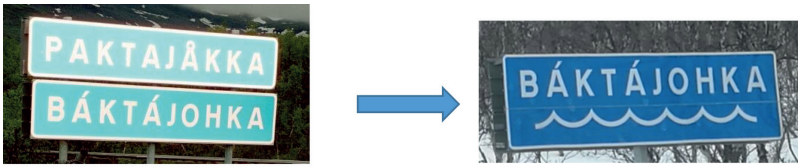

FIGUR 2. *Fra ortografisk navnepar (til venstre) til vegskilt med gjeldende nordsamisk rettskriving (til høyre). (Bilder: Kaisa Rautio Helander 2001 og 2019.)*

Mange av vegskiltene med et ortografisk navnepar, særlig naturnavn, er etterhvert blitt erstattet og bare den gjeldende nordsamiske ortografien er nå brukt på vegskilt som skiltet til høyre på figur 2 viser. En slik offentlig navnebruk viser at det går an å endre tradisjonen med ortografiske lånenavn og å respektere bruken av den korrekte nordsamiske skrivemåten.

Det fins likevel også eksempler på at ortografiske lånenavn fortsatt beholdes i bruk på skilt, som figur 3 viser.

FIGUR 3. *Et ortografisk navnepar der skrivemåtene kan tolkes som to skrivemåter av gjeldende nordsamiske rettskriving. (Bilde: Helena Omma 2018.)*

På skiltet i figur 3 er det øverste navnet ment å være en ortografisk tilpasning til svensk, men skrivemåten faller faktisk sammen med de nåværende nordsamiske rettskrivingsprinsippene. Dermed er det ut fra samiskspråklig perspektiv brukt to samiske stedsnavn etter gjeldende rettskriving på dette vegskiltet i Nord-Sverige.

5. Bruken av sitatnavn og ortografiske lånenavn i Norge

I Norge ser det ikke ut å ha vært lignende regler eller instrukser som i Sverige om systematisk bruk av eldre samiske skrivemåter eller varianter av dem som norskspråklige navneformer. Dette har sammenheng med den norske navnepolitikken, som siden slutten av 1800-tallet hadde som formål å bruke norskspråklige navn eller å lage norske navn (bl.a. via over-

setting av samiske navn) dersom lokaliteten ikke hadde et norsk navn (se f.eks. Helander 2015:64–73).

I mangel på norskspråklige navn ble samiske navn likevel noen ganger registrert i offentlig bruk uten et norsk parallellnavn, som i kapittel 3 nevnt navnet *Sirma*. Bosetningsnavn er den navnegruppen i Nord-Norge der eldre ortografier av nordsamiske navn oftest kan ha vært tatt i offentlig bruk på denne måten og har etterhvert blitt etablert også i norskspråklig bruk som navnesitat. Ofte kan slike navneformer først ha blitt dokumentert i jordsalgsdokumenter og overført derifra til tidligere tiders offentlige kart. Da vegbygningen ekspanderte i løpet av 1900-tallet, ble navnene på skilt hentet fra datidas topografiske kart. Bruken av eldre nordsamiske skrivemåter på vegskilt har medvirket til å befeste slike skrivemåter på norsk, først som sitatnavn og etterhvert som ortografiske lån.

Skrivemåtene *Alleknjarg* og *Igeldas* i figur 4 er eldre skrivemåtevarianter av samiske grendenavn. Skriftformene brukt spesielt på språklige landskaper har hatt en stor påvirkning til å befeste navneformer og ortografiske lånenavn.

FIGUR 4. *Navn på bygdene* Álletnjárga *og* Ikkaldas *med tidligere skrivemåtevarianter* Alleknjarg *og* Igeldas *som ortografiske lånenavn på vegskilt (Bilder: Kaisa Rautio Helander 2018 og 2011).*

Den nordsamiske navnebruken på kart 3 viser at bygdenavnene på vegskilt inngår i større navnegrupper med navneledda *Állet-* og *Ikkaldas-*, som har gjennomgått ortografiendringer etter gjeldende skrivemåte i nordsamisk.

Det er ofte via samiske grendenavn at ortografiske lånenavn har blitt befesta i norsk. Når et navn er blitt etablert som ortografisk lånenavn, fungerer dette navnet ofte som grunnlag for videre navngiving av andre lokaliteter i låntakerspråket.

I Norge har det vært vanlig at det ortografiske lånenavnet er godkjent som det eneste grende- eller bygdenavnet mens den originale nordsamiske skrivemåten kan ha vært godkjent i offentlig bruk bare som naturnavn. Først etter at reglene i stedsnavnloven trådte i kraft på 1990-tallet, har kommunene etterhvert begynt å vedta også de korrekte samiske skrive-

KART 3. *Navnegruppen* Állet- *og* Ikkaldas- *i nordsamisk på kart. (Kilde: Norgeskart.)*

måtene av bygdenavna. Ofte kan denne vedtaksprosessen ta urimelig lang tid, og i mange tilfeller blir vedtatt skrivemåte ikke tatt hensyn til bl.a. i skilting av språklige landskaper av vegmyndighetene (Helander 2016: 239–243).

6. Konklusjon

Termene *sitatnavn* og *ortografisk lånenavn* er etter min mening nødvendige termer for å kunne analysere lånefenomenet med skrivemåter med en ikke-gjeldende ortografi mer nøyaktig. Med slik terminologi er det også mulig å belyse hvordan lånenavn ikke alltid er resultater bare av muntlige lånekontakter, men at også spesielt myndigheters offentlige, skriftlige navnebruk kan påvirke etableringen av lånenavn.

Eksemplene på ortografiske lånenavn i det nordsamiske området viser også tydelig hvordan majoritetsspråkenes myndigheter har makt til å befeste ortografiske lånenavn som opprettholder bruken av minoritetsspråkets forelda skrivemåte. På majoritetsspråket er det utenkelig å beholde den gamle, ikke-gjeldende skrivemåten som et parallellnavn, som f.eks. norske navn som *Storfjellet* og *Storfjeldet* i en samtidig, synkron bruk som navnepar f.eks. på kart eller vegskilt, men nordsamiske navn kan faktisk ha lignende ortografiske navnepar i offentlig bruk som bl.a. kartnavn i Nord-Sverige viser. Ortografiske lånenavn har en sterk stilling i offentlig bruk i nordsamiske områder både i Sverige og Norge, og ofte kan det være vanskelig å få den korrekte nordsamiske skrivemåten anerkjent

i offentlig bruk, spesielt hvis ortografiske lånenavn har blitt brukt lenge som bosetningsnavn.

Litteratur og kilder

Helander, Kaisa Rautio 2008. *Namat dan nammii. Sámi báikenamaid dáruiduhttin Várjjaga guovllus Norgga uniovdnaáiggi loahpas*. Dieđut 1/2008. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. Også: < https://samas.brage.unit.no/samas-xmlui/handle/11250/177088>. Hentet mai 2019.

Helander, Kaisa Rautio 2009. Renaming Indigenous Toponymy in Official Use in the Light of Contact Onomastic Theories. In: Ahrens, Wolfgang, Sheila Embleton & André Lapierre (eds.), *Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences*. Toronto: York University, 492–500. <https://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/handle/10315/3985>. Hentet mai 2019.

Helander, Kaisa Rautio 2015. Samiske stedsnavn i Norge. I: Alhaug, Gulbrand & Aud-Kirsti Pedersen (red.), *Namn i det fleirspråklege Noreg*. Oslo: Novus forlag, 45–83.

Helander, Kaisa Rautio 2016. The Power of Administration in the Official Recognition of Indigenous Place Names in the Nordic Countries. In: Puzey, Guy & Laura Kostanski (eds.), *Names and Naming. People, Places, Perceptions and Power*. Multilingual Matters 163. Bristol & Buffalo & Toronto: Multilingual Matters, 229–249.

Lantmäteriet. <https://kso.etjanster.lantmateriet.se>. Hentet mai 2019.

Mattisson, Ann-Christin 1993. *Samiska ortnamn på fjällkartorna*. Ortnamn och namnvård 3. LMV-Rapport 1993:19. Gävle: Lantmäteriet.

Norgeskart. <https://www.norgeskart.no>. Hentet mai 2019.

Pedersen, Aud-Kirsti 1988. *Stadnamnlån. Fonologi og ortografi i lydlig lånte stadnamn med eit oversyn over fonologien i norsk på Skibotn og i Kvenangsbotn*. Tromsø: Universitet i Tromsø.

Petrulevich, Alexandra 2010. *Västslaviska toponymer i Knýtlinga saga ur skrivarens perpektiv: ortografiska anpassningar eller ortografiska fel?* Uppsala: Uppsala universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A325732&dswid=-2657>. Hentet mai 2019.

Petrulevich, Alexandra 2012. *Ortnamnslån* och *ortnamnsanpassning* – två sidor av samma mynt? I: Leibring, Katharina, Leif Nilsson, Annette C Torensjö & Mats Wahlberg (red.), *Namn på stort och smått. Vänskrift*

till Staffan Nyström den 11 december 2012. Skrifter utgivna av Institutet för språk och folkminnen, Namnarkivet i Uppsala Serie B: 12. Uppsala: Namnarkivet i Uppsala, 235–246.

Petrulevich, Alexandra 2014. *Place-name loan* and *place-name adaption*: two sides of the same coin? Some terminological considerations from an ongoing thesis project. In: Tort, Joan & Montserrat Montagut (eds.), *Names in daily life. Proceedings of the XXIV ICOS International Congress of Onomastic Sciences*. Biblioteca Tècnica de Política Lingüística 11. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 74–80.

Petrulevich, Alexandra 2016. *Ortnamnsanpassning som process. En undersöking av vendiska ortnamn och ortnamnsvarianter i Knýtlinga saga*. Namn og samhälle 28. Uppsala: Uppsala universitet. <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A914928&dswid=-2657>. Hentet mai 2019.

Petrulevich, Alexandra 2017. «Utländskt», «inhemskt» och ortnamnsanpassning. Finns det universella anpassningsprinciper? *Namn og nemne. Tidsskrift for norsk namnegransking* 34, 67–91.

SNL = Store norske leksikon. <https://snl.no/endonym>. Hentet august 2019.

Zilliacus, Kurt 2002. *Forska i namn*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 640. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Smeknamn i vardagslag och i skrift. Bruket av hypokorismer i det medeltida Jämtland

Olof Holm

In this article, the question is raised whether the personal names used in medieval documents differed from the names used in oral communication within the local communities of that time. The author concludes that in Jämtland, a province in Mid-Scandinavia with a rather good source material for investigating this question, there was a difference. In everyday life, a lot of men were apparently called by their hypocorisms (nicknames), i.e. weak forms of their given names, e.g. *Pale*, *Gumme*, *Gisle* instead of *Pavel*, *Gudhmund*, *Ødhgisl*. In written, official documents, the given names were preferred. These conclusions are drawn from analyses of male names occurring in medieval place names (which are expected to reflect a naming custom close to everyday life) and in the extant documents from c. 1300-1550. Some comparisons with other areas are made. Female names are not dealt with in this study.

KEYWORDS: hypocorisms, naming customs, place names, Middle Ages, Scandinavia

1. Inledning

Ändrades namnskicket när namnen sattes på pränt? Ifall två män i vardagslag kallades *Gulle* och *Nisse*, skrevs deras namn då så även i ett medeltida brev? Eller fick de i brevet stå med sina ursprungliga dopnamn *Gudhlef* och *Niklas*, därför att de själva eller skrivaren eller någon annan som dikterade brevet tyckte att dopnamn var precisare eller av andra skäl bättre lämpade i skrift än smeknamn?

Att undersöka detta försvåras av att många svagt böjda namn kan ha fungerat både som dopnamn och som hypokorismer (smeknamn) till starkt böjda dopnamn under medeltiden. Det kan vara omöjligt att avgöra om ett medeltida belägg för till exempel en *Asta* avser en kvinna som faktiskt döpts till det eller som bara kallades så till vardags men vars dopnamn var *Astridh* (SMP 1:193).

En iakttagelse som dock ganska lätt kan göras, om vi håller oss till skriftliga källor från svensk och norsk medeltid, är att det generellt sett är vanligare att personer omnämns i skrift med starkt böjda dopnamn än med hypokoristiska former bildade till samma namn. I de stora svenska och norska ordböckerna över medeltida personnamn (SMP, Lind 1905–15,

1931) är därför artiklarna om till exempel *Gudhmund*/*Guðmundr* och *Iønis*/*Iænis* mycket längre än artiklarna om *Gumme*/*Gummi* och *Iøsse*/*Iæsse*. Men beror denna dominans på att hypokorismer medvetet undvikits i skrift? Eller beror den snarare på att starka namnformer dominerat även i det vardagliga språket och att hypokorismer trots allt inte varit så vanliga?

I de hittills utkomna delarna av *Sveriges medeltida personnamn* (SMP 1–4.2, A–Iøøs) finns en hel del korshänvisningar eller kommentarer om individer vars namn i beläggsmaterialet växlar mellan en stark och en hypokoristisk form. Främst gäller det män, men också en del kvinnor, till exempel en småländsk adelskvinna *Gunhild* omkring år 1400, som i källorna också uppträder som *Gunna* (SMP 2:428, 436). Någon större studie som utnyttjar dessa av SMP:s utgivare redovisade exempel för att analysera hypokorismbruket under medeltiden, har dock mig veterligt inte gjorts.

Exempel på växling dopnamn : hypokorism finns redan i svenska runinskrifter, såsom en runristare *Fastulfr* : *Fasti* i 1000-talets Uppland (Strandberg 1993:17). I memorialuppteckningarna från 1100-talet i Necrologium Lundense och Liber Daticus Lundensis har skrivarna ibland angivit både vad välgörarna hette och vad de kallades: »Esbiorn laicus Ebbe dictus«, »Margareta dicta Magga«, »Thorsten dictus Tote«, »Vlf Ubbi dictus«, »Atti qui et Ascerus« med flera (Hald 1968:221, 1971:87f, 99f). Frågan är hur vanligt ett sådant bruk av hypokorismer har varit i olika delar av Skandinavien och vid olika tider.

Hypokoristiska namnformer ingår i många medeltida ortnamn med personnamnsförleder, men få undersökningar har gjorts där detta material jämförs med bruket av motsvarande namn i skriftliga källor från samma region (se dock för dansk del Lerche Nielsen 1997:150ff). Svante Strandberg (1994:144f) konstaterar att i runinskrifter i östra Sverige finns en stor mängd belägg för tvåledade personnamn på *Fast-* och ett mindre antal belägg för den hypokoristiska kortformen *Faste*. I fornsvenska ortnamn med efterleder som *-bodha* och *-thorp* från samma område är emellertid förhållandet det omvända: *Faste* ingår i många namn, medan tvåledade personnamn på *Fast-* är betydligt svårare att påträffa i förlederna. Som förklaring tänker sig Strandberg att »man för en och samma person vid runristning och ortnamnsbildning ofta kunnat välja mellan en kortform och dess tvåledade basnamn och då tenderat att välja kortformen oftare i ortnamnen än i runinskrifterna«. Han hänvisar i detta sammanhang till

Assar Janzén (1947:249), som påpekat att runinskrifterna kan antas förete ett mindre vardagspräglat namnskick än ortnamnen.[1]

I denna artikel kommer jag att undersöka hypokorismbruket utifrån ett jämtländskt källmaterial. Valet av Jämtland som undersökningsområde kan motiveras med att brevmaterialet från detta landskap är förhållandevis rikt och dessutom utgivet i ett regionalt diplomatarium, som täcker tiden fram till år 1530 (JHD 1–3 med Suppl.). Person- och ortsregistren som ingår i nämnda utgåva gör det lätt att följa namnbärare som uppträder i källor över längre perioder samt att finna belägg för ortnamnsantroponymer. Jämtland hörde till det norska riket under större delen av medeltiden, men i kyrklig mening till Sverige (Ahnlund 1948, Holm 2011). Språkliga drag med tyngdpunkt i såväl det östra som det västliga Norden kan avläsas här (Edlund 2011).

2. Metoder

För att undersöka om hypokorismer var vanligare i muntligt, vardagligt namnskick än i skriftligt i det medeltida Jämtland har jag prövat två metoder. Den ena metoden har varit att titta på i vilken utsträckning personer omnämns i skrivna brev omväxlande med ett starkt böjt dopnamn och med en svagt böjd hypokorism till samma namn. Ifall det var vanligt att personer med ett starkt böjt dopnamn i vardagslag omtalades med en hypokorism, så borde sådana hypokorismer emellanåt ha kunnat slinka in i brevens omnämnanden, även om skrivarna föredrog dopnamnsformer.

Den andra metoden har varit att försöka se om förnamn ingående i medeltida ortnamn i större utsträckning utgörs av hypokoristiska namn än i de skriftliga källorna. Till skillnad från skriftfästningen av namn var ju bildandet av nya ortnamn med personnamnsförleder under medeltiden inte styrt av några skrivare. Jag utgår därför från att sådana ortnamn verkligen visar hur människor benämndes, grannar emellan, i vardagslag. Om det skulle visa sig att hypokoristiska namn är vanligare i detta material än i skriftkällorna och det kan göras troligt att ortnamnen är samtida med skriftkällorna, ja då skulle det tyda på att en del av ortnamnen är bildade till hypokorismer som undvikits i skrift. Det skulle kunna bekräfta att

1 Enligt en beräkning (Bergqvist 2011:16) uppgår den totala andelen hypokoristiska namn i norra Upplands runinskrifter till blott 3,7 %.

hypokorismerna är underrepresenterade i skrift i förhållande till det vardagliga namnskicket.

I denna text görs en distinktion mellan hypokorism och hypokoristiskt namn. Med 'hypokorism' menar jag ett svagt böjt namn som var i bruk som smeknamn om en person, vid sidan av ett starkt böjt dopnamn, och som var bildat till dopnamnet. Med 'hypokoristiskt namn' avser jag ett dylikt namn som var i bruk antingen som en hypokorism eller som ett vedertaget dopnamn sprunget ur en hypokorism.

3. Namnbruket i brevmaterialet

Redan i de äldsta bevarade jämtländska breven, från 1300-talets första hälft (jag bortser här från ett par brev från 1200-talets slut), är det ovanligt att en och samma person omnämns omväxlande med ett starkt böjt dopnamn och en hypokorism. I tabell 1 har jag listat alla jämtlänningar med starkt böjda och/eller hypokoristiska namn som är kända genom brevmaterialet från 1300-talets första hälft och som är belagda minst tre gånger totalt (inklusive omnämnanden i brev före 1300 och efter 1349 samt i sigillomskrifter). Det rör sig om sjutton individer, enbart män; kvinnorna kommer vi inte åt tyvärr.[2] Dessa män var företrädesvis ståndspersoner eller blivande sådana (hirdmän åt den norske kungen, lagmän, präster). Även en del personer som får betecknas som välbärgade bönder ingår i materialet. Ämbetsmän som verkade i Jämtland men inte kontinuerligt bodde där är exkluderade.

Sexton individer i tabellen (nr 1–14 och 16–17) bar starkt böjda dopnamn men två av dem omtalas i materialet även med hypokorismer. Individ 4 hade i sitt sigill låtit ingravera namnet *Gudhmund*, alltså ett tvåledat och i Jämtland förhållandevis vanligt nordiskt namn, men i breven kallas han *Gumme* (bosatt i Rösta, Ås socken; JHD 1 nr 32, 39, 49, NSig 1 nr 480).[3]

2 I tabellen medtas inte en individ *Bæsse*, vars namn inte utgör en hypokorism utan ett i Västnorden redan under vikingatiden vanligt monotematiskt dopnamn (fvn. *Bersi*, *Bessi*, Lind 1905–15:132f, 1931:163–168), ursprungligen troligen en djurbeteckning på *-si* (Hellberg 1965:32).

3 I Bertil Flemströms personregister till JHD 1 (tr. 1965) och i SMP (2:418) redovisas beläggen för honom som syftande på två personer, men då har sigillmaterialet inte beaktats, se Holm 2010:133f.

TABELL 1. *Jämtlänningar kända genom brev 1300–49 och belagda minst tre gånger totalt med starkt böjda och/eller hypokoristiska namn (normaliserade fornsvenska namnformer). $ = ståndsperson eller blivande sådan (präst/lagman/hirdman). Källor: JHD 1 nr 5–87 och JHD Suppl. nr 1360A, med sigill vid originalen i RA (delvis reproducerade i NSig 1 och Ahnlund 1948).*

Individ	Starkt böjt namn	Hypokoristiskt namn
1 $	*Aghmund* i 6 brev	–
2 $	*Aghmund* 2 brev, sigill	–
3 $	*Erik* 3 brev	–
4 $	*Gudhmund* i sigill	*Gumme* i 3 brev
5	*Iohan* 3 brev + lat. gen. IOHANNIS i sigill	–
6	*Kætil* 3 brev	–
7 $	*Laurens* 15 brev, sigill	–
8 $	*Niklas* 6 brev, sigill	–
9 $	*Olaf* 9 brev, sigill	–
10 $	*Olaf* 4 brev	–
11	*Olaf* 3(?) brev	–
12	*Pavel* 2 brev	*Pale* 2 brev
13 $	*Peter* 3 brev, sigill	–
14	*Thore(r)* 5 brev	–
15 $	–	*Tove* 5 brev, sigill
16 $	*Ødhgisl* 4 brev	–
17	*Øvind* 5 brev, sigill	–

Nummer 12 var en bonde som bar ett osammansatt namn, *Pavel*, men som enligt breven också kallades *Pale* (JHD 1 nr 39, 63, 69, 70).[4]

Den återstående individen i tabellen, nr 15, var en präst som i alla brev och även i sitt sigill bär namnet *Tove* (JHD 1 nr 64, 68, 71, 83, 69 sigillremsa, RAp 1348 22/2 sigill nr 2). Detta namn har sitt ursprung som hypokorism till namn som runsv. *Þōrfastr*, *Þōrfreðr* (NRL:220 s.v. *Tōfi*/*Tūfi*), men var på 1300-talet väl etablerat som dopnamn i Skandinavien (Lind 1905–15:1033–1035, 1931:793 s.v. *Tófi*, DGP 1:1475f s.v. *Tovi*, 1495–1504 s.v. *Tuvi*). Jag uppfattar därför *Tove* som hans dopnamn (namnet finns för övrigt belagt ingående i ett patronymikon i ett samtida jämtländskt brev, JHD 1 nr 75).

4 Flemström (i SOJä 6:46) uppfattar namnet *Pale* som återgående på fsv. *pale* m. 'påle', men förklarar inte växlingen *Pavel* (*Paal*, *Pal*) : *Pale* beträffande ovannämnda individ.

Det förekom alltså att jämtlänningar som bar starkt böjda dopnamn under 1300-talets första hälft också – och i vardagslag förmodligen oftast – omtalades med hypokorismer. Generellt är dock hypokoristiska namnformer inte så vanliga i breven från denna tid. Av totalt omkring 121 i Jämtland bosatta män belagda i skrift 1300–49, som jag räknat till (präster oräknade), omtalas sex stycken, motsvarande 5 %, med sådana namn (JHD 1 nr 6–78).

I det stora jämtländska skuldebrevet från år 1410 (JHD 1 nr 145), där inte mindre än 122 jämtländska bönder namnges, ligger andelen män som omtalas med hypokoristiska namn på ungefär samma nivå: 6 % (sju stycken). Utvecklingen under 1400-talet går sedan mot att hypokoristiska namn används i ännu lägre grad i brevmaterialet. Det är ännu glesare mellan sådana namn i registret till det andra bandet av det jämtländska diplomatariet (som börjar 1451) än i det första. Detta hänger säkert delvis samman med att dopnamnsskicket under senmedeltiden i Jämtland, liksom på många andra håll i Norden, blir alltmer stereotypt och dominerat av vissa helgonnamn (Holm under utg.). Ett antal sådana namn blir mycket populära medan en mängd namn av andra slag trängs undan och blir ovanliga eller faller ur bruk.

Något som också blir tydligt i 1400-talets jämtländska brevmaterial – som är långt rikare än 1300-talets – är att i de fall där skrivarna faktiskt använder hypokoristiska namn rör det sig främst om personer som bar dessa som sina dopnamn, i likhet med ovannämnde *Tove*. Det finns till exempel belägg för *Iæppe* och *Iakob*, men aldrig avseende samma person, såvitt jag har kunnat se, och *Iæppe* särhålls från *Iakob* i patronymika. Likadant med *Hadde* och *Havardh*, *Øste* och *Østen*,[5] *Halle* och *Halvardh*, *Sigge* och *Sighurdh*. (Se JHD 1–2 med Suppl. genom registren, SMP 1–4.2, Lind 1905–15 och 1931.) Namnen *Iøsse* och *Iønis* samt *Nisse* och *Niklas* hålls som regel också isär. Till exempel skiljer skrivaren av ett brev från 1400-talets andra hälft på farsnamnet *Jens*on, buret av en person, och *Iusses*on, buret av en annan person; den senares dräpta far anges uttryckligen ha hetat *Iusse* (ÖLAp odat. nr 9).[6] I ett annat brev, från seklets mitt, uppräknas fas-

5 I JHD 1:146 nr 127 har utgivarna omotiverat supplerat ett *n* till namnet *Øste* (motsv. fvn. *Austi*). I hans by (Haga, Lockne socken) bodde senare en man med samma namn, se JHD 1 nr 242, 244, 257, 2 nr 265.

6 Brevet är i JHD 2 nr 7 återgivet efter en avskrift.

tarna *Njsse Olafs*on och *Ion Njsses*on i direkt följd, troligen far och son (JHD 1 nr 279).

I några fall ger dock materialet belägg för att dylika namn brukats som hypokorismer ännu under 1400-talet. I ett brev (det ovannämnda skuldebrevet 1410) har således hypokorismen *Gumme* slunkit in om en bonde som egentligen hette *Gudhmund* (bosatt i Grytan, Brunflo socken, JHD 1 nr 122, 2 nr 32, 153). I ett annat (JHD 2 nr 40 från 1465) används namnet *Fardhe* om en bonde vars dopnamn var *Farthægn* (bosatt i Rasten, Frösö socken, JHD 2 nr 61, JHD Suppl. s. 120, Moberg 1965:93). En hypokorism som sticker ut genom sin vanlighet är *Lasse*, bildad till *Laurens* (Lind 1905–15:730f). Den ingår aldrig i patronymika i jämtländska 1400-talsbrev, såvitt jag har kunnat se, vilket talar emot att den skulle ha uppnått dopnamnsstatus. *Lasse* framstår som en levande och av brevskrivarna accepterad hypokorism. En annan sådan förefaller *Brudde* ha varit, till *Brud* (SMP 1:502f, 505f).

I tabell 2 förflyttar vi oss till 1500-talets två första decennier, en tid då det jämtländska brevmaterialet är oerhört rikt på namnbelägg. För att begränsa mig har jag gjort ett urval bestående av personer som ägt egna sigill och som är belagda i minst tre brev totalt (inklusive i andra roller än som sigillanter och inklusive omnämnanden före 1500 och efter 1519). Det rör sig om 41 män, mestadels bönder.

Individ 21 i denna tabell var en bonde som vanligtvis benämns *Laurens* i breven men i ett brev (JHD 3 nr 71) omväxlande *Laurens* och *Lasse* (bosatt i Sörviken, Sundsjö socken). Individ 41 bar ett gammalt nordiskt, tvåledat dopnamn, *Ødhgisl*, men kallas i ett par brev *Gisle* (bosatt i Handog, Lits socken, JHD 2 nr 286, 307, 341, 370, 371, 3 nr 13, DN 14 nr 731). Individ 6 kallas i breven *Arne*, förmodligen hans dopnamn. Alla övriga 38 personer i tabellen omtalas enbart med starkt böjda namnformer i det av mig genomgångna brevmaterialet och då rör det sig ibland om individer (såsom nr 11 *Gudhmund*, bosatt i Optand, Brunflo socken) omnämnda i mer än två dussin brev vardera.

Växlingen *Ødhgisl* : *Gisle* är intressant, för den vittnar om att inom det smala segmentet av alltjämt brukade tvåledade namn var vikingatidens sätt att bilda korta hypokorismer på fortfarande levande i Jämtland – och detta så sent som vid medeltidens slut.[7] Ett jämförbart exempel från samma

7 I artikeln om *Gisle* i SMP (2:249–258) noteras inte denna växling.

TABELL 2. *Jämtlänningar kända som sigillanter genom brev 1500–19 och belagda minst tre gånger totalt med starkt böjda och/eller hypokoristiska namn (normaliserade fornsvenska namnformer). Källor: JHD 2–3 med Suppl. samt tryckta och otryckta brev efter 1530 genomgångna av förf.*

Individ	Starkt böjt namn	Hypokoristiskt namn
1–5	*Anders* (5 individer)	–
6	–	*Arne*
7	*Biornkarl*	–
8–9	*Erik* (2)	–
10	*Gregers*	–
11	*Gudhmund*	–
12	*Hans*	–
13	*Hæming*	–
14	*Iohan*	–
15	*Iønis*	–
16	*Iørian*	–
17	*Karl*	–
18–20	*Kætil* (3)	–
21	*Laurens*	*Lasse*
22	*Laurens*	–
23	*Magnus*	–
24	*Mikael*	–
25–29	*Niklas* (5)	–
30–31	*Olaf* (2)	–
32–33	*Pavel* (2)	–
34–37	*Peter* (4)	–
38	*Sighurdh*	–
39	*Sævast*	–
40	*Æsbiorn*	–
41	*Ødhgisl*	*Gisle*

tid utgör en individ *Thorgils* : *Torgie* (bosatt i Mo, Bergs socken, JHD 2 nr 260, 292, 382, 3 nr 4, 7, 117).[8]

Växlingen *Laurens* : *Lasse* är väntad. Precis som under 1400-talet används hypokorismen *Lasse* ofta i de jämtländska breven under 1500-talets första hälft, men i patronymika ingår som regel bara starkt böjda dopnamnsformer av samma namn. I övrigt kan i tabell 2 noteras att ingen av de totalt elva män som bar de vanliga namnen *Olaf*, *Peter* och *Niklas* omtalas med några hypokorismer. Detta stämmer överens med namnbruket i det övriga

8 I nätutgåvan av SMP är namnet *Torgie* insorterat under *Thorger*, vilket åtminstone beträffande den här omtalade individen förefaller omotiverat.

skriftliga källmaterialet från 1500-talets första hälft: formen *Pelle* finns bara belagd vid något enstaka tillfälle (DN 15:638 nr 517), *Olle* och *Nisse* aldrig, såvitt jag har kunnat se.

4. Namnbruket speglat i ortnamnen med personnamnsförleder

För att studera bruket av hypokorismer i det medeltida Jämtland genom ortnamnen har jag valt att utgå från bebyggelsenamn på *-gård* med personnamnsförleder. Namn på *-gård*(*en*), fsv. *-gardh*, förefaller i Jämtland i äldre tid framför allt ha bildats för att beteckna gårdar i byar. En del har med tiden tagit ett kliv upp i namnhierarkin och erhållit status som självständiga bebyggelsenamn, avseende utbrutna byar eller utbrutna ensamgårdar, medan andra förblivit gårdnamn. Många av de senare namnen har med tiden försvunnit, men de kan finnas belagda i medeltida källor.

När byar växte sig stora – såsom i Brunflo socken, där det enligt 1540-talets jordebok fanns byar med fem, sex eller sju separat taxerade gårdar vardera – var det knappast funktionellt med enbart namn av typen *Södergård* på de olika gårdarna. Ett förnamn eller binamn i förleden, syftande på gårdens ägare/brukare, fungerade däremot bra, såsom i namnen (fsv.) *Hæmingsgardh* och *Hvasgardh* (Nordlander 1915:83). Namn på *gård* utgör således en namngrupp där vi kan förvänta oss att hitta förnamn eller binamn i förlederna (binamnen kommer dock inte att beröras här). Det visar sig att det rör sig om namn på män; kvinnonamnsförleder i medeltida ortnamn på *-gård* i Jämtland har jag inte stött på.

Nya namn på *-gård* kan antas ha bildats framför allt under perioder av befolkningsökning och bebyggelseförtätning. De har dock knappast bildats före medeltiden (före omkr. 1050) i Jämtland, för inget sådant bebyggelsenamn har etablerats som sockennamn, varken i Jämtland eller i intilliggande landskap (för Trøndelags del se Sandnes 1971:52). Namn av denna typ uppträder dock redan i 1300-talsbrev och det är möjligt att en del av de belagda namnen har bildats redan före 1300.

Det bör påpekas att i de *gård*-namn där ett svagt böjt mansnamn ingår har som regel mellanvokalen med tiden fallit (Vikstrand 1993:51): (*j*) *Fastagard* 1465 > *Fastgården* 1565–66 (JHD 2:44 nr 44, JR 1:173), (*i*) *Gummegard* 1506 > *Gumgård* 1565 (nu *Gungård*; JHD 2:296 nr 310, JR 1:67).

I tabellerna 3 och 4 har jag skiktat materialet kronologiskt. Tabell 3 upptar mansnamn i bebyggelsenamn på *-gård* med äldsta belägg före 1470,

medan tabell 4 upptar mansnamn i motsvarande ortnamn belagda första gången mellan 1470 och 1570. Siffrorna anger antal namnbärare.

TABELL 3. *Mansnamn i ortnamn på -gård(*en*) (fsv.* -gardh*) i Jämtland belagda före 1470 (antal namnbärare). Källor: JHD 1–2 med Suppl. genom registren s.v.* Esbjörngården, Fastgården, Gissel-, Halla-, Hård-, Karls-, Pål-, Älvagård*; SOJä 3 och 6, Flemström 1972.*

Starkt böjda	**Svagt böjda**
1 *Havardh*	1 *Elve*
1 *Karl*	1 *Faste*
1 *Æsbiorn*	1 *Gisle*
	1 *Halle*
	1 *Pale*
Summa 3	**Summa 5**

Antalet namnbärare i den äldre gruppen är begränsat. Slumpen spelar därför en stor roll för fördelningen mellan starkt och svagt böjda namn i tabell 3. Vi möter fem män med svagt böjda namn och alla dessa uppfattar jag som hypokoristiska: *Elve*, *Faste*, *Gisle*, *Halle* och *Pale*.[9] Vid sidan av dem uppträder tre män med starkt böjda namn i materialet.

Namnet *Elve* fordrar en kommentar. Det upptas inte i SMP eller i Linds norsk-isländska förnamnslexikon men är belagt i ett jämtländskt brev 1544 (DN 14:803 nr 806) och ingår i två nu försvunna bebyggelsenamn *Elvgård*, det ena i Fors i östra Jämtland (*Ælffwagaardh* 1451, Elfgård 1799 SOJä 6:21), det andra i Kyrkås socken norr om Storsjön (Ett ödesgottz Elffgård 1567 JäH 1567.6 f. 7r). Namnet kan förstås som en hypokorism till mansnamnet fsv. *Elef*, som är väl belagt i Jämtland under 1300- och 1400-talen (SMP 1:616–633).[10]

Att materialet är så pass litet gör det önskvärt att dra in förnamn belagda även i andra jämtländska ortnamn före 1470 i analysen. Jag återkommer till det strax.

9 Namnet *Gisle* skulle kunna vara bildat till ett substantiv (se Peterson 1986:44), men i ljuset av att *Gisle* faktiskt är belagt som en hypokorism till *Ødhgisl* i Jämtland (se ovan) finner jag en hypokoristisk bakgrund långt mera trolig i detta fall. Om namnet *Faste* se Strandberg 1994:142 n. 1.

10 Flemström (i SOJä 6:21) tänker sig i stället ett mansnamn **Ælve*, men förklarar inte vilket i Jämtland brukligt dopnamn det skulle vara bildat till.

TABELL 4. *Mansnamn i ortnamn på* -gård(en) *(fsv.* -gardh*) i Jämtland med äldsta belägg 1470–1570 (antal namnbärare).*[11] *Källor: JHD 2–3 och JR genom registren, passim, DN 14:727f, 782, 789, DRA lensregnsk. 36 (jordebok från 1540-talet), Pr 1.5 (tionderäk. 1554), JäH 1564.10B, 1567.6 (jordeböcker); SOJä 3, 6, Flemström 1972.*

Starkt böjda	**Svagt böjda**
1 *Anders*	1 *Elve*
1 *Asmund*	1 *Faste*
2 *Biorn*	1 *Gumme*
1 *Biur*	1 *Gøthe*
1 *Gregers*	? 1 *Labbe*
1 *Gudhfast*	1 *Pale*
1 *Harald*	1 *Tove*
1 *Henrik*	
1 *Hæming*	
1 *Iakob*	
1 *Iohan*	
1 *Karl*	
1 *Knut*	
1 *Ludhin*	
2 *Martin*	
1 *Mikael*	
1 *Niklas*	
1 *Ottar*	
1 *Sighurdh*	
2 *Sten*	
1 *Sven*	
1 *Thomas*	
1 *Thord*	
1 *Thorkil*	
1 *Tyhvat*	
1 *Ødhfast*	
1 *Øvind*	
Summa 30	**Summa 6 (7?)**

Tabell 4 baseras på 37 ortnamn på *-gård* med äldsta belägg från år 1470 till 1570.[12] Somliga av dessa kan tänkas vara lika gamla som de som låg

11 *Ødhfast* och *Faste* ingår i två ortnamn avseende samma gård och har tydligen använts om samma namnbärare, se texten.

12 Belägget »Lasgårdh« i JR 2:52 är felläst och avser *Labbgård*, Häggenås socken. Belägget »Gundtegårde*n*« i JR 2:176 torde vara korrupt (se ortsregistret till JR) och har inte beaktats.

till grund för den förra tabellen, men många, sannolikt de flesta, torde ha bildats under den aktuella perioden eller kort dessförinnan. I flera fall kan nämligen ortnamnen med viss sannolikhet knytas till skriftligt belagda personer som levt under perioden, till exempel *Tivarsgård* och *Mårtensgård* (y Tyfualsgord 1540-talet DRA lensregnsk. 36 s. 26, Mårtenssgård JäH 1564.10B), betecknande två gårdar i byn Västanede (fsv. *Væstanø*) på Norderön, varav den förra kom att brytas ut och idag utgör en egen by. Dessa gårdar är troligen namngivna efter två samtidigt levande män: *Tyffwad j Øyn*, *Tiwar j Ø*, omtalad i brev 1476–83 (JHD 2 nr 110, 164) och *Martin* Johansson i Västanede/*i Øynne* o.d., omtalad i åtskilliga brev 1468–96 (belägg listade i JHD 2, registret: 134, 136 samt JHD Suppl. nr 1468A).

I denna tabell över huvudsakligen yngre namn på *-gård* i Jämtland dominerar de starkt böjda mansnamnen över de svagt böjda. Totalt 30 bärare av starkt böjda mansnamn kan beläggas i detta material, jämfört med sex eller sju bärare av svagt böjda namn. Av de senare kan åtminstone fem uppfattas som hypokoristiska: *Elve*, *Faste*, *Gumme*, *Pale* och *Tove*. Även namnet *Gøthe* skulle kunna uppfattas så, bildat till *Gøt*, fvn. *Gautr* (jfr med att en del av en gård *Gowthækiel* 1403 hade ärvts av en kvinna som i skrift benämns Helga *Goutzdotter*, JHD 1:151 nr 132). Namnet *Labbe* torde kunna förstås som antingen ett hypokoristiskt namn (till *Laurens*?, Nordal 1716:45, Thors 1965:200, jfr Janzén 1947:242) eller ett binamn.

Gården vars namn innehåller namnet *Faste* låg i byn Lund i Hällesjö socken och bar enligt de äldsta beläggen intressant nog två konkurrerande namn: (*i*) *Fastegardt* 1528 (JHD 3:129 nr 89 avskr. N. J. Ekdahl), (*y*) *Ødffastgord* 1540-talet (DRA lensregnsk. 36 s. 10), *Fast*(*e*)*gård* 1565– (SOJä 3:42). Tydligen har det ena namnet bildats till den tidigare ägarens/åbons smeknamn och det andra till hans dopnamn, *Ødhfast*. Detta vittnar om ett namnbruk av samma slag som när hypokorismen *Gisle* brukades om en *Ødhgisl* enligt brevmaterialet från 1500-talets början.

Vad gäller de hypokoristiska mansnamnen i ovanstående tabeller (tabell 3 och 4) så bedömer jag att det rör sig om en blandning av hypokorismer och före detta hypokorismer tagna i bruk som dopnamn. *Pale* är en namnform som är svagt belagd i skrift och brukades, som vi har sett, i Jämtland på 1300-talet som en hypokorism till *Pavel*. Det kan faktiskt vara så att den bonde *Pavel* : *Pale* som jag nämnde förut är just den som ortnamnet ifråga, nuvarande *Pålgård* i Ragunda (SOJä 6:45f), uppkallats

efter.[13] Dennes dopnamn har i så fall varit fsv. *Pavel*, men i vardagslag har grannarna brukat formen *Pale* och det är den som har fäst sig i ortnamnet. Namnen *Elve* i tabellerna 3 och 4 och *Faste* i tabell 4 är enligt ovanstående också hypokorismer, men om så är fallet även med *Faste* i tabell 3, ingående i bynamnet *Fastgården* i Ovikens socken, är ovisst. Det kan alternativt ha varit namnlåtarens dopnamn. *Tove* i tabell 4, ingående i *Togård* i Hammerdals socken (I Tofuegord 1540-talet DRA lensregnsk. 36 s. 4), var förmodligen vederbörandes dopnamn.

Jag återgår nu till den äldre perioden. För att bättre belysa den har jag i tabell 5 sammanställt mansnamn ingående i fyra sammanslagna kategorier av jämtländska bebyggelsenamn belagda före 1470. Denna tabell ger en fylligare bild än tabell 3. De fyra kategorierna är: 1) de ovan utnyttjade namnen på *-gård*, 2) gårdnamn där moderbyns namn ingår i efterleden (såsom ovannämnda *Gowthækiel* i byn *Kälen*, Rödöns socken, se förf:s kommentar vid JHD 3 nr 51), 3) bebyggelsenamn med en terrängbeskrivande efterled som är vanligt förekommande i bebyggelsenamn i trakten (som *Gisselåsen* i Ovikens socken, se Flemström 1972:68, 114, Devine 2017:52) och 4) ortnamn på fsv. *-bodha* (om namntypen se SOL:41f, Wahlberg 2018). Inom alla dessa namnkategorier kan förnamn (samt binamn) förväntas. Genom att hålla mig till dem hoppas jag kunna minimera risken för att i analysen få med förnamn som skenbart ser ut att ingå i ett ortnamn (såsom i *Andersön*, Holm 2017b).

Totalt har jag funnit belägg för 25 mäns namn i detta material, varav fjorton starkt böjda och elva svagt.[14] Alla de svagt böjda namnen kan uppfattas som hypokoristiska.

---

13 Denne *Pale* står i tabell 3. – Den *Pale* som upptas i tabell 4 är en okänd person, vars namn ingick i ett nu försvunnet *Pålgård* i Föllinge socken (i Paalegaardh 1545 u.d. DN 14:817 nr 822).

14 Namnet *Ubbe* ingår av allt att döma i namnet *Åbbåsen*, som skrivs *Ub*(*b*)- eller *Ob*(*b*)- under 1400- och 1500-talen, vid några tillfällen även *Vpb*- (Flemström 1972:246, JHD 1:179 nr 162). Att ortnamnets förled alternativt skulle innehålla ordet *upp* har föreslagits (Devine 2017:52f), men om så vore fallet skulle man, som Flemström påpekar (a.a.), ha väntat sig skrivningar med *-p*(*p*)- (jfr med namnet *Oppåsen*, Fors socken, SOJä 6:16). – Ett starkt böjt mansnamn ingår möjligen i »Horixberg«, som kan ha betecknat en gård i Berg(sbyn), Bergs socken (JHD Suppl.:25 nr 1391A), men då ortnamnet bara är belagt genom en bristfällig avskrift har jag bedömt mansnamnet som alltför osäkert för att tas med.

TABELL 5. *Mansnamn i ortnamn i Jämtland belagda före 1470 av följande slag: 1) namn på* -gård, *2) gårdnamn med moderbyns namn i efterleden, 3) bebyggelsenamn med en terrängbeskrivande efterled som är vanlig i bebyggelsenamn i trakten och 4) namn på* -bodha *(antal namnbärare). Källor: Tabell 3 samt JHD 1–2 med Suppl. genom registren s.v.* Alfskälen, Bodgården, Bot-, Gisselåsen, Gottand, Håkansbacka, Ingvarsås, Joxåsen, Kälen *i Rödöns sn,* Månsåsen, Ottarsås, Sölvbacken, Tordarvik/Torda wiik, Tos-, Trollsåsen, Ulvsås, Åbbåsen; *Flemström 1972.*

Starkt böjda	**Svagt böjda**
1 *Alf*	1 *Bote*
1 *Hakon*	1 *Elve*
1 *Havardh*	1 *Faste*
1 *Iakob*	2 *Gisle*
1 *Ingvar*	2 *Gøthe*
1 *Karl*	1 *Halle*
1 *Magnus*	1 *Pale*
1 *Ottar*	1 *Sille*
1 *Redhar*	1 *Ubbe*
1 *Thord*	
1 *Thore(r)*	
1 *Throgils*	
1 *Ulf*	
1 *Æsbiorn*	
Summa 14	**Summa 11**

Andelen män med hypokoristiska namn är alltså påfallande hög i det äldre ortnamnsmaterialet – betydligt högre än de blott ca 5–6 % jämtlänningar med hypokoristiska namn som framträder i det skriftliga materialet från 1300-talets första hälft respektive år 1410. Även andelen män med hypokoristiska namn i ortnamn på *-gård* med äldsta belägg 1470–1570 (tabell 4) är hög i jämförelse med motsvarande andel i det samtida skriftliga källmaterialet.

En delförklaring till att de hypokoristiska namnen är så vanliga i dessa ortnamn torde ha att göra med att de vanligaste mansnamnen är underrepresenterade. Det gäller i synnerhet de med tiden mycket vanliga helgonnamnen *Olaf*, *Peter*, *Iohan*, *Niklas/Klaves*, *Laurens/Lasse*, *Erik* och *Anders*, vilka år 1410 tillsammans bars av en tredjedel av den manliga befolkningen i Jämtland (41 av 122 som uppräknas i JHD 1 nr 145) och på 1540-talet av inte mindre än ca 58 % (382 av 664 män noterade i jor-

deboken DRA lensregnsk. 36; präster oräknade). Av 25 män i tabell 5 heter ingen så och i tabell 4 bara fyra av 38.[15] Tydligen undveks gärna sådana vanliga mansnamn när ortnamn med en personbetecknande förled bildades, för att slippa namnsammanfall. I stället har binamn kunnat fungera bra, såsom i *Kroksgård* i Rödöns socken, troligen givet efter Anders *Kroker*, omtalad 1410 (Flemström 1972:125).[16]

En annan delförklaring kan ha att göra med att några av ortnamnen kan vara äldre än de skriftliga källorna och således speglar ett mansnamnsskick som var rådande på 1200-talet eller ännu längre tillbaka. Det är möjligt att bruket av hypokoristiska namn var mer utbrett i Jämtland då än under 1300- och 1400-talen. Men många ortnamn som tabell 5 baseras på är knappast så gamla utan torde ha bildats under 1300-talets första hälft eller under hundraårsperioden före 1470. För detta talar att det skriftliga källmaterialet i flera fall ger goda kandidater till vilka namnlåtarna var:

Paal, *Pal* : *Pala* (gen.), *Palæ* (gen.) i Ragunda/*a Berghe* 1341–48 → (*j*) *Paalgardh* 1468 (se ovan)
Thorde (dat.) i Viken 1376 → (*i*) *Thorder wik* 1417 (JHD 1 nr 109, Suppl. nr 1417A avskr.)
Helga *Goutzdotter* 1403 → *Gowthækiel* 1403 (JHD 1 nr 132, se ovan)
Jacob a Aass o.d. 1410–38 → (*j*) *Iacobaas* 1468 (nu *Joxåsen*, JHD 1 nr 145, 227, 2 nr 55, Flemström 1972:113)
Aluer i Kälen 1431, nämnd som avliden 1447 → *Alffs kæl* 1447 (JHD 1 nr 202, 272, Flemström 1972:131f)

Jag är benägen att räkna med ytterligare en delförklaring till den höga andelen hypokoristiska namn i ortnamnen, nämligen att ortnamnen speglar ett vardagligt mansnamnsskick med en frekventare användning av hypokorismer än det dopnamnsdominerade namnskick som kommer till uttryck i de officiella, skriftliga källorna från 1300- och 1400-talen. Denna förklaring ligger nära till hands med tanke på de fall av växling dopnamn :

15 Att de vanligaste mansnamnen är underrepresenterade gäller också för t.ex. medeltida uppländska ortnamn på *-bodha*, *-bol* och *-bordh* med personnamnsförleder, se Wahlberg 2018:74f.

16 Denna namngivningsprincip kan jämföras med att en del jämtar på 1300-talet bar binamnspatronymika i stället för vanliga patronymika, såsom Björn *Landason*, son till Olof *Lande* (JHD 1:49f nr 38).

hypokorism som då och då skymtar i brevens omnämnanden av olika personer och som jag har lyft fram i det föregående.

5. Slutsatser och diskussion

Sammanfattningsvis skulle jag vilja säga att ja, hypokorismerna, smeknamnen, är underrepresenterade i medeltida skrift i förhållande till det vardagliga namnbruket grannar emellan, åtminstone i Jämtland. Skrivarna av jämtländska brev har bara vid ett känt tillfälle använt hypokorismen *Elve*, annars skrev de *Elef*, och bara i något eller några brev skrev de *Pale*, *Gumme*, *Fardhe* och *Gisle* om personer vars egentliga dopnamn var *Pavel*, *Gudhmund*, *Farthægn* och *Ødhgisl*. Totalt uppgår andelen hypokoristiska mansnamn till blott ca 5–6 % av alla mansnamnsbelägg i det äldre brevmaterialet och den siffran inbegriper belägg som egentligen inte avser hypokorismer utan före detta hypokorismer, tagna i bruk som dopnamn. I ortnamn på *-gård* och några andra jämförbara ortnamnstyper med mansnamnsförleder, som får antas spegla det vardagliga mansnamnsskicket, är hypokoristiska namn långt vanligare, särskilt i det äldre här behandlade namnbeståndet (ortnamn som tillkommit före 1470, i vissa fall möjligen redan före 1300).

Det verkar alltså som att ganska många jämtlänningar som i skrift enbart eller främst uppträder med sina starkt böjda dopnamn har omtalats med svagt böjda hypokorismer i vardagslag, grannar emellan. Huruvida hypokorismer med tiden blir mer eller mindre underrepresenterade i skrift i förhållande till det vardagliga bruket går dock knappast att bedöma för jämtländsk del. Frågan kompliceras av att det grundläggande dopnamnsskicket under senmedeltiden blir alltmera stereotypt och dominerat av vissa helgonnamn.

Att skrivare av officiella dokument under medeltiden gärna undvek hypokorismer är förståeligt med hänsyn till risken för sammanblandning. Med tiden hade ju många före detta hypokorismer tagits i bruk som dopnamn i Jämtland, liksom på andra håll, och för att skilja på personer med sådana dopnamn från personer som bara kallades så men egentligen bar ett starkt böjt dopnamn, så var de senares dopnamn att föredra i skrift. Ett smeknamn som *Lasse*, vilket aldrig uppnådde dopnamnsstatus i Jämtland under medeltiden, var däremot mera accepterat av skrivarna. Det var så att säga fritt fram att använda denna hypokorism utan risk för sammanblandning.

Jag har inte kunnat se att någon enskild medeltida skrivare i Jämtland skulle ha släppt igenom fler hypokorismer än andra.[17] Sannolikt hade de alla utbildats i att hålla sig till en viss formell stil i skrift, där hypokorismer helst undveks för precisionens skull.

Resultaten av denna undersökning påminner om Strandbergs iakttagelser gällande östra Sverige under runstenstid. Ganska många personer som på östsvenska runstenar uppträder med sina starkt böjda dopnamn har av ortnamnen att döma omtalats med svagt böjda hypokorismer i vardagslag. Jag vill dock framhålla att det måste ha rått regionala skillnader i Skandinavien. På Gotland lyser hypokoristiska namn nästan helt med sin frånvaro i både skriftliga källor och ortnamn från vikingatiden och medeltiden (se Snædal 2002 genom ordregistret). Även i Norge spelade hypokoristiska namn generellt en väsentligt mindre roll under medeltiden än på östnordiskt (östsvenskt/danskt) område (Halvorsen 1968:202).[18] Detta talar för övrigt för att hypokorismbruket i Jämtland utgjorde ett östnordiskt kulturellt inslag i denna provins, inte ett västnordiskt.[19]

Källor och litteratur

Ahnlund, Nils 1948. *Jämtlands och Härjedalens historia* 1. Intill 1537. Stockholm: Norstedt.

Bergqvist, Amanda 2011. *Regionala antroponomastikon under runsvensk tid*. C-uppsats i svenska språket/nordiska språk ht 2011, Uppsala universitet. (Duplikat.)

Devine, Josefin 2017. *Ubbe*, *Gök* och *Fjäder*? Personnamn i ortnamn i Jämtland. I: Schmidt, Tom & Inge Særheim (red.), *Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namneforskarkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. juni 2016*. (NORNA-rapporter 96.) Uppsala: NORNA-förlaget, 51–57.

DGP = Knudsen, Gunnar, Marius Kristensen & Rikard Hornby (utg.), *Danmarks gamle Personnavne* 1–2. 1936–64. København: Gad.

17 Om skrivare i Jämtland under 1400- och 1500-talen se Holm 2017a:55 med litt.-hänv.

18 I de norska namnen på *-by* och *-bø* med personnamnsförleder är hypokoristiska mansnamn ovanliga, se Schmidt 2000:504f.

19 Förf. har erhållit forskningsbidrag ur Landsprosten Erik Anderssons minnesfond.

DN = *Diplomatarium Norvegicum* 1–. 1847–. [Numera:] Oslo: Riksarkivet.

DRA lensregnsk. = lensregnskaber i Regnskaber indtil 1559, Rigsarkivet, Köpenhamn.

Edlund, Lars-Erik 2011. Mellan väst och öst. Det jämtska språkområdet över tid ur ett nordiskt perspektiv. I: Holm, Olof (red.), 43–90.

Flemström, Bertil 1972. *Jämtländska ortnamn*. Östersund: Wisénska bokhandeln.

Hald, Kristian 1968. Personnavn (Danmark). I: KL 13, 217–226.

Hald, Kristian 1971. *Personnavne i Danmark* 1. Oldtiden. (Dansk Historisk Fællesforenings håndbøger.) København: Dansk Historisk Fællesforening.

Halvorsen, E. F. 1968. Personnavn (Island og Norge). I: KL 13, 199–206.

Hellberg, Lars 1965. Mansnamnet runsv. Haursi. I: Otterbjörk, Roland (red.), 8–51.

Holm, Olof 2010. Social och ekonomisk stratifiering i Jämtland 800–1600. En kritisk forskningsöversikt. *Collegium medievale* 23, 112–146.

Holm, Olof 2011. Jämtlands karaktärsdrag 1000–1645. Försök till en syntes och förslag till vidare forskning. I: Holm, Olof (red.), 206–241.

Holm, Olof (red.) 2011. *Jämtland och den jämtländska världen 1000–1645*. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser 75.) Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Holm, Olof 2017a. *Hälle*, *Hällne* och fsv. **hændil*. *Namn och bygd* 105, 51–70.

Holm, Olof 2017b. Namnet *Andersön* i Storsjön i Jämtland – förhistoriskt eller medeltida? I: Edlund, Lars-Erik, Elżbieta Strzelecka & Thorsten Andersson (red.), *Mellannorrland i centrum. Språkliga och historiska studier tillägnade professor Eva Nyman.* (Kungl. Skytteanska Samfundets handlingar 77; Nordsvenska 26.) Umeå: Kungl. Skytteanska Samfundet, 257–266.

Holm, Olof under utg. Donatorslängden från Alfta i Hälsingland – en 1200-talskälla? Namnskicket som dateringsgrund. *Studia anthroponymica Scandinavica* 35.

Janzén, Assar 1947. De fornsvenska personnamnen. I: Janzén, Assar (red.), *Personnamn.* (Nordisk kultur 7.) Stockholm: Bonnier etc., 235–268.

JHD = *Jämtlands och Härjedalens diplomatarium* 1–3. 1943–95. Östersund: Jämtlands (läns) biblioteks diplomatariekommitté (d. 1–2), Landsarkivet och Jämtlands läns fornskriftsällskap (d. 3).

JHD Suppl. = Holm, Olof (utg.), *Supplement till Jämtlands och Härjedalens diplomatarium*. (Landsarkivet i Östersund. Forskningsrapport 3.) 1999. Östersund: Landsarkivet.

JR = Petrini, Hasse & Robert Swedlund (utg.), *Jämtländska räkenskaper 1564–1571* 1–2. (Skrifter utg. av Jämtlands läns fornskriftsällskap 8–9.) 1944–48. – *Jämtländska ortnamn på 1560-talet. Ortsregister till jämtländska räkenskaper 1564–1571*. (Skrifter utg. av Jämtlands läns fornskriftsällskap 10.) 1953. Östersund: Jämtlands läns fornskriftsällskap.

JäH = landskapshandlingar, Jämtland och Härjedalen, Kammararkivet, RA.

KL = *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. 1956–78. Malmö: Allhem etc.

Lerche Nielsen, Michael 1997. *Vikingetidens personnavne i Danmark belyst gennem runeindskrifternes personnavne og stednavne på* torp *med personnavneforled*. Ph.d.-afhandling, Institut for Navneforskning, Det humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. (Duplikat.)

Lind, E. H. 1905–15. *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala: Lundequistska bokhandeln etc.

Lind, E. H. 1931. *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Supplementband. Oslo: Det Norske Videnskaps-Akademi.

Moberg, Lennart 1965. Fale och Falebro. I: Otterbjörk, Roland (red.), 91–100.

Nordal, Matthias (respondent) 1716. *De Medelpadia*. Preses: Johan Upmarck. Uppsala.

Nordlander, Johan 1915. Om jämtarnas gamla namnskick. *Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift* 6, 71–84.

NRL = Peterson, Lena, *Nordiskt runnamnslexikon*. 5 uppl. 2007. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.

NSig = *Norske sigiller fra middelalderen* 1–. 1899–. [Numera:] Oslo: Riksarkivet.

Otterbjörk, Roland (red.) 1965. *Personnamnsstudier 1964 tillägnade minnet av Ivar Modéer (1904–1960)*. (Anthroponymica Suecana 6.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Peterson, Lena 1986. Personnamnstypologi och ortnamnsdatering. I: Sandnes, Jørn & Ola Stemshaug (red.), *Personnamn i stadnamn. Artikkelsamling frå NORNAs tolvte symposium i Trondheim 14.–16. mai 1984*. (NORNA-rapporter 33.) Trondheim: Tapir, 37–48.

RA = Riksarkivet, Stockholm.

RAp = pergamentsbrev i RA.
Sandnes, Jørn 1971. *Ødetid og gjenreisning. Trøndsk busetningshistorie ca. 1200–1600*. (Skrifter utg. av Norsk agrarhistorisk forskergruppe 1.) Oslo–Bergen–Tromsø: Universitetsforlaget.
Schmidt, Tom 2000. *Norske gårdsnavn på* -by *og* -bø *med personnavnforledd* 1. (Acta humaniora 87.1.) Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
SMP = *Sveriges medeltida personnamn. Förnamn* 1–. 1967–. [Numera:] Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
SMP – Nätutgåva och fullständigt register. <www.sprakochfolkminnen.se>. Hämtat april 2019.
Snædal, Thorgunn 2002. *Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi.* (Runrön 16.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
SOJä = *Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Jämtlands län* 3–. 1983–. Uppsala: Ortnamnsarkivet.
SOL = Wahlberg, Mats (red.), *Svenskt ortnamnslexikon*. 2 uppl. 2016. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
Strandberg, Svante 1993. Personnamn i ortnamn. Kritisk översikt. *Studia anthroponymica Scandinavica* 11, 5–24.
Strandberg, Svante 1994. Om förhållandet mellan runantroponymer och ortnamnsförleder. En förberedande undersökning. I: Fellows-Jensen, Gillian & Bente Holmberg (red.), *Vikingetidens sted- og personnavne. Rapport fra NORNA:s 22. symposium i København 14.–16. januar 1993*. (NORNA-rapporter 54.) Uppsala: NORNA-förlaget, 141–164.
Thors, Carl-Erik 1965. Om namnet Rabbe. I: Otterbjörk, Roland (red.), 198–209.
Wahlberg, Mats 2018. Uppländska ortnamn på *-bodha*, *-bol* och *-bordh* med personnamnsförleder. *Namn och bygd* 106, 43–81.
Vikstrand, Per 1993. Förkristna sakrala ortnamn i Jämtland. *Namn och bygd* 81, 49–84.
ÖLAp = pergamentsbrev i Landsarkivet i Östersund.

Pride and profit: naming and branding. Galicianness and Basqueness in public space

Johan Järlehed

This paper departs from the fundamental openness and fluidity of social life and approaches naming and branding as stabilizing and fixing processes within local political economies. It presents a social semiotic examination of written names in language displays that contribute to the current production and reproduction of Galicianness and Basqueness in public space. Although currently defined as two autonomous communities within the Spanish nation-state with similar administrative and legal systems, Galicia and the Basque Country present different cultural and political histories of naming that have influenced the status of names in the two communities.

The analysis covers five different genres of writing displayed in public space: nation brands, city logos, top-level internet domain names, wine labels, and T-shirt prints. While the former three genres normally are described as public and the latter two as private, the examination shows signs of a discursive confluence that undermines the boundary between public and private. Private schemes for corporate identity construction are influencing the form and function of the public identity displays, at the same time that private genres, such as wine labels and T-shirt prints engage in local metacultural discourses and reproduce local political economies of language and place. The analysis of the naming and branding of Galician- and Basqueness reveals how nationalist discourses of pride mesh with capitalist discourses of profit.

KEYWORDS: branding, linguistic landscape, minority language, naming, writing

1. Introduction

In the last two decades, sociolinguistic scholarship has drawn attention to the increasing commercialisation and objectification of languages and cultures (Heller 2003, 2010; Comaroff & Comaroff 2009). Of particular relevance to the study of Galicianness and Basqueness is the observation in a number of linguistic minorities of a discursive shift from a nationalist discourse of "pride" to a neoliberal discourse of "profit" (Duchêne & Heller 2012). While ethnolinguistic minorities "have long been organised around nationalist political discourses centred on rights and borders" (Heller 2003:473), within "late capitalism" (Duchêne & Heller 2012), these discourses are increasingly mixed with discourses of economic development, which represent the languages and cultures of such minorities not

only as markers of ethnolinguistic identity, but also as economically interesting skills or commodities. As clarified by Dlaske (2014:583) "language plays a key role in the shift from pride to profit", both as "a commodity" and "as a resource for commodification through the discursive mediation, or semiotisation, of goods". That is, language, and particular layers and features of language, such as orthography, typography and names, can be analysed both as commodities on their own, and as semiotic resources for commodification of other aspects of social life.

This paper presents results from a sociolinguistic ethnography of semiotic landscaping (Jaworski & Thurlow 2010) in Galicia and the Basque Country – two minority language communities in Spain. Building on the observations above, I have been examining the visual representation of Galician and Basque cultural distinctiveness in different genres of signs, or language displays that contribute to the construction of public space. The principal goal has been to describe and explain how the linguistic and visual representation of Galicianness and Basqueness is affected by the discursive interaction of pride and profit. More particularly, the analysis has centred on how the discursive interaction is manifested in different semiotic resources and genres (see Järlehed 2017a for a detailed conceptualisation of *semiotic resource* and *genre*).

The notion of *semiotic resource* here refers to the artefacts and actions we use to communicate (van Leeuwen 2005), that is, everything that produces meaning. I analyse a selection of "enregistered" semiotic resources that function as "social emblems" (Agha 2007) within the Galician and Basque worlds, in the sense that they serve to create social and cultural distinction and cohesion: linguistic varieties, orthographic elements (Järlehed & Moriarty 2018), typographic styles (Järlehed 2015), and names of places, languages and products.

A *genre* is here seen both as a type of text or sign, and as a normative system that establishes certain relationships between semiotic resources and participants in a communicative situation (van Leeuwen 2005). Whereas most studies of linguistic and semiotic landscapes examine public language displays in a limited physical area, such as a neighbourhood (e.g. Blommaert 2013, Lou 2016), I have been analysing the visual and linguistic representation of Galicianness and Basqueness in six semiotic genres (Järlehed 2017a, 2017b, 2018, 2019), as materialised in a number of off- and online sites that contribute to the establishment of Galician and Basque public spaces: nation brands, top-level internet domain names, city logos, street

name signs, wine labels, and T-shirt prints. This selection covers four continua of signs or language displays, and hence embrace a broad range of writing in public space. The continua are public—private; fixed—mobile; commercial—non-commercial; and formal—popular. For instance, while a T-shirt print is private, mobile, commercial and popular, a city logo is public, non-commercial, formal, and can be both fixed and mobile.

Although being a central feature in all six genres, until now, I have not paid particular attention to names. This paper aims at correcting this by examining the naming of Galician and Basque places, languages and commodities, and their intermingling with the political and commercial branding of Galicianness and Basqueness. The following analysis thus partly emerges out of a revision of issues of naming present in some of my former publications.

2. Theoretical and methodological framework

This section first theorises naming, branding and writing, and then briefly presents the data and method of analysis.

2.1. Naming and branding

The paper departs from the fundamental openness and fluidity of social life, and approaches naming and branding as stabilising and fixing processes within local political economies. Dealing with the naming of places, Rose-Redwood et al. (2010:454) state that "the act of naming is itself a performative practice that calls forth the 'place' to which it refers by attempting to stabilise the unwieldy contradictions of sociospatial processes into the seemingly more 'manageable' order of textual inscription". Although the historical, political, social and economic processes that turn geographic locations into places may be more complex than the processes that turn human beings into persons, and social actors – including companies and institutions – into persona, it seems clear that all naming has a performative, stabilising and ordering character. Furthermore, taking power into account, Pierre Bourdieu argued according to Hendry (2006:25) that "those who have the power to control symbolic systems, including names, can thereby impose what becomes the legitimate conception of the social world and its constituent parts". When examining naming and writing in public space, we can thus expect a continuous struggle over whose reality

is going to be represented and visible, and which conceptions of the social reality are to be recognised as legitimate.

Medway and Warnaby (2014) have observed that even if the purpose may be different, branding is similar to naming in the sense that both processes involve simplification and stabilisation of social reality. In both cases, social actors ascribe specific meanings to a name and the person, place or product designated by the name. Not all naming however aims at branding; while originally developed as a practice for marking out private property among cattlemen (Sebba 2015), branding is today ubiquitous in most spheres of life and aims at enhancing the symbolic, social and economic value of people, places, products, and services. This is due to the strong marketisation of society where everything tends to be measured and evaluated based on its competitive potential and proficiency. A central component of all branding work is therefore the production and narration of differentiation and distinction, often "for what are very similar or even identical products" (Pietikäinen et al. 2016:111).

2.2. Writing as semiotic system entangled with ideology, power and economics

Writing has been described in a simple way as both the practice of leaving traces on a material substrate and the product of such practice (Ingold 2010). In his sociolinguistics of writing, Jan Blommaert (2013:440) defines writing in a more detailed way as "a complex of specific resources subject to patterns of distribution, of availability and accessibility". Such resources are infrastructural, graphic, linguistic, semantic, pragmatic, metapragmatic, social and cultural. And each one of them are conditioned by "distribution" in the sense that they appear in some places and not in others, by "availability" in the sense that they can accomplish certain functions but not others, and by "accessibility" in the sense that they are accessible to some people and not to others (ibid.).

Writing is thus dependent on the unequal distribution of power in society. Or, as Heller (2013:19) says, writing is a semiotic system closely linked to ideology due to its capacity for "categorization (difference-making) and stratification (inequality-making)". However, Sebba has repeatedly argued that linguists generally do not see it this way: "while from a linguistic point of view, scripts, orthographic conventions, and diacritics are often seen as socially neutral items which can be evaluated, if they are evaluated at

all, in terms of their efficiency in providing a system of notation" (Sebba 2009:40). Yet, "this is not how their users typically see them. On the contrary, they are an integral part of a culture, endowed with a powerful symbolism of identity." (ibid.)

Finally, writing always involves co-existence or bundling (Keane 2003) of various semiotic resources, such as names, linguistic variety, typographic style, colour and material, which altogether composes "a rich stratigraphy of non-neutral forms" (Murphy 2017:67). Individual resources and forms in one piece of writing influence the reading of the whole piece, often in ways not consciously perceived by the reader. This paper builds on these critical insights when approaching writing as a stratified and stratifying semiotic system entangled with structures of ideology, power and economics.

2.3. Data and method

The analysed data has been collected and produced during seven years (2011-2017) of low intensive ethnographic fieldwork in Galician and Basque off- and online public spaces. I have been moving around in these spaces on foot, in a car, and on the internet, surveying the representation of Galicianness and Basqueness in six sign genres, and the usage in these genres of a limited number of semiotic resources that function as social emblems: vernacular typography, specific orthographic forms, and certain names. The judgment of their emblematic function is based on former literature, interviewee accounts and my own observations. A large part of the resulting data is researcher-generated, such as observations, field notes, photos (in all 4244), interviews (ca 800 minutes with Basque informants and 750 minutes with Galician), and an online survey with 102 Basque and 104 Galician participants. Another part existed "out there": laws, policy documents, media commentary, and signage. However, the distinction between existing and constructed data is complicated, since what is designated by the latter often partly comprises the former, e.g. the typical linguistic landscape data: signage and photos of signage (see Järlehed 2011 for a critical discussion of the mediated character of linguistic landscape data and research).

For reasons of space, this paper focuses on four of the six genres (nation brands, city logos, domain names, and wine labels), with only brief comments on T-shirt brands (more elaborated accounts on T-shirt prints and

street names in Järlehed 2017a and 2019). The paper develops a critical multimodal discourse analysis of names appearing in these genres of writing and language display, and focuses on the interaction of naming and branding, and pride and profit.

3. Historical, political, legal, cultural and sociolinguistic background

Galicia and the Basque Country have a long history of struggle for cultural and political autonomy. During a large part of last century, both languages but in particular the Basque suffered from the repressive, centralist and monolingual Spanish language policy, which had serious negative effects on the naming practices in both regions.

The Franco regime targeted Basque names, of places and people, in a wider campaign to proscribe the Basque language as but one means of subordinating and assimilating Basques (the Basque provinces of Vizcaya and Guipuzcoa had sided against Franco during the Spanish Civil War). For example, all Basque names in civil registries and other official documents had to be translated into Spanish. Newborns were not to be given Basque names, and all inscriptions in the Basque language were ordered removed from tombstones and public buildings. One could be arrested for speaking Euskera in public. (Hendry 2006:31)

The repression of the Galician language was more indirect but it suffered severely from the Spanish-only norms in schools, media and administration, and the strict censure of all kinds of cultural distinctiveness that were not folkloristic. After more than three decades as an autonomous community with Galician schools, media and institutions, the Galician language is still marked in relation to Spanish, and primarily associated with the rural world and as a language for spoken and informal communication (Formoso Gosende 2013).

With the transition to democracy, the Spanish state was in 1978 established as a federation of 17 autonomous communities. One of them was Galicia, and another one was the Basque Country. However, in historical, cultural and linguistic terms, the Basque Country comprises a larger area, and as a nation, it is today divided into three regions in two states with different rule: the two Autonomous Communities of the Basque Country (ABC) and Navarre in Spain, and three territories in the French department Pyrénées-Atlantiques. While Galicia, ABC and the north-western part of

Navarre is officially bilingual, the Basque language has no official recognition and protection in France and the rest of Navarre.

The Basque and Galician statutes of 1979 and 1981,[1] respectively, state that the Basque Country and Galicia are officially bilingual and that the autonomous authorities shall ensure that Basque and Galician are used side by side and on equal terms with the Spanish majority language. At the same time, both legal texts emphasise that Basque and Galician are the "proper languages" of Basque and Galicia, and that the authorities should strengthen their use in the public space.

The central importance of the regional languages for the Basque and Galician identities is further emphasised in the so-called linguistic normalisation laws, which were adopted in 1982 in the Basque Country and in 1983 in Galicia.[2] These laws also specify in which language or languages the official place names shall be. The Galician Normalisation Act (Art 10.1), states that Galicia's toponyms shall only have one official form: the Galician. The Basque law (Art. 10.1), on the other hand, opens up for interpretation by stating that one shall respect the original language of the toponyms, whether it is Basque, Spanish or another Romance language.

When it comes to naming, there are important historic and cultural differences between the two regions. Galicia has a much greater toponymic density than the Basque Country: Galicia, which occupies only 6% of Spain's territory, contributes with more than a quarter of the country's entire stock of place names (Arrizabalaga 2013). This is the result of a long history of small-scale agriculture and administrative divisions into small territorial units, combined with little immigration (Riesco Chueca 2010:11). Or, as explained by the Galician writer Manuel Rivas (2005:16): "La toponimia es nuestra obra maestra literaria. La letra de un cósmico hip-hop. Cada nombre, un punto de cruz en un infinito pañuelo de enamorado." (Toponymy is our literary masterpiece. The lyrics of a cosmic hip-hop. Each name, a cross-stitch in an infinite handkerchief of love.) There is clearly a great pride in names in the Galician culture, and the naming itself is central to cultural actors I spoke with, such as Beatriz Fontán who works with cultural marketing and calls herself *nombradora* or name-giver, and

1 https://www.boe.es/buscar/pdf/1979/BOE-A-1979-30177-consolidado.pdf; https://www.xunta.gal/estatuto/titulo-preliminar

2 https://www.boe.es/buscar/pdf/1983/DOG-g-1983-90056-consolidado.pdf; https://www.boe.es/eli/es-pv/l/1982/11/24/10/con

Marta Lojo who designs wine labels and always departs from local place-names, which according to her creates a direct link between product, territory and identity:

> I always ask: "Is your wine from a plot, from a farm? What's the name of the farm? Can you ask a neighbour? What's the name of that area?" I like to get to the story so that it [the wine] has an explanation, because the names of brands that are very commercial and that have no explanation, in the end they … could be from anywhere. The issue is that they [the local Galician wines] have a connection with their origin and that they transmit that. (Marta Lojo, interviewed 24 March 2015)

In the Basque Country, people are proud of their place names, but at the same time, there is a great deal of uncertainty and frustration associated with place names and names in general. An example of this is the large amount of Basques that have been applying for changing their Spanish names into Basque names, and from Spanish to Basque orthography: according to Mikel Gorratxategi of the Basque Language Academy, *Euskaltzaindia*, this is more than elsewhere in Europe (Interviewed 3 March 2015). However, in the French part of the Basque Country, Basque orthography is still not allowed. Another example is the constant changes of both names and graphic forms that affect the Basque nation brand under different political regimes (see subsection 4.1.2).

4. Naming and branding as scalar work and configuration

After these words on context and theory, I will start discussing my data. I structure the examination of the discursive interaction of pride and profit into three scale-levels of naming: nations, cities, and local or localised commodities. As stated by Hagen (2011:24), although we often think of cities, nations and commodities as operating at different and distinct scale-levels, each one of them is interconnected and interacts with other scales. The following analysis aims to shed some light on this kind of interconnection and interaction and the challenges it implies for those involved in naming and branding practices. Indeed, since late capitalist logic influences naming practices at all levels and in practically all spheres of life, the analytical distinction here made between on the one hand nations and cities, and on the other hand commodities, may show difficult to withhold as the nation

and the city (and certainly their names), to a certain extent, also become local(ised) commodities.

4.1. Naming and branding the nation

This section focuses on the national level and examines naming and branding in nation brands and geographic top-level domain names.

4.1.1. To brand something we need a name. *One* name…?

"An important aspect of any branding process is the brand *name*." (Medway & Warnaby 2014:153, original cursive)

Each one of the two communities contains internal ideological divisions that through history have materialised in different names and different spellings of the names of the two nations. In the Basque language community, the most important division *today* is between those who call the country *Euskadi*, referring to the autonomous community of the Basque Country in Spain, and those who defy the current political borders and employ the name *Euskal Herria*, as designating the unity of the historical Basque territories in Spain and France. In the Galician language community, the most important division is between those who defend the current autonomous status of Galicia within the Spanish state and those who challenge it and strive for a closer relationship, and eventually fusion with Portugal. This ideological divide resonates in the spelling of the name as *Galicia* or *Galiza*.

4.1.2. Politicised nation brands

As Medway and Warnaby (2014:155) observe, "many places are branded and use the toponym as the place brand name. This typically involves its incorporation into a slogan or strapline". This is the case with the Basque nation brand. In the last ten years, the Basque Country has been rebranded three times and as illustrated in Figure 1, the only constant has been one of the Basque names of the country: *Euskadi*. Everything else has changed: slogans, typography and the colour of the writing.

When I interviewed a group of civil servants working with the public image of the Basque Country, one of them said in despair that they were victims of the political conjuncture: "somos victima de la coyuntura

política" (Basque civil servant working with tourism and branding, Bilbao, March 2015). With the increased importance of nation branding, each new government invests large amounts of money in designing new logos and slogans. The many cases of rebranding of the Basque nation brand illustrate the dependency on political conjunctures and ideological tastes. It furthermore illustrates how the written name of the nation is bundled together with language, typography and colour. The shifts in typography and colour clearly show how the political ideologies influence the design work.

FIGURE 1. *Rebranding the Basque nation brand with political conjunctures.*

A big shift was made in 2010, when the new socialist government (2009-2012) substituted the Basque red, green and white colours and typography of the former logos with neutral sans serifs and a serious dark blue. They thereby distanced the Basque nation brand from Basque nationalist iconography and ideology. In a subtle way, they also linked the brand to Spanish nationalism: they included a curved line under the last three letters of EUSKADI, a symbol which according to Medel Bermejo (2010:191) could be interpreted as the iconic diacritic tilde of the Spanish letter *ñ*, which has come to represent Spanish identity and culture worldwide.

However, when the Basque Nationalist Party (EAJ-PNV) got back in government in 2012, they did a major face-lift of the logo. They erased the tilde, left out the "little original" (Medel Bermejo 2010:183) slogans and reinserted a Basque typography, this time the font *Basque New* which

in 1999 was designed exclusively for the public image of the Basque Government. They also made the logo bilingual, combining the Basque name of the nation with the English one, thus opening up more to the world. By avoiding Spanish altogether, EAJ-PNV further displayed the (desired) increased social status of Basque.

4.1.3. Counter-naming practices

As Medway and Warnaby (2014:164) remind us, intents to standardise a place and to create a place product with one single brand image and identity "is often doomed to failure. There is typically a counter-version of the dominant place product variant. This is often reflected in variants of the place name or the usage of old place names alongside current versions." In the Basque Country, there is a long history of contention around what name to use for designating the country and what orthography to adapt when writing the name. Each choice is deeply entrenched with particular histories, identities and values. The Basque government has almost always been in the hands of the conservative right-wing nationalist party EAJ-PNV and through the 20th century they have used the name *Euskadi*, first with a *z* and then with an *s*, to designate the western part of the Basque region in Spain, the eastern part being Navarre. It was also EAJ-PNV who negotiated and accepted the establishment of the Autonomous community of the Basque Country.

There is, however, a minority of more radical leftist nationalists who have never recognised the current political and administrative division of the Basque Country. They claim political recognition for Euskal Herria, the unity of the two autonomous communities in Spain and the historical Basque territories in France. Since 2014, Udalbiltza, an association that organises around 400 town councils in all of the Basque territories, is putting up new road signs displaying the names *Euskal Herria* in Basque and *Basque Country* in English (Figure 3). According to Udalbiltza, this is the first step towards establishing a new alternative national brand "that identifies Euskal Herria both inside and outside the country, and to extend it from local institutions to all social spheres". (Udalbiltza 2014-06-16)

This alternative brand combines the name with the national Basque colours red, white and green, the coats of arms of the seven historical Basque territories, and the abbreviated form *EUS*. This leads us into the next genre I wanted to comment on: so called geographic top-level internet domain

FIGURE 2. *Udalbiltza's counter-version to the dominant nation brand variant.*

(TLD) names. Every sovereign nation state has its own TLD name. These are always two-letter strings like *se* for Sweden, *de* for Germany and *us* for the United States. A decade ago, the Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) opened up the possibility for state-less nations to apply for their own TLD names, but to maintain a distinction to the sovereign nation states they must contain a minimum of three letters.

4.2. Language ideologies and commodification in online minority community building

In June 2013, ICANN approved the two top-level domains .eus and .gal. Together with the Breton .bzh (2013) and Scottish .scot (2013), the Basque .eus and Galician .gal were preceded and inspired by the Catalan .cat in 2005. All these are politically sponsored top-level domains that are using the name of, or invoking an association with, a linguistic and cultural community. The principal motive for creating these TLDs is to promote local language and culture online, and worldwide. Hence, to register a .eus or .gal domain name, users are required to use Basque and Galician and/or at least to promote Basque and Galician culture.[3]

I suggest that at the core of the initiative, nationalist pride and claims of increased recognition merge with market-driven ambitions to make profit out of added value, produced through the commodification of particular

3 http://dominio.gal/en/, https://www.domeinuak.eus/en/

languages and cultures. I then analyse the public launch of .eus and .gal as "mediatized representations of sociolinguistic differentiation and their language ideological implications" (Androutsopoulos 2016:282). Indeed, the creation in 2002 of maori.nz as the world's first ethnically defined second level TLD contributed "to subvert the dominant ideology of the Internet as some kind of ethnically neutral, colour-blind domain" (Goode 2010:536). Clearly, country code TLDs reproduce a nationalistic ideology and division of the world in separate and bounded nation-states. At the same time, as signs of authenticity .eus and .gal serve to "distinguishing among standardised products that have saturated markets" (Heller 2010:101–102). By using the minority languages, .gal and .eus produce niche markets for Galician and Basque users. This idea is clearly reflected in the public presentation of .eus: "It is a domain that brings us closer to the market and the customer, so that we can sell in the customer's language and express the quality certificate of Basque companies".[4]

TLD names are thus also brands on their own: in Hofman Larsen's (2015-10-27) words: "The new breed of top level domains seen in the last two years have allowed us to rethink what a domain name is. Today the domain name has the potential to be an important piece of your business's branding puzzle."

4.2.1. Why *gal* and *eus*?

Since these TLD names could potentially contain a range of possible 3–4 letter-strings, it is interesting to see how .gal and .eus were motivated in the applications to ICANN.

> since it is an obvious and logical abbreviation of Euskara and the adjective 'euskal', and based on ISO 639-2 codes, one of which assigned to termilogy [sic!], without any doubt, EUS is the string that best represents the Basque linguistic and culture community…
>
> Eus is the contraction of 'Euskara', which means 'basque language' in Basque. (Application to ICANN by the Fundazioa Puntueus 2012, paragraph 20d and 20a)

4 https://www.domeinuak.eus/en/about-the-domain/

> 'gal' are the three first letters of this language in Galician ('galego'), English ('Galician'), French ('galicien'), German ('galicische') and almost any other language written in latin alphabet…
>
> 'gal' is usually applied to Galician language in the Information Technologies field…
>
> Most multilingual websites use "gal" to label their Galician version…
>
> In addition, 'gal' is usually used as a suffix or prefix to highlight that events and trademarks are related Galician. For instance, one of the main cultural events in Galicia is known as 'Cultur.gal'. The same applies to business names." (.gal application to ICANN 2012, paragraph 20d)

The quotes above show that whereas the Galician application argues that the gal-string is frequently used as abbreviation of *Galicia*/*Galego* and as marker of Galicianness in a wide number of communicative genres and spheres, the Basque application refers to the codes applied to languages by the International Organization for Standardization (ISO), see Figure 4. It further states that the eus-string is "an obvious and logical abbreviation of Euskara and the adjective 'euskal'". However, this is not reflected in the existing daily practice. Current usage of the eus-string is rather restricted to formal and technical genres and spheres applying the ISO standards. Finally, it is worth noting that PuntuEUS Fundazioa does not mention the fact that EUS also represents the three first letters of the Basque Country in Basque: both the two contentious names *EUSkadi* and *EUSkal Herria*. One can only speculate on the reasons but it could be to avoid getting into political disputes and risking being rejected as secessionist political interest (cf. 4.1).

Language	**Name of language**		**Name of nation**	
Galician/Basque	Galego	Euskara/ Euskera	Galicia/ Galiza	Euskal Herria/ Euskadi
Spanish	Gallego	Vasco/Vascuence	Galicia	País Vasco
French		Basque		Pays Basque
Portuguese	Galego		Galiza	
English	Galician	Basque	Galicia	Basque Country

FIGURE 3. *Names of the Galician and Basque languages and nations in different languages.*

Standard	Code for Basque	Code for Galician
ISO 639-1	Eu	Gl
ISO 639-2	Baq/Eus	Glg
ISO 639-3	Eus	Glg

FIGURE 4. *ISO-codes for the Basque and Galician languages.*

In conclusion, and as shown in Figure 3 and 4 above, Eus is an internationally recognised standard code for the Basque language but it is not used in everyday and informal communication, nor is it resonating in other languages' names of the Basque language and nation. This name choice rather reifies the historical, ideological and linguistic distance between Basque and the surrounding languages, and suggests an opposition to Spanish and French. While Gal is not an established code in international standards, it resonates in many languages' names of the Galician language and nation. As brands, .eus can therefore be seen as language-exclusive and .gal as language-inclusive.

4.3. Naming and branding cities

This section deals with the city level and analyses naming and branding in city logos.

4.3.1. General and comparative observations of Galician and Basque city logos

Cities are increasingly seen as brands that compete for attention on the global arena of media, investment and tourism (Kavaratzis 2007). A visual and visible element of this branding work is the logo, and a central component of the city logo is a place name. "With its roots in heraldry, a logo is a naming word, and it acts as a mark. As a name, it is responsible for recognition, as a mark for demonstrating distinction." (Chmielewska 2005:357). The names in the city logos, and not least their visual appearance, thus serve the double goal of creating recognition and distinction. In Järlehed (2017b), I compared the logos of the principal Galician and Basque cities Vigo, A Coruña, Santiago de Compostela and Bilbao, Vitoria-Gasteiz, Donostia / San Sebastián respectively.

FIGURE 5. *Galician city logos.*

FIGURE 6. *Basque city logos.*

As illustrated by Figure 5 and 6, there are some interesting differences and similarities in the graphic design of the Galician and Basque city logos.[5] A first difference is that the Basque city logos are more text heavy than the Galician ones. This is reflected in the public space where signs in the Basque Country generally contain more text than the corresponding data in Galicia. There are several reasons for this. Firstly, since Basque and Spanish are typologically differing languages it is often necessary to duplicate the content of the signs to facilitate understanding, since more than half of the population do not understand Basque. In Galicia in return, 95% of the population understands the Galician language, which is closely related to Spanish, and this means that bilingual signage is often not necessary for communicative reasons, but has more legal and ideological motives when it occurs.

Another reason is the political repression under Franco's dictatorship, where the Basques were neither baptised, named nor buried in their own language, and where Basque culture and language was erased from the public space. As a result, since the democratisation began and the Basque autonomy was established, attempts have been made to compensate for the spatial absence of the language. For example, the value of text compared to pictograms was discussed at the end of the 1970s and early 1980s when public signage began to be put up in Basque schools, hospitals and institutions. According to Nicholas Gardner at the Basque Language Academy (interviewed 2015-04-16), a majority of the members of the Basque Language Academy and the new public administration argued against the use of pictograms. The general opinion was that it was important to re-colonise public space, to physically mark it as Basque with linguistic and graphic means. As a result, much public signage that was produced in the Spanish Basque Country from the late 1970s and well through the 1980s was, according to Gardner, "obsessively" bilingual. It did not only use two separate linguistic codes, i.e. Basque and Spanish, to double the content, but also deployed a range of typographic and orthographic resources to stress the difference and distance between the two codes and, indirectly their speakers.

A second difference is that the Basque city names are bilingual (with the exception of Bilbao), whereas the Galician are monolingual (with the

5 The following analysis is to a large degree translated from Järlehed (2017b:96-101), where I discuss Basque and Galician city logos in Swedish.

exception of A Coruña). This difference probably has political-legal and historical-cultural reasons. On the one hand, it follows the legislation in place since the establishment of the autonomous regions in 1979 (cf. 3.2) making the Galician place names for the most part monolingual in Galician, while the Basque ones are often bilingual. However, the Basque case presents quite a large variation and one can discern a tendency away from what Coupland (2012) calls a simple and form-focused "parallel-text bilingualism" which aims to give both languages exactly as much space and visibility, to a more complex and dynamic visual bilingualism. For example, from 1980 to 2012 the official name of the second largest Basque city was *Donostia-San Sebastián*. The Basque and Spanish names would always stand together, joined by a hyphen (at the same time, the Basque name would be the first to underline its importance in line with the Basque Normalisation Act). But since the written name was clumsy and lacked popular recognition, the municipality decided to change the name to *Donostia / San Sebastián*. From then on, in monolingual Basque texts only *Donostia* shall be used, and in monolingual Spanish texts only *San Sebastián*, while both names shall be used in bilingual texts, but now separated by a slash and two spaces (Boletín Oficial de Gipuzkoa 2012-08-07, Núm. 150, p. 3).

The analysed logos are also similar in two ways. One the one hand, we see a consistent and coherent selection of colours: A Coruña is blue, Vigo red, and Santiago black or grey; Vitoria-Gasteiz is green, Bilbao red, and Donostia / San Sebastián blue. These colours, in all cases, go back to the colours used in central parts of the cities' traditional coats of arms, thus establishing a historical continuity even in cases where the shields completely (Santiago) or partially (Bilbao) disappear in the new logos. On the other hand, there is an apparent avoidance of resources and symbols that index political-ideological conflict. This is probably explained by the fact that the city as a brand is sensitive to the opinion of investors and international audiences.

4.3.2. Linguistic and graphic tendencies

The examination of Galician and Basque city logos indicates a general movement away from the heraldry's detailed coats of arms towards simpler and visually clearer logos. A new minimalist standard emerges with shortened word forms, fewer and plain colours, as well as a visual highlighting of the cities' names at the expense of traditional place symbols such as buildings

and animals; of the six cities' tourist logos, only Santiago de Compostela retains its world-famous cathedral. The acronymisation is most prominent in Bilbao and A Coruña's new logos where the two cities' brands are indexed by the initial letter of the place names. This has become a common practice in the marketing of cities (Sebba 2015, Järlehed 2020). Although the other cities have not taken this step, signs of such a development emerge in their tourist logos. In their last logo, Donostia / San Sebastián used a stylised picture of the city's two popular beaches and the Urgul Mountain, based on the city's initial letters. Similarly, the initial *V* in *Vigo* is made salient with a special font, size and colour, which distances it from the other letters of the toponym and paves the way for the creation of a single-letter logo.

These graphic design tendencies can be seen as an expression of what Adam Jaworski (2015) terms *globalese*: a globally spread, highly visual and stylised register for place-making and branding that index "the global" as place and value. "It combines new letterforms, punctuation marks, diacritics, and tittles in ways that create novel, foreignised, visual-linguistic forms increasingly detached from their 'original' ethno-national languages." (ibid.:217). The analysed city logos contain several elements of globalese: the heart shape *V* in *Vigo*, the salient green exclamation point in *Vitoria-Gasteiz*, and the tilde above the C in the A Coruña logo (cf. subsection 4.3.3).

In conclusion, we see how the cities try to create a differentiated visual identity by creatively emphasizing the visual and graphic qualities of the writing and the letters, clearer and more minimalistic design, as well as by highlighting the place names. At the same time, the deployment of globalese entails a certain resolution of language boundaries that leads to an extended indexical potential and complexity. I suggest that this is all part of a conscious, and due to late capitalist competition necessary scalar work to address plural audiences and identities at the level of the city (place name, coat of arms, visual symbol, colour), the nation (language, orthography and typography – the Vigo tourist logo uses the font developed for the Galician nation brand), and the world (globalese).

4.3.3. A Coruña/La Coruña/A Corunha: erasing ideological conflicts with branding

The new logo for the Galician city A Coruña merits additional analysis. It consists of a single and *new* letter: a light blue <C> crowned by a tilde.

The designer Alfonso Molinelli and the city council call it *CeEñe*, a neologism that contracts the Spanish and Galician names of the two letters <C> and <Ñ>. While the latter exists in both Spanish and Galician, in the last two decades it has emerged as a visual-graphic icon of Spanishness. The global cache of the symbol has been exploited and promoted by Instituto Cervantes, the Spanish government agency that since its creation in 1991 is responsible for promoting the Spanish language and culture worldwide. This is clearly reflected in the majority of the interviewees' reactions, which are negative and see the new logo as an expression of Spanish nationalism and centralism. For instance, a Galician-speaking cultural worker saw this as part of a politically sanctioned language shift from Galician to Spanish in the city (interviewed in May 2015): "Spain Inc. and C, for the distance that Coruña wants to put with Galicia, in a city where Galician hardly is spoken".

According to the designer Alfonso Molinelli, this is not the case. He told me how he was thinking when giving shape to the logo (interviewed in April 2015). He wanted to do away with the traditional landmark of A Coruña, the Hercules lighthouse. Inspired by international cities like New York and Los Angeles, and the Spanish design capital Barcelona, which had branded themselves with the initial letters of the city names, he started playing around with *LC* for *La Coruña*. However, this was before the 1998 name change, from the Spanish *La Coruña* to the Galician *A Coruña*. The name change produced a heated public debate that lasted for a decade and reflected the different glottopolitical stances present in the city (Screti 2018). Since the toponym is the same in both languages, the debate centred on the article: *A* or *La*? When Molinelli retook the project in 2008, he was fed up with the debate and simply stated: "Ni La, ni A, Coruña" (Neither La, nor A, Coruña).

The logo effectively deviates the debate over the article. However, considering the local sociolinguistic situation, there is another ideological cleavage that was not visible in the debate on which article to use. As commented by a high civil servant in the Galician government (interviewed in April 2015): "It also neutralises the debate between the 'ñ' and the 'nh', which is the symbol of the reintegrationists." As stated above, there are two varieties of Galician, one standardised which is the one used by the public institutions, and one marginalised which is used by the so called reintegrationists who do not recognise the current political organization of Galicia and desire a closer relationship with Portugal and Portuguese. The

new logo effectively deviates attention from both these conflicts: Spanish vs standardised/Spanish Galician (reflected in the debate about the article La/A), and standardised/Spanish Galician vs reintegrationist/Portuguese Galician (among others reflected in the spelling of the nasal *n* with <ñ> or <nh>).

The design and the debate around the A Coruña logo further illustrates how naming and branding involve scalar work (Hagen 2011). The conflicting interpretations of the logo depend on the different points of view of the readers. While the orthographic conflict of <ñ> or <nh> is only perceived from a local Galician perspective and scale-level, the discussion of *La* vs. *A* engages both Galician and Spanish audiences. Seen from an international scale-level however, the new A Coruña logo, with its innovative and eye-catching graphic design, emerges as an expression of globalese and as addressing international tourists and investors. Hence, while the first two readings of the logo depend on and reproduce nationalist discourses of pride, which struggle over national and orthographic borders, the latter is rather linked to a late capitalist discourse of profit that plays with cultural and linguistic markers of origin in order to brand the city.

4.4. Naming and branding local(ised) commodities

This last section of the analysis discusses the naming and branding of local commodities.

4.4.1. Playful critique of linguistic and cultural purism in local T-shirt brand names

In Galicia and the Basque Country there is a vivid market for playful T-shirt prints that mix local language and culture with globalised pop-cultural and commercial icons (Järlehed 2019). The majority of the brand names express a playful position towards Galician and Basque language and culture. For example, the Galician *Aduaneiros sem fronteiras* 'Customs without borders' and Basque *Kukuxumusu* 'The kiss of the flea', "can be read as ironic self-reflections on the legitimacy and value of the brands' playing around with Galician and Basque culture" (Järlehed 2019:64). Moreover, several names are written with "imperfect" bilingual or blended constructions combining Basque or Galician with either Spanish or English, as in *Nikis Galicia Style*, which blends the globalised English word

style with a nonstandard form of the Spanish word for T-shirts, *niquis*, spelled with the "rebel" or "transgressive" <K> (Screti 2015). Another example is the Galician brand *Reizentolo*, which means 'The king of the European spider crab'. The Spanish and official Galician name of the species is *Centolo*, but in the brand name, it is written with an initial <Z->, *Zentolo*, thus claiming or at least commercially drawing on the symbolic value of the minorised and reintegrationist spelling of the nation's name as *Galiza*, instead of *Galicia* (cf. 4.1.1).

These naming methods together indicate a detached and playful embrace of local culture and language and an implicit criticism of linguistic purism prevalent to the intellectual and political elites of Galicia and the Basque Country, as exemplified in the following quote:

> I can speak several languages, and in a conversation with someone who also speaks several languages, I can change from one language to another, and the communication is enriched. Sometimes I need a term in a language that another language does not give me. That is all fine, but to hybridise the language and contaminate it, that does not seem good to me, no. We need to maintain the structure. (High civil servant at the Basque Department of Education, interviewed in San Sebastián in September 2015)

While "hybrid", "contaminated" Basque and Galician have often been seen as poor, owing to the predominance of centrist norms and as indexes of new speakers failing to know the language, local T-shirt designers and other cultural entrepreneurs are challenging their index value by using these "incomplete" forms and registers.

> We want to reflect exactly what there is, create phrases as we would say them in the street; not translate into a perfect Galician, but reflect our idiosyncrasy which is no more than that. […] If there are some Galician words on the t-shirts that are not correctly spelled, maybe it's on purpose because we do as we are, as we would say, and not as it properly ought to be. (Galician T-shirt designer, interviewed in Pontevedra in March 2015)

In sum, the examination of the T-shirt genre illustrates how the local political economy of language resonates in a commercial genre, as well as how

commercial and cultural interests unite in branding of Galicianness and Basqueness, and that naming is a central part of it. The T-shirt brands make profit out of commodified language and culture, at the same time that they celebrate local and "authentic" speech-forms and develop a critical stance towards traditional top-down discourses of pride centred on language norms and borders.

4.4.2. Txakoli and Albariño: selling wine with culture and branding the nation with wine

In little time, two white wines produced in Galicia and the Basque Country – the Galician *Albariño* and the Basque *Txakoli* – have received great attention and recognition on the international wine market. In Järlehed and Moriarty (2018), we analyse the merchandising of *Txakoli* and show how it draws on the symbolic value ascribed to Basque linguistic and cultural distinctiveness. We further reveal how the political branding of the Basque Country builds on the international recognition and value of the wine. A similar entanglement and interdependence of wine and nation, of language, culture and politics exist in the Galician case. Indeed, "To drink a wine produced in the Basque Country [or Galicia] is an assessment of another culture and therefore provides the consumer of Txakoli [and Albariño] with cultural capital, or culture and 'class in a glass' (Overton and Murray 2013)." (Järlehed & Moriarty 2018:27).

The marketisation of the wines contributes to the objectification and commodification of Basque and Galician language and culture. Emblematic semiotic resources such as the letters <TX->, <X> and <K> in the Basque case, and names of famous historic personalities and cultural goods, such as *Martín Códax* and the *Portal of Gloria* of the Santiago de Compostela Cathedral in the Galician case, serve to produce symbolic distinction and economic value.

> They chose the name of Martín Códax very aptly. For us, it was key. Since then, the entire policy of communication and promotion of our wines is closely linked to what Galician culture is, to promote it. [...] It is true that being Galician is something that is valued. People have a certain fondness for Galicianness. We are a region that does not raise suspicions or problems as may be the case with others and that people associate with quality and pleasure. [...] Hence, we have promoted that

> Galicianness from the beginning. (Marketing manager at the bodega Martín Códax, interviewed in November 2015)

Moreover, "place naming can be interpreted as a practice whereby people, organisations, and social movements attempt to construct and act within certain scalar configurations to legitimise or challenge certain orderings of sociopolitical space" (Hagen 2011:24). EU law dictates that to indicate a PDO wine's "provenance", the name of the EU member state where the wine is produced must be mentioned on the back label. Basque and Galician wines must be labelled as *Product of Spain* or *Produced in Spain*; province-names like *Bizkaia* and *Rías Baixas* may be included but not competing nation-names like the *Basque Country* or *Galicia*.

The imposed EU name scheme legitimises the nation-state and marginalises political constituencies at inferior scale levels. It reproduces a nation-state ideology that does not recognise more than one nation within the territory of one state. DeSoucey (2010:432) contends that the certification of geographic origin for foodstuffs are a part of "symbolic boundary politics, politics that protect certain foods and industries as representative of national cultural traditions". These certifications are fundamentally based on a nationalist logic that links food to territory through the connection of cultural traits and practices via competing temporal and spatial frames that originate in the concept of *terroir*, celebrated by the global wine industry and tourism.

The contested nature of the naming practices is also present at a local level. According to Mikel Gorrotxategi at the Basque Language Academy, *Txakoli* is the favoured written form of the name. However, this is according to him a "hybrid form", or "the Castilian form written in Basque" which serves to marginalise the real Basque form *txakolin* (interviewed in March 2015). These writing and spelling practices indicate an adaptation to the dominance of Spanish and to capitalist logics. At the same time, an examination of the Basque government's legal regulation of the three Basque Protected Designation of Origins (PDOs) reveals how the discourses of nationalist pride and capitalist profit are continuously interacting in the naming of the wine and the PDOs. In the 1990s we find strict bilingual denominations in tune with the official policy of bilingualism: e.g. *Chacolí de Bizkaia-Bizkaiko Txakolina*. This changes in the following decade, when the legal documents shift to a tripartite denomination for all three PDOs, e.g. *Bizkaiko Txakolina/Txakoli de Bizkaia/*

Chacolí de Bizkaia. We see here how the Basque government both adds the "hybrid" form and inverts the order of the names: from Spanish-Basque to Basque-hybrid-Spanish. The law-texts motivate this by arguing that the three forms together are considered as "specific" and as radiating both "distinction and prestige". Ultimately, this naming process is a matter of colonizing sociolinguistic and consumer space, and of simultaneously covering several scale-levels: the local, the national Spanish-Basque, and the international market.

FIGURE 7. *Orthographic and ideological bordering of the Txakoli/Chacolí-scape.*

Finally, the socioeconomic up-scaling of Txakoli generates both economic profit, and cultural and political pride. As Cavanaugh and Shankar (2014:54) have said, such processes often entail "intense debate and contention among producers". Producers around Burgos in the Spanish region of Castilla y León are claiming the right to produce and distribute a wine that they call *chacolí* and consider a part of their cultural heritage. However, from the Basque point of view they are accused of trying to capitalise on the success of the Basque producers. In Järlehed and Moriarty (2018) we show this "wine war" on both sides leads to commercial appropriation and metacultural comments that draw on semiotic resources such as language, orthography and typography. For instance, in Burgos a producer has named the wines with the initial two letters of the Spanish spelling of the wine name, <Ch>, while on the Basque side there are wines named *Tx*. In both cases the distinction-making names and spellings are visually highlighted in the wine labels (Figure 7).

5. Conclusion

The analysis reveals that private schemes for corporate identity construction are influencing the form and function of public identity displays such as city logos, at the same time as private genres, such as wine labels

and T-shirt prints, engage in local metacultural discourses and reproduce local political economies of language and place. The discourses of pride and profit are intertwined in both public and private genres displaying written names. There are however, signs of an increased commodification of both writing and place names; to what extent and how this affects the potential for expressing national pride with names in writing, needs more research.

By conceptualising writing as a stratified and bundled semiotic system we can see how different features contribute to create a complex indexicality in one and the same piece of writing. A scalar approach further reveals how particular features of this complex indexicality are triggered on different scale-levels and hence serve for addressing various audiences. Together, this theorising invites name studies to a closer inspection of the material and multimodal features of names and their embeddedness in multiscale social circulation.

Overall, the names dealt with in this paper are pertaining to small languages, and as shown in the cases of Irish, Welsh, Corsican and Sámi (Pietikäinen et al. 2016), within late capitalism small languages are subjected to increased opportunities for commodification, which leads to new opportunities for both revitalisation and exploitation. Indeed, cultures and commodities are "interrelated, dynamic, and tainted" (Radin & Sunder 2005:13), and not – as often thought – in opposition "with culture as a differentiating impulse and commodification as a homogenizing one" (ibid.). Consequently, cultural distinction can serve both political and economic purposes, individually or together. This is seen in the Basque and Galician nation brands and city logos that at the same time that they pretend to foster local pride, are targeting local and international audiences, sometimes in the role of voters and taxpayers, sometimes as investors and tourists. Similarly, localised designs of T-shirts and wine labels seek to attract the attention and money from both Basque and Galician nationalists and international tourists searching for authentic experiences.

References

Agha, Asif 2007. *Language and social relations*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511618284>.

Androutsopoulos, Jannis 2016. Theorizing media, mediation and mediatization. In: Coupland, Nikolas (ed.), *Sociolinguistics: theoretical*

debates. Cambridge: Cambridge University Press, 282–302. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107449787.014>.

Arrizabalaga, Mónica 2013. Los topónimos más comunes en España se escriben en gallego. ABC, 2013-05-21. <https://www.abc.es/sociedad/20130525/abci-toponimos-comunes-espana-escriben-201305211253.html>. Downloaded 28 August 2017.

Asociación Puntogal 2012. New gTLD Application Submitted to ICANN. Originally posted 13 June 2012. <https://domainia.com/tlds/gal/application/1-1278-425>. Downloaded 16 October 2017.

Bermejo, Begoña Medel 2011. Identidad Visual Corporativa En El País Vasco. *Revista de Bellas Artes: Revista de Artes Plásticas, Estética, Diseño e Imagen* 9, 147–176. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3738055>.

Blommaert, Jan 2013. Writing as a sociolinguistic object. *Journal of Sociolinguistics* 17:4, 440–459. <https://doi.org/10.1111/josl.12042>.

Cavanaugh, Jillian & Shalini Shankar 2014. Producing authenticity in global capitalism: language, materiality, and value. *American Anthropologist* 116:1, 51–64. <doi:10.1111/aman.12075>.

Chmielewska, Ella 2005. Logos or the resonance of branding: a close reading of the iconosphere of Warsaw. *Space and Culture* 8:4, 349–380. <https://doi.org/10.1177/1206331205280181>.

Comaroff, John N. & Jean Comaroff 2009. *Ethnicity, Inc.* Chicago: University of Chicago Press.

Coupland, Nikolas 2012. Bilingualism on display: the framing of Welsh and English in Welsh public spaces. *Language in Society* 41:01, 1–27. <https://doi.org/10.1017/S0047404511000893>.

DeSoucey, Michaela 2010. Gastronationalism: food traditions and authenticity politics in the European Union. *American Sociological Review* 75:3, 432–455. <https://doi.org/10.1177/0003122410372226>.

Dlaske, Kati 2014. Semiotics of pride and profit: interrogating commodification in indigenous handicraft production. *Social Semiotics* 24:5, 582–598. <https://doi.org/10.1080/10350330.2014.943459>.

Duchêne, Alexandre & Monica Heller (eds.) 2011. *Language in late capitalism. Pride and profit*. London/New York: Routledge.

Formoso Gosende, Valentina 2013. *Do estigma á estima: propostas para un novo discurso lingüístico*. Edicións Xerais de Galicia.

Fundazioa Puntueus 2012. New gTLD Application Submitted to ICANN, Originally posted 13 June 2012, <https://gtldresult.icann.org/

applicationstatus/applicationdetails/1055>. Downloaded 16 October 2017.

Gipuzkoako Foru Aldundia 2012. *Boletín Oficial de Gipuzkoa*, 07-08-2012, Número 150, P. 3. <https://ssl4.gipuzkoa.net/castell/bog/2012/08/07/c1207712.htm>. Downloaded 18 August 2018.

Goode, Luke 2010. Cultural citizenship online: the Internet and digital culture. *Citizenship Studies* 14:5, 527–542. <https://doi.org/10.1080/13621025.2010.506707>.

Hagen, Joshua 2011. Theorizing scale in critical place-name studies. *ACME: An International Journal for Critical Geographies* 10:1, 23–27. <https://www.acme-journal.org/index.php/acme/article/view/882>.

Heller, Monica 2003. Globalization, the new economy, and the commodification of language and identity. *Journal of Sociolinguistics* 7:4, 473–492. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2003.00238.x>.

Heller, Monica 2010. The commodification of language. *Annual Review of Anthropology* 39:1, 101–114. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.012809.104951>.

Heller, Monica 2013. Repositioning the multilingual periphery: class, language, and transnational markets in francophone Canada. In: Pietikäinen, Sari & Helen Kelly-Holmes (eds.), *Multilingualism and the periphery*. New York: Oxford University Press, 17–34.

Hendry, Barbara 2006. The power of names: place-making and people-making in the Riojan wine region. *Names* 54:1, 23–54. <https://doi.org/10.1179/nam.2006.54.1.23>.

Hofman Larsen 2015-10-27. Which 39 cities have their own top level domain? <https://www.key-systems.net/en/blog/city-domain-extensions>. Downloaded 13 October 2018.

Ingold, Tim 2010. Transformations of the line: traces, threads and surfaces. *Textile: The Journal of Cloth and Culture* 8:1, 10–35. <https://doi.org/10.2752/175183510X12580391270100>.

Järlehed, Johan 2011. Att läsa språkliga landskap. Några teoretiska utgångspunkter och kritiska kommentarer. [Reading linguistic landscapes. Some theoretical premises and critical comments]. In: Ahlstedt, Eva (ed.), *Theorising textuality. Theorising reading*. Göteborg: Göteborgs universitet, 79–103. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/26843>.

Järlehed, Johan 2015. Ideological framing of vernacular type choices in the Galician and Basque semiotic landscape. *Social Semiotics* 25:2, 165–199. <https://doi.org/10.1080/10350330.2015.1010316>.

Järlehed, Johan 2017a. Genre and metacultural displays: the case of street-name signs. *Linguistic Landscape: An International Journal* 3:3, 286–305. <https://doi.org/10.1075/ll.17020.jar>.

Järlehed, Johan 2017b. B som i Bilbao och CeEñe som i A Coruña. Identitet, ideologi och indexikalitet i galiciska och baskiska stadslogotyper. In: Castro, Andrea & Anton Granvik (eds.), *Språkens magi, En festskrift för Ingmar Söhrman*. Göteborg: Göteborgs universitet, 93-105.

Järlehed, Johan 2019. Kill Bilbo: Metrolingual t-shirts in Galicia and the Basque Country. *International Journal of Multilingualism* 16:1, 59–78. <https://doi.org/10.1080/14790718.2018.1500260>.

Järlehed, Johan 2020. Alphabet city: orthographic differentiation and branding in late capitalist cities. *Social Semiotics*. DOI: 10.1080/10350330.2020.1810547

Järlehed, Johan & Máiréad Moriarty 2018. Culture and class in a glass: scaling the semiofoodscape. *Language & Communication* 62:Part A, 26–38. <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2018.05.003>.

Jaworski, Adam 2015. Globalese: a new visual-linguistic register. *Social Semiotics* 25:2, 217–235. <https://doi.org/10.1080/10350330.2015.1010317>.

Jaworski, Adam & Crispin Thurlow (eds.) 2010. *Semiotic landscapes: language, image, space*. London: Continuum.

Kavaratzis, Mihalis 2007. City marketing: the past, the present and some unresolved issues. *Geography Compass* 1:3, 695–712. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2007.00034.x>.

Keane, Webb 2003. Semiotics and the social analysis of material things. *Language & Communication*, 23:3-4, 409–425. <doi:10.1016/S0271-5309(03)00010-7>

Lou, Jackie Jia 2016. *The linguistic landscape of Chinatown: a sociolinguistic ethnography*. Bristol: Multilingual Matters.

Medel Bermejo, Begoña 2010. Sostenibilidad en los procesos de identificación visual de utilidad pública. *Fabrikart. Arte, Tecnología, Industria, Sociedad* 9, 176–195. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4370959>.

Medway, Dominic & Gary Warnaby 2014. What's in a name? Place branding and toponymic commodification. *Environment and Planning A*, 46:1, 153–167. <https://doi.org/10.1068%2Fa45571>.

Murphy, Keith M. 2017. Fontroversy! Or, how to care about the shape of language. In: Cavanaugh, Jillian R. & Shalini Shankar (eds.), *Language and materiality: ethnographic and theoretical explora-*

tions. Cambridge: Cambridge University Press, 63–86. <https://doi.org/10.1017/9781316848418.004>.

Overton, John & Warwick E. Murray 2013. Class in a glass: capital, neoliberalism and social space in the global wine industry. *Antipode* 45:3, 702–718. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2012.01042.x>.

Pietikäinen, Sari, Alexandra Jaffe, Helen Kelly-Holmes & Nikolas Coupland 2016. *Sociolinguistics from the periphery: small languages in new circumstances*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316403617>.

Radin, Margaret Jane & Madhavi Sunder 2005. The subject and object of commodification. In: Ertman Martha M. & Joan C. Williams (eds.), *Rethinking commodification: cases and readings in law and culture*. New York: New York University Press, 8–29.

Riesco Chueca, Pascal 2010. Nombres en el paisaje: La toponimia, fuente de conocimiento y aprecio del territorio. *Cuadernos Geográficos* 46, 7–34. <https://doi.org/10.30827/cuadgeo.v46i0.629>.

Rose-Redwood, Reuben, Derek Alderman & Maoz Azaryahu 2010. Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies. *Progress in Human Geography* 34:4, 453–470. <https://doi.org/10.1177/0309132509351042>.

Screti, Francesco 2015. The ideological appropriation of the letter K in the Spanish linguistic landscape. *Social Semiotics* 25:2, 200–208. <https://doi.org/10.1080/10350330.2015.1010321>.

Sebba, Mark 2009. Sociolinguistic approaches to writing systems research. *Writing Systems Research* 1:1, 35–49. <https://doi.org/10.1093/wsr/wsp002>.

Sebba, Mark 2015. Iconisation, attribution and branding in orthography. *Written Language & Literacy* 18:2, 208–227. <https://doi.org/10.1075/wll.18.2.02seb>.

Udalbiltza 2014-06-16, Udalbiltza impulsa desde los ayuntamientos una nueva imagen corporativa para toda Euskal Herria. <http://udalbiltza.eus/es/noticias/ciudadania-vasca/1958-udalbiltza-impulsa-desde-los-ayuntamientos-una-nueva-imagen-corporativa-para-toda-euskal-herria>. Downloaded 25 November 2014.

Van Leeuwen, Theo 2005. *Introducing social semiotics*. London/New York: Routledge.

Respelling names. The long vowels /i, u, ü/ and the New High German Diphthongisation in Swiss names

Simon Kistler

Starting from the family of the Swiss Indo-European linguist Eduard Schwyzer (1874–1943) that changed their name from *Schweizer* to *Schwyzer* in 1899, the aim of this contribution is to illustrate the history of a spelling problem.[1] The Middle High German sounds *ī*, *ū* and *ǖ*, which in great parts of the German-speaking area were affected by the New High German Diphthongisation (*ī* <i/y> > *ai* <ei> etc.), remained unchanged in the Swiss German dialects. Adopting diphthongised Standard German as the written language in Switzerland thus lead to a manifest discrepancy between the spoken and the written form.

Based on data from the onomastic research unit ('Forschungsstelle für Namenkunde') at the University of Bern and focussing on the frequent place-name element *Wil*, I will offer a historical overview of the graphematics of the respective sounds as they appear in names and contrast the findings to the developments in the appellative sphere.

I will describe the emergence of <y> spellings in the 15th and 16th centuries and the subsequent adoption of digraphic <ei> from the 17th century on, which are changes that affected names and common words alike. It was not until around the year 1800 that onymic spelling obtained its own orthographic status, which maintained a closer connection to the dialectal pronunciation, unlike the spelling of the general vocabulary, which follows the international standard.

The paper concludes with a discussion of possible motifs for the Schwyzer family's name change in its historical context and a general survey of the developments that have taken place since the year 1900.

KEYWORDS: onomastics, spelling, historical linguistics, New High German Diphthongisation, Swiss German, toponyms

1. Introduction

The Swiss classicist and Indo-European linguist Eduard Schwyzer (1874–1943) is most famous for his exhaustive Greek Grammar, and among Swiss dialectologists he is renowned for his work as an editor (from 1898 until 1927) and as a reviewer of the written lemmata of the Idiotikon, the Swiss

1 My thanks go to all the numerous people who helped me in the process of writing this article, especially Sabine Karlen for digitising a great part of the attestations I used, Sarah Eggleston for proofreading very diligently and Michelle Waldispühl for her constant helpfulness.

German dictionary (from 1934 until his death in 1943; cf. Debrunner 1944; Schwyzer 1951; Haas 1981:77). For the field of onomastics, on the other hand, besides his scientific merits, he is of interest for the curious fact that in the year 1899 he changed his last name from *Schweizer* to *Schwyzer*, which caused his dissertation, which was printed a year before, to bear a different name than his later publications. This did not happen, however, according to the wish of the trained linguist; rather, he was not delighted at all with the decision of the majority of his family at that point in time (Schwyzer 1951:24–25).

In the following I will briefly present the key points of the linguistic background, namely the New High German Diphthongisation. Thereafter I will examine the evolution of the spelling of these sounds from the Middle Ages to present day on the basis of toponomastic material from the Canton of Bern in Western Switzerland, which is part of the Alemannic dialect region in the southwest of the German-speaking area.

2. The NHG Diphthongisation

The spelling <Schweizer> reflects the New High German (NHG) Diphthongisation, a phonological change which originated in medieval Austria and spread rapidly (cf. Paul 2007:74–77; König 2015:146–147). By the 16th century, the vast majority of High German dialects seem to have adopted it, as we can infer from the respective writing conventions. Consequently, today's Standard German (StG) has diphthongised forms as well. However, this sound change did not reach the dialects of the far southwest, i.e. Switzerland and its adjacent Alemannic regions; thus, these dialects retain the Middle High German (MHG) monophthongs.

The NHG Diphthongisation affects the MHG long high vowels *ī*, *ū* and *iu*. Table 1 compares the MHG reference to modern-day Swiss German and NHG (in the form of Standard German) both with regard to phonology and graphemics.

TABLE 1. *The New High German Diphthongisation.*

MHG	Swiss German	NHG
ī <i> *wiz* 'white'	*ī* <i>, <ii>, <y> *wiss/wiiss/wyss*	*ai* <ei> *weiss*
ū <u> *hus* 'house'	*ū* <u>, <uu> *Hus/Huus*	*au* <au> *Haus*
ǖ <iu> *liute* 'people'	*ǖ* <ü>, <üü> *Lüt/Lüüt*	*oi* <äu>, <eu> *Leute*

It appears that spellings like <Schweizer> mirroring the NHG Diphthongisation correspond to the international standard while defying the phonology of the local language, as opposed to the ostensibly Swiss <Schwyzer> spelling, which is more representative of the dialectal pronunciation.

It should be kept in mind that in German-speaking Switzerland (unlike Austria and Germany) the local dialect is the variety spoken by default in any imaginable situation among Swiss Germans, both informal and formal, with the main exception of lessons at school – although after class is finished, students and teachers alike immediately switch back to dialect, and at times dialect is used even during lessons, especially in subjects like music, sports or home economics (cf. Ferguson 1959; Siebenhaar & Wyler 1997; Werlen 2004; Oberholzer 2018:37–70; Ruoss 2019). On the other hand, Standard German clearly dominates with respect to writing, in which domain dialects are mostly limited to informal contexts like electronic text messages or short notes to friends, family or co-workers.

With regard to the vowels affected by the NHG Diphthongisation, this diglossia means that today's Swiss Germans are used to speaking in a different way from how words are written, and we can state that for the common vocabulary, the situation is clear and stable: we say [fiːn], [ruːm], [syːlə] and write *fein*, *Raum*, *Säule*. Names, however, don't fit easily into that clear-cut dichotomic system. Instead we have a great variety of possible contemporary spellings for family names and toponyms, dating back to different periods. The spelling of name types such as given names or company names is much less regulated by law and thus open to an almost endless extent of variation; this is beyond the scope of this paper and will not be discussed further.

3. MHG *ī* in Bernese toponyms

Since Paul Zinsli founded the onomastic research unit at the University of Bern ('Forschungsstelle für Namenkunde') in the middle of the last century, the main goal of the unit has been to collect historical and contemporary attestations of toponyms in the German-speaking part of the Canton of Bern, situated in Western Switzerland close to the French language border. This material has successively been published in the toponomastic dictionary of the Canton of Bern ('Ortsnamenbuch des Kantons Bern', BENB), whose latest volume (volume I/6 containing the Letters *Se–Di/Ti*) appeared in 2020 (Zinsli et al. 1976–).

In order to have a guiding thread for a comprehensive overview, we will follow the frequent place-name component *Wil* with its variant *Wiler*, which was originally derived from Late/Medieval Latin *vīllāre* (n.) 'homestead, farm, village' < Latin *vīlla* (f.) 'country-house, farm' (Niermeyer, Van De Kieft & Burgers 2002:s.v. *villare*; Lewis & Short 1879:s.v. *villa*) in the late antiquity / early Middle Ages (cf. Löffler 1968; Pitz 1997; Berchtold & Graf 2006). Old High German (OHG) *wiler* (which in the South Alemannic area was more often shortened to *wil* over the course of the Middle Ages) was most commonly used to build place names in medieval Switzerland, such that in the BENB database (as of September 2019) we find 397 places with *Wil* names (*Wil*, *Bütschwil*, *Schlosswil*, *Hermiswil*) and 225 places with *Wiler* names (*Wiler*, *Wyleren*, *Wylerfeld*, *Brienzwiler*) with a total of more than 5,400 attestations (*Wil*: 4,489, *Wiler*: 959). The greatest amount is accounted for by the formation type "personal name + *-wil*", generally originally referring to a designation of property. However, most of the given names customary in medieval times have long since ceased to be used, and after over a thousand years of syncopes, assimilations and folk etymologies, the first parts of these toponyms are frequently no longer recognisable. And while *Wiler* still is in use as an appellative meaning 'small village' (just like its StG equivalent *Weiler*), today's suffix *-wil* is only identified as a marker for the name of a village or town.

For this study, I focused on the written attestations of *Wil* names. Thus, I did not take into account the *Wiler* names (though these by and large have seen the same developments) or any transcribed oral material. I further excluded attestations that were not reasonably datable, dubious (either etymologically or graphically) or otherwise unusable for the present pur-

pose. The resulting corpus comprises 4,306 attestations, the oldest of which being from the year 795, the newest from 2017. While the period from the 14th to the 16th century is very well represented, as is the 21st century, only relatively few sources from the years 1600 until 1800 have been excerpted for the purpose of the BENB, so that the data basis for this era is only moderate.

Even though this survey concentrates on the vowel *ī*, the findings mutatis mutandis apply to *ū* and *ǖ* just as much.

A review of the oldest attestations in the BENB corpus shows that for the most part of the Middle Ages, <-wil> was virtually the only spelling in use, <i> representing both the short and long /i/ phonemes, and also the glide /j/. For exact numbers see Figure 1.

795	*Madalestwilare*
872	*Huttiwilare*
1148	*Chullenwilare*
1231	*Wilderswile*
1344	*Sigriswile*
1392	*balcgeswile*
1432	*Seriswil*
1488	*ringoltzwil*

From the mid-15th century on (beginning with certain sources, e.g. the "Cartulaire du Prieuré de Rueggisberg" from 1487), <-wyl>, <wÿl> spellings start to appear regularly.[2] At first we find them only sporadically, but they quickly rose in popularity. As early as the 16th century, they occur equally often as the spellings of <-wil> (see Figure 1, p. 187).

1441	*teiswyll*
1522	*Ingkwyl*

While some scribes seem to have an inclination towards the more modern or the more traditional spelling, it should be noted that both spelling variants can be encountered in the same document, as is for example the case with the following instances from 1531, which are taken from urbaria preserved in the state archives of the Canton of Bern (Staatsarchiv des Kan-

2 Hereafter, <-wyl> will also be used to refer to <-wÿl>, as for our purpose, this graphic micro-variation, which appears to be a mere matter of style, is of minor importance. In the cited attestations, however, an exact transcription will be provided.

tons Bern). Indeed, we even see a graphemic variation of the same name (in this case concerning the village of Rapperswil) on the same page and in the same context.

1531 *Franncкwÿl* […] *Rapferswil* […] *rapferswÿl*
(Urbar Bern II 13, 330r)
1531 *Oberwil, vnd dellwÿl*
'Oberwil, and Dellwÿl'
(Urbar Fraubrunnen 3, 545)
dellwil
(ibid., 544)

The same development appears in names as well as in common words and applies to all of the phonemes /i/, /ī/ and /j/.

1467 *yeder* ('everyone', nom. sg. masc.)
1531 *der breÿtt acher, stost an das Bÿrchÿ*
'the Breÿttacher, [it] abuts on the Bÿrchÿ'
1538 *sÿch* (reflexive pronoun 3rd person)
1574 *Jn der hÿnderenn Rüttÿ*
'in the yonder Rüttÿ'

Note, however, that <y> is applied much more frequently to designate /ī/ and /j/, and only exceptionally for short /i/. This fact is illustrated by forms like <ynhin> (1530) for /īnhin/ 'in' (directional adverb, compare StG *hinein* with the same components in the reverse order), which appears as a rare variant of <inhin>.

Starting in the second half of the 16th century, <-wyl> is found in the majority of attestations. Some sources use the <-wyl> spelling exclusively, such as Thomas Schoepf in his geographical description of the state of Bern "Inclitae bernatum urbis cum omni ditionis suae agro et provinciis delineatio chorographica" from 1577.

1577 *Zutzwyl*
1626 *Graßwyll*
1659 *Goltzwyll*
1739 *Schattenwyl*
1761 *Ätziwÿl*

One has the distinct impression that <i> is, with increasing frequency, reserved for the short /i/. Indeed, Schoepf offers hundreds of examples with a consistent correspondence <i> – /i/, <y> – /ī/ and only a handful of

exceptions to this rule, including <Yfwyl> /ifwīl/ (today's *Iffwil*), <Kysen> /chise(n)/ (today's *Kiesen*) and <Lynn> /linn/ (*Linn* in Aargau).

In the first half of the 17th century, we begin to see the rising of digraphic spellings. The forerunners were literary, printed texts, one very early example comprising a Bernese place name being Christian Wurstisen's "Baßler Chronick", printed in Basel in 1580: <Attisweil>. Jean Le Preux, who in 1600 became the official printer in Bern (cf. Historisches Lexikon der Schweiz 2002:s.v. *Le Preux*), adopted this principle as he strove to achieve an international style, as is manifested in the work by Rebmann (1606).

1606 *Goldenweil*

The local chancellery and courts meanwhile retained the dialectal form. Continuing the trend of the 16th century, <-wil> loses ground and becomes markedly rare, while <-wyl> becomes the uncontested standard for most of the 17th century. The <-weil> (seldom also <-weyl>) spelling is not regularly found until the late 17th century, but quickly gains importance so that in the 18th century, the digraphic spellings attain almost the same frequency as the traditional ones.

1642 *Wattenweil*
(in an administrative text of more than two book pages, this is the only digraphic spelling, cf. <Wyl>, <Münchenwyler> and <Wileroltigen>)
1677 *Kriechenweil*
1749 *Lotzweil*
1786 *Riedweyl*

Until the rise of the digraphic variants, the spelling of names reliably matches the spelling of common nouns. Thus, if a writer uses the <y> grapheme, he will do so for names as well as for appellatives (which however does not mean that he has to follow a consistent phoneme–grapheme scheme). The following example is extreme insofar as /i/ and /ī/ are invariably spelled as <i> and <y>, respectively.

1644–47 *Ringlisswyl nit wyt von Sigrisswyl*
'Ringlisswyl not far from Sigrisswyl'

Even though the correlation generally continues into the 18th century and beyond, some sources begin to show a new type of variation: the heterography of names and appellatives (cf. Debus 2012:33–34). Common

words increasingly tend to be written according to orthographical norms (which more and more often leaned towards the arising German standard language and thus implied digraphic spelling), while the spelling of personal and place names remains less restricted and generally preserves the dialectal characteristics (on the dissociation of names and common nouns in general cf. e.g. Höfler 1954:28–29; Nübling 2000; Nübling 2017). The principal basis for the separate evolution of proper names is the fact that appellatives are – generally speaking – more widely used and undoubtedly have always constituted the core of orthographic training. Most names, however, are only known to and used by a small group of people. In my view, this clear difference in the communicative range accounts for the greatest part of the marked resistance of names to a new – and in this case foreign – orthography. (Note, however, that in many languages an onymic heterography like in modern German or English does not exist. For example, Italian and Finnish both have a (relatively) phonemic orthography and thus offer little opportunity for heterography at all.) The fact that many names are etymologically obscure supposedly makes it more difficult to know how to write a particular name, especially when the orthographic norm diverges from the spoken language as it most strongly does in a diglossic situation. Yet in the case of a rather simple phoneme–grapheme correspondence as we have here, this should play only a minor role.

That being said, it is no surprise that in the 18th century, we find juxtapositions of all possible combinations of mono- and digraphically spelled names, mostly in the context of digraphic appellatives. (The relevant graphemes for *ī*, *ū* and *ǖ* in the following examples are underlined.)

1716	*aus dem Schwynenbyfang* 'from the Schwynenbyfang'
1717	*Heimersreüti*
1718–22	*Rüti bey Burgdorff* 'Rüti near Burgdorff'
1721	*zu Rüdlen im Gricht Reichenbach* 'in Rüdlen in the district of Reichenbach'
1726	*Frautingen*
1733/34	*Rüti bey Beüren* 'Rüti near Beüren'
1781	*Gsteigeinschlag hinder Rapferwyl* 'Gsteigeinschlag behind Rapferwyl'

Interestingly, in the (unstressed) final position (as in the *Rüti/reüti* examples above), MHG *ī* is consistently represented by a monograph (<i>, <y>). Only as part of the diminutive suffix *-li* (< OHG *-lin*) is it sometimes written as <ei>.

1780 *Wallisberglin*
1782 *Häuslistätt*
1794 *hinter dem weissen Steinhölzlein*
'behind the white Steinhölzlein [»little stone wood«]'

By the beginning of the 19th century, all of our sources have adopted the NHG language standard, not only with respect to spelling, but also to morphology, syntax and vocabulary. This marks an end to the gradual divergence of the spoken and written languages. It is against this backdrop, in combination with the radical political changes of the time, that we see the sudden end of the digraphic <-weil> spelling. Rather astonishingly after many centuries of graphematic diversity, writers, printers and authorities all seem to agree upon the <-wyl> variant, as is illustrated by Durheim's (1838) index of places and Jahn's (1850) historical-topographical work.

1838 *Rippiswyl*, *Ammerzwyl*, *Wylerli*
1850 *Liebewyl*, *Zätziwyl*, *Wyler*

It is important to note that although an overwhelming majority of Durheim's mentions of *-wil* names are spelled with a <y> (216 instances), a few exceptions can be found: e.g. <Heimiswil> (Durheim 1838, Vol. 2:138) or <Schattenweil> (Durheim 1838, Vol. 1:94, Vol. 2:293), in contrast to the adjacent <Schattenwylholz> (Durheim 1838, Vol. 2:483), where he seems to have copied the digraphic spelling from his source and did not harmonise the divergent spellings. In total, we find six examples of <-weil>, and all of them occur as variants of co-existing standard spelling forms (e.g. "*Lotzwyl (Lotzweil)*", Durheim 1838, Vol. 2:208). Other anomalies (cited from the alphabetical list in the second volume) include <Wyhl> (one instance) and <Weiler> (two instances). In comparison, the same volume includes eight instances of <Wyl>, one of <Wiler> and 28 of <Wyler> (<Weil> is not used at all). Especially conspicuous in the case of the two <Weiler> attestations is that Durheim otherwise reserved this spelling for the homonymous (and historically identical) appellative 'small village'. In other words, he makes use of the heterography in order to achieve a disambiguation between names and the common noun.

The fact that common words were generally written digraphically, however, was not without impact on the onymic sphere. In fact, name elements that are evidently (or seemingly) derived from words of the common vocabulary tended to be spelled in the NHG way. For example, in Durheim's list we find 27 examples of names beginning with <Weiß-> ('white') as opposed to only 18 with the <Wyß-> spelling (some names of dubious etymology, such as *Wißlen/Wyßlen* or *Wyßlisau*, have not been counted). The same applies to the name component <Reich-> ('rich') (12 instances) with its variants <Rich-> (five instances) and <Rych-> (five instances).

A characteristic of Durheim's compilation especially interesting for our research is the fact that he frequently offers references for variant spellings; examples include "*Widen s. Wyden*", "*Wyden s. Weiden*", "*Wydacker s. Weidacker u. Widacker*" (all these names derive from *Wyde* 'willow'), and likewise "*Wißbach s. Wyßbach*" (Durheim 1838: Vol. 2:371, 377, 375). These references, which are supposedly based on spellings the author found in his sources, illustrate clearly the defectiveness a mind of the 19th century must have perceived in this wide range of variation.

The situation that names with apparent appellative elements are more likely to be assigned <ei> spelling can be seen in Jahn's book as well and in many cases still at the present day.

1850 *Wyden*, *Wydimatt*, *Rüti*
Rothaus (StG *rot* 'red' + *Haus* 'house'), *Weißenfluh* (StG *weiss* 'white' + *Fluh* 'rock, rockface')

In the second half of the 19th century, concurrent with the increasing efforts for a unified orthography of the common vocabulary, the federal topographical bureau, which was founded in 1838, endeavoured to harmonise the spelling of Swiss place names. However, this proved to be an arduous undertaking (cf. Historisches Lexikon der Schweiz 2002:s.v. *Kartografie*, Egli 1886:359–360). Regarding the *Wil* names, we observe that this process advances rather quickly: the first maps of the "Topographical Atlas" (Eidgenössisches Topographisches Bureau 1870–1949) from 1870 until 1874 almost exclusively include <y> spellings, with <i> spellings occurring very rarely. Within a few years, however, they are consistently spelled with <i>. In most cases, this convention was accepted and is observed also in the present day. In fact, only some *Wiler* names nowadays have preserved the <y> spelling.

1870	*Wilderswyl*, *Wylerfeld*, but *Frieswil*, *Wilboden*
1873	*Wylerdaumen*, *Balkiswyl*, *Reckiwyl*
1874	*Münchenwyler*
1875	*Beitenwyl*, *Littiwil*
1876	*Oberwil*, *Mättiwil*, *Busswil*
2016	*Wattenwil*, *Hermiswil*, *Münchenwiler*, *Wylergut*

It needs to be stressed that the situation is less clear when we look at other names, where we generally observe a continuation of the aforementioned tendencies, namely that appellative elements incline towards digraphic spelling. This of course has to be understood in the context of the Swiss medial diglossia: since the visual appearance of common words written in the NHG manner is familiar to any German-speaking Swiss, it is very easy to transfer spelling characteristics to names containing appellative components. A thorough investigation of this complex matter is beyond the scope of this study, but would certainly be very interesting.

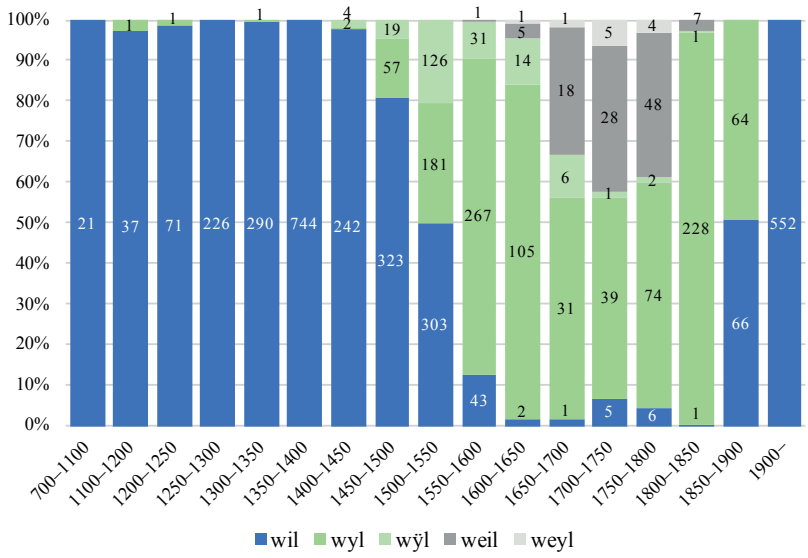

FIGURE 1. *The spelling of place names containing the element* Wil *in the canton of Bern.*

4. *Schweizer* > *Schwyzer*: Some aspects

I now come back to our starting point, and in light of the general development discussed above, I will quickly address the question why Eduard Schwyzer's family chose to change the spelling of their surname.

Several aspects come into consideration:

- Most obviously the change restores an ancient state, which could be interpreted as an expression of veneration of ancient times and the history of the cultural heritage.
- In addition, in an era of rising national identity (cf. Ruoss 2019:60–65), favouring an overtly Swiss form can be seen as a form of expressing the then mainstream ideology.
- Moreover, in this special case we have to take into account the duality <Schweiz> 'Switzerland' – <Schwyz> 'canton and town of Schwyz'. The name of the Swiss federation and that of the canton from which it was originally derived had initially been pronounced and written identically. But in the 18th century, the disambiguation by means of different spelling of the stressed vowel was introduced, one prominent proponent being the historian Johannes von Müller (cf. Egli 1886:358–359; Weibel 2012:4, 402–408). It was consequently adopted by the Act of Mediation, the constitution of the Napoleonic Helvetic Republic from 1803. The distinction is apparently based on the principle of using the more dialectal spelling for the smaller place/state, and the standardised spelling for the entity that is more widely known and thus of more international interest. Concerning the Schwyzer family, who have been residents in the city of Zürich for centuries, tradition has it that their first ancestor to immigrate to Zürich in 1401 was a man named Hans Baumgartner who did indeed come from the canton of Schwyz (cf. Debrunner 1944:3). In view of this, the changing of the name can claim to restore the correct etymology 'originating from Schwyz', as opposed to 'Swiss'.
- A (possibly minor) point of consideration could have been that the name *Schweizer* was far more frequent than *Schwyzer* (cf. Hagmann 1968–1971: Vol. 5:129–131, 135). This would imply a disambiguation between two family names instead of two etymologies.
- Also, it cannot be excluded, that the <y> grapheme, which is rare in StG spelling, was conceived as explicitly indicative of a name (cf. Nübling, Fahlbusch & Heuser 2015:89).

- A last point that could be considered is the question of pronunciation. When the digraphic spelling was first used around 1600, this certainly did not affect people's pronunciation of words or names; rather, the traditional monophthongs were retained, as we can clearly see from the rhymes of Rebmann (1606:194):
  "*Auch Hilterfingen fürbaß meh*
  Vnd Oberhoffen beyd am See.
  Beyde fruchtbar und fast Weinreich
  Verstendigs Volck lebt burgerlich."
- Today, Standard German as pronounced in Switzerland admittedly features some regional peculiarities, but NHG <ei> is always rendered as a diphthong. Exactly when and how this changed, we don't know. It can be speculated, however, that it may have happened concomitantly with the rise of public schools.[3] In this context, the shift from the digraphic to the monographic spelling in the late 18th century could then be a sign that names being orderly pronounced with a monophthong needed to be spelled accordingly. Striving to ensure the preservation of the proper pronunciation of the name could thus have been another reason for the Schwyzer family's spelling change as well. Indeed, we note that today many people named <Schweizer> or <Schneider> pronounce their own name according to the written letters: /ʃweitsər/ and /ʃneidər/, abandoning the traditional dialectal monophthong (cf. Christen 2007).

5. Conclusion

The analysis of Bernese place names with the component *Wil* shows that over the course of time, practices of spelling the vowel *ī* have changed many times. Interestingly, the variant <ei> was only briefly used (ca. 1600–1800), while the old <i> grapheme, which fell into almost complete disuse in the era from 1600 until 1850, resurged in the subsequent decades and completely superseded all other variants.

A broadening of the survey over different name constituents containing vowels that could undergo the NHG diphthongisation (such as *wyss*

3 One rare indirect indication is given by Scherr (1845:17–18), who attests that in the 1840s both mono- and diphthongised pronunciation were permissible in public speeches, although this does not definitely indicate how a given text (using digraphic spelling) would have been read aloud.

'white', cf. p. 186) shows that they all shared roughly the same developments from the beginning of the tradition until 1800, even though constituents recognisable as common words might occur more often with the <ei> spelling in the seventeenth and eighteenth centuries. The homogeneity in the writing of *Wil* names, which has grown since 1800, is not reflected in all names containing *ī*. Rather, the diversification seems to have increased on the whole (cf. Landolt 2016, who also gives a review of some of the crucial discussions between linguists and cartographers). For example, today's official nomenclature includes the local names *Wyssebach* (Rüschegg), *Weissenbach* (Boltigen) and *Wiissenbach* (Guttannen). The reason behind this pluralism lies in the division of responsibility (cf. Glatthard 1986:199–200; Zinsli et al. 1976–:1/1, 5*–6*): the names of municipalities and other major localities and their spelling were regulated in 1902 by the federal administration (cf. Schweizerische Bundeskanzlei 1902); they generally follow mid 19th century spelling practice and thus tend towards a more standardised form, while the spelling of other toponyms (field names and the like) is determined by the cantons and in some cases is still subject to change, with varying degrees of influence by the respective municipalities and onomastic experts. Even though the spelling of these "minor" names is generally intended to adhere to the spoken, thus dialectal form, the lack of a unified dialectal orthography has allowed for a great variety of opinions on which spelling is the most appropriate.

In recent years, some confusion has even been added. In fact, the Swiss National Map has adopted a new practice whereby a substantial number of names changed their appearance on the map. Whenever the ongoing official cadastral survey with the accompanying approval of a certain spelling has not been definitively completed, the map will show a form of the name as found in older cadastre entries, which are often outdated with regard to spelling. For instance, a field in the municipality of Rümligen was spelled <Ischlag> in 2010, but changed to <Einschlag> on the map of 2016, while for another field by the same name, but situated in the neighbouring municipality of Kaufdorf, where the process of measuring had already been completed, the name <Ischlag> remained unchanged (cf. Figure 2 and Figure 3).

The exact processes and discussions involved in the spelling of names on a regional, local, or even personal level, both in the 19th and 20th centuries, would certainly be an interesting subject for further research, as

would be the conditions for and the development of onymic heterography in different languages.

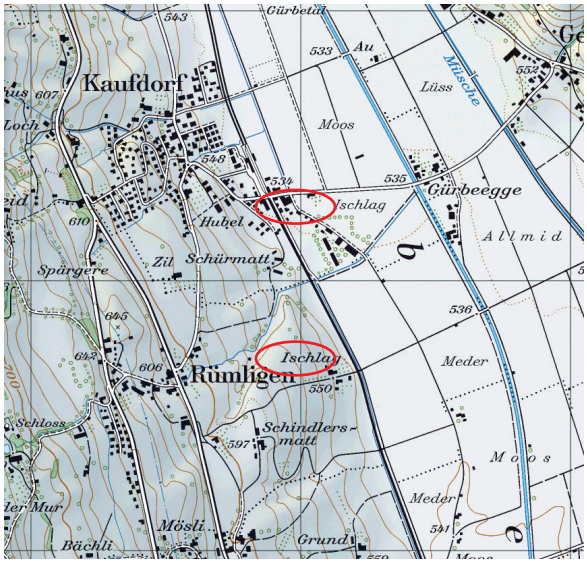

FIGURE 2. *National Map of Switzerland (Bundesamt für Landestopographie 1938–, mapsheet 1187), 2010.*

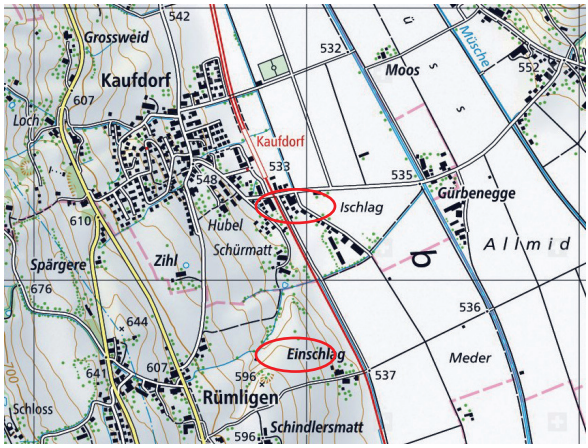

FIGURE 3. *National Map of Switzerland (Bundesamt für Landestopographie 1938–, mapsheet 1187), 2016.*

References

Berchtold, Simone Maria & Martin Hannes Graf 2006. Diphthongierung und Monophthongierung im Südalemannischen? Ein Beitrag der Namenforschung zur Diachronie der Raumstruktur des Alemannischen. In: Klausmann, Hubert (ed.), *Raumstrukturen im Alemannischen. Beiträge der 15. Arbeitstagung zur alemannischen Dialektologie, Schloss Hofen, Lochau (Vorarlberg) vom 19.-21.9.2005*. Graz/Feldkirch: Wolfgang Neugebauer, 195–203.

Bundesamt für Landestopographie (ed.) 1938–. *Landeskarte der Schweiz*. Wabern. <https://map.geo.admin.ch>. Accessed May 2020.

Christen, Helen 2007. Familiennamen: Lokale Identitätsmarker oder besondere Wörter? *Beiträge zur Namenforschung* 42, 419–439.

Debrunner, Albert 1944. † Eduard Schwyzer. *Museum Helveticum* 1, 3–12.

Debus, Friedhelm 2012. *Namenkunde und Namengeschichte: Eine Einführung*. (Grundlagen der Germanistik 51). Berlin: Erich Schmidt.

Durheim, Carl Jakob 1838. *Die Ortschaften des eidgenössischen Freistaates Bern: Verzeichniss der Städte, Flecken, Pfarr- und andern Dörfer, Weiler, einzelnen Höfe und Häuser des Kantons*. Bern: Haller'sche Buchdruckerei.

Egli, Johann Jakob 1886. *Geschichte der geographischen Namenkunde: Mit Probe einer toponomastischen Carte*. Leipzig: Brandstetter.

Eidgenössisches Topographisches Bureau (ed.) 1870–1949. *Topographischer Atlas der Schweiz im Massstabe der Originalaufnahmen 1:25000 und 1:50000 (Siegfried-Atlas)*. Bern. <https://map.geo.admin.ch>. Accessed May 2020.

Ferguson, Charles A. 1959. Diglossia. *Word* 15:2, 325–340.

Glatthard, Peter 1986. Zur amtlichen geographischen Nomenklatur in der Schweiz. In: Kühebacher, Egon (ed.), *Amtlicher Gebrauch des geographischen Namengutes: Beiträge der Toponomatiktagung in Bozen (29.9.-3.10.1985)*. Bozen: Südtiroler Kulturinstitut, Landesverband für Heimatpflege in Südtirol, 191–208.

Haas, Walter 1981. *Das Wörterbuch der schweizerdeutschen Sprache. Versuch über eine nationale Institution*. Frauenfeld: Huber.

Hagmann, Ulrich Friedrich (ed.) 1968–1971. *Familiennamenbuch der Schweiz. Répertoire des noms de famille suisses. Repertorio dei nomi di famiglia svizzeri*. 2nd edition. Zürich: Polygraphischer Verlag.

Historisches Lexikon der Schweiz 2002. *Historisches Lexikon der Schweiz (HLS)*. Basel: Schwabe. <https://hls-dhs-dss.ch>. Accessed May 2020.

Höfler, Otto 1954. Über die Grenzen semasiologischer Personennamenforschung. In: *Festschrift für Dieter Kralik*. Horn: Ferdinand Berger, 26–53.

Jahn, Albert 1850. *Der Kanton Bern, deutschen Theils, antiquarisch-topographisch beschrieben, mit Aufzählung der helvetischen und römischen Alterthümer und mit Bezugnahme auf das älteste Ritter- und Kirchenwesen, auf die urkundlichen Ortsnamen und die Volkssagen: ein Handbuch für Freunde der vaterländischen Vorzeit*. Bern/Zürich: Stämpflische Verlagshandlung/Friedrich Schulthess.

König, Werner 2015. *dtv-Atlas Deutsche Sprache*. 18th edition. (Dtv-Atlas 3025.) München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Landolt, Christoph 2016. Fast so vielfältig wie die Flurnamen: Die Schreibweise auf den Landeskarten. *Sprachspiegel* 72:5, 139–146.

Lewis, Charlton T. & Charles Short 1879. *A Latin dictionary*. Oxford: Clarendon Press.

Löffler, Heinrich 1968. *Die Weilerorte in Oberschwaben: eine namenkundliche Untersuchung* (Veröffentlichungen der Kommission für Geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg. Reihe B, Forschungen 42). Stuttgart: Kohlhammer.

Niermeyer, Jan Frederik, Co Van De Kieft & J. W. J. Burgers 2002. *Mediae latinitatis lexicon minus*. 2nd edition. Leiden: E.J. Brill.

Nübling, Damaris 2000. Auf der Suche nach dem idealen Eigennamen. *Beiträge zur Namenforschung* 35, 275–302.

Nübling, Damaris 2017. The growing distance between proper names and common nouns in German: On the way to onymic schema constancy. *Folia Linguistica* 51:2, 341–367.

Nübling, Damaris, Fabian Fahlbusch & Rita Heuser 2015. *Namen. Eine Einführung in die Onomastik*. 2nd edition. Tübingen: Narr.

Oberholzer, Susanne 2018. *Zwischen Standarddeutsch und Dialekt: Untersuchung zu Sprachgebrauch und Spracheinstellungen von Pfarrpersonen in der Deutschschweiz* (Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik. Beihefte 173.) Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Paul, Hermann 2007. *Mittelhochdeutsche Grammatik*. 25th edition. (Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte.) Tübingen: Niemeyer.

Pitz, Martina 1997. *Siedlungsnamen auf -villare (-weiler, -villers) zwischen Mosel, Hunsrück und Vogesen. Untersuchungen zu einem germanisch-romanischen Mischtypus der jüngeren Merowinger- und der Karolingerzeit*. Saarbrücken: SDV, Saarbrücker Druckerei und Verlag.

Rebmann, Hans Rudolph 1606. *Ein neuw lustig, ernsthafft, poetisch Gastmal und Gespräch zweyer Bergen*. Bern: Jean Le Preux.

Ruoss, Emanuel 2019. *Schweizerdeutsch und Sprachbewusstsein. Zur Konsolidierung der Deutschschweizer Diglossie im 19. Jahrhundert*. Berlin/Boston: De Gruyter.

Scherr, Ignaz Thomas 1845. *Der schweizerische Volksredner. Enthaltend: Anleitung zur Abfassung und zum Vortrage öffentlicher Reden*. Zürich: Friedrich Schultheß.

Schweizerische Bundeskanzlei 1902. *Schweizerisches Bundesblatt* 1902 IV, 273.

Schwyzer, Hans-Rudolf 1951. *Eduard Schwyzer 1874–1943*. (Neujahrsblatt auf das Jahr 1951). Zürich: Beer.

Siebenhaar, Beat & Alfred Wyler 1997. *Dialekt und Hochsprache in der deutschsprachigen Schweiz*. 5th edition. Zürich: Pro Helvetia.

Weibel, Viktor 2012. *Schwyzer Namenbuch: Die Orts- und Flurnamen des Kantons Schwyz*. Schwyz: Druckerei Triner.

Werlen, Iwar 2004. Zur Sprachsituation der Schweiz mit besonderer Berücksichtigung der Diglossie in der Deutschschweiz. *Bulletin VALS-ASLA* 79, 1–30.

Zinsli, Paul, Rudolf J. Ramseyer, Peter Glatthard, Thomas Franz Schneide, Erich Blatter, Roland Hofer & Luzius Thöny (eds.) 1976–. *Ortsnamenbuch des Kantons Bern [Alter Kantonsteil], 1. Teil: Dokumentation und Deutung*. Bern/Basel/Tübingen: Francke.

Vikingatida personnamn i Medelpad

Magnus Källström

Except for in place names, the earliest attested personal names in Medelpad are found in runic inscriptions. This article presents different problems and challenges in this material in the light of an ongoing work with a corpus edition of the runic inscriptions from this province in the series *Sveriges runinskrifter*. Previous research on these inscriptions was mainly based on a small booklet published by Algot Hellbom in 1979, but the inscriptions quoted in this publication are not the result of fieldwork, but compilations from different sources of varying age.

Despite the limited size of this corpus – it consists of 19 inscriptions and about 40 names – it presents many challenges to the researcher. 14 of the names recorded in these inscriptions were supposed to be lost and in some cases, it is impossible to determine the exact reading since the earlier accounts differ. In other cases, previously suggested interpretations can be rejected due to residues of runes still visible on the stone. Several of the problematic names, which are still preserved consist of incomplete or damaged rune sequences, and there are instances where previous readings have turned out to be incorrect. The present material includes also examples of versatile runic sequences as **tulhᛅ**(**ʀ**) (M 8) and **buri** (M 1) which can be interpreted in numerous ways.

Finally, it is stressed that several of the personal names in the runic inscriptions from Medelpad are not attested elsewhere in the runic corpus, which is an indication of the distinctive character of the Viking-Age name tradition in this part of Sweden.

KEYWORDS: Medelpad, naming custom, personal names, runic inscriptions, Viking Age

1. Inledning

Det äldsta skiktet av personnamn som vi kan komma åt i Medelpad har bevarats i ortnamnen, framför allt i namnen på *-sta*, men i viss utsträckning även i namn på *-by*, *-böle* och *-säter* (se t.ex. Flemström 1959:101 ff.). Även om dessa ortnamnstyper går att tidfästa på ett ungefär är flera av dem produktiva under så lång tid att man sällan kan datera det enskilda personnamnsbelägget. De medelpadska runstenarna ger däremot något av en ögonblicksbild av namnskicket i detta område i vikingatidens slutskede. Sammanlagt känner vi i dag 19 runstenar från detta landskap, varav 14

fortfarande är bevarade.[1] Samtliga kan utifrån ornamentiken dateras till 1000-talet och företrädesvis dess första hälft.[2] Enligt den femte, reviderade utgåvan från 2007 av Lena Petersons *Nordiskt runnamnslexikon* (NRL) finns i dessa inskrifter sammanlagt 43 namnbelägg. Eftersom vissa namn förekommer mer än en gång är dock antalet enskilda namn lägre. Andelen mer eller mindre säkert tolkade namn uppgår till 28, varav 26 utgörs av mansnamn och 2 av kvinnonamn. Till detta kommer 4 namnbelägg, där frågan om det handlar om ett mans- eller kvinnonamn lämnas öppen, främst beroende på divergerande läsningar. Ytterligare 5 namnbelägg som alla bör avse män återfinns i avdelningen »Otolkade belägg«. Enligt NRL finns alltså i den medelpadska runkorpusen sammanlagt 37 enskilda namn från en förhållandevis kort tidsperiod.

Trots att Medelpads runinskrifter har studerats sedan år 1600, då Johannes Bureus reste genom landskapet, existerar ännu ingen officiell utgåva av dessa i korpusverket *Sveriges runinskrifter*. I stället bygger kunskapen om dessa inskrifter till stora delar på den lilla boken *Medelpads runstenar* (1979), som utgavs av den mångfrestande lokalforskaren Algot Hellbom. Hans arbete har många förtjänster, men lider av en påtaglig brist, nämligen att inskrifterna sällan (eller aldrig?) har lästs direkt från stenarna, utan har skapats med filologisk metod utifrån flera olika källor från skilda tider. I avsaknad av någon officiell korpusutgåva är det dessa läsningar som har använts i Samnordisk runtextdatabas, vilken i sin tur är källan för NRL. Hellbom förberedde också en andra utgåva av sin bok, men den blev aldrig tryckt och existerar bara i några få exemplar (Hellbom 1994). I detta arbete har han efter kontakter med bl.a. Henrik Williams, Uppsala, ändrat åsikt beträffande några av sina tidigare läsningar och tolkningar.

Den officiella utgåvan av Medelpads runinskrifter måste givetvis innehålla pålitliga läsningar och de sannolikaste tolkningarna av inskrifterna. Eftersom en stor del av runtexterna utgörs av just personnamn kommer

1 De nu försvunna runstensfragment från Sköns kyrka som Hellbom (1979) har upptagit som delar av en och samma runsten (M 17) representerar av allt att döma minst två olika stenar.

2 Dateringen utgår från den stildatering för runstenar som har utarbetats av Anne-Sofie Gräslund. Av de stenar som har zoomorf ornamentik i Medelpad dominerar stilgrupperna Pr 1, Pr 2 samt Fp, som alla antas ha tillkommit före mitten av 1000-talet. Undantaget utgörs av den försvunna M 9†, som har stilbestämts som Pr 3 och som i så fall härrör från perioden ca 1045–1075 (Beträffande typologin och dateringarna av de olika stilgrupperna, se t.ex. Gräslund 2006).

dessa att få en ganska central roll i utgåvan. De problem som rör namnbeläggen kan delas in i ett antal grupper, som alla innebär olika typer av utmaningar.

2. Försvunna belägg

Inte mindre än 14 av de medelpadska namn som finns upptagna i NRL är där markerade som försvunna. Av dessa förekommer hälften i inskrifter som i dag är helt förlorade. Till dessa hör den namnrika M 9, som på 1600-talet fanns på Selångers kyrkogård (figur 1).

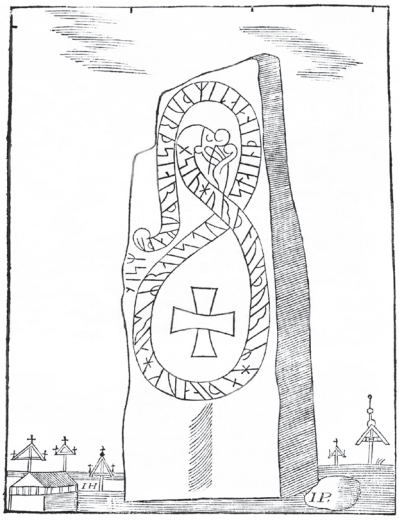

FIGUR 1. *Johan Peringskiölds träsnitt från 1687 av den numera försvunna runstenen på Selångers kyrkogård. Efter E. J. Biörners Prodromus tractatuum de geographia Scandinaviæ veteri … (1726). Foto Uppsala universitetsbibliotek/Alvin.*

Hellbom (1979:35) återger denna inskrift på följande sätt:

siuhurþ auk þurir haþin auk harsr raistu stain þinabtir þurþsiarþu faþur sin

»Sigurd och Tore, Heden och Härser reste denna sten efter T fader sin.«

Denna återgivning ligger i huvudsak till grund för den redaktion som återfinns i Samnordisk runtextdatabas:

> [**siuhurþ auk þurir haþin auk harsr raistu stain þina**| |**abtir þurþ siarþu faþur sin**]
>
> *Sigurðr ok Þorir, Heðinn ok Hærsir ræistu stæin þenna æftir Þorð Siarðu(?), faður sinn.*

Inskriften innehåller inte mindre än sex namn, varav ett är ett binamn. Tolkningen kan vid första anblicken verka ganska okomplicerad med undantag för det antagna binamnet, men en närmare granskning visar att det här finns flera svårigheter. Några av dessa ligger redan på läsningsnivå. Det finns nämligen bara två av varandra oberoende läsningar av denna inskrift: Johannes Bureus' från hans norrländska resa 1600–1601 och Johan Peringskiölds från 1687, och dessa två divergerar på några punkter. Det inledande namnet läser exempelvis Bureus som **siuhurþ** med en **r**-runa i stället för **r**, medan Peringskiöld har **siuhurþ**. Förmodligen är den senare läsningen den rätta, eftersom man inte förväntar sig en **r**-runa i denna position i namnet. Samtidigt är det känt att **r** i vissa mellansvenska runinskrifter kan uppträda som tecken för vokal och då framför allt för /i/ (se Larsson 2002:138 ff.). Om detta är fallet på M 9 kan det här i stället handla om en skrivning för namnet *Sigviðr*. En sådan uppfattning skulle även kunna lösa ett annat krux i inskriften, nämligen den lite oväntade skrivningen **harsr** för ett *ia*-stamsböjt *Hærsir*. Om **r** i detta fall står för /i/ kan namnet i stället uppfattas som *Hærsi* med *an*-stamsböjning och man slipper då problemet med en utelämnad **i**-runa i namnet. I fornvästnordiskan böjs appellativet *hersir* som *ia*-stam, men enligt Lars Hellberg (1978:69) visar sammansättningen *hersborinn* i Eddadikten Hyndluljóð att det ursprungligen har varit en *an*-stam och en sådan anser han även föreligga i förleden (fsv.) *Hærsa-* i det i Uppland fyra gånger uppträdande ortnamnet *Hersby*.

Vad som talar emot en sådan uppfattning av namnen **siuhurþ** och **harsr** är att vi i de norrländska runinskrifterna inte har ett enda exempel på att **r**-runan skulle ha använts för vokal. Det verkar därför bättre att hålla fast vid de tidigare tolkningarna. Vad beträffar *ia*-stamböjningen kan det nämnas att ett fsv. *Hærsir* faktiskt finns belagt en gång under medeltiden och att detta enda belägg härrör just från Medelpad (abl. *Hærsero* 29/7 1337, se SMP 3 sp. 547).

En annan svårighet rör runföljden **haþin**, som har tolkats som mansnamnet *Heðinn*. Här sammanfaller Bureus' och Peringskiölds läsningar och det handlar i stället om man ska räkna med ett personnamn eller ett binamn till det föregående namnet *Þōriʀ*. Eftersom det inte finns någon konjunktion *ok* 'och' mellan namnen står båda möjligheterna öppna. Redan Bureus (i F a 10:2 fol. 101v) översatte de två runföljderna med »Thore Hedhen« och samma uppfattning möter även senare, exempelvis hos Stefan Jacobsson (2004 Appendix:XII), som har normaliseringen *Þōriʀ hæiðinn*. Att **haþin** skulle svara mot ett binamn *Hæiðinn* verkar dock mindre troligt, eftersom diftongen /æi/ annars återges med digrafen **ai** i inskriften (**raistu** *ræistu*, **stain** *stæin*). Däremot skulle man utan större problem kunna tänka sig ett *Hæðinn* motsvarande adj. fvn. *hæðinn* 'som gjerne vil håne, spottelysten' (Norrøn ordbok:311). En sådan tolkning kan stödjas av att **a**-runan i de norrländska runinskrifterna i huvudsak används som tecken för /æ/ och nästan aldrig för /e/ (Källström 2020:138 f.). Detta bruk talar egentligen också emot att det skulle röra sig om personnamnet *Heðinn*, eftersom detta annars så gott som genomgående skrivs med **i** eller **e** (se Peterson 1998:7 ff.). Endast en ytterligare skrivning med **a** i denna namnled är känd från runmaterialet (**haþintis** *Heðindīs* U 1151), men i denna inskrift är det mycket tydligt att **a**-runan används både för /æ/ och /e/ (**la**- *lē*[*t*], **þana** *þenna*, **aftir** *æftiʀ*, **akla** *Ængla*/*Ægla*) och den säger alltså inget om kvaliteten hos vokalen i namnet.

Slutligen har vi det binamn som verkar vara knutet till den man som stenen har tillägnats. Peringskiöld har läst detta binamn som **siarþu**, vilket har tolkats på flera olika sätt, men ofta med antagande av någon form av felristning eller felläsning (t.ex. Rafn 1856:174, Otterbjörk 1974:118). Den ende som har hållit sig till den faktiska läsningen är Stefan Jacobsson (2004:131), som antar att namnet svarar mot infinitivformen av verbet (fvn.) *serða* 'ha lekamelig omgang med ein (helst om sodomitteri)' (Norrøn ordbok:525). Även om det är lite påfallande att finna ett binamn med en sådan betydelse på en minnessten, är denna tolkning utan tvivel den hittills bästa. Det hela kompliceras dock av att Bureus inte har läst denna runföljd på samma sätt som Peringskiöld utan snarast som **siarka**.

I den kommande utgåvan av Medelpads runinskrifter kommer jag beträffande denna inskrift att följa Peringskiölds läsning. Ett starkt argument för att denna ska sättas i första rummet är att Peringskiöld bör ha

haft tillgång till Bureus' läsningar när han besökte Medelpad och kunnat pröva dessa mot vad som fanns ristat på stenarna.

Förutom de sju beläggen från försvunna stenar finns sex belägg från ännu existerande runstenar som bygger på äldre undersökningar på grund av senare skador eller på att stenen har betraktats som oläslig. Ett exempel på det senare är runstenen M 14 vid Byn i Sättna socken (figur 2), som Hellbom (1979:47) återger på följande sätt:

sikuʀþ suain auk h[a]rþuʀ ritu stai(n) þina aftiʀ ihul foþur sin

»Sigurd, Sven och Hård reste denna sten efter Igul, fader sin.«

FIGUR 2. *Olof Rhens teckning från 1763 av runstenen vid Byn i Sättna socken (M 14). Efter handskriften F e 23 i Kungliga biblioteket. Foto ATA.*

Denna redaktion återgår i huvudsak på N. R. Brocmans undersökning år 1763. I dag är stora delar av texten bortvittrad, men det är tydligt att stenen redan på 1700-talet var svårläst. Det första namnet återger Brocman i sin reseberättelse som **sikuʀþ**, medan O. Rhens vid samma tillfälle

utförda teckning i stället visar runorna **sak-ʀþ**. E. J. Biörner som hade avbildat stenen redan 1724, har på denna plats det föga förtroendeingivande **sikmunþu**, medan N. J. Ekdahl på sin teckning från 1829 återger fem valhänt ritade tecken, där den första runan är **s** och den sista troligen **m**. Visserligen finns en del ristningsspår på denna del av stenen, men utsikterna för att namnet ska gå att läsa i sin helhet är inte särskilt stora. Det andra namnet **suain** finns däremot fortfarande kvar. Det tredje namnet har Brocman återgivet som **hrþuʀ**, där den oväntade ändelsen **uʀ** både leder tankarna till nyisländska och de arkaiserande skrivningar som man kan finna i lärda runtexter från efterreformatorisk tid. Av detta namn kan man idag se den inledande **h**-runan, som följs av antingen **u** eller **r**. Därefter finns plats för en försvunnen runa, varefter följer en **þ**-runa. Även om det inte går att rekonstruera denna runföljd så är det rätt säkert att det inte kan ha rört sig om namnet *Harðr*.

Till skillnad mot **sikuʀþ** och **hrþuʀ** har det sista namnet som Brocman har läst på stenen – **ihul** (ack.) – en skrivning som ser mycket förtroendeingivande ut. Detta beror inte minst på **h**-runan för det frikativa *g*-ljudet, vilket är ett känt ortografiskt drag i Medelpad. I den nuvarande uppmålningen av stenen finns inga runor markerade i detta parti, men av den granskning som gjordes i samband med det 32:a internationella fältrunologmötet i maj 2019 framgick att det mesta av namnet fortfarande går att urskilja. Vid en kompletterande undersökning den 27 maj samma år stannade jag vid en läsning **i-ul**. Den oläsliga runan kan endast anas i det vittrade partiet, men den kan mycket väl ha varit **h**, som flera tidigare undersökare har läst. Den avslutande **l**-runan ser på Rhens teckning (figur 2) närmast ut att stå upp och ned i runslingan, men är egentligen bara bakåtlutad. Av de fyra namnen på runstenen från Byn i Sättna är det alltså bara två – *Svæinn* och *Īgull* – som vi efter denna granskning kan vara helt säkra på.

3. Defekta belägg

Ett antal namnbelägg är svårtolkade på grund av att de i dag är defekta. Några sådana exempel möter på runstenen vid Selångers kyrkoruin (M 10), som jag nyligen har behandlat i ett annat sammanhang (Källström 2017). Enligt Hellbom (1979:38) förekommer på denna sten tre mansnamn, nämligen **uniʀ** *Uniʀ*, **ka**(**r**)(**l**) *Karl* och (**a**)**ni** *Āni*. Runföljden **uniʀ** som inleder inskriften, är dock troligen defekt i början. Av allt att döma handlar det inte om något namn, utan om resterna av ordet *syniʀ* 'söner',

vilket också tidigare har övervägts (se Hellbom 1994:41). De två övriga namnen är i dag inkompletta och måste båda suppleras efter en äldre källa. Det första ska nog i första hand läsas **ka**[**ṛl**] och tolkas just som namnet *Karl*, men namnet har i ett tidigt skede också uppfattats som **kali**, vilket även öppnar för alternativ som *Kali*, *Kalli* och *Galli*. Något (**a**)**ni** har däremot aldrig setts på denna sten. Får man tro den äldre uppteckningen har det här står [**ại**]**ni**, vilket närmast skulle kunna tolkas som ett inte tidigare säkert belagt namn *Æini* »Ene«, men där skadorna på stenen även verkar ge utrymme för exempelvis namnet *Agni* »Agne«.

På runstenen M 4 från Attmarby i Attmars socken har Marit Åhlén (2006) tolkat en del av inskriften som en del av en nekrolog … *fōr austr meðr Ingvari*(?) »(han) for österut med Ingvar(?)«. Detta namnbelägg saknas i NRL, förmodligen för att det har uppfattats som alltför osäkert. Av den aktuella runföljden återstår visserligen endast **i-…ri**, men både lakunens form och en teckning av N. J. Ekdahl från 1829 (återgiven i Hellbom 1979:23) ger gott stöd för att det ursprungligen kan ha stått **i**[**kua**]**ri** eller kanske **i**[**nkua**]**ri** på denna plats. Jag är därför benägen att räkna med namnbelägg, men kommer nog att låta frågetecknet stå kvar. Ett skäl är att inskriften saknar ordskillnad och att den 17–18 runor långa runföljd som följer direkt efter det antagna namnet ännu är helt otolkad, vilket givetvis bidrar till osäkerheten om huruvida den föreslagna suppleringen är riktig.

4. Fellästa namn

En hel del namn visar sig vid närmare undersökning vara felaktigt lästa. Detta kan exempelvis bero på tvetydiga runformer. Det märkliga **aunhar** på Skölestenen (M 8), vilket Hellbom (1979:32) översatte med ett annars okänt »*Ögnar«, har i NRL (s. 297) placerats under »Otolkade belägg«. Runföljden bör enligt min mening i stället uppfattas som **tulha** eller **tulhar** om **r**-runan i det följande ordet **riti** hör ihop med namnet och ska läsas två gånger (se Källström 2010:15 ff.). Även denna runföljd är ganska mångtydig, men den mest närliggande tolkningen är att anta ett namn *Dolga* eller *Dolgarr*. Vilket alternativ som ska sättas i första rummet går egentligen inte att avgöra, eftersom inskriften inte har någon som helst ordskillnad och dubbelläsning av runor förekommer på flera av Medelpads runstenar. Dessutom är inget av de föreslagna namnen tidigare belagt i någon annan källa, vilket givetvis bidrar till osäkerheten (jfr också nedan).

På Bergastenen (M 3) i Njurunda socken finns inte mindre än fyra personnamn och inskriften har hos Hellbom (1979:3) denna form:

> **(ɑ)lrþuþr ɑk sihr(ɑ)ifritu stin þinɑbtiʀ kiskik fɑþur sin ɑk ɑbtiʀ tisi m(oþ)ur sinɑ**
>
> »Altrud och Sigrev reste denna sten efter *Gisking, fader sin, och efter Dis, moder sin.«

De två första namnen ska vi i detta sammanhang lämna därhän och koncentrera oss på de två senare, som på stenen är uppmålade precis som de har återgivits av Hellbom: **kiskik** och **tisi**. Så läste också Peringskiöld när han avbildade stenen sommaren 1687. Mikael Åkerlund (2007) har däremot hävdat att dessa runföljder i stället ska läsas **miskik** och **tisui**, vilket han vill tolka som två tidigare okända namn: ett mansnamn *Mjoskägg* och ett kvinnonamn *Disvi*.[3] En närmare granskning av ristningen visar att man absolut måste läsa som Åkerlund har gjort och det råder ingen tvekan om att hans tolkning av kvinnonamnet är den rätta, även om just denna sammansättning inte tidigare är belagd. I mansnamnet räknar han med att de inledande runorna **mi** svarar mot adj. (fvn.) *mjór*, *mær* 'smal' och att namnet betyder 'smalskägg' eller 'spetsskägg'. Detta förslag är utan tvivel mycket kreativt, men det finns en del omständigheter som gör att jag tvekar att ansluta mig till det.

Att diftongen /iō/ i förleden skulle skrivas med endast **i**-runan verkar exempelvis mindre troligt. Man kan jämföra med ordet *siōr* som ingår i ortnamnet *Färdsjö*, vilket på Malstastenen (Hs 14) skrivs **fiþrasiu**. Alternativet är att anta en sidoform *mær*, som ju har en god parallell i den vanliga namnleden *Sæ-*, men denna variant verkar vara dåligt belagd på svenskt område. När man åker mot Berga i Njurunda passerar man dessutom orten *Mjösund*, som innehåller den förväntade formen av det aktuella adjektivet (Lindberg 1944:262).

Även mot ett antaget **Mæskægg* kan man rikta en invändning av ortografisk natur. Som nämnts skiljer de norrländska runristarna i regel på /e(:)/ och /æ(:)/ genom att använda skrivningar med **i** respektive **ɑ**. Det gäller även Bergastenen som har **ritu** *rēttu*, **þina** *þenna*, men **ɑbtiʀ** *æptiʀ*. Skriv-

3 Åkerlund har också presenterat sina läsningar och tolkningar vid Runråd 82 i Uppsala den 25 april 2007 (*Runsvenska namnstudier i Medelpad och Södermanland*).

ningen **miskik** för det föreslagna **Mæskægg* (ack.) avviker från detta bruk genom att /æ/ här två gånger återges med **i**, även om en sådan beteckning naturligtvis inte är otänkbar.

Samtidigt ska det erkännas att det inte är särskilt lätt att finna en alternativ tolkning av runföljden **miskik**. Tänkbart är dock att det handlar om en avledning på *-ingʀ*, vilket redan Hellbom har laborerat med. Avledningsbasen är däremot svårare att bestämma. En möjlighet är att anknyta till ett namn *Myskia* som förekommer på tre sörmländska runstenar (nom. **muskia** Sö 13, **mes : kia** Sö 173, gen. **musku** Sö 374). Enligt en tilltalande tolkning av Roland Otterbjörk (1983:114) rör det sig om ett kvinnonamn identiskt med sv. dial. *mysk(j)a* 'skymma', där namnet har syftat »på kvinnans hud- eller hårfärg« (ibid.). Han pekar på ett antal ortnamnsparalleller, av vilka ett par råkar vara norrländska: sockennamnet *Myssjö* i Jämtland (skrivet *Myskio* i ett brev från 1362–70) och *Myskje by* i Söderala och Mo socknar i Hälsingland (*Miske* 1542), vilket han vill föra tillbaka på ett ånamn **Myskja*. Namnet på de sörmländska runstenarna har senare även uppfattats som ett mansnamn identiskt med en äldre beteckning för 'fladdermus', som bl.a. föreligger i dialektordet *nattmyska* (Stille 1996). Ordet antas vara en avledning av subst. *musk* m. 'mörker'. [4]

Om det är denna avledningsbas som ingår i Bergastenens **miskik** kan detta svara mot ack. av ett **Myskingʀ*, där skrivningen med **i**-runan kan bero på delabialisering av /y/. Sådana skrivningar är inte ovanliga i runmaterialet (se Lagman 1990:34 ff.) och detta är också ett välkänt drag i de medelpadska dialekterna (se Bogren 1921:2, Envall 1952:144) Övergången [y] till [i] kan i detta fall dessutom kan ha gynnats av *i*-ljudet i den obetonade stavelsen, jfr skrivningar som **kiriþ** för *Gȳrið* (U 77) och **mintil** *Myndil* (U 190, U 800) En sådan utveckling finns även belagd i en del uppländska ortnamn på *-inge* som t.ex. *gritinge* (1540) för *Grytinge* (se sammanställningen hos Envall 1952:143). Betydelsen kan ha varit densamma som i det sörmländska namnet och stöds av att en avledning på *-ing* också är känd genom det västgötska *myskjing* f. 'skymning' (Rietz:458b). En

4 Möjligen återger också runföljden **mesku** på U 1039 ett *Myskia*, där det i så fall uppträder som ett manligt binamn (se Williams 2010:103 ff.), men denna skrivning tillåter också andra tolkningar (se t.ex. Källström 2012:75 not 15).

annan möjlighet är att anta en inbyggarbeteckning till något ortnamn på *Mysk-* eller *Musk-*.[5]

Namnbeläggen **miskik** och **tisui** är inte de enda bevarade runbelägg i Medelpad där de tidigare hävdade läsningarna måste revideras. Det gäller ytterligare några namnbelägg som nom. (**a**)(**n**)**ut** *Anundr* och ack. **hakun** *Hākon* på Målstastenen (M 6) samt nom. **bia**(**r**)(**n**) *Biǫrn* på en av runstenarna vid Sköns kyrka (M 16). Beträffande det första namnet har Hellbom (1994:30) senare ändrat läsningen till **outr** och tolkar i stället namnet som runsv. *Øyndr* »Önd«. Namnet från Sköns kyrka är i dag målat som **biari** på stenen och jag har själv tidigare velat identifiera det med fvn. *Bjari* (Källström 2007:415). Närmare undersökningar har dock visat att ingen av de tidigare läsningarna av dessa namn är riktig och samtliga tolkningar måste därmed falla. Det behövs dock ytterligare undersökningar för att fastställa läsningarna mer i detalj och jag väljer därför att i detta sammanhang stanna vid detta konstaterande.

5. Mångtydiga runföljder

Något måste också sägas om mångtydiga runföljder. I de medelpadska runinskrifterna förekommer inte stungna runor, vilket gör att det teoretiska ljudunderlaget för tolkningen av en viss runföljd kan bli mycket stort. Det gäller exempelvis det ovan nämnda **tulha**(**r**) på M 8, trots att det i stort sett bara handlar om de två första tecknen i runföljden. För den inledande runan finns endast alternativen /t/ eller /d/, men den följande **u**-runan kan teoretiskt stå för en rad olika vokalljud: /u(:)/, /o(:)/, /y(:)/, /ø(:)/ samt diftongerna /au/ och /øy/. Om man räknar med att **h**-runan på grund av sin ställning efter **l** återger den frikativa varianten av /g/, dvs. [ɣ], får man med den möjliga dubbelläsningen av **r**-runan i slutet inte mindre än 40 olika kombinationer att laborera med. Om det går en stavelsegräns mellan **l** och **h** bör dock även /h/ övervägas som ljudvärde för den senare runan och antalet möjliga kombinationer stiger då till 80! Det säger sig självt att det kan vara svårt att täcka alla tänkbara tolkningsalternativ och dessutom försöka avgöra vilket som ska sättas i första rummet. Närmast till hands ligger väl att föredra tolkningar med namnleder som vi vet före-

5 Tolkningen *Myskingʀ* av runföljden **miskik** på Bergastenen har senare oberoende av mig även föreslagits av Patrik Larsson i ett föredrag på Norra Berget i Sundsvall den 23 maj 2019 i samband med det 32:a internationella fältrunologmötet.

kommer inom namnbildningen. Detta skulle här tala för ett **Dolgarr*, eftersom både *Dolg-* och *-arr* är kända från vikingatidens onomastikon. En sådan tolkningsmetodik tar dock inte hänsyn till att det skulle handla om ett ursprungligt binamn, där ju faktiskt hela lexikonet står till förfogande. Dessutom finns det goda skäl att misstänka att många runföljder som inte direkt kan identifieras med kända namn är just ursprungliga binamnsbildningar. I fallet med Skölestenens personnamn skulle detta i stället tala för alternativet *Dolga*. Jag vill inte påstå att jag har någon lösning på detta dilemma.

Till sist bör några ord ägnas ett namnbelägg, där läsningen är fastslagen sedan länge, men som ändå har lämnats otolkat i NRL. Jag avser **buri** (ack.) på Nolbystenen (M 1). Namnet tilldrog sig givetvis en särskild uppmärksamhet från Johannes Bureus på hans norrländska resa, eftersom han här trodde sig ha funnit namnet på en förfader. Tolkningen »Bure« dyker än i dag upp i olika sammanhang, men i verkligheten är denna runföljd minst sagt mångtydig. Av formen kan vi sluta oss till att det måste handla om en *ia*-stam och att det bör ha skrivits ***burir** i nominativ. Som jag har visat i ett annat sammanhang (Källström 2018) kan detta enligt de vanliga reglerna för runortografin motsvara inte mindre än 40 olika ljudkombinationer, även om vissa av olika skäl kan betecknas som mindre sannolika. Vilken tolkning som ska sättas i första rummet är alltså en mycket svår fråga, men i artikeln argumenterar jag för en namnform *Bȳri*ʀ. Denna tolkning föreslogs egentligen redan av Otto v. Friesen (1934:50) med hänvisning till att ett sådant namn tycks ingå i några mellansvenska ortnamn som *Byrsta* och *Börsta*(*d*). Som stöd för detta förslag kunde jag även dra fram (nom.) **birir** på en sörmländsk runsten (Sö 331), som tidigare har uppfattats som ett felristat *Birgi*ʀ, men som mycket väl kan återge en skrivning av det här aktuella namnet.

6. Slutord

Som har framgått ovan bjuder Medelpads runonomastikon på åtskilliga utmaningar på flera olika nivåer. Förhoppningen med det nu pågående arbetet är givetvis att de flesta av de frågetecken som ännu kvarstår ska kunna rätas ut. I centrum står dock att i första hand presentera så säkra läsningar av inskrifterna som möjligt och att göra dessa läsningar direkt på stenarna. Jag hoppas dessutom att vi ska kunna utnyttja 3D-skanning som ett komplement för svårare partier. Det finns alltså goda förhoppningar

om att en del av de namn som med utgångspunkt i Hellboms arbeten har betraktats som förstörda och oläsliga faktiskt ska gå att bestämma. Hur många av namnen som kommer att ges övertygande tolkningar återstår däremot att se.

Namnmaterialet på Medelpads runstenar är som vi har sett ganska varierat och inslaget av ovanliga namnformer påfallande stort. Ett snabbt överslag visar att av de 34 namn som med större eller mindre säkerhet kan tolkas är det inte mindre än 10 som faktiskt är helt unika i det svenska runmaterialet från vikingatiden. Detta är nästan en tredjedel av de runristade namn som vi känner till från detta landskap och ett tydligt tecken på områdets särart när det gäller namnskicket. Varför så många ovanliga eller unika namn dyker upp just på runstenarna i Medelpad är inte lätt att säga, men förhållandena är liknande i Hälsingland. Lena Peterson (2012:74) har exempelvis beskrivit personnamnen på den namnrika Malstastenen i Rogsta socken (Hs 14) som »en brokig samling, både vad gäller bildningstyp och vanlighet«. Vid sidan av konventionella ditematiska namn som *Hrōðmundr* och *Þōrmundr* förekommer här unika nybildningar som *Brīsi* och *Bergl̨of*. Ett av namnen – *Lini* – är bara känt från hälsingska runinskrifter, medan andra som *Gylfi*(ʀ) och *Grōa* pekar mot västnordiskt område. Kanske har detta säregna sätt att skapa namn något att göra med att de aktuella landskapen har befunnit sig brytpunkten mellan två kulturella influensvägar, den ena från Mälardalen och den andra från Norge, samtidigt som det också kan ha funnits en vilja att skapa något helt eget.[6]

6 Korrekturnot: Efter den 3D-skanning av alla Medelpads runstenar som genomfördes den 22–24 september 2020 vet vi nu lite mer om en del av de namnbelägg som diskuteras i denna artikel. Det antagna *Sigurðr* på M 14 vid Byn i Sättna kan utan diskussion utgå, eftersom runorna i den aktuella delen av slingan ska läsas i motsatt riktning och utgör en del av inskriftens slut. Samtidigt har tidigare okända runor som kan återge delar av ett personnamn upptäckts på stenens mittyta. Dessa sågs av Ekdahl redan 1829, men genom att hans teckning är så valhänt utförd har de hittills varit förbisedda. Det inledande namnet på M 16 vid Sköns kyrka – tidigare uppfattat som **biarn** eller **biari** – har nu kunnat läsas som **bai** och bör återge det sällsynta mansnamnet *Pāi*. Det är dock fortfarande möjligt att namnet *Biǫrn* förekommer på denna sten, men då i en annan del av inskriften. Se vidare mitt inlägg »När björnen blev en fågel och korset förbyttes i runor« på K-blogg den 28 september 2020 <http://www.k-blogg.se/2020/09/28/nar-bjornen-blev-en-fagel-och-korset-forbyttes-i-runor/>. Även runföljden **sihraifr** på Bergastenen M 3 har sedan detta skrevs fått en alternativ läsning och tolkning, se vidare Källström 2019.

Referenser

Bogren, Petrus 1921. *Torpmålets ljud- och formlära*. Stockholm: P. A. Norstedt & söner.

Envall, Petrus 1952. *Tiveden, Isala och Husum. Fem förlitterära nordiska ljudlagar*. (Skrifter utg. genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A, Folkmål 9.) Uppsala: Lundequistska bokhandeln.

F a 10:2 = Bureus, Johannes, 1602 f. *Runahäfd* 8°. Handskrift i KB, Stockholm.

Flemström, Bertil 1959. Ortnamn i Medelpad. En översikt. I: *Medelpad – drag ur bygdens historia. Handledning för lärare i enhetsskolan*. Timrå: V. Nyberg, 93–140.

Friesen, Otto von 1934. Ett par medelpadska runstenar, *Ångermanland–Medelpad. Årsbok för Västernorrlands läns hembygdsförbund* 1934, 41–51.

Gräslund, Anne-Sofie 2006. Dating the Swedish Viking-Age rune stones on stylistic grounds. In: Marie Stoklund et al. (eds.): *Runes and their Secrets Studies in runology*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen.

Hellberg, Lars 1978. Schwedische Ortsnamen und altwestnordische Dichtersprache. In: Andersson, Thorsten & Karl Inge Sandred (eds.), *The Vikings. Proceedings of the Symposium of the Faculty of Arts of Uppsala University June 6–7, 1977*. (Symposia Universitatis Upsaliensis Annum Quingentesimum Celebrantis 8.) Uppsala: Almqvist & Wiksell International, 67–77.

Hellbom, Algot 1979. *Medelpads runstenar*. Sundsvall: Sundsvalls museum.

Hellbom, Algot 1994. *Medelpads runstenar* 2. omarb. uppl. (aldrig officiellt utgiven, men exemplar finns på Runverket vid Riksantikvarieämbetet i Stockholm, på Institutet för språk och folkminnen i Uppsala samt i Umeå universitetsbibliotek.)

Hs + nr = Runinskrift från Hälsingland, publicerad i Åhlén, Marit 1994. Runinskrifter i Hälsingland. I: Brink, Stefan (red.) *Hälsinglands bebyggelse före 1600*, *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 27, 33–50.

Jacobsson, Stefan 2004. *Runnordiska* Sturla-*namn. Mansnamn på* -a *i vikinga- och medeltidens nordiska runinskrifter.* CD-uppsats vt 2004. Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk. (Duplikat.)

Källström, Magnus 2007. *Mästare och minnesmärken. Studier kring vikingatida runristare och skriftmiljöer i Norden*. (Stockholm studies in

Scandinavian philology N.S. 43.) Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.

Källström, Magnus 2010. Ett par norrländska namnproblem: nom. **þrusun** (Hs 12) och nom. **aunhar** (M 8). *Studia anthroponymica Scandinavica* 28, 5–26.

Källström, Magnus 2012. Binamn på vikingatida runstenar: hur vanliga är de och varför finns de där? I: Nyström, Staffan et al. (red.), *Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010*. (NORNA-rapporter 88.) Uppsala: NORNA-förlaget, 65–88.

Källström, Magnus 2017. *Une*, *Karl* och *Ane*. Tre föregivna personnamn på runstenen vid Selångers kyrkoruin (M 10). I: Edlund, Lars-Erik & Elżbieta Strzelecka under medverkan av Thorsten Andersson (red.), *Mellannorrland i centrum. Språkliga och historiska studier tillägnade professor Eva Nyman*. (Nordvenska 26. Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar 77.) Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet, 143–152.

Källström, Magnus 2018. Nolbystenens **buri** (ack.) och ortnamnet *Birsta*. *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 2018, 23–44.

Källström, Magnus 2019. Ett valkyrienamn i Medelpad? *Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift* 2019, 21–34.

Källström, Magnus 2020. Språkhistoria längs kusten – vikingatidsspråket i Gästrikland, Hälsingland och Medelpad speglat i runinskrifter. I: Sävborg, Daniel, Eva-Lina Asu & Anu Laanemets (red.), *Studier i svensk språkhistoria 15: Språkmöte och språkhistoria.* (Nordistica Tartuensia 21.) Tartu. S. 132–147.

Lagman, Svante 1990: *De stungna runorna. Användning och ljudvärden i runsvenska steninskrifter*. (Runrön 4.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Larsson, Patrik 2002. *Yrrunan. Användning och ljudvärde i nordiska runinskrifter*. (Runrön 17.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Lindberg, Carl 1944. Två sjönamn på gränsen mellan Medelpad och Jämtland. *Arkiv för nordisk filologi* 58, 257–262.

M + nr = Runinskrift från Medelpad publicerad i Hellbom 1979.

Norrøn ordbok = Heggstad, Leiv, Hødnebø, Finn & Simensen, Erik 2008: *Norrøn ordbok*. 5. utg. av Gammalnorsk ordbok ved Hægstad og Torp. Oslo: Det norske samlaget.

NRL = Peterson, Lena 2007. *Nordiskt runnamnslexikon*. 5., rev. utg. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.

Otterbjörk, Roland 1974. Ett och annat om Sigurd. I: Söderström, Sven & Gudrun Utterström, *Svenska – Sigurd Fries den 22 april 1974*. Umeå: Institutionen för svenska, Umeå universitet, 117–126.

Otterbjörk, Roland 1983. »Mus-Gea« och Gestabondo. Något om prefigerade och »absoluta« binamn. I: Hallberg, Göran, Stig Isaksson & Bengt Pamp (red.), *Personnamnsterminologi*. NORNAs åttonde symposium i Lund 10 – 12 oktober 1981. Lund: Dialekt- och ortnamnsarkivet. (NORNA-rapporter 23.), 114– 122.

Peterson, Lena 1998. *Heðinn* eller *Hiðinn* i runsvenskan? En ortografisk undersökning. *Studia anthroponymica Scandinavica* 16, 5–14.

Peterson, Lena 2012. *»En* **brisi** *vas* **lina** *sunn, en* **lini** *vas* **unar** *sunn … En þa* **barlaf** *…«: etymologiska studier över fyra personnamn på Malsta- och Sunnåstenarna i Hälsingland*. Stockholm: Sällskapet Runica et mediævalia.

Rafn, C. C. 1856. *Runeindskrift i Piraeus. Inscription runique du Pirée*. Copenhague: L'Imprimerie de Thiele.

Rietz = Rietz, Johan Ernst 1862–87. *Svenskt dialektlexikon. Ordbok öfver svenska allmogespråket*. Lund: N. P. Lundbergs Boktryckeri [Nytryck 1962. Lund: Gleerups.]

Samnordisk runtextdatabas. Institutionen för nordiska språk. Uppsala universitet. <http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm> Hämtat mars 2020.

SMP = *Sveriges medeltida personnamn*. [Numera:] Utg. av Institutet för språk och folkminnen 1–. 1967 ff. Uppsala.

Stille, Per 1996. *Myskia* – ett sörmländskt runstensnamn. I: Strandberg, Svante, Mats Wahlberg & Eva Brylla (red.), *Från götarna till Noreens kor. Hyllningsskrift till Lennart Elmevik på 60-årsdagen 2 februari 1996*. (Skrifter utgivna genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Serie B: Meddelanden 11.) Uppsala: Ortnamnsarkivet, 157–160.

Sö + nr = Runinskrift publicerad i Brate, Erik & Wessén, Elias 1924–36. *Södermanlands runinskrifter*. Granskade och tolkade. (Sveriges runinskrifter 3.) Stockholm: Almqvist & Wiksell international.

U + nr = Runinskrift publicerad i Wessén, Elias & Jansson, Sven B. F. 1940–58. *Upplands runinskrifter*. Granskade och tolkade. 1–4. (Sveriges runinskrifter 6–9.) Stockholm: Almqvist & Wiksell international.

Williams, Henrik 2010. **mesku giristr**: en from bön på Bräckstastenen (U 1039)? I: Kristinn Jóhannesson (red.), *Bo65. Festskrift till Bo Ralph*. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, 99–108.

Åhlén, Marit 2006. En nordlig Ingvarssten? Den lilla runstenen vid Attmars kyrka. I: Peterson, Lena, Svante Strandberg & Henrik Williams (red.), *Namn och runor. Uppsalastudier i onomastik och runologi till Lennart Elmevik på 70-årsdagen 2 februari 2006*. (Namn och samhälle. 17.) Uppsala: Uppsala universitet, 283–288.

Åkerlund, Mikael 2007. Medelpad har ett unikt runstensmaterial. I: *Sundsvalls Tidning* 13/5 2007, 31.

The magic of old spelling in Estonian place names

Tiina Laansalu & Peeter Päll

The length of the sounds in the old spelling of the Estonian language, which was used until about the 1870s, was indicated differently from the present system. The switch to the new spelling was gradual, especially in the case of names. While personal names sometimes keep the old spelling, it is customary that all place names adhere to the new spelling. However, the names of cadastral units have sometimes preserved the old spelling, and attempts to correct them have been accompanied by disputes with the owners who view their names as a part of the cultural heritage and they feel emotionally attached to the old name spelling. Since about 2010 the National Land Board, which maintains the Address Register and the Register of Place Names, has undertaken to review the spellings of addresses and names of cadastral units and brings them into conformity with modern spelling rules.

This paper covers some of the arguments used in the spelling disputes – both for and against correction. The most significant public discussion occurred following the publication of an article in Eesti Päevaleht daily in 2013 claiming that "30,000 place names in Estonia were in need of correction". This huge number itself and the accompanying text provoked an outcry by most prominent politicians, including the President. In order to illustrate a few problems with the old spelling, names of cadastral units of some specific regions are analysed.

KEYWORDS: Estonian, place names, name-planning, spelling, name disputes

1. Historical spellings in Estonian

Spelling is a grammatical practice that has developed historically. In the case of the Estonian language, starting with the oldest written records of Estonian, German and other non-Estonian people interested in the Estonian language have apprehended the Estonian sounds, syllables and words depending on their command of their own native language and put them on paper in different ways.[1] Varying principles have also been applied by the subsequent Estonian linguists. Three spellings – *irregular spelling* (also *uneven spelling*) [Est. *korrapäratu kirjaviis*], *old spelling* [*vana kirjaviis*]

1 The Finnish language has a similar history, to give an example, since it was written down by the Swedish (see Ainiala et al. 2012:42–43).

and *new spelling* [*uus kirjaviis*] – have been used to record the Estonian language.[2]

We find the first examples of written Estonian in foreign-language records, documents and chronicles from the 13th century that were authored by foreign-language settlers. For instance, the *Chronicle of Henry of Livonia* (1224–1227) includes some general words, e.g. *kihelkond* 'parish', *malev* 'army', as well as some sentence fragments, e.g. *Laula! Laula! Pappi!* 'Sing! Sing! Priest!', also personal and place names, e.g. *Lembitu*, *Manivalde*, *Vootele*, and *Sakala* (see also Ehasalu et al. 1997:23–24). A large number of Estonian place names are from *Liber Census Daniae* (LCD), the first significant list of about 490 villages in Northern Estonia, that is commonly dated back to 1241 (EKNR 2016:14; Johansen 1933).

Written Estonian records from subsequent centuries are extremely rare and only a few Estonian-language words can be found in foreign-language books or fragments of handwritten texts. Longer Estonian-language texts have survived since the 16th century. The oldest coherent text is in a manuscript from Kullamaa, which includes Estonian translations of some important Catholic prayers. The manuscript dates from the 1520s. The oldest information about an Estonian-language publication dates from 1525. The oldest Estonian-language book, of which fragments have been preserved, is dated 1535. This is the Lutheran catechism, written by Simon Wanradt, the pastor of St Nicholas' Church in Tallinn, and translated by Johan Koell, the pastor of the congregation of the Holy Spirit in Tallinn (Ehasalu et al. 1997:28–31; Erelt et al. 2007:31). The spelling of all of these texts varies considerably.

Starting in the 17th century, the number of Estonian-language texts increased significantly. The first Estonian-language handbooks were compiled. The authors were Baltic German, and the main purpose was to introduce the Estonian language to other Baltic Germans (primarily pastors), so they could express themselves in Estonian. Handbooks on Estonian grammar, including a German-Estonian dictionary, were written in German and Latin (Erelt et al. 2007:31).

According to Kingisepp (2001), all these old records reflect the writing habits and the ethnic background of the writer, along with the influences of

2 The history of spellings is mostly based on the article of Valve-Liivi Kingisepp (2001). For more information and texts in Old Estonian see http://vakk.ut.ee/ (only in Estonian).

different languages. This is why it is called *irregular spelling*. In the records from the 13th century, elements of Latin orthography can be seen, for example in the *Chronicle of Henry of Livonia* (1224–1227):

- *c* (corresponds to modern *k*): *Saccala – Sakala*, *Carethen – Kareda*
- *i* (modern *j*): *maia – maja* ('house')

In LCD, in addition to Latin, some traits characteristic of Danish orthography occur:

- *ø* (modern *ö*, *õ*): *Pøllula – Põlula*
- *y* (modern *ü*): *Katinkylae – Katiküla*

However, mostly Low German orthography is used:

- *g* (modern *j*): *Gevi – Jõhvi*, *Jõvi*
- *y* (modern *i*): *leybp – leib* ('bread')
- *sz* (modern *s*): *szynna – sina* ('you')
- using *e* to indicate a long vowel: *mhae – maa* ('earth, land')

Starting in the 16th century with the Wanradt-Koell catechism, Estonian-language texts were written using Low German orthography, albeit inconsistently and unsystematically. In the 17th century, a transition to High German orthography occurred. The German-language alphabet along with the ligatures came into use. Long vowels were indicated mostly with the letter *h* (*sahme* – modern *saame* 'we get'; *nühdt – nüüd* 'now') and some of the nine vowels in the Estonian language did not have their own letters. The quantitative linguistic relationships were not adequately reflected in the spelling. Thus, the indication of the quality and quantity of the sounds was irregular and inconsistent. This kind of spelling helped the German pastors to make the unknown language comprehensible with the help of the German language they knew, although the latter's phonetic structure differed greatly from Estonian.

In the 1680s Bengt Gottfried Forselius's proposals for spelling improvements grew out of a need to make it easier to learn and to simplify the teaching of students to read. Thus, for instance, he wanted to leave the foreign letters out of the primer, and add the letters *ä*, *ö* and *ü*, as indicators of the Estonian vowels that had previously been indicated as the German *a*, *o* and *u* umlaut. His orthographic innovations became fixed in the Estonian language grammar by Johann Hornung. The spelling rules became known

as the *old spelling*[3]. A more systematic and simpler spelling replaced the previous irregular spelling.

The weakness of the old spelling was the ambiguity of the double consonants, because they could indicate a long consonant, such as *rr* in *warras* (modern *varras* 'pin'), or a short consonant, such as *r* in *warras* (modern *varas* 'thief'). Despite this, the principles of the old spelling were implemented in the Estonian written language. Important works of church literature, like the New Testament (1715) and the Bible (1739) were published using the old spelling.

The principles that became known as the *new spelling* were first implemented by Eduard Ahrens who introduced the changes in the etymological dictionary at the end of his Estonian grammar *Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes* [Grammar of the Tallinn dialect of Estonian] in 1843. The reworked version of his grammar, which was published in two volumes (1853), includes examples of the new spelling, and the orthographic explanations are based on the principles of the new spelling (see also Kilgi 2013).

What were these innovations? Based on Finnish-language exemplars, long vowels started to be written with double letters and short vowels with single letters, so one could say that the words *keere* 'thread' and *kere* 'body' were given their "natural spelling". A clear difference appeared in the spelling of words of the first and second duration: *koli* (I) 'stuff', *kooli* (II) 'Gen. school', *kolli* (II) 'Gen. bogeyman'. The new spelling helped to preserve the word stem in its various forms. The most important argument in favour of the new spelling was its national style. The connection of the new spelling to the orthography of the Finns, our kindred people, was highlighted and it was asserted that this is the one and only natural spelling for Estonians to use. The new spelling became generally accepted after a few decades had passed. This new spelling is the basis for the current Estonian spelling.

2. Old spelling in modern names

Today, we encounter traces of the old spelling in personal and place names. Initially, for the purposes of this paper, we examined the place names in two parishes in Northern Estonia – Jüri and Kose. The goal was to iden-

3 The term has been used since about the 1860s, when there was a debate on the spelling of Estonian (old spelling versus the new one).

tify names that still display elements of the old spelling and to try to assess their approximate number in current place names. As we had assumed, based on previous experience, there were relatively few elements of the old spelling in the place names.

The National Place Name Register database (PNR) included approximately 2,000 names of cadastral units in the area. The names that include elements of the old spelling can be divided into the following groups:

- the long vowel of an accented, open syllable is written with a single letter, e.g. *Pärtli-Adu* (new spelling should be: *Pärtli-Aadu*)
- the short vowel of an accented, open syllable is indicated by a subsequent double consonant, e.g. *Üllema*, *Leppiku*, *Mikkuri* (new spelling: *Ülemaa*, *Lepiku*, *Mikuri*)
- the long vowel of an accented syllable is indicated by a subsequent single consonant: *Erimäe* (new spelling: *Eerimäe*)

We could only identify fewer than 10 names[4] that include the elements of the old spelling. We decided to do an additional search for some typical characteristics amongst all the names of the Estonian Place Name Register – that is, from all over Estonia. It was possible to automatically search for names in which the shortness of the vowel is indicated by doubled consonant and these are some examples that we found:

- *Libba*, *Rebbasemäe* (should be: *Liba*, *Rebasemäe*)
- *Seppa*, *Rätseppa* (> *Sepa*, *Rätsepa*)
- *Jeggeri*, *Uddila* (> *Jegeri/Jõgeri*, *Udila*)
- *Maddi*, *Waddi* (> *Madi*, *Vadi*)
- *Kakko*, *Mikko*, *Mokko*, *Nokko*, *Täkko* (> *Kaku*, *Miku*, *Moku*, *Noku*, *Täku*)

As shown, there are not many names that still include elements of the old spelling, rather there are single instances. However, quite a few problems have occurred since the Land Board started to correct the names of the cadastral units.

4 Some cadastral units are split into several parts with the same name, so the exact number is open for interpretation.

3. Public debate about the spelling of place names. The Mokko case (2013)

Since about 2010 the Land Board (the main mapping authority in Estonia) initiated a revision of address data that included cadastral units. Among others, the revision encompassed name spellings. When names were identified as problematic, the usual procedure was that the Land Board first notified the local governments (that had the authority to approve names) and the local government officials negotiated with the owner of the land. The owner's opinion was mandatory but the final power to decide rested with the local government. Local practice varied, it was reported that some municipalities were more considerate towards the owners than others. In practice, municipalities could decide the spellings irrespective of the owners' opinion but many municipalities were looking for compromises or were simply postponing decisions.

In mid-2013, a farm name *Mokko*[5] in Jõgevamaa was identified as a name with the old spelling and a suggestion was given to spell it *Moku*, according to the actual local pronunciation. Although a compromise with the owner was reached (she claimed to pronounce the name exactly as it was written and technically this was in line with orthographic rules), this conflict found its way to the media and a journalist started to investigate the matter by interviewing the owner and the Land Board. On 21 August 2013 in Eesti Päevaleht daily, an article "About 30,000 place names need to be changed in Estonia" was published and the online edition contained an even more provocative subtitle: "Not enough names have yet been changed". The first sentence of the article boldly claimed that "Centuries old farm names that do not conform to linguistic rules must in most cases be changed".

This sparked off quite a rare public outcry with a flurry of statements from the readers (especially in comments to the news), journalists and public figures, including ministers, the Prime Minister and the President. Most of all, people were shocked by the big number (30,000) and the alleged aim of the action. This was seen as a completely futile action by bureaucrats who were destroying cultural heritage and distorting the names. Some even claimed that the aim was to erase dialectal names (the old spelling

5 Mentioned for the first time as *Mucka Palle* (personal name) in 1638 (Roslavlev 1969:223). In 1744 it was recorded as *Mocko* (Pall 1969:142).

in that case was interpreted as dialectal features) and to Estonianise foreign-sounding names thus undermining cultural diversity. A writer compared the action with distortions of names in passports in Soviet times and suggested that instead of changing 30,000 names we should dismiss 30,000 bureaucrats (Estonian Public Broadcasting news portal, 22 August 2013). Vivid imagination of writers produced more interpretations. Here are two more examples: In a short remark entitled "Forced change of a place name" one author wrote: "According to the Land Board, there are 30,000 place names in Estonia that may need to be Estonianised. One reason for that is supposedly the harmonization of different information systems. It is incomprehensible why a traditional name cannot be entered into registers. As if an information system would decide that its delicate language intuition would not accept any more old names based on obsolete linguistic principles." (Eesti Päevaleht, 22 August 2013) The news was even picked up by a Russian news portal that reported: "The authorities in Estonia decided to rename 30,000 populated places. The decision by the Land Board to forcibly rename the country's 30,000 populated places caused discontent both of local inhabitants as well as of the President of the Republic. Possibly also the name of the capital [Tallinn] should be changed." (Golos Rossii, 26 August 2013) Of course, nobody in Estonia even mentioned populated places – there are about 4,500 of them – in that context.

The catalyst for this storm was the number 30,000, a perfect example of "lies, damned lies and statistics", illustrating the persuasive power of numbers. Actually, this number was deduced from an interview with a Land Board official who estimated that some kind of correction was needed in the case of 5% of all cadastral units that numbered 600,000 altogether. The reader of the original article was not given the wider context (the total number of cadastral units) and the nature of most corrections (90% of the cadastral units with spelling problems were names of technical facilities – power stations, mobile towers, road sections, etc. – that contained typographic errors such as double spaces, missing hyphens, wrong initials, etc.). Besides, half of the corrections had already been made by the time of the interview, leaving perhaps up to 1,000 real farm names to be researched (not all of them were in the old spelling).

There were certain attempts to calm people's feelings, two ministers and the Prime Minister reassured that nobody was attempting to change historical names. It took several weeks to clarify the real aims of the action and

the Land Board de facto suspended corrections for a while. Surely, the slow news season and absence of any other agitating news in August helped to intensify the emotions but it was nevertheless an unexpected storm.

In the more substantial discussions, the arguments for and against the old spelling in names were presented, although one has to admit that much of the public debate was superficial and based on false assumptions (the main line being: the bureaucrats are going to "distort" our names). Those arguing for the preservation of the old spelling considered it a part of the cultural heritage. Emotionally it was important for a farm owner to preserve the name spelling used in the original buying contract, be it in the old spelling or otherwise distorted. It should be mentioned here that Estonians did not own land for centuries and only in the second half of the 19th century did it become possible to buy land from the big landlords, manor owners. Acquiring land from former "oppressors" was of high symbolic value. Another argument was the connection between farm names and surnames of the owner when they coincided. For example, a farm name *Leppiku* based on a surname *Leppik* (or vice versa, both are in the old spelling), the new spelling would be *Lepik*(*u*), cf. *lepik* 'alder grove'. It seemed logical to keep the same spelling, both in surnames and farm names. Some people asked: why not then correct surnames in the old spelling as well? (Knowing well that this would be a very unpopular action.)

To sum up arguments against the preservation of the old spelling, one has to note that while personal names, especially surnames, may sometimes have kept the old spelling (often with pronunciation adapted according to the new spelling), for place names the default is to use the new spelling. Recommendations to use the new spelling in place names have been given repeatedly, starting from the early days of the new spelling in the 1860s. A simple rule "write the place name in the way you pronounce it" was widely propagated in the 1920s and 1930s when Estonian became to be used officially and Estonian place names needed to be standardised. Therefore, historical place names are best preserved in the spelling that relates the authentic, traditional pronunciation of the names to modern spelling; otherwise the names would be distorted, i.e. wrongly pronounced. Estonians are used to a phonetic spelling of words and are often in trouble when they encounter "irregular" spellings, like citation words, foreign names, etc. as the pronunciation rules are then different. Some commentators also dismissed the cultural value of the old spelling, calling it a "Germanic" spelling which was not suitable for denoting Estonian in the first place.

One could say that this 2013 storm was a good lesson for name planners. More information must be given to the wide public and a respectful dialogue with the owners should be established. Each name should be handled individually and with care.

To look on the bright side: there had never been such an interest in place name matters among the public as during this debate. Indirectly this was indicated also by the increase in the number of students registered for the course of name-planning in Tartu in the autumn of 2013. This can also be interpreted as a proof that people really feel attached to their place names and react painfully when they see any violation of that integrity.

4. Conclusion

More research is needed in order to determine the extent of the use of the old spelling in the Estonian place names. This is complicated by the difficulties in actually recognizing the old spelling in ambiguous cases when there is no indication of the actual pronunciation. The general public often simply does not understand the nature of the old spelling which is illustrated by the fact that names in the old spelling are pronounced according to the new spelling. Besides, farm owners are reluctant to change the spelling of the names of the cadastral units, because of emotional attachment and the will to preserve the traditional spellings they are used to. The connection between farm names and surnames is also problematic as the current name-planning principles may lead to a discriminative handling of spellings, depending on the category of names.

As it seems, people are inclined to believe that what is written is always "correct", reinforcing their faith in the written word, hence the magic of the old spelling.

References

Ahrens, Eduard 1853. *Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes*. Reval.

Ainiala, Terhi, Minna Saarelma & Paula Sjöblom 2012. *Names in focus. An introduction to Finnish onomastics*. Helsinki: Finnish Literature Society.

EKNR 2016 = Kallasmaa, Marja, Evar Saar, Peeter Päll, Marje Joalaid, Arvis Kiristaja, Enn Ernits, Mariko Faster, Fred Puss, Tiina Laansalu,

Marit Alas, Valdek Pall, Marianne Blomqvist, Marge Kuslap, Anželika Šteingolde, Karl Pajusalu & Urmas Sutrop. 2016. *Eesti kohanimeraamat*. [*Dictionary of Estonian place names*.] Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Ehasalu, Epp, Külli Habicht, Valve-Liivi Kingisepp & Jaak Peebo 1997. *Eesti keele vanimad tekstid ja sõnastik*. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 6.) Tartu: Tartu Ülikool.

Erelt, Mati, Tiiu Erelt & Kristiina Ross 2007. *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Johansen, Paul 1933. *Die Estlandliste des Liber Census Daniae*. Kopenhagen–Reval.

Kilgi, Annika 2013. Eduard Ahrensi ettepanekud eesti kirjakeele parandamiseks. In: *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 4:3, 37–53.

Kingisepp, Valve-Liivi 2001. Eesti keele esimestest kirjapanekutest ja kirjaviisidest. In: *Oma Keel* 1, 5–13.

Pall, Valdek 1969. *Põhja-Tartumaa kohanimed* I. Tallinn: Valgus.

PNR = National Place Names Register. <http://xgis.maaamet.ee/knravalik/>.

Roslavlev, Oleg 1969. *Die Revision Livlands 1638. Estnisches Siedlungsgebiet* II. Hefte zur Landeskunde Estlands. Heft 4. München.

Den kulturelle grav. Arabiske navne på muslimske gravsteder i Danmark

Helle Lykke Nielsen

This article is about an examination of the writing of names among Arab Muslims in Denmark through a linguistic and semiotic analysis of tombstones and graves in a Muslim burial ground in Odense. By seeing graves as an expression of cultural communication and gravestones as a delimited space, which requires a hierarchical ordering of information, I seek to identify two main trends in the Muslim gravescape in Denmark – a sacralisation vs. a secularization tendency, which are reflected in a continuum of how Arab names are written on tombstones. This continuum extends from anonymous graves without tombstones over de-contextualised tombstones with a focus on Islamic expressions, which downscales the deceased's persona, to more personalised memoryscapes, which upscale names, photos and emotional statements to the deceased. Finally, I discuss what this development can tell us about Arabic names in writing in the Muslim diaspora.

KEYWORDS: Arab names, memoryscape, Muslim cemeteries in Denmark, taxonomy of names, tombstones

1. Indledning

Døden er universel, men måden vi begraves på, og det gravsted vi efterlader os, er i høj grad socialt og kulturelt betinget. Det gælder også for det stigende antal muslimske indvandrere og flygtninge, der i dag vælger at blive begravet i Danmark. I denne artikel skal jeg analysere den varierende navnepraksis, der optræder på disse muslimske gravsteder – en praksis, der adskiller sig fra det, vi ellers kender fra danske kirkegårde, og som sammen med andre sproglige og semiotiske træk kan udsige noget om muslimers identitetsdannelse og tilhørsforhold til hhv. majoritets- og minoritetskulturer i Danmark.

Der er i dag ca. 6000 muslimer begravet i Danmark, primært i og omkring de større byer (Arly Jacobsen 2016:198). Stort set alle ligger begravet i muslimske afdelinger på kommunale kirkegårde eller på Danmarks eneste muslimskejede begravelsesplads i Brøndby syd for København – individuelle muslimske grave placeret mellem kristne grave er nærmest ikke-eksisterende. Og netop fordi muslimske grave samles i bestemte afdelinger, skaber de med deres anderledes gravsten og gravsteder et religiøst og kulturelt fællesskab i det offentlige rum, der både identificerer dem som til-

hængere af islam over for hinanden og for omverden, og samtidig fungerer som symbolsk markør for deres status som religiøst mindretal i Danmark. Men de muslimske gravrum er ikke kun bundet sammen af tilhørsforholdet til islam: Det faktum at gravstederne er placeret i dansk jord, signalerer samtidig tilhørsforhold til Danmark, ikke nødvendigvis til den danske nation, men måske først og fremmest til familiære og sociale netværk i landet. Derved kommer de muslimske gravsteder også til at fungere som en symbolsk markør på et nyt hjem, både for de døde, deres pårørende og sandsynligvis for kommende generationer (Nielsen 2014:27).

Muslimske gravsteder i Danmark varierer betydeligt i deres form og udtryk. Det skyldes bl.a., at der er meget forskellige traditioner for, hvordan gravsteder ser ud i den islamiske verden – fra ensartede små sandbunker uden gravsten i Golfen over cementstøbte plader i Libyen til store sarkofaglignende monumenter i storbyer som Cairo og Bagdad – ligesom udtrykket også påvirkes af lokale forhold i Danmark, hvor kirkegårde og begravelsespladsers retningslinjer for udformning af gravsteder, tilgængelige materialer, mm. kan variere. Alt sammen betyder det, at muslimske gravpladser i Danmark for en umiddelbar betragtning fremstår som en skønsom blanding af forskellige traditioner og trends. Alligevel synes der at være visse generelle tendenser i spil, som kan fortælle os noget om de brydninger og "kampe", der udspiller sig omkring muslimsk identitet i disse rum, og heri indgår skriftlig navnepraksis som et blandt flere elementer.

Skal man forstå den store variation, der er på muslimske gravsteder i Danmark, og dermed også den varierede praksis for navne i skrift, kan man med fordel tage udgangspunkt i den franske filosof Michel Foucaults udsagn om, at

> … at a time of real belief in the resurrection of bodies and the immortality of the soul, overriding importance was not accorded to the body's remains. On the contrary, from the moment when people are no longer sure that they have a soul or that the body will regain life, it is perhaps necessary to give much more attention to the dead body, which is ultimately the only trace of our existence in the world and in language. (Foucault 1984 (1967):5)

Foucaults udsagn om at gravsteder og dermed afdødes jordiske rester tilskrives forskellig betydning afhængig af, om man tror på et liv efter døden

eller omvendt har mistet denne tro, har forklaringskraft for en forståelse af, hvordan muslimske flygtninge og indvandrere udformer deres gravsteder og gravsten i Danmark. Jeg skal derfor med udgangspunkt i denne forståelse analysere en række eksemplariske gravsteder fra Rising muslimske gravplads – en selvstændig muslimsk afdeling af en kommunal kirkegård i Odense – og på grundlag heraf opstille tre typer af muslimske gravsteder, der illustrerer denne sammenhæng, og som har betydning for, hvordan arabiske navne indskrives på gravsten.

Artiklen er bygget op som følger: I følgende afsnit skal jeg først gøre rede for de teoretiske redskaber, jeg bruger i analysen, samt kort beskrive mine data. Derefter følger en analyse af først anonyme gravsteder uden brug af navne, så dekontekstualiserede gravsteder med brug af arabiske personnavne, der typisk er skrevet med arabisk skrift, og til slut personliggjorte gravsteder, hvor navne som regel skrives med det latinske alfabet. Afslutningsvis sammenfattes relationen mellem Foucaults hypotese, taxonomien over gravsteder og anvendelse af navne, ligesom det kort diskuteres, hvad denne udvikling kan fortælle os om arabiske navne i skrift.

2. Gravsteder, gravsten og afdødes *persona*

Muslimske gravpladser kan ligesom andre begravelsespladser og kirkegårde i Danmark beskrives som et symbolsk landskab, hvor religiøse forestillinger, social status og følelser kommer til udtryk gennem sproglige og semiotiske ressurcer (Francis, Kellaher & Neophytou 2005; Nasser 2003). I et sådant symbolsk landskab bliver gravsteder og gravsten 'objects of cultural communication' (Reimers 1999), der på en og samme tid udtrykker religiøse og kulturelle strømninger i det muslimske minoritetsmiljø i Danmark og fremstår som små personlige monumenter over hver enkelt afdød – eller rettere: som en repræsentation af afdøde, dvs. afdødes *persona*. At det giver god mening at skelne mellem afdøde som person (det individ der eksisterede, før døden indtraf, eller dennes jordiske rester) og den repræsentation af afdøde, der kommer til udtryk på et gravsted, altså afdødes *persona*, skyldes bl.a., at det i en materialitetsbaseret tilgang til gravsten og gravsteder, som den der anvendes her (Bille & Flohr Sørensen 2019 (2012)), er umuligt at afgøre, hvorvidt et gravsted er et udtryk for afdødes egne ønsker, de efterladtes eller en blanding af begge dele, samt i hvor høj grad imamer, bedemænd, stenhuggere og andre aktører har påvirket udformningen af gravstedet. Afdødes *persona* er således en kompleks

sammensat figur, der ikke nødvendigvis kan tilskrives bestemte "afsendere", endsige tages som udtryk for, hvordan afdøde har ønsket at gestalte sit eftermæle, men som til gengæld kan fortælle os noget mere generelt om muslimske minoriteter i Danmark, herunder hvordan muslimske *personae* repræsenteres gennem navnebrug i det symbolske gravlandskab.

Der er i hvert fald tre konstituerende træk ved gravsten, som spiller en rolle for, hvordan afdødes persona kommer til udtryk gennem et gravsted.[1] For det første har gravsten en begrænset flade, hvorpå der kan anføres tekst og symboler, og det betyder i praksis, at der må prioriteres i de budskaber, som gravstenen skal formidle.[2] For det andet synes der på tværs af i hvert fald kristendom og islam at være tendens til at hierarkisere forskellige typer af information på gravsten efter et vist mønster: Øverst et felt for religiøse udtryk, dernæst et felt for social information om afdøde (navn, fødsels- og dødsdato samt evt. sted, etc.), og nederst et felt for følelsesmæssige udtryk. Disse felter kan være tomme eller i helt særlige tilfælde udfyldt med anden information. Og for det tredje kan valg af sprog og sprogligt repertoire fortælle os noget om afdødes tilhørsforhold: Netop fordi arabisk har status af religiøst sprog blandt muslimer, kan anvendelsen af dette sprog både have en symbolsk og kommunikativ betydning – eller det Liddicoat omtaler som henholdsvis "a sacrality orientation (language as a sacred object) and a comprehensibility orientation (resource for communicating about religion)" (Liddicoat 2013:122). Og det sproglige repertoire, der anvendes på gravsten, kan fortolkes som "a repertoire of linguistic and semiotic resources" der anvendes "to align themselves with some people and distinguish themselves from others" (Benor 2010:160).

For at reducere kompleksiteten i analysen har jeg her valgt at fokusere på muslimer med arabisk baggrund. Deres gravsteder lader sig som udgangspunkt dels identificere ved hjælp af arabisk navnepraksis, dels gennem brugen af arabisk sprog til kommunikative formål, jf. Liddicoats *comprehensability orientation*. I de tilfælde hvor arabisk navnepraksis og

1 Jeg fokuserer her alene på informationer fra gravsten og ser bort fra de mange spændende informationer der også kan aflæses af hele gravstedet. Det skyldes, at fokus i denne sammenhæng er på "navne i skrift" og ikke på det samlede identitetsudtryk. For en illustration af informationer fra gravsteder, se fx Nielsen (2014)

2 Der har i de senere år også udviklet sig tendenser til at gravsten udformes skulpturelt og fx har form af en bog (Koranen) eller en moske. Dette bruges til at understøtte religiøs identitet, men har ikke betydning for navnepraksis.

brug af arabisk sprog ikke har været tilstrækkelig til at identificere et givet gravsted som arabisk-muslimsk, har jeg checket indfødsretslister og andre lokale informationskilder, og i det omfang, der stadig har været usikkerhed om afdødes baggrund, er gravstedet efterfølgende blevet udeladt af undersøgelsen.

For at kunne analysere arabiske navne, der er skrevet med arabisk skrift, er det nødvendigt at have indsigt i arabiske skrive- og staveformer. Det arabiske alfabet består af 25 konsonanter samt tre lange vokaler (a, i og u), der også kan bruges som diftonger, hvilket i praksis betyder, at arabisk primært skrives med konsonanter. Navnet Muhammad skrives således MHMD, Hassan HSN og Zainab ZiNB. Der findes diakritiske tegn for korte vokaler (a, i og u) samt for stave- og lydkonventioner som konsonantfordobling, fravær hhv. ekstra forlængelse af vokaler, mm. De anvendes ikke i normal standardskrift, men bruges typisk til disambiguering – altså når et ord kan læses på flere måder – eller ved sprogtilegnelse, fx når børn skal lære at læse i skolen, samt når man ønsker at sikre, at en given tekst altid læses på samme måde. Det gælder fx for mange religiøse tekster, herunder koranen, og for religiøs kalligrafi, som kan være vanskelig at læse, også for arabisktalende. For gravsten betyder det i praksis, at arabiske indskrifter i det religiøse felt kan (men ikke behøver at) være vokaliseret. For muslimer der ikke har arabisk som modersmål, er det almindeligt at vokalisere arabisksprogede religiøse indskrifter, mens der for arabisktalende synes at være tendens til at vokalisere længere og ikke-frekvente religiøse indskrifter, mens korte og kendte skriftsteder fremstår uvokaliseret. I social- og følelsesfeltet anvendes kun meget sjældent vokalisering, og da navne er placeret her, vil de stort set altid fremstå uvokaliseret. Den konsonantbårede arabiske skriveform betyder endvidere, at navnepraksis der translittereres til latinske bogstaver, kommer til at fremstå som ustabil: MHMD kan således fx skrives både Muhammad, Mouhammad, Mohammed og Muhamed afhængig af de skrift- og lydkonventioner, der gælder i afdødes oprindelsesland hhv. i Danmark. Og det er netop denne brug af henholdsvis latinske og arabiske skriveformer kombineret med vokaliseret henholdsvis ikke-vokaliseret arabisk skrift, der frembyder muligheder for at analysere navne i skrift set i forhold til forskellige gravtyper på muslimske gravpladser i Danmark.

De eksemplariske eksempler på arabisk-muslimske gravsten, jeg anvender i analysen nedenfor, er alle hentet fra Rising muslimske begravelsesplads i Odense. Gravpladsen, der åbnede i 2002, ejes, drives og administreres af

Odense Kommune og har plads til i alt 1100 grave, hvoraf 448 var i anvendelse i oktober 2018. Pladsen er blevet til i et kommunalt samarbejde med lokale muslimske organisationer og er i sin indretning inspireret af orientalsk havekunst. Den er opbygget omkring en akse, der geografisk er rettet mod Mekka, og omkring denne akse er der plantet en række bøgehække i geometriske mønstre efter inspiration fra islamiske haveanlæg (Baker 2002). Gravstederne er placeret mellem disse bøgehække på en måde, der gør det muligt at opfylde islamiske forskrifter om, at afdøde begraves på højre side med ansigtet vendt mod Mekka, ligesom det også er muligt at begrave afdøde uden kiste. Derved opfylder gravpladsen på en gang mange muslimers ønsker og krav til et gravsted i Danmark og kommunale bestræbelser på at skabe et alternativ til den dyre og ofte besværlige løsning, det er for de efterladte at lade afdøde transportere til og begrave i oprindelseslandet.[3]

3. Anonyme grave

Der kan overordnet indkredses tre kategorier af gravsteder blandt arabiske muslimer på Rising muslimske gravplads. Den første kategori er anonyme gravsteder, altså grave uden sten (eller andre genstande som fx skilteholdere, hvorpå der kan markeres skrift) eller med sten, men uden indskrift, og dermed altså også grave uden angivelse af navn på afdøde. Disse anonyme gravsteder, der tilsammen udgør 22% af samtlige grave på Rising, falder i tre kategorier: a) nyanlagte grave hvor jorden skal falde sammen, før man kan begynde at sætte sten og andre dekorative elementer; b) børnegrave for dødfødte eller for tidligt fødte børn og ufrivillige aborter, der kan kendes på, at de typisk kun er halv størrelse af almindelige grave; samt c) voksne grave uden sten eller med sten uden indskrift. De anonyme gravtyper på Rising fordeler sig på 15 nye grave, 40 børnegrave og 44 anonyme voksengrave. Især sidstnævnte kategori er interessant, fordi det synes at være et helt bevidst valg at lade afdødes persona fremstå anonym. I disse tilfælde kan der være tale om overførsel af traditioner fra fx de arabiske Golfstater, hvor man ofte ser anonyme grave med små jordbunker uden identitetsmarkering, men Danmark har ikke mange muslimske flygtninge og indvandrere fra dette område. En anden og mere sandsynlig mulighed er

3 For en mere detaljeret beskrivelse af Rising muslimske gravplads, se Nielsen (2016: 210–213).

derfor, at disse grave er udtryk for en salafistisk inspireret begravelsestradition, som kendes blandt sunnimuslimske fundamentalister, der fremhæver de fromme forgængere (på arabisk *Salaf*) fra den tidlige islamiske periode som eksemplariske forbilleder for nutidens muslimer. Sidstnævnte tolkning støttes af en lokal sunnimuslimsk imam, Abulamin, alias Mohammad Kassem, der forestår mange af de arabisk-muslimske begravelser i Odense. Han forklarer fænomenet således:

> Blomster er spild af penge. Profeten har sagt, at vi bare skal grave et hul og sætte en sten eller et skilt med den dødes navn. Eller bare et nummer. Ikke andet. Der er nogle, som sætter blomster i dag, men det er ikke rigtigt ifølge islam. (Nielsen 2019:131)

Den dødes gode gerninger skal ikke ses oven på graven, men nede i den. Det er her, den døde møder sin herre, og det er her, regnskabets time skal gøres op. Så nytter det ikke at lave alt muligt pynt ovenpå… (personligt interview 13. 9 2018).

FIGUR 1. *Imam Abulamin ved et anonymt gravsted på Rising muslimske gravplads (foto: Helle Lykke Nielsen).*

I modsætning til kollektive grave uden navn, som det fx kendes fra "de ukendtes grav", er individualiserede grave uden angivelse af navn usæd-

vanlig i en dansk (og vestlig) sammenhæng.[4] I en vestlig kontekst skaber en navngivet individualiseret grav et sted, som de efterladte kan bruge som locus for sorg, savn og minder om afdøde, og som med filosoffen Judith Butlers ord markerer "a publically grievable life" og derved også "a life that qualifies for recognition" (Butler 2004:34–35). Denne forståelse står i skarp kontrast til den salafistiske imams fokus på afdødes møde med sin gud og det unødvendige i at markere stedet med afdødes navn, endsige blomster og andet pynt.

4. Dekontekstualiserede grave og religiøs optoning

Arabisk-muslimske grave i Odense ser ofte ud som på figur 2: De er lidt større end en voksenkiste, er holdt i forskellige grå nuancer, dækket af grå perlesten og afgrænset af aflange grå granitsten, og gravstenen er typisk lavet af en tynd hvid marmorplade med sort indskrift på arabisk. Øverst på gravstenen står der gerne en eller to korte religiøse indskrifter – her "al-Fatiha" (navnet på åbningssuraen i Koranen) og "Enhver skal smage døden" (Koranen sura 3 vers 185, der fortsætter: "og først på opstandelsens dag vil I få jeres fulde løn. Den der bliver holdt borte fra Ilden og ført ind i Haven, har sejret. Det jordiske liv er kun bedragerisk nydelse").[5] Derefter følger de sociale informationer om afdøde – "Gravsted for afdøde Haja Amna Yasin, mor til Husain al-Bayumi"[6] samt fødsels- og dødsdato. Al tekst fremstår på uvokaliseret arabisk. Sådanne grave er som regel ikke pyntet med blomster eller andre genstande, måske bortset fra en enkelt grøn plante.

Navnet på kvinden afspejler arabisk navnepraksis. Ud over at identificere det enkelte individ markerer navne også tilhørsforhold til familie og slægt. Et arabisk navn består således typisk af et personligt fornavn fulgt af fars fornavn, farfars fornavn samt evt. et stamme- eller familienavn, der kan være geografisk forankret. Da hverken kvinder eller mænd som udgangspunkt skifter familienavn ved indgåelse af ægteskab, afspejler arabiske navne typisk slægtskabsforhold baseret på mandlig afstamning og markerer derved det givne fællesskab, individet er født ind i – en navne-

4 Det er dog i de senere år blevet mere almindeligt at sprede afdødes aske over åbent hav, men kræver stadig tilladelse af myndighederne.

5 Alle Korancitater er hentet fra Wulff 2006.

6 "Haja" er en betegnelse for en kvinde der har været på pilgrimsrejse til Mekka.

FIGUR 2. *Arabisk-muslimsk grav på Rising muslimske gravplads (foto: Helle Lykke Nielsen).*

praksis, der af mange muslimer anføres at være islamisk.[7] På denne gravsten er navnet Amna Yasin således sandsynligvis sammensat af kvindens fornavn og hendes fars fornavn. Ønsker en arabisk kvinde at markere sit tilhørsforhold til ægtefælle og børn, må dette derfor udtrykkes på anden vis, og det sker som regel, sådan som det også ses her, ved hjælp af et tilføjet *konya* (tilnavn), her "mor til Husain al-Bayumi". Gennem sønnens navn Husain og hans fars familienavn al-Bayumi markerer kvinden således sin relation til det opnåede fællesskab, altså den familie, hun er gift ind i. Og navnet er, ligesom alle andre informationer på gravstenen, skrevet på uvokaliseret arabisk.

Det er ikke usædvanligt, at arabisk-muslimske gravsten påføres ganske mange religiøse citater og udtryk – helt op til fem eller seks på en enkelt gravsten. Det illustreres fx på gravstenen i figur 3, hvor de religiøse udtryk er opprioriteret i en sådan grad, at sociale informationer om afdøde kun fylder ganske lidt i nederste venstre hjørne:

7 Dette argumenteres der for fx ved at henvise til koranen 33:5: "Opkald dem efter deres fædre. Dette er rigtigst i Guds øjne"

FIGUR 3. *Religiøs optoning af arabisk-muslimsk gravsten på Rising muslimske gravplads (foto: Helle Lykke Nielsen).*

Muhammad
Fred være med Ham
Der er kun én Gud. Han er én (enhed) og Han har ingen partner. Han er den Almægtige og Han har lovordet og han er Omnipotent.
(Hadith, Book of Remembrance)
Vi tillhører Gud og till Ham vender vi tillbage
(Koran 2:156)
Grav for afdøde Omar Muhammad al-Qasim "Abu Fu'ad"
Født 5–2-1957
Død 3–9-2011

Allah
Al-Fatiha
I den nådige og barmhjertige Guds navn (Koran 1:1)
Du tillidsfulde sjæl,
vend tillbage till din Herre,
tillfreds ogtil velbehag!
Træd ind blandt mine tjenere!
Træd ind i min have
(Koran 89:27–30)
Den almægtige Gud taler sandt
(siges normal, når man afslutter en Koran-recitiaton)

Denne optoning af det religiøse, hvor gravstenen har form af en bog (Koranen) og stort set hele gravstenens flade dækkes af Koran- og hadithcitater, ligger i klar forlængelse af traditionelle islamiske forestillinger om død og begravelse: Her ses graven nemlig som et *lieu de passage* – et gennemgangssted – hvor afdødes krop og sjæl befinder sig i en begrænset periode, mens engle og senere Allah vil afgøre, hvorvidt afdøde skal drage videre til paradis eller til helvede. Teksterne på gravstenen er således beregnet på at lette afdødes overgang fra det jordiske liv til "det virkelige liv" efter

døden, og det sker ved, at de efterladte påberåber Allahs ord og dermed forsøger at hjælpe afdøde videre til paradis. Når først denne transition har fundet sted, mister graven i traditionel islamisk forståelse sin betydning og funktion, og det er ikke ualmindeligt, at det begynder at vokse til i ukrudt (Smith & Haddad 1981).

Der er to påfaldende træk ved den måde, hvorpå afdødes navn angives på denne gravsten. For det første er navnet typografisk set meget nedtonet: Arabisk læses fra højre mod venstre, og navnet fremkommer således først på tredjesidste linje på side 2. Og i modsætning til Amna Yasins navn på gravstenen ovenfor, der er en smule større end den øvrige tekst, er afdødes navn her ikke blot skrevet i samme lille font som det meste af den øvrige tekst på gravstenen, men er også placeret lige under en typografisk fremhævet koransura. Og for det andet er afdødes navn ligesom gravstenens øvrige tekst skrevet med vokaliseret arabisk – noget der blandt arabisktalende normalt kun anvendes, når arabisk bruges i sin religiøse funktion. Begge dele tjener sandsynligvis til at optone afdødes religiøse persona og nedtone den sociale, hvilket altså gøres i en sådan grad, at den religiøse skriveform med vokaler "smitter af" på afdødes sociale persona.

Et andet interessant træk ved disse arabisk-muslimske gravsten er, at de hverken i tekst eller form refererer til den kontekst, de indgår i – de ser stort set altid ud på samme måde, uanset hvor de er placeret, ganske som vi fx kender det fra globaliserede varemærker som Coca Cola og Google.[8] Der kan enkelte gange i forlængelse af en fødselsdato være tilføjet et fødested, som forbinder afdøde med en fysisk lokation – det ses især hos palæstinensiske muslimer, der er født i områder, der i dag ligger inden for Israels grænser – men ellers ligner farve, form, sprog og valg af skriftsteder langt hen ad vejen hinanden. Og denne kombination af dekontekstualisering og ensartethed har en vigtig funktion: Den bidrager ikke blot til at skabe et transnationalt rum, som samler arabiske muslimer i et fællesskab omkring religiøse forestillinger om et liv efter døden. Den visualiserer også dette fællesskab gennem sit ensartede layout, og det er ikke mindst interessant i en minoritetskontekst som den danske, hvor flertallet ikke kan læse arabisk, og for hvem muslimske gravsten og gravsteder fremstår som en opak kulturel markør. I hvor høj grad disse gravsteders udtryk så er en videreførelse af noget, der findes i den arabiske verden, eller der snarere

8 For en nærmere definition af begrebet semiotisk og sproglig dekontekstualisering, se Scollon and Scollon (2003:145).

er tale om en æstetiseret form, der ikke kan føres tilbage til nogen speciel islamisk tradition – altså er det der i faglitteraturen kaldes *stylistic domestication* (Gale & Naylor 2002:398) – er en interessant diskussion, men ændrer ikke ved, at disse gravsteder udfylder en karakteristisk islamisk *place-making* funktion på danske kirkegårde og begravelsespladser. Og en vigtig pointe i denne form for dekontekstualiseret placemaking er, at afdødes sociale personae, herunder ikke mindst angivelse af navne, ikke spiller nogen fremtrædende rolle.

5. Den personlige grav

Den tredje type af arabisk-muslimske gravsteder på Rising fremstår som mere individuelle og personliggjorte end de to foregående. Et eksempel på en sådan grav ses i figur 4: Det er et gravsted på størrelse med fire enkeltgrave, holdt i sorte og grå nuancer og dækket af grå perlesten, gravstenen har form af en bog (Koranen) der holdes af to hænder, og selve graven er markeret med en stor sort marmorplade, der giver gravstedet et sarkofaglignende udtryk. Den omkringliggende del af gravstedet er pyntet med blomster, planter, lanterner og små perleplader. Gravstenens tekst er indgraveret i guld og angiver til venstre afdødes navn, fødsels- og dødsdatoer med latinske bogstaver og til højre det første vers i den første Koran-sura "I den nådige og barmhjertige Guds navn" fulgt af den islamiske trosbekendelse "Der er ingen anden gud end Gud, og Muhammed er Hans sendebud", begge dele på vokaliseret arabisk. Nederst på gravstenen mellem de to hænder er indgraveret ordet "Far", mens den store sorte marmorplade bærer et personlig og følelsesladet budskab til afdøde:

> XXX
> 1.2 1944–9.4 2009
>
> Far
> Tak for alle gode minder Far
> Far du har et hjerte af guld
> Far du vil altid være i vores hjerter
> Vi elsker dig du vil altid blive savnet
>
> I den nådige og barmhjertige Guds navn (Koran 1:1)
> Der er ingen anden gud end Gud, Muhammed er Hans sendebud

Under teksten ses et foto i vejrbestandigt materiale, som minder de efterladte om, hvordan afdøde så ud i levende live.

FIGUR 4. *Personliggjort memoryscape på arabisk-muslimsk grav på Rising muslimske gravplads (foto: Helle Lykke Nielsen).*

Sådanne personliggjorte gravsteder er væsensforskellige fra de ensartede dekontekstualiserede grave, vi så ovenfor: Ikke blot er de typisk betydeligt større og inddrager andre farver, former og materialer, men kommunikationssproget er primært dansk og teksten rettet mod afdøde frem for det guddommelige. Gravstedet fastholder en islamisk symbolik gennem gravstenens form og brugen af to islamiske tekststeder på arabisk, men der er alligevel tale om en nedtoning af det religiøse: For det første er brugen af arabisk som islams hellige sprog reduceret til en symbolsk eller emblematisk form, for de to tekststeder der optræder på gravstenen, hører til de hyppigst anvendte og vil ofte uden videre kunne læses af muslimer, som ikke har arabisk som modersmål eller er kyndige i Koran-arabisk. Og for det andet giver de tomme flader på gravsten og marmorplade rig mulighed for at tilføje yderligere religiøse udtryk, men dette udnyttes ikke, sådan som det var tilfældet i figur 3.

Denne religiøse nedtoning modsvares til gengæld af en social optoning, hvor angivelse af afdødes navn, datoer og et billede af afdøde kombineret med gravstedets størrelse, dyrt materiale og behovet for stadig vedligehol-

delse signalerer social prestige. Afdødes navn, Bashir Ahmed, er skrevet med latinske bogstaver i fed skrift, og i translitterationen fra den arabiske skriveform er der sket et vokalskifte fra det arabiske "a" i anden stavelse af sidste navn til "e", som ikke findes i arabisk skrift (men nok som lydlig gengivelse af kort a-lyd). Navnets placering øverst på venstre side, som i en dansk læseretning er startpunktet for teksten, og brugen af fede typer gør afdødes navn til den primære information på gravstenen, og sætter derved afdødes sociale persona i centrum. Brugen af dansk og det faktum, at der eksplicit er anvendt følelsesmæssige udtryk for den sorg, afdødes børn føler ved tabet af deres far, personliggør graven og indskriver den i en dansk kontekst. I modsætning til de dekontekstualiserede og ensartede grave er dette gravsted således både lokaliseret og individualiseret og tager derved form af det, man kunne kalde et personligt *memoryscape*, altså et sted, hvor efterladte kan mindes afdøde og bevare erindringen om det, der var engang. Det er ikke ualmindeligt at finde sådanne personliggjorte gravsteder på muslimske gravpladser i Danmark, om end de sjældent er helt så store og dyrt anlagte som ovenstående. Til gengæld er det ualmindeligt blandt muslimer i arabiske lande, og tyder således på, at der pågår en udvikling af muslimske gravkultur i den islamiske periferi.

6. Valg af sprog og navne i skrift

Den skitserede opdeling af gravstederne på Rising muslimske gravplads i tre overordnede kategorier – anonyme, dekontekstualiserede og personliggjorte gravsteder – synes at have forklaringskraft for den måde, hvorpå arabiske navne markeres i skrift på gravsten. Hvor anonyme gravsteder synes at udtrykke et religiøst tilhørsforhold til salafismen og derfor helt undlader at markere afdødes sociale persona, herunder altså også afdødes navn, anvendes der næsten udelukkende arabisk på de dekontekstualiserede gravsteder, både til religiøse og kommunikative formål. Her fremstår navne typisk på uvokaliseret arabisk, om end vokaliserede navne kan forekomme i enkelte tilfælde. Omvendt er det sproglige udtryk på personliggjorte gravsteder helt overvejende dansk, bortset fra de emblemiske religiøse skriftsteder, der fremstår på arabisk, ofte i vokaliseret form, ligesom de tilfælde hvor navne skrives parallelt på arabisk, også fremstår i vokaliseret form. Derved synes der at være være tale om et sprogligt kontinuum for navne, der følger taksonomien for gravsteder, og som går fra manglende brug af navne over navne på uvokaliseret arabisk med enkelte

tilfælde af vokaliseret arabisk til navne på dansk med eventuel parallel angivelse af navne på vokaliseret arabisk. En oversigt over gravstedernes taksonomi og det tilhørende valg af sprog, vokalisering og navnebrug ses i figur 5.

Gravsten Gravsted	**Religiøst felt**	**Socialt felt**	**Følelses-felt**	**Sprog**	**Vokalise-ring**	**Navne**
Anonymt salafistisk	*Fundamen-talistisk*	-----	-----	-----	-----	-----
Dekon-tekstuali-seret branding af samtidens islam	*Optonet* • *Tekst* • *Evt. skulptu-rel sten*	*Nedtonet* • *Tekst*	-----	*Religiøst felt:* • *arabisk* *Socialt felt:* • *arabisk* • *(dansk)*	*U/voka-liseret* *Uvokali-seret*	محمد *(Muhammad)*
Personlig-gjort memory-scape	*Nedtonet* • *Emble-matisk tekst* • *Evt. skulptu-rel sten*	*Optonet* • *Tekst* • *Foto* • *Familie-relatio-ner*	*Optonet* • *Tekst* • *Lys, hjerter, min-degen-stande mm.*	*Religiøst felt:* • *arabisk* *Socialt felt:* • *dansk* • *(arabisk)* *Følelsesfelt:* • *Dansk*	*Vokali-seret* *(Vokali-seret)*	*Muhammad* *Mouhammad* *Mohammad* *(مُحَمَّد)*

FIGUR 5. *Oversigt over gravstedernes taksonomi og det tilhørende valg af sprog og navnebrug.*

Med hensyn til det religiøse felt bevares arabisk til religiøse formål, dog således at religiøse indskrifter går fra at være uvokaliseret (for korte og frekvente skriftsteder) hhv. vokaliserede (i længere og ufrekvente skriftsteder) på dekontekstualiserede gravsteder til altid at være vokaliserede, selv i korte emblemiske indskrifter i personliggjorte memoryscapes. Det skyldes sandsynligvis en erkendelse af, at arabisktalende muslimers læsefærdighed i diasporaen løbende svækkes, hvorfor der er brug for støttetegn, hvis religiøse udtryk og navne fortsat skal kunne læses korrekt på arabisk.

Foucaults udsagn om, at gravsteder og dermed afdødes jordiske rester tilskrives forskellig betydning, afhængig af, om man tror på et liv efter døden eller omvendt har mistet denne tro, synes således at have forklaringskraft for den udvikling, der pågår blandt arabisk-muslimske flygtninges og indvandreres gravsteder og gravsten på Rising muslimske gravplads

i Odense. Hvor både anonyme og dekontekstualiserede grave hver på deres måde udtrykker troen på et liv efter døden og ønsket om sjælens opstandelse, har personliggjorte graves religiøse nedtoning og socio-økonomiske optoning kombineret med mere følelsesmæssige udtryk langt mere fokus på afdøde og den symbolske markering af minderne. Samtidig fungerer både anonyme og dekontekstualiserede grave også som middel til at skabe et transnationalt rum i diasporaen, som *brander* islam i en ikke-muslimsk kontekst, mens de individualiserede grave i langt højere grad markerer tilhørsforhold til en følelsesbaseret sørge- og erindringskultur, som det vi kender fra en dansk sammenhæng. Det kunne pege på, at der måske finder en begyndende sekularisering sted.

Det arabisk-muslimske gravlandskab i Danmark sætter sig med andre ord forskellige materielle spor i det offentlige rum, som kan give os indsigt i den sproglige udvikling, der sker blandt muslimer i Danmark. Men samtidig bør vi ikke glemme, at såvel anonyme som dekontekstualiserede og personliggjorte gravsteder også er et udtryk for islamisk *place-making*, at muslimer er i færd med at skabe sig et rum i landet, at de territorialiseres og dermed er i færd med at tage endnu et skridt mod en ny forankret identitet i Danmark.

Referencer

Arly Jacobsen, Brian 2016. Muslimske gravsteder i Danmark. En multireligiøs begravelsespraksis vinder frem. *Tidsskrift for islamforskning* 10(1), 185–206.

Baker, Helle 2002. Muslimsk begravelsesplads på Rising Kirkegård i Odense. *Landskab* 3, 49–53.

Benor, Sarah B. 2010. Ethnolinguistic repertoire. Shifting the analytic focus in language and ethnicity. *Journal of Sociolinguistics* 14(2), 159–183.

Bille, Mikkel & Tim Flohr Sørensen 2019 [2012]. *Materialitet. En indføring i kultur, identitet og teknologi*. København: Samfundslitteratur.

Butler, Judith 2004. *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*. London: Verso.

Foucault, Michel 1984 [1967]. Of other spaces: Utopias and Heterotopias. *Architecture, Movement, Continuité, October*.

Francis, Doris, Leonie Kellaher & Georgina Neophytou 2005. *Secret Cemetery*. London: Berg Publishers.

Gale, Richard & Simon Naylor 2002. Religion, planning and the city. The

spatial politics of ethnic minority expression in British cities and towns. *Ethnicities* 2(3), 387–409.

Liddicoat, Anthony 2013. Language planning in Religious Obervance. In: C. A. Chapelle (ed.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Nasser, Nadia 2003. The Space of Displacement. Making Muslim South Asian Place in British Neighborhoods. *Traditional Dwellings and Settlements Review* 15(1), 7–21.

Nielsen, Helle L. 2014. Det sidste hvilested: Om tilhørsforhold og identitetsdannelse blandt muslimer i Danmark. *Kulturstudier* 1, 6–30.

Nielsen, Helle L. 2016. Fra Odense til Mekka og Paradis. Rising muslimske gravplads som heterotopi. *Tidsskrift for islamforskning* 10 (1), 210–227. Doi:https://doi.org/10.7146/tifo.v10i1.24882

Nielsen, Helle L. 2019. Har Allah sat sit aftryk på ghettoen? I: Nielsen, Helle L. (red.), *Kampen om Vollsmose*. København: U Press, 117–148.

Reimers, Eva 1999. Death and Identity. Graves and funerals as cultural communication. *Mortality* 4(2), 147–166.

Scollon, Ron & Suzie W. Scollon 2003. *Discourses in Place. Language in the Material World*. London: Routledge.

Smith, Jane I. & Yvonne Y. Haddad 1981. *The Islamic Understanding of Death and Resurrection*. New York: State University of New York Press.

Jona and *Jonah* – *Mandy* and *André*. The spelling of first names in German in relation to gender and ethnicity

Damaris Nübling

Seeing a previously unfamiliar first name of a person in writing is the first piece of information we acquire of this person. Furthermore, the first name is an integral part of a person's full name (first name plus family name) as well as of our signature, which we use to confirm our identity. Be it consciously or not, everybody draws conclusions about names of unfamiliar people, e.g. regarding their gender, age, nationality or ethnicity, religion and/or social class-affiliation. This article demonstrates that the very spelling of a particular name is an important index for these kinds of social information.

The first part of this paper is dedicated to German unisex names such as *Jona(h)* and *Elia(h)*. Traditionally, the German first name inventory has two quite separate sets of names, one set used almost exclusively for females, the other almost exclusively used for males. Names that could be used for either sex are comparatively rare. On the basis of a number of unisex names given to new-borns between 2011 and 2015, we observe that these names are given to boys more and more frequently. Thus, although these names are actually potential unisex names, it appears that the male gender is currently being reassigned to them (see also Barry & Harper 1982). This becomes all the more apparent when they are spelled with a final *h* (*Jonah*), which does not have any phonological correspondence. However, usually, a final consonant is interpreted as an index for a male name in the German naming system. Thus, former unisex names are shifting to the male name inventory. This development is sometimes supported by male appearing letters.

The second part of the paper deals with another topic, i.e. with first names given in the former German Democratic Republic (GDR). Babies born in East Germany were given American and Romance names significantly more often than West German babies. Moreover, the range of foreign names was wider in Eastern Germany. In addition, the Eastern part preferred visually prominent foreign markers, such as the Anglo-American letter <y> (*Mandy, Cindy*), French accents (*André*) and specific graphotactic combinations (*Jacqueline*). Furthermore, these markers of Anglo-American and French origin were used as a systematic means to indicate and thus polarise the gender classes in the naming system. Pet names ending in *-y* were typically given to girls. Boys' names tended to be French (*André*) or to be italianised (*Enrico*). Conversely, Greek and Latin visual markers such as <ph> and <th> were clearly avoided. On the whole, East and West Germany cultivated rather different first name cultures which make use of visual markers.

KEYWORDS: first names, gender-onomastics, unisex names, divided Germany, ethnicity

1. Introduction

Writing is often considered the simple transformation of sounds to letters. With regard to personal names, writing accomplishes much more than the transformation from one medium into the other. As we know, many personal names, which are always perceived as part of one's identity can have several spelling variants. To respect the specific spelling of their name is of high importance for the individual person. Since names are excluded from orthographic rules in Germany, spelling variation is even more widespread than, e.g., in Sweden, where the spelling of most names follows orthography, more or less. The reason for the diversity of spelling variants in Germany is that the German naming system has preserved older spellings, typical regional and even dialectal variants of particular names. Many people introduce themselves not only by saying their name, but rather by spelling it out loud. Sometimes, Germans even expect that names be written differently than common nouns. Thus, a student of mine has the ordinary family name *Schwarz,* which is spelled exactly like the common colour adjective *schwarz* 'black'. Although only 7% of the people called [ʃvarts] are spelled with <t> before <z> (*Schwartz*), many people expect that the spelling of the family name should diverge from the adjective's spelling. My student therefore always emphasises that *Schwarz* is written without <t>.

This article deals with two phenomena where writing plays a prominent role. In both cases we concentrate on first names. First, we demonstrate that different spellings of homophonous unisex names are used to mark gender. Although unisex names have been legalised in Germany in 2008, most parents do not really use them – and if so, they seem to prefer to mark their child's gender by using letters that though unpronounced, tend to be distributed gender-specifically. Secondly, we compare name-giving practices during the period when there were two separate German states. It will be shown that parents living in the former German Democratic Republic (GDR) used specific letters to indicate openness and internationality. This can be demonstrated by examining the parents' choice of first names and by closely monitoring the way they choose to spell those names. In addition, the GDR inhabitants' name-giving practices suggest that the inhabitants objected to their government's policies as well as the concept of a shared German history and religion.

2. *Noah* and *Noa, Jonah* and *Jona*: the graphic genderisation of unisex names

In Germany, parents are only allowed to give unisex names to their children without being forced to add a second gender-specific name since 2008. This was the consequence of the so-called "*Kiran*-Sentence": A family with Indian background wanted to name their daughter *Kiran,* which is a unisex name in India. This name was rejected by the German registrars who were unfamiliar with it. Since the name ends in *-an,* which is typical for a fairly common set of male names such as *Fabian, Julian, Kilian* in Germany, they concluded that Kiran must be a male name. In Germany, by law, a female child cannot be given a name that is considered male. However, the parents insisted on naming their daughter *Kiran* and decided to go to the Federal Constitutional Court (highest German Court), which eventually decided that giving children unisex names no longer violates the wellbeing of a child. However, their ruling also implicated that giving a child a name of the opposite gender might threaten the child's mental wellbeing. Hence, to this day children can only be given either gender-conforming or unisex names in Germany.

This poses the question whether parents make use of this new law. This is quite unlikely. In Germany, the set of potential unisex names is rather small. Most of them are of Frisian origin (*Eike, Heike, Tomke, Kai*), or they are pet names which often end in *-i* or *-y* and thus overwrite the mostly gender-specific final sound: *Toni* (< *Anton* and *Antonia*), *Sigi* (< *Siegfried* and *Sieglinde*), *Charly*. A third group of names are those ending in *-a* such as *Luca, Noah, Sascha* and *Jona*. Originally, these names were exclusively male names (of Italian, Russian and Hebrew origin) and may now be used for both sexes. Some decades ago, these kinds of male names were classified to be female names, because until today a final *-a* is the most reliable indicator for female names. When a name ends in *-a*, the likelihood of it being the name of a female is nearly 100%, and a name ending in *-e* belongs to a female in 90% of all cases. Until recently, if Germans chose a foreign male name ending in *-a* or *-e*, this name was used for females almost by default: Thus, today, *Andrea* and *Gabriele* (both male names in Italian) are typical girls' names in Germany. However, since the turn of the millennium, male name-giving practices in Germany underwent a kind of revolution. For the first time in the recorded history of German first names, the two "female sounding" names *Luca*

and *Noah* reached the top ten positions of the most popular and commonly given first names for boys.

By the end of the 1990s, *Luca* had become rather modern, although it was not immediately used predominantly as a boys' name. In her article "Der Fall Luca" – 'The case of Luca' (2004), the German linguist and sociologist Susanne Oelkers observed in the beginning of the new millennium that *Luca* seemed to become unisex instead of a name exclusively used for girls. At that point in time, it was mostly given to girls but only sometimes to boys. She eventually predicted that this name would end up being a female name, as *Andrea* did some decades earlier. However, from hindsight we know that her prediction was wrong: Nowadays *Luca* clearly belongs to the set of boys' names.

The name *Luca* has an interesting history. It seems that the prototypical male name *Lukas,* with a final *s*, i.e. with a closed last syllable, seems to have aided its *-s*-less variant *Luca* to reach the top position. This assumption is highly plausible if we consider the chart in Figure 1. Since the 1980s, the common and male sounding name *Lukas* has enjoyed high popularity. From 1994 to 2000 it even occupied the first rank in the table of the most popular German boys' names. In the 1990s, about a decade later than *Lukas*, its originally "female" sounding counterpart *Luca,* ending in an open syllable, also increased in frequency. This observation is supported by comparing the by and large parallel trends. It appears that name givers increasingly associated both names with each other. Between 2004 and 2008, *Luca* even overtook *Lukas* in popularity. Until today (2019) both names belong to the group of the most popular boys' names in the ranking. The data suggests that the typical male name *Lukas* with its closed final syllable seems to have been the forerunner and the precondition for the success of the female sounding newcomer *Luca*.

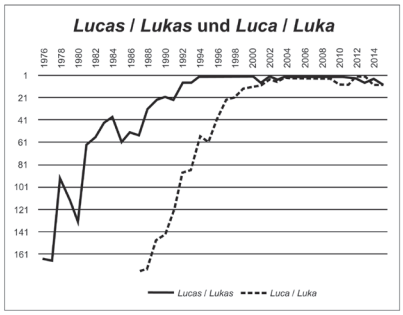

FIGURE 1. *The development of* Lucas/Lukas *and* Luca/Luka.

Two more name pairs follow a similar pattern. The originally Hebrew names *Elias* and *Jonas* currently (2018) belong to the top 10 of popular names. Although still lagging far behind, their "female sounding" partners *Elia(h)* and *Jona(h)* are already beginning to catch up with them (see Figure 2). The career of *Noah* is shown in Figure 3.

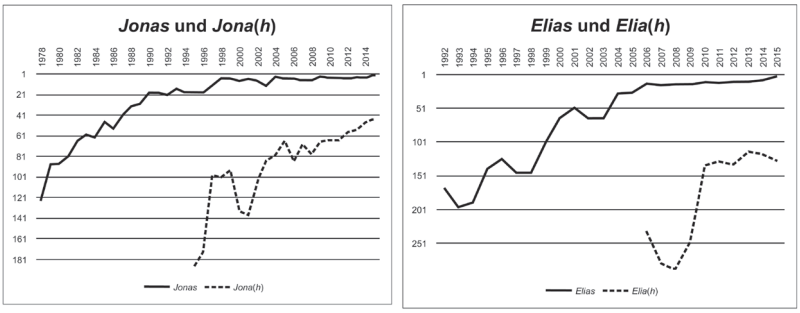

FIGURE 2. *The development of* Jonas & Jona(h) *(1978-2014) and* Elias & Elia(h) *(1992-2015).*

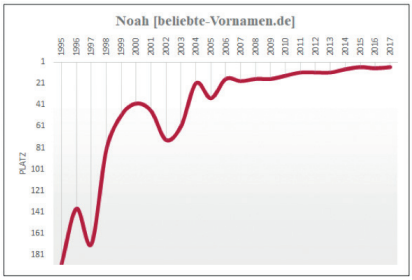

FIGURE 3. *The career of* Noah *(1995-2017).*

As can be seen in Figure 2 the homophonous names *Jona(h)* and *Elia(h)* are attested in two spelling variants: one with a final *-a*, the other one with a silent *-h*. As both variants are pronounced identically (with a final [a]), both variants can also be given to girls – regardless of this spelling variation. Both variants are, at least officially, unisex names. This also holds for *Noah, Luca* and *Nicola*.

The crucial question is whether and, if so, to which extent these five names with a final [a] are actually used for children of both genders. In order to find out how many boys and girls are named *Luca, Noah, Elia(h), Jona(h)* and *Nicola*, we contacted the *Society for German language* (*Gesellschaft für deutsche Sprache*) which collects the most popular baby names and ranks them corresponding to their frequencies every year. As the two sexes are kept apart in the data, the Society could provide us with a ranking of these names. The lower the number, the more frequent the name and vice versa (Table 1). We were given the data for 2011 and 2015.

TABLE 1. *Unisex names and their distribution with regard to gender (birth cohorts of 2011 and 2015; bold: great shifts).*

		2011 Ranking for …		2015 Ranking for …	
		girls	boys	girls	boys
1.	Luca/Luka	**388**	7	**512**	8
2.	Noa(h)	526	14	545	8
3.	Elia(h)	1442	116	1052	111
4.	Jona(h)	**448**	71	**606**	57
5.	Nicola/Nikola	497	470	420	470

Table 1 contains five unisex names with a final [a] and shows rather clear developments. In 2011, *Luca* reached the 7th rank of all names given to boys in Germany and it is ranked in the 8th position in 2015. Thus, the name has become a typical male name. Regarding the girls' names rankings, *Luca* occupied rank 388 in 2011 and it fell back to 512 in 2015. Thus, it is obvious that *Luca* is clearly avoided for girls.

Noa(h) is a typical male name in Germany and it is very rarely given to girls. Similarly, *Elia(h)* is extremely rarely used to name girls in both spelling variants (below rank 1000). Notably it is ranked 116th of all names given to male newborns in 2011 and it is in the 111th rank four years later. *Jona(h)* is attested as a name given to girls from 2011, where it occupied rank 448 and fell down to rank 606, whereas on the male side it first occupied rank 71 and reached rank 57 in 2015. Solely *Nicola* can be regarded as a unisex name that is actually used for both genders. However, generally this name is not very common as it ranges between rank 400 and 500 for both sexes. However, only a few years before, like *Andrea,* it used to be a name rather clearly associated with females. Nowadays, together with *Luca*, another Italian male name ending in *-a*, it has entered the male name inventory. Between 2011 and 2015, it moved from rank 497 to 420 on the girls' side, i.e. it slightly increased as a female name (the ranks between 400 and 500 are not very significant). We need to wait and see how it will develop in the next decades. Perhaps *Nicola* has now reached a turning point and will be re-gendered.

Thus, we can conclude that German parents collectively appear to avoid the jeopardy of giving their child a unisex name (with the exception of *Nicola/Nikola*). Most of the names discussed above are increasingly given to male children and parents seem to avoid giving them to girls. In Germany, real unisex names with similar or even same gender shares are obviously not (yet) desired by the parents.

We now return to the issue of the spelling of those names to demonstrate that homophonous forms that diverge only in terms of spelling, have different gender associations. Concentrating on *Elia(h), Jona(h)* and *Noa(h)* (see Table 2; the spelling variants with <h> are shaded), we can observe that name variants spelled with a final <h> are increasingly used for boys.

TABLE 2. *Different spellings of homophonous unisex names and their distribution regarding gender (birth cohorts of 2011 and 2015; shaded: variants with a final <h>).*

		2011 Rank for …		2015 Rank for …	
		girls	boys	girls	boys
1)	Elia	1442	170	1117	171
	Eliah	–	234	5287	215
2)	Jona	469	135	638	126
	Jonah	2836	132	4459	97
3)	Noa	613	460	566	467
	Noah	1658	12	3863	8

Elia without *-h* looks more female and is also attested more frequently given to girls than less female-looking *Eliah* with a final <h>, which was not given to girls even once in 2011. All in all, both spelling variants are rarely given to girls, but the variant with a final *-h* to an even lesser extent than the one with a final *-a*. The same holds for *Jona(h)*: *Jonah* spelled with an *-h* rose through the ranks given to boys from position 132 in 2011 to position 97 in 2015. At the same time, *Jonah* became completely unpopular for girls. Finally, *Noa* spelled without *-h* occupied rank 613 of the girls in 2011 and rose to the 566th rank in 2015. It is noteworthy, that even this female-looking form is a bit more popular for boys than it is for girls. In contrast *Noah* with *-h* was and still is given to boys extremely frequently whereas it is only very rarely bestowed on girls. To conclude: The mere spelling of homophonous names has effects on gender preferences. A final mute consonant is avoided for girls and preferred for boys. Generally, male names have a high chance to end in a consonant. According to Nübling (2018) 80% of male first names end in a consonant whereas around 80% of female names end in a vowel. This statistically highly significant phonological fact is imitated in the spelling of names. Even though there is no phonological difference between the variants, it appears that parents have a desire to make a graphemic distinction.

In the Netherlands, the different spelling variants even led to systematic gender splittings: *Noa* is a common and frequently used female name whereas *Noah* is most frequently used as a male name (Top 1 in 2017; for

more details see Schmuck 2018). There is a comparable case with English and American pet names ending in -[*y*]: male names are usually written with a final *-y* (*Bobby*) and female ones with *ie* (*Bobbie*).

3. *Mandy* and *André*: the spelling of East-German first names with regard to ethnicity and gender[1]

3.1. Slavic names

During the period when there were two German states, East Germans used to give their children more American and Romance names than West Germans. According to Huschka, Gerhards & Wagner (2009), between 1960 and 1990, English names accounted for only 4% of first names in the West and 7% in the East; with regard to Romance names, it was 8% against 12%. This Eastern tendency in favour of foreign Western names has sometimes been termed "names of longing". The GDR was ruled by a socialist regime. The regime prohibited travelling to the West and any "Western" influence was condemned by the ruling authorities. Thus, by using "Western" names, East Germans consciously or unconsciously expressed an affiliation to the "West", by implication this means they rejected communist authorities. This becomes even more apparent when comparing how often Russian names were given to new-borns in the GDR and how often children born in the Federal Republic of Germany were given Russian names. The map illustrates that parents in the GDR clearly avoided giving their children Russian names. Figure 4 shows the distribution of the Russian name *Tanja* (on the left) in contrast to the Czech name *Jana* (on the right). Typical Russian names were rather common in West Germany and nearly completely unattested in the East German state (except West Berlin, which belonged to the Western Federal Republic of Germany). In the East, it appears that sympathy with the Czechs was expressed by using Czech names.

1 This section is based on Nübling (2019).

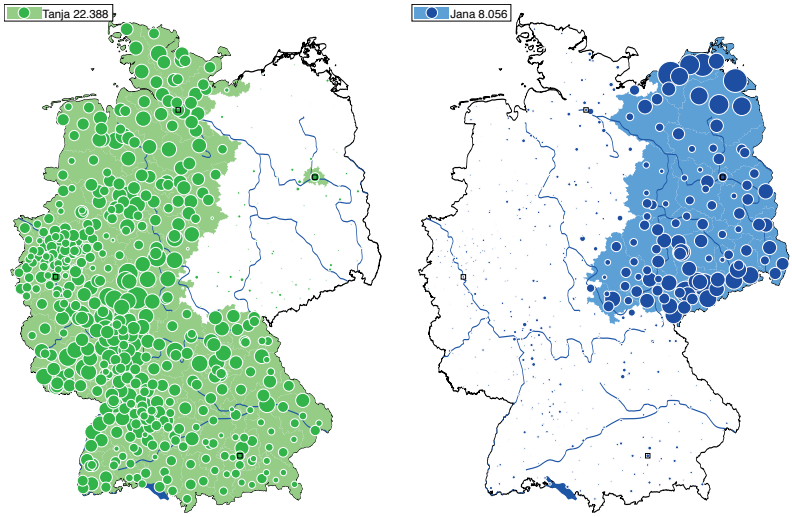

FIGURE 4. Tanja *as a Russian (left) and* Jana *as a Czech first name (right) in Germany (born between 1920 and 1980).*

The data of the following maps are based on the German telephone connection registry from 1998, the actual number of registry entries can be found in the legend. These connections contain only the first names and are grouped by postal code. The tokens are added in the legend above. Statistically around three persons share a landline. Male names have to be multiplied by 2.4, female names by 4.8 in order to make the number compatible. This is due to the fact that male (first) names occur more than twice as often in phone books, reflecting that the husband was still considered the head of the household. As a landline can only be acquired after reaching at least 18 years of age, these data include the (East and West) German population born between around 1920 and 1980. Thus, these data points only represent twenty (and not the whole thirty) years of the time of two separate German states. On the other hand, they do include 40 years of an undivided Germany (1920-1960). Although the separate German states were both founded shortly after the Second World War, most Germans consider the time of the division of Germany to start only after the erection of the Wall, which began in 1961. After the Wall was completed, it was almost impossible for private persons to be in touch with each other over the border or to cross this border. However, although the physical division

of Germany started only after 1960, the differences in name giving practices are considerable, as can be seen in Figure 4. *Tanja* (as well as other Russian names) are restricted to the Western part of Germany including West Berlin, although we cannot rule out that some of these names belong to Russian German re-settlers[2] (to minimise this factor, this study is not concerned with typical names from this group like *Olga, Natalia, Igor*). To quote Huschka, Gerhards & Wagner (2009):

> [W]e conclude that name patterns underscore other sociological evidence that shows a widespread rejection of communist ideology by the vast majority of East Germans. Russian names were extremely unpopular, and silent (but visible) protest was expressed in the choice of alternative name types. (Huschka, Gerhards & Wagner 2009:224)

3.2. French names

Instead of Russian names, French and American names were borrowed extensively, more frequently in the East although names of this provenance also occurred in the West. However, the choice of French and American names in East Germany hardly shared any overlap with the choice of French and American names in West Germany. This is where spelling becomes prominent again. It is obvious that in particular French and American-*looking* names were preferred in the East. This means that East German parents preferred names with specific letters, graphotactic patterns and/or diacritics such as French accents. For instance, *André* and *René*, both male names in the German system, were typical of the GDR (see Figure 5, left). Although the foreign elements are preserved in the spelling of these names, they are nevertheless (mostly) pronounced in a German

2 German re-settlers are people of German origin whose ancestors decided to settle in the Eastern parts of Europe and in some parts of Russia from the 18th century onwards. After the Second World War, the West German government initiated a scheme that allowed people with German ancestry living in the former USSR to 'resettle' and thus to relocate their families to live in Germany. Many of these families had been living in a mainly Slavic-speaking environment for centuries, which is reflected in their name-giving practices among other aspects. Thus, names such as *Igor*, *Olga* and *Natalia* are quite common in this group.

way, i.e. with the stress on the first syllable and by replacing the nasal by an oral vowel: [ˈandre], [ˈrene].

This similarly holds for *Jacqueline* which contains very French looking letter combinations (<c+qu>). There is also a spelling variant without <c> thath occurs less frequently. Today, *Ja(c)queline* is frowned upon and considered a lower class name (Figure 5, right).

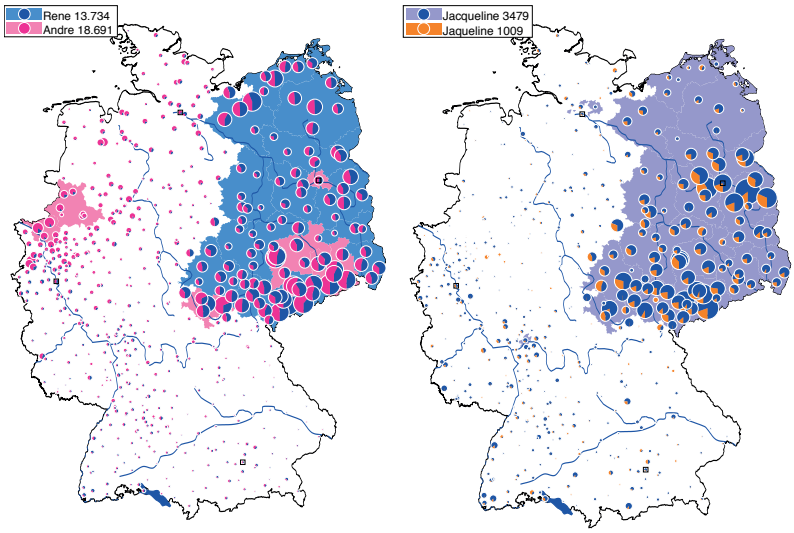

FIGURE 5. *The distribution of* André, René *(left) and* Ja(c)queline *(right).*

After 1990, the year of the reunification of Germany, the GDR-specific names became very unpopular throughout the whole of Germany. Since the turn of the millennium, they are even avoided. This means that since 1990, many East German foreign names have become ethnicised ("typical East-German") and were downgraded afterwards, thus they were largely dismissed from the current naming practices. Names that are completely avoided today are often names that enjoyed popularity in the GDR.

3.3. American names

Besides the French-looking names mentioned above, American-looking names were favoured during the time of the GDR, which resulted in typical "Y-names", a phenomenon which is also known in Sweden and which is described in the book "Mitt förnamn är Ronny" ['My first name is Ronny'] of Ronny Ambjörnsson (1996). Importantly, the original American distinction between *-y* for men und *-ie* for women was not adhered to. *-y*, a typical Anglo-American letter that is otherwise only attested in loanwords in German, was used for both genders, albeit to a wider extent for girls than for boys. Moreover, *-y* is a diminutive suffix which seems to express smallness and cuteness. Thus, all of these y-names are actually clipped forms of full names carrying this diminutive suffix: *Mandy* < *Amanda, Nancy* < *Anne, Cindy* < *Cindarella* and/or *Cynthia*, *Peggy* < *Margarete, Sandy* < *Alexandra, Romy* < *Rosemarie* (Kohlheim/Kohlheim 2013). The unusual final letter thus became ethnicised and re-genderised to a marker of quite typical East-German female names.

As yet, the actual origin of these names has not been (fully) accounted for. It can be assumed that Barry Manilow's hit song *Oh Mandy* in 1974 caused *Mandy* to reach the highest ranks of popularity. The popularity of *Cindy* seems to be connected to the two West German pop singers *Cindy und Bert* in the seventies. *Peggy* was one of the central characters in English school books used in the GDR.

The most frequent female Y-names are represented in Figure 6 (left). Since German reunification, most of these names have become associated to represent the "prototypical" East German girl. Accordingly, the popular cabaret artist Ilka Bessin adopted the pseudonym *Cindy (aus Marzahn*[3]*)* for her role as a naïve East-German girl. In public media, many statements about these names can be found which confirm their stigmatisation. In West Germany, these kinds of Y-names are practically inexistent. Here, different American (full) names, such as *Jennifer* and *Jessica* were popular (Figure 6, right). Their written form looks not very American as these names lack prominently foreign features such as a final *-y*.

3 Marzahn is a suburb of East Berlin.

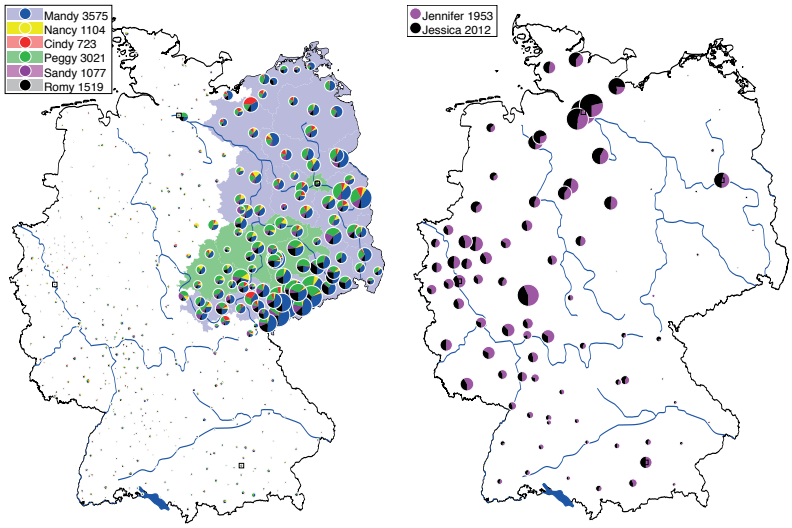

FIGURE 6. *The most frequently occurring female Y-names (left) and* Jessica, Jennifer *(right).*

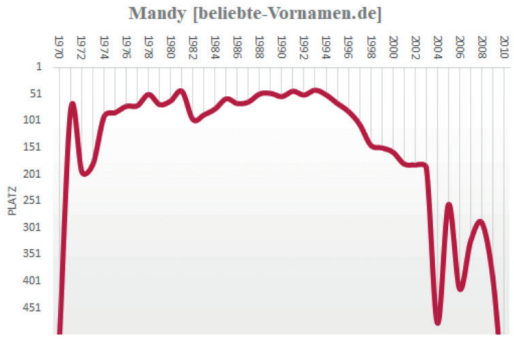

FIGURE 7. *The development of* Mandy *in Germany from 1970 to 2008.*

The use of these American and Romance looking names started to decline after the German reunification of 1990. This can be observed in Figure 7, which represents how often *Mandy* was chosen as a first name, and it shows how about ten years after the reunification, around 2000 the name becomes infrequent. In sum, these names and their social associations underwent a dramatic shift. Until 1990, they were used to express a long-

ing for internationalisation and for social upgrading by imitating prestige cultures. After the reunification, West Germans reanalysed these names by ascribing ethnicity to them. Thus, East German international names were perceived as belonging to "the others", i.e. people originating from East Germany. To this day, many West Germans are prejudiced about people originating from East Germany. Therefore, since 2000, East German international names have started to be associated with lower social classes. This devaluation led to their decline.[4]

With respect to male names ending in *-y*, there is only one single highly frequent name, *Ronny* (< *Ronald*), with about 6,000 tokens (registered telephone connections). The next frequent name is *Robby* (< *Robert*) with only 720 tokens. Interestingly, *Ronald* as the corresponding full form of *Ronny* is a German name that also occurs very frequently in East Germany. In contrast, *Robert*, the full form of *Robby* is nearly unattested. Thus, *y*-names seem to be typically female, all the more considering the tokens of girls' names have to be multiplied by the factor 4.8 (as opposed to factor 2.4 when looking at boys' names). As already mentioned, female names are clearly underrepresented in the telephone registry corpus.

Typical male names cultivate another ethnic feature, a final *-o*. In East Germany, there are surprisingly many Italian-looking male names such as *Silvio, Mario, Marco, Enrico, Ric(c)o* etc. (including some Slavic names like *Mirko*). Figure 8 (left) provides an overview of the registry entries including *Silvio* and *Sylvio*, which cover the whole Eastern part of Germany, except West Berlin, which remains a blank area. The same pattern emerges when looking at the maps of many other names, e.g. *Mario*. Interestingly, this group of names is actually not representative of typical contemporary Italian names. This complicated the identification of any original that could have served as a model. Common contemporary Ital-

4 There are many negative comments about these names in the media. As one example among many, we cite a statement from an internet platform (www.beliebte-vornamen.de; 2010): "Wir haben überlegt, unsere Tochter *Romy* zu nennen. Finden den Namen total schön ... Jetzt hab ich mich mal so umgehört und hab mitbekommen dass viele den Namen *Romy* in die *Mandy/Sandy/Cindy* etc.-Schublade stecken. Hab das eigentlich nie so gesehen, aber jetzt beschäftigt es mich natürlich schon etwas" – 'We wanted to name our daughter *Romy*. We find this name very beautiful ... Now, I asked around and came to know that many people put *Romy* in the drawer *Mandy/Sandy/Cindy* etc. Actually I did never see it like that, but now I am a bit concerned about it'.

ian names given to boys in Italy are *Lorenzo, Federico, Francesco, Paolo* and *Tommaso*. Comparing a map of contemporary Italian names (Figure 8, right) to that of "Italian" East German names in Germany reveals a stark contrast. In the map on the right, settlements of Italian immigrants to West Germany during the 1960s become visible: Since most immigrants settled in industrialised areas, these appear as centres of contemporary Italian names. Thus, the Ruhr area, the Rhine-Main region, Stuttgart and even Wolfsburg as the centre of the Volkswagen production come to the fore. In the South West, the proximity to Italy explains the high concentrations of Italian names. In all, East German parents did not choose typical contemporary Italian names rather they gave their sons Italian-*looking* names.

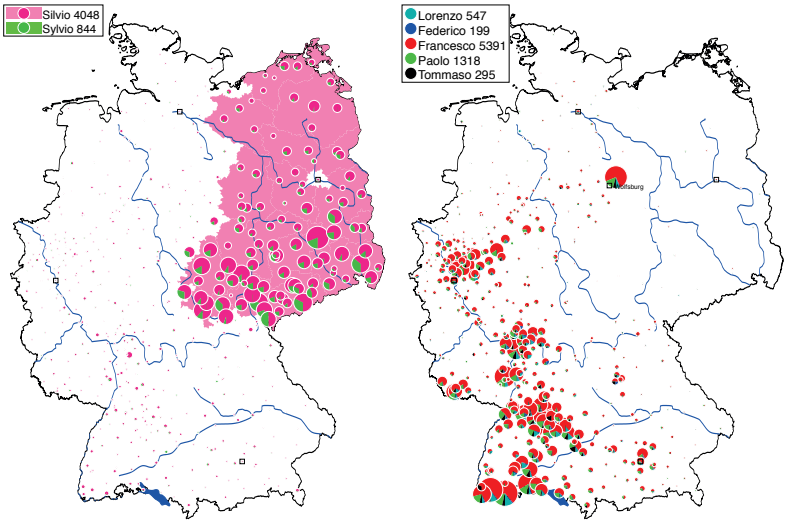

FIGURE 8. Silvio/Sylvio *(left) and the five most frequent male names in Italy (right).*

The first name *Enrico* serves as a good example: It is very rare in Italy but extremely frequent in East Germany. There, you can even find two newly formed clippings, *Rico* and *Ricco* (Figure 9 left). In 1986, the East German onomast Johannes Schultheis described the rise of *Enrico*: "Heinrich ist heute kein gefragter Vorname. Seine italienische Entsprechung *Enrico* jedoch hat 1971 bis 1974 einen regelrechten Siegeszug bei uns angetreten" (73) [Today, *Heinrich* is not a popular first name. Its Italian counterpart *Enrico*, however, started a real triumphal procession from 1971 to 1974

here.]. The distribution of *Heinrich* depicted in Figure 9 (right) actually confirms that *Heinrich* was unpopular in the GDR (note that the corpus also contains the birth decades before the division of Germany in 1960 and that this distinction is very pronounced, nevertheless). However, it is doubtful that there is a real connection between the two maps. As many East German informants emphasise, *Enrico* did not replace *Heinrich* as hardly anyone seems to have been aware that these two names are related at all. *Enrico* is considered a distinct name and not a translation of *Heinrich*. Until now, the concrete origin of *Enrico* is unknown.

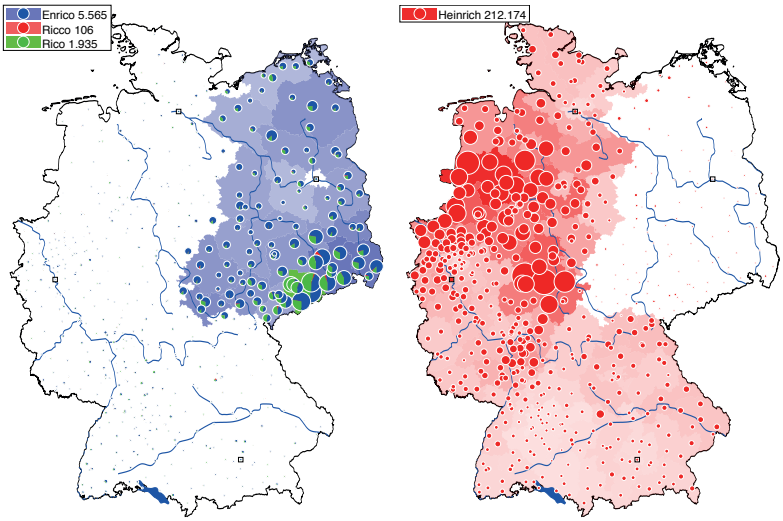

FIGURE 9. Enrico, Ric(c)o *and* Heinrich.

Another example for an Italian-looking name behaving like *Enrico* is *Tino*, a short form that is supposed to be derived from *Valentino*. As *Valentino* occurs very rarely and *Tino* very frequently, no connection can be established between them.

From an onomastic and a linguistic perspective, the prominent final sound and letter *-o* is of particular interest. By using this well perceivable suffix, male names become structurally more similar to female names which very often end in *-a* or *-e*. With the Italian name type, the expression of gender is made symmetrical. Usually, male names end in a consonant which means that they lack specific gender marking suffixes (c.f. *Paul* (m.)

and *Paul-a* (f.), *Christian* (m.) and *Christian-e (f.)*). The particular Italian (and Slavic) names attested predominantly in East Germany also mark maleness morphologically. From a sociological point of view, the two gendered name inventories have gender-specific vowels, which serve as secondary sexual characteristics.

To conclude, using "foreign" name inventories in this way does not only serve to indicate an affiliation to internationality in the GDR. Rather, these "foreign" name inventories are additionally used to construct gender: *y*-names tend to be given predominantly to girls and *o*-names predominantly to boys. Thus, this adoption of foreign names for socio-political reasons boosts and reinforces another social construct (gender). The polarisation of gender classes in the name inventory is realised by prominent markers originating from different ethnicities (for more details see Hirschauer & Boll 2017).

This type of secondary gender marking was not possible in West Germany for at least two reasons. First, a pronounced anti-Americanism prevailed in the 1960s and 1970s due to different wars led by the US. Secondly, Italian immigrant workers had only a low prestige in the West, which meant that parents without an Italian background avoided giving their children Italian names. This was the situation in the sixties and seventies, the timespan that is covered by the phone registry database. Today, Italian names such as *Luca* and *Nicola* are popular and Italy currently represents a very attractive holiday destination.

Turning back to spelling particularities of names, another phenomenon should also be mentioned.

3.4. Greek and Latin names

Until now, we have discussed name inventories of languages that were adored in the former GDR. However, there were other languages that were clearly dismissed, namely Greek and Latin. Their historical cultures belong to the history shared with the Western neighbour. Once more, first names serve as a kind of social seismograph. In this case, writing conventions pointing to Greek or Latin (or possibly biblical) names were strictly avoided. In this case, the combinations of specific letters are relevant, more precisely the sequences <th> and <ph>, often in combination with the Latin masculine ending *-us*. To illustrate this, one and the same name *Mark-* and its different variants serve as good examples.

Figure 10 (left) maps the variants *Marcus* and *Markus* ending in Latin *-us*, which are clearly concentrated in West Germany. In the map on the right, the pure stem form *Marc/Mark* as well as the Italian(-looking) form *Marco/Marko* is represented: While *Marc* and *Mark* limit themselves to the West including West Berlin (in purple), the *o*-forms (in green) appear all over Germany. This shows that East German parents avoided the Latin and the apocopated forms. Moreover, the non-Latin writing with <k> in *Marko* (in light green) is more frequent in the East than in the West.

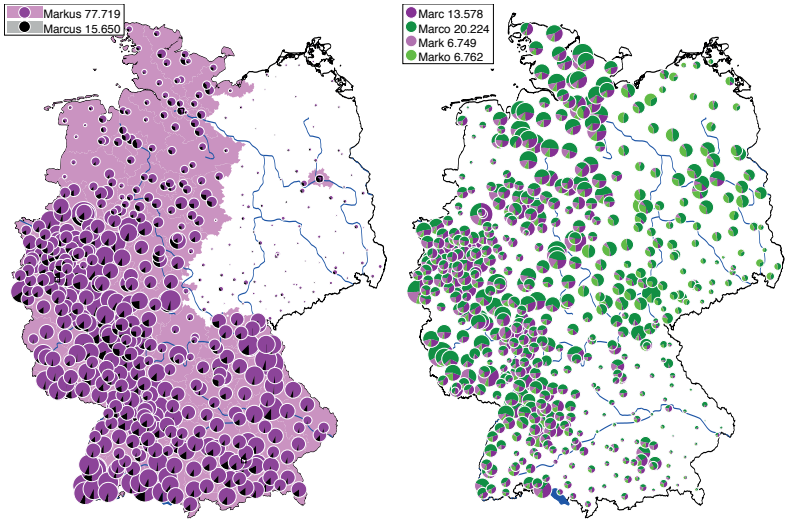

FIGURE 10. Marc|kus *(left) versus* Marc|k *and* Marc|ko *(right)*.

To illustrate these tendencies, comparing the Greek letter sequence <ph>, *Stephan* to *Stefan* and the Danish form *Steffen*, as well as their female counterparts, is beneficial (Figure 11). The Scandinavian spelling with double <ff> is typical for the East. Unsurprisingly the female counterpart *Steffi* is furthermore mostly attested in the diminutive, although mostly spelled with <i>. The trisyllabic full form *Stefanie* dominates in the West, geographically corresponding to the attestation of *Stefan*. The spelling with <ph> is very unpopular in the East.

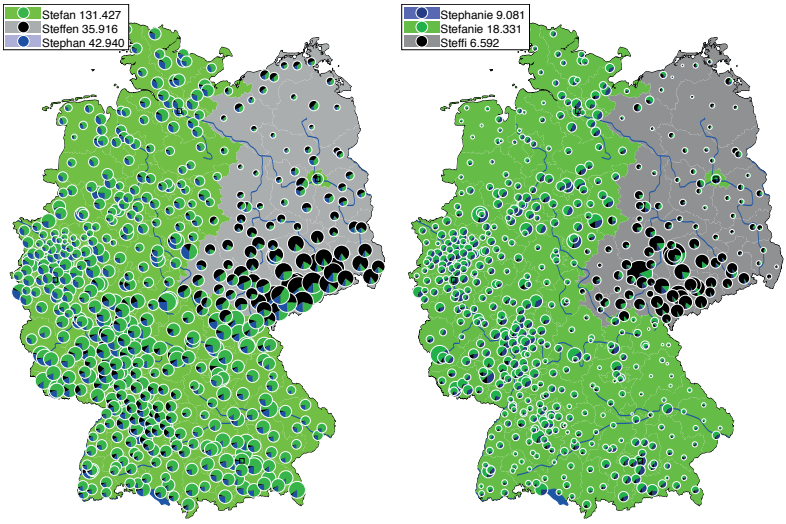

FIGURE 11. *Type* Stefan/ie: *Female (left) and male (right) spelling variants.*

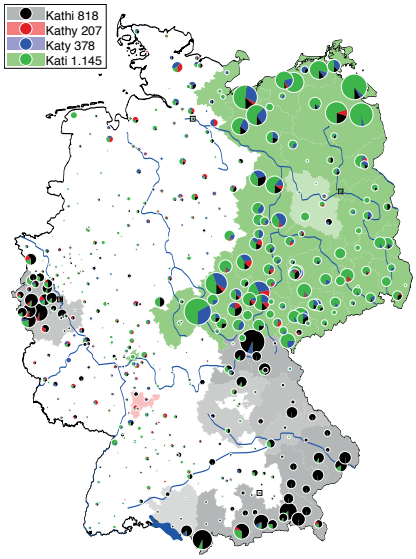

FIGURE 12. *Short forms of* Katharina.

The last section is dedicated to the Greek spelling <th>. We exemplify this by discussing the short forms of *Katharina* (Figure 12). East German parents prefer the variants *Kati* (in green) and *Katy* (in blue) whereas Greek *Kathi* (in black) has a high concentration of attestations in Bavaria. Only in combination with the American looking final -y, *Kathy* with <th> is tolerated in the East.

To this day, it is difficult to explain these dramatic onomastic divisions: Do they express an alienation from a common and shared German history and/or from Christianity? On the contrary, Christian sounding names such as *Kerstin* and *Christian* are very common in East Germany. Are they due to an egalitarian, anti-elitist attitude towards classical (bourgeois) education in the former GDR? Interpreting our onomastic findings is not a trivial matter. To come to further conclusions, we need to rely on social and historical sciences.

4. Summary

The spelling variation of personal names provides a lot of information on different levels. In both case studies, we revealed a strong connection of spelling and gender. The first part showed that purely graphic and thus silent name-final *-h* indicates masculinity, which was illustrated by comparing unisex names such as *Jonah* and *Eliah*. The second part demonstrated that the spelling of names given to new-borns in the former GDR was highly charged with a range of social factors and attitudes: gender, ethnicity, sympathies for Western culture, rejection of the communist ideology, rejection of the religion and of a common German history.

References

Barry, Herbert & Aylene Harper 1982. Evolution of unisex names. *Names* 30, 15–22.

Hirschauer, Stefan & Tobias Boll 2017. Un/doing Differences. Zur Theorie und Empirie eines Forschungsprogramms. In: Hirschauer, Stefan (ed.), *Un/doing Differences. Praktiken der Humandifferenzierung*. Weilerswist: Velbrück, 7–26.

Huschka, Denis, Jürgen Gerhards & Gert Wagner 2009. Naming differences in divided Germany. *Names* 57, 208–228.

Kohlheim, Rosa & Volker Kohlheim (2013): Duden Lexikon der Vornamen. Mannheim: Dudenverlag.

Nübling, Damaris 2018. *Luca* und *Noah* – Das phonologische Degendering von Jungennamen seit der Jahrtausendwende. In: Nübling, Damaris & Stefan Hirschauer (eds.), 239–269.

Nübling, Damaris & Stefan Hirschauer (eds.) 2018. *Namen und Geschlechter – Studien zum onymischen Un/doing Gender*. Berlin/Boston: de Gruyter.

Nübling, Damaris 2019. *Mandy* und *Mario, Steffi* und *Steffen*. Zum Vornamenprofil der DDR. *Der Sprachdienst* 2019:3–4, 120–135.

Oelkers, Susanne 2004. Der Fall Luca. Zur Männlichkeit und Weiblichkeit von Vornamen. *Bulletin VALS/ASLA* 80, 155–170.

Schmuck, Mirjam 2018. Deutsche und niederländische Unisexnamen. Entstehung und variable Geschlechtsneutralität. In: Nübling, Damaris & Stefan Hirschauer (eds.), 271–302.

Schultheis, Johannes 1986. Zur Bildungsweise der Vornamen. In: Naumann, Horst, Gerhard Schlimpert & Johannes Schultheis (eds.), *Vornamen heute*, Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 68–80.

Same script, different rules? On the alleged different spelling of names compared to other words in runic inscriptions

Alessandro Palumbo

The article deals with the question of whether words with different communicative weight are spelled differently in Viking-Age Swedish runic inscriptions and more specifically with the supposedly more careful spelling of personal names compared to formulaic words. The hypothesis that names appear less frequently in a deviant form than formulaic words is tested empirically in three investigations: 1) A quantitative study of the amount of spelling mistakes in a selection of words from the two aforementioned categories; 2) An analysis of a selection of deviant spellings in the context of the inscriptions where they occur; 3) A study of the inscriptions signed by the rune carver Øpir.

The results of the quantitative study reveal a small but statistically significant difference in the proportion of deviant spellings of personal names and appellatives. On average, names are in fact spelled correctly 3% more often than formulaic words. The contextualised analysis of deviant spellings show that misspelled names and misspelled formulaic words often occur together, which indicates that in such cases misspellings depend more on the carver's skill, than on whether words belong to different categories. The investigation of Øpir's inscriptions reveals that miscarvings and his typical practice of abbreviating words can be found both in very frequent words and in names, suggesting that the treatment of these two categories is similar as far as their spelling is concerned. A general result regards the overall low occurrence of deviant forms, which calls for a scrutiny of interpretations which presuppose carving mistakes.

KEYWORDS: Runic orthography, Viking Age, personal names, spellings variation, spelling mistakes

1. Introduction

Similarly to many non-standardised written languages of the past, runic Swedish as represented in the Viking-Age runic inscriptions shows a great variation in spelling. A long-lasting dispute in the field of runology regards the nature of this variation and the question about the extent to which researchers can rely on the rune carvers' spelling to draw conclusions on the spoken language during the Viking-Age.

On the one hand, this dispute has revolved around the question whether rune carvers performed some kind of phonetic analysis, thus adopting a

more or less orthophonic spelling, or if traditional spellings existed which followed writing norms rather than reflect the carvers' pronunciation. On the other hand, this debate has also regarded how frequently Viking-Age rune carvers made spelling mistakes.

The answer to these questions is of central importance, as it affects our chances of carrying out phonological analyses based on this written variation. Moreover, runologists' convictions on the reliability of rune carvers' spelling, and hence especially the aforementioned issue of miscarvings, influence the interpretations that researchers are comfortable putting forward. If one departs from the hypothesis that misspellings are in fact the rule in runic inscriptions, one might be more inclined to assume the existence of some mistakes in order to justify a problematic reading or interpretation of a difficult inscription.

The present paper focuses on a particular problem within the bigger theme outlined above, namely the different status of names compared to that of other words, and more specifically on the question of whether personal names were spelled more carefully, with fewer mistakes, than other words.[1] At times, personal names have been given a different standing compared to the rest of the corpus in view of their non-formulaic nature and greater communicative weight. If this difference could be expected to show in the way words are spelled, it probably had repercussions for the way contemporary readers of runic inscriptions understood them, and it surely should be taken into account by runologists in their interpretative work.

In sections 2–3, I will expand on the issue of traditional contra orthophonic spelling, on the status of personal names, as well as on the question of how to separate misspellings from expected written variants. In the subsequent sections, 4–6, the status difference between personal names and formulaic words will be investigated with regard to the occurrence of carving mistakes. Three different approaches will be used. 1) A quantitative study where the amount of misspellings in some of the most common personal names in Swedish runic inscriptions are compared to the misspelling rate in the attestations of other words. 2) A qualitative study where a selection of carving mistakes are analysed in their context, i.e. with regard

1 The term "spelling" refers in this paper to the way words are carved in Viking-Age runic inscriptions. In the same general, descriptive sense is the term "orthography" used. Neither terms are thus used in a normative sense, i.e. to imply the existence of ways of writing words according to standardised rules.

to the rest of the inscription where they occur. 3) A closer study of one specific carver, namely ØpiR.

2. Orthophonic versus traditional spelling and the status of personal names

The idea that runic inscriptions are not suitable sources for phonological analyses, either due to so-called traditional spellings or to their supposedly high number of misspellings, is quite common in older runological literature (see Williams 1990:13 with literature). Especially in the last decades, however, there have been a number of studies within a different paradigm, according to which rune carvers' spelling can, in fact, be taken to reflect their pronunciation, and that the reason behind seemingly deviant linguistic forms should first be sought in phonological or phonetic features, before being explained away as mistakes. A seminal work in this regard is a study by Svante Lagman (1989) aptly titled "Till försvar för runristarnas ortografi" ('In defence of rune carvers' orthography'). Lagman formulated the aforementioned approach as a principle that he believed regulated the work of rune carvers, namely "write what you hear". To prove that this was the case, that carvers performed – more or less consciously – a phonetic analysis of their own spoken language and followed their own pronunciation when spelling, he quantified and analysed the occurrences of misspellings in Swedish Viking-Age stone inscriptions. He came to the conclusion, to which I will return later together with some methodological considerations (section 3), that actual mistakes amounted to a negligible share of the whole corpus (see e.g. Lagman 1989:32). While acknowledging that mistakes do occur and that some specific carvers are in fact poor spellers, he presents a strong case that the assumption of mistakes should be runologists' last resort in their interpretative work, and that other possibilities, above all phonetic explanations, should be tested first.

The principle above was subsequently applied, for instance, in Lagman's doctoral thesis (1990), where written variation was chiefly interpreted as orthophonic. A similar approach is advocated by Henrik Williams (1990), who strongly criticised the assumption of the existence of traditional spellings in the runic material. Building on Lagman's principle behind the rune carvers' way of spelling, "write what you hear", Williams also worded a complementary principle that should inform the runologists' work, namely "to read what's there" (Williams 1990:14; 2010; cf. Lagman 1989:36). It

implies that a runologist should, as far as possible, depart from the actually carved sequences of runes and trust that carvers tried to reproduce their spoken language as faithfully as possible, as well as that interpretations which do not presuppose misspellings should be preferred to the ones that do.

As mentioned previously, a special section of this problem regards the spelling of names. They often are the most problematic sequences to interpret in otherwise normally quite standardised texts as the Viking-Age stone inscriptions. Precisely their non-formulaic character lies behind the idea that they have a different status compared to more frequently recurring words. As regards the existence of traditional spellings, for instance, Marit Åhlén (1997:17) differentiates between frequent words and personal names, assuming that the former might appear in such traditional spellings, whereas the latter can be expected to reflect the carvers' or the name bearers' pronunciation. Also Evert Salberger (1992:75, 80–81; 2001:84) advanced the idea that one should distinguish between names and other words when it comes to their spelling and to the assumption of miscarvings in runic inscriptions. While formulaic words, when seen in their context, can be understood even if they contain some mistakes, the correct interpretation of names requires them to be more transparent, as the context in this case is not of much help. One should therefore trust that the carver has strived for a correct spelling of each personal name and avoided omissions which can be difficult to see through ("Man får sätta sin lit till att [...] ristaren har eftersträvat en korrekt skrivform av varje personnamn och undvikit utelämningar av runor, vilka kan vara svåra att genomskåda", Salberger 2001:84).

In an article from 2010, Henrik Williams underlined that Salberger's remark is indeed a valuable one: "This explains why even runic inscriptions with seemingly substandard writing may be decoded and interpreted with confidence – as long as the deviant orthography is restricted to words we understand anyway" (ibid.:36). Furthermore, he is highly critical of the widespread tendency to assume the occurrence of carving mistakes independently of the type of runestone, carver or textual position (ibid.:35). Likewise, he criticises the practice of justifying the assumption of miscarvings by referring to mistakes in other parts of the same inscription or on other runestones altogether, when the words being compared do not have the same communicative weight or functional load (ibid.:37).

The concept of functional load is important here, as it entails that Salberger's distinction between names and non-names should actually be

expanded to encompass all non-formulaic words compared to formulaic words (ibid.:36). Formulas, that is memorial formulas, obituaries, prayers and signatures, are of outmost importance for the understanding of runic inscriptions by contemporary Viking-Age readers (and modern runologists as well). Williams explains their central role in the following passage:

> The formulas were standardised to an amazing extent, allowing for little variation, and much of that restricted to the sequence of the elements included. It was by mastering and anticipating various elements in the formulas that the reader of a runestone text was able to crack its code. This is also what constitutes Viking Age literacy. Since every literate person knew what the text was going to say, it was mostly a matter of orientation: Where am I now, what is this word likely to be? Almost all elements could be predicted and the writing of the standardised ones only had to be explicit enough to enable you to distinguish between, say, "stone" and "staff". But non-standardised words were quite a different matter. In dealing with names, at least you knew your solution had to reflect the established or possible stock of names. In the case of other words, however, you probably only had a general idea of what type of lexical item to expect. As to exactly which name and which unpredictable lexical item, you had to rely on the runic orthography alone. That is why the writing of these words is so important and why we have to trust what is there. There is simply no other way of determining what the text says. (Williams 2010:36)

Naturally, Williams does not claim that mistakes do not occur in names and non-formulaic words, or that these words never occur in such deviant spellings that they cannot be decoded, but only that, as a rule, "unexpected words need more clues to enable the reader to decipher them" (loc. cit.). Even words such as personal names can be understood despite containing some mistakes. However, these mistakes should in general be less serious than those occurring in formulaic words, if the possibility to interpret unexpected words is not to be compromised.

The role played by different words' communicative weight for how they are spelled is a complex issue that encompasses different factors and requires answers to several questions in order to be investigated fully. The present study aims at contributing to our understanding of it by addressing

one of these questions, namely about the occurrence of carving mistakes in personal names compared to formulaic words. As is known, monumental runic inscriptions are most often clearly commemorative texts which start with a memorial formula of the kind "X let this stone be raised in memory of Y, his/her *type of kinship*", where "X" and "Y" are personal names. Names are thus the heart of such texts. It is therefore reasonable to think that the effort to spell them accurately might be greater than for words that are more common. The following is therefore an attempt to verify – or falsify – this hypothesis.

3. What is a spelling mistake in runic inscriptions?

A central problem with quantifying the amount of misspellings is that one has to distinguish between actual mistakes and other types of spellings which only at first sight might appear deviant. Seemingly deviant spellings might in reality reflect different variants of the same name, for instance due to certain phonological developments having taken place or not, or have other phonetic reasons. What complicates matters further is the ambiguous nature of the Viking-Age runic writing system, an alphabetic script consisting of sixteen runes with a relatively low approximation to the phonological system they represented (see e.g. Knirk 2002:640, 642). The expansion of the runic alphabet with three more characters, i.e. the so-called dotted runes, certainly contributed to bring the graphemic system closer to the phonological system. However, their use was still largely inconsistent during the 11th century, both because their employment was not compulsory, and because the presence of these diacritics, the dots on the runes, "simply marked something the rune carver felt it was important to mark" (Barnes 1997:17), which was not necessarily the same thing for all carvers (Lagman 1990:128–133).

An attempt to grapple with the issue of differentiating between spelling mistakes and orthophonic or conventionalised spellings was undertaken by Lagman in his aforementioned article (Lagman 1989). He presented the following classification of so-called deviant spellings (ibid.:35):[2]

2 The following list is closely based on Lagman's article without being a direct translation of his classification. Two Swedish terms used by Lagman are given in cursive between parentheses.

1. Conventionalised variation (*normerad variation*) depending on phonetic reasons and/or varying phonetic analysis by the carvers, for instance the different representations of diphthongs or the use of epenthetic vowels between consonants.
2. Conventionalised spelling (*normerat skrivsätt*) which do not have phonetic but rather orthographic reasons, for instance abbreviations.
3. Individual spellings which cannot be considered conventionalised, but nevertheless can be explained with peculiarities in the carver's pronunciation, for instances speech defects.
4. Deviant spellings that do not fall in the categories above, for instance omitted runes which do not reflect any phonetic reality or depend on abbreviations, as in **sain** for *stæinn* 'stone'.
5. Graphic confusion of similar runes, for example the use of an **a**-rune ᚨ instead of an **n**-rune ᚾ, or the omission of certain graphic traits, for instance the carving of a **k**-rune ᚴ instead of an **f**-rune ᚠ.
6. Changes in the order of the runes in words, which Lagman considers as errors in copying from an original, rather than mistakes that follow a phonetic analysis.

Whereas spellings in the categories 1 and 2 fall under what is acceptable variation in runic writing, according to Lagman, those in the groups 4–6 are to be considered as actual mistakes. Group 3 contains borderline examples, on which he does not take a clear stance.

One of Lagman's main results is that actual misspellings amount to a very low percentage. For instance, the omission of consonants which cannot be given phonetic explanations makes up less than 1% of all occurrences of the relevant consonantal phonemes (Lagman 1989:32).

This insight as well as Lagman's overview represent a valuable starting point for the present investigation, where I follow the same principle that spellings which can be regarded as orthophonic do not count as mistakes. Consequently, I have divided my attestations into three groups, namely expected spellings, variants that could be linguistically motivated, and deviant spellings. For example, a few instances where [ð] lacks written representation in the word *faður* 'father' and *brōður* 'brother', thus resulting in spellings as **faur** and **brour** have been categorised as possibly linguistically motivated variants (cf. ibid.:31), as have forms which show the insertion of an epenthetic vowel, such as **boroþur** or **buroþur**. Also sequences that have different competing interpretations, one of which

does not presuppose the presence of miscarvings, have been included in the same group. This is more common among the attestations of personal names. For example, the sequences **saen**, **sain**, **san**, **sen** or **sin** could all be deviant spellings of the name *Svæinn*, or rather expected forms of *Sæinn*. A similar example of an appellative is found on a runestone in Söderby (U 341), where the sequence **mu** can be an aberrant form of *mōður* 'mother', or rather the expected spelling of *møy* 'maid'.

It is important to point out that Lagman's classification – as well as mine – nevertheless entails some degree of subjectivity. For example, it can be difficult to draw a clear line between conventionalised abbreviations, which he does not count as mistakes, and forgotten runes. He rightly points out that in cases where highly frequent words in a number of instances are spelled without a certain rune (often a vowel; see e.g. the inscription Ög 32 Å church yard cited in section 5) there is reason to believe that these were more or less conventionalised ways of writing some words (ibid.:31). This might have been true at least for some carvers, since abbreviations in fact do not seem to have been a standardised practice in runic writing, as they were in the later manuscript tradition. However, other instances can be more problematic. Particularly relevant for my study is how personal names with omitted runes should be considered, i.e. as mistakes or abbreviations? Since they are not formulaic, according to Lagman's reasoning above they should not be seen as abbreviated forms. Nevertheless, following different classification principles for names and appellatives that show the same phenomenon would defeat the purpose of the following analyses, which is exactly to compare the spelling of these two groups of words. Therefore, all such cases of omitted runes have been grouped together with the deviant spellings. Notwithstanding the fact that possible abbreviations are not actually spelling mistakes, they are however non-orthophonic and partly unexpected spellings which can be considered less accurate than non-abbreviated forms.

My classification of the material differs from Lagman's on some other points where he adopts a more "liberal" stance than I think is reasonable. For instance, regarding the addition of extra runes, he considers spellings such as **istin** for *stæinn* 'stone' (but also **istain**, **isten** etc., i.e. with an additional **i**-rune at the beginning) as the result of an emphatic pronunciation of the word when the carver uttered it in connection with his phonetic analysis of what he had to carve (ibid.:29). My problem with this interpretation

is that there is no way to actually verify or falsify it. Another problematic instance is the spelling **sþten** for *stæinn*, which is explained with a possible speech defect, i.e. lisping, of the carver, but which I have regarded as a deviant spelling. Not all spellings for which there might be a conceivable phonological explanation need in fact be orthophonic spellings.

There are other aspects of Lagman's work worth discussing, but they will not be treated here because they have no bearing on the present analysis, since they regard words which are not included in my study (see section 4). Also the two aforementioned spellings of *stæinn* have been discussed more as a matter of principle, as they stand for an irrelevant part of the analysed deviant spellings (sixteen cases of the **istin**-type of spelling and one **sþten** out of 104 attestations of deviant spellings and 1263 total occurrences of *stæinn*).

4. The spelling of personal names compared to other words'

In order to test the hypothesis that personal names are spelled more carefully than other words, the amount of misspellings which appear in the attestations of a selection of frequent personal names has been compared to the amount of misspellings found in some common formulaic words occurring in Viking-Age Swedish inscriptions. As regards the formulaic words, I have selected a group of highly frequent words from the memorial formula which opens most monumental runic inscriptions, namely *stæinn* 'stone', *faðiʀ* 'father', *mōðiʀ* 'mother' and *brōðiʀ* 'brother' (Table 1). As for the names, the ten most common male names registered by Peterson (2007:272) have been selected for this study (Table 2). The spelling forms of each name and appellative have been excerpted from Peterson 2007 and 2006 respectively, and the number of their occurrences has been established through a search in the Scandinavian Runic-text Database (Samnordisk runtextdatabas version 2014). For the following quantitative study, I have excluded spellings which are only attested in lost inscriptions. Sequences whose fragmentary state of preservation makes it impossible to assess their correctness have also been excluded.

If we start by looking at the formulaic words, Table 1 contains the number and the percentage of attestations which have been classified as expected spellings, possibly linguistically motivated spellings and deviant spellings. The results show that the amount of deviant spellings is between 5% and 13%. The word *brōðiʀ* has the highest percentage of deviant spell-

ings in this group of words, and it is interesting to notice that it also has the highest amount of possibly linguistically motivated variants, which is due to the many examples of insertion of an epenthetic vowel in the initial consonantal cluster.

TABLE 1. *Number and percentages of the analysed appellatives divided into expected spellings, possibly linguistically motivated spellings and deviant spellings.*

Appellative	Expected spellings		Linguistically motivated spellings		Deviant spellings		Total
stæinn	1159	92%	0	0%	104	8%	1263
faðiʀ	650	94%	8	1%	37	5%	695
brōðiʀ	298	81%	22	6%	46	13%	366
mōðiʀ	88	91%	1	1%	8	8%	97

An equivalent analysis of the most often occurring male names reveals that the percentage of deviant spellings in this group is, with the exception of *Ōlafʀ*/*-læifʀ*, between 2% and 9% (Table 2). These results show that the amount of misspellings in names is on a similar level as that of formulaic words, but that there is nevertheless a difference between them. In fact, the average percentage of deviant spellings is 8.6% for the appellatives and 5.6% for the names. Therefore, there seems indeed to be a tendency of the personal names to be spelled correctly slightly more often than formulaic words. In order to assess the statistical significance of the difference between the observed patterns, a χ^2 test was performed on the basis of the material presented in the two tables, from which, however, those instances that are possibly linguistically motivated were excluded. The test's results show that this difference is in fact significant (p=0.03).

TABLE 2. *Number and percentages of the analysed personal names divided into expected spellings, possibly linguistically motivated spellings and deviant spellings.*

Personal name	Expected spellings		Linguistically motivated spellings		Deviant spellings		Total
Svæinn	116	90%	10	8%	3	2%	129
Biǫrn	89	90%	5	5%	5	5%	99
Þōrstæinn	67	88%	2	3%	7	9%	76
Ulfʀ	63	89%	3	4%	5	7%	71
Anundr/Ǫnundr	51	85%	4	7%	5	8%	60
Þōrbiǫrn	47	90%	1	2%	4	8%	52
Gunnarr	47	94%	0	0%	3	6%	50
Þōriʀ/Þūriʀ	37	95%	0	0%	2	5%	39
Ōlafʀ/-læifʀ	38	97%	1	3%	0	0%	39
Øystæinn/Æistæinn	31	88%	2	6%	2	6%	35

As is the case for the formulaic words, there is also some variation within the category of personal names. For instance, both the most common and the next least common male name included in this study, *Svæinn* and *Ōlafʀ/-læifʀ* respectively, show a very low degree of deviant spellings, which as regards the latter name are only to be found in a couple of lost inscriptions, which are therefore not taken into account in Table 2. When it comes to *Svæinn*, it can be worth noticing, however, that ten occurrences have been classified as potentially linguistically motivated, not because of possible phonetic explanations but as they could be given other interpretations altogether, *Sæinn* in nine cases and *Svællr* in one, which would explain the apparently deviant forms. If all these attestations would in fact be miscarvings, the amount of deviant spellings for this name would reach 10%, which would still be pretty close to the results for both the other names and the formulaic words.

How this variation within the group of names should be explained is not evident by these results. A reasonable assumption might be for example that the length or structure of the names might play a role. However, the small differences between the percentages of deviant spellings, the difference in the number of the names' tokens as well as several factors that are not taken into account here, such as geographic, chronological or individual variation, make it impossible at this time to draw conclusions on this matter, which will have to be the object of future inquiry. The two follow-

ing qualitative studies will, however, provide some preliminary results on the role played by the individual variation.

5. Deviant spellings in their context

From a quantitative perspective, a small but statistically significant difference in the amount of deviant spellings of personal names and formulaic words could be observed. However, it is a known fact that rune carvers' orthography differed and that individual carvers had their own singular traits (see e.g. Thompson 1975:80, 99–101; Åhlén 1997:83–108; Stille 1999:119–120, 153–154; Källström 2010b). It is therefore important to investigate the deviant spellings in their context, that is together with the rest of the inscription where they are found, in order to see whether aberrant spellings of names and formulaic words appear together in the same text, or if one can see a prevalence of errors in one or the other category. To this end, I have looked more closely at a selection of deviant spellings of *Svæinn*, *Biǫrn*, *Þōrstæinn* and *Ulfʀ* as well as of *stæinn* from the group of formulaic words, of which some examples will be given below.

A situated analysis of some deviant forms reveals, as is often the case in the runic writing tradition, a significant variation. A general observation is that, in many instances, deviant spellings of names and of formulaic words occur together in the same inscriptions. In the selected material, this is the most common scenario. Examples of this can be found in the following inscriptions:

Vg 9, Leksberg church yard (Figure 1)
× **kunur : arsti : sltn : þina : iftiʀ** × **a-(i)b** × **naka** × **foþur ÷ þrkls** ×
Gunnur ræisti stæin þenna æftiʀ Ā[l]æif Hnakka/Nakka, faður Þōrkæls.
'Gunnvǫr raised this stone in memory of Áleifr the Neck, Þorkell's father.'

Vg 33, Stommen
kʀrua : rþi : sti : fti : tusa : sun : s-n : þua : hiti : sti
Gæiʀvarr(?)/*Gæiʀvar*(?)/*Grōa*(?) *ræisti stæin æftiʀ Tosta*(?), *sun s*[*i*]*nn. Þōra*(?) *hæmti*(?) *stæin.*
'Geirvarr(?)/Geirvǫr(?)/Gróa(?) raised the stone in memory of Tosti(?), his son. Þóra fetched(?) the stone.'

FIGURE 1. *Vg 9, Leksberg. Photo: Bengt A Lundberg (CC BY 2.5 SE).*

Ög 32, Å church yard
sin · uk (:) þurburn : uk : satar : þʀ : ritu : stin : þina iftʀ · þurkl · brþr · sin · su(n) (·) s(i)--m[3]
Svæinn/Stæinn/Sæinn ok Þōrbiǫrn ok Sandarr þæiʀ rēttu stæin þenna æftiʀ Þōrkæl, brōður sinn, sun <si--m>
'Sveinn/Steinn/Seinn and Þorbjǫrn and Sandarr, they erected this stone in memory of Þorkell, his/their brother, son of <si--m>.'

In the cases above, several peculiar spellings can be found. On the Leksberg stone, two runes have been transposed in the word *ræisti*, rendered

3 Erik Brate (SRI 2:31) reads the last runes as **sistm** which he takes to stand for **sistʀ**, i.e. with an inverted rune, and interprets them as a genitive form of *systiʀ*. His interpretation has been criticised by Evert Salberger (1990:21–25) who instead wants to emend this sequence to **si<k>(s)(t)ʀ** and interpret it as genitive of *Sigstæinn*. Salberger's interpretation has, in turn, been criticised strongly by Peterson (1991:163–164).

ᛅrsti, and the word *stæin* has been miscarved as **sltn**. Instances of omitted runes occur both in the inscription from Å church yard and from Stommen. In the former, the pronoun *þæiʀ* and the appellative *brōður* are spelled **þʀ** and **brþr** respectively. Another possible case is **iftʀ** for *æftiʀ*, although the lack of representation of unstressed /i/ might be phonologically motivated (cf. Salberger 1990:20). On the Stommen stone, the words for *ræisti*, *stæin* (attested twice here) and *æftiʀ* are spelled **rþi**, **sti** and **fti**.[4] None of these anomalous spellings actually causes any problems for the interpretation of the text. All the mentioned words are highly frequent and appear in the expected places in the well-known formulaic structure of the late Viking-Age monumental inscriptions.[5]

Not only formulaic words are misspelled, however, as also the personal names show atypical forms which, contrarily to the aforementioned examples, can entail uncertainty as to how they should be interpreted. No such problems are encountered as regards the stones from Leksberg and Å, where some runes have been omitted in the genitive and accusative forms of the widespread name *Þōrkæll*, namely **þrkls** and **þurkl**.[6] Lastly, it can be added that the sequence **sin** in the same inscription might be interpreted as a misspelling of either *Svæinn* or *Stæinn*, or as an expected form of *Sæinn* (see section 4). In this particular case, it might indeed be a mistake for *Svæinn*. Erik Brate (SRI 2:31–32) argues in fact for such an interpretation, as he connects this inscription to another one, Ög 147 Furningstad, which shares the name *Sandarr* with Ög 32 and also mentions his brother *Svæinn* who, together with *Sandarr*, made foot-bridges

4 In the sequence **fti** for *æftiʀ*, the lack of representation of /ʀ/ could be linguistically motivated by the loss of the phoneme, and not depend on the omission of an **ʀ**-rune (see Larsson 2002:202).

5 In this context, it is interesting to notice that Salberger (1990:19; 1992:64) regards this kind of word forms with omitted runes not as mistakes, but as conscious abbreviations, both in formulaic words and in personal names.

6 Salberger (1990:18) mentions another possible case of an omitted rune in Ög 32, namely **þurburn** for *Þōrbiǫrn*, and criticises Brate (in SRI 2:31) who explains the spelling **burn** as a rendering of a *u*-mutated unbroken /e/. Salberger rejects this phonological explanation by pointing to the other cases of omitted runes in Ög 32. As Lena Peterson (1991:162–163) notices in her review of Salberger's book, the spelling **burn** appears, however, also in inscriptions where no runes are omitted, and possible phonological explanations have been discussed e.g. by Kock (1911:381, 400–401), Brøndum-Nielsen (1950, §96) and Lagman (1990:31–33).

in memory of their brother's son *Fugli*. The same two brothers might thus be mentioned on Ög 32.

Two of the three names on the Stommen stone, **tusa** and **þua**, are slightly more obscure, but previous researchers nevertheless have reached a consensus (Svärdström in SRI 5:51; Salberger 1992:64–65) and emended them to **tus<t>a** and **þu<r>a**, which consequently should stand for the male name acc. *Tosta* and the female name nom. *Pōra*.[7] The opening rune sequence **kʀrua**, on the other hand, has caused more difficulties. Several possible solutions have been suggested (Svärdström in SRI 5:51; Salberger 1992), almost all of them entailing some carving mistake. Elisabeth Svärdström (loc. cit.) has suggested that the **r**-rune in the following sequence **rþi** should be read twice, which results in *Gæiʀvarr* or *Gæiʀvar*. Furthermore, she adduces two other possibilities, namely *Gæiʀvarðr* and *Gæiʀ*(*h*)*vatr*. A fourth possible solution has been proposed by Jungner (referred to by Svärdström in SRI 5:51), that is *Gyrva*, which does not entail any misspelling but is previously unattested.[8] Evert Salberger, who criticised all the aforementioned solutions (1992:65–74), proposed yet another solution which however does not contain any mistakes, namely the female name *Grōa*, assuming that the **ʀ**-rune represents an epenthetic vowel (ibid.:75–76).

Although cases like the aforementioned, where both names and formulaic words show deviant spellings in the same inscription, are the most common ones in the investigated corpus, the variation that characterises the material also includes cases where misspelled formulaic words occur together with more carefully written personal names. A few examples, where deviant spellings are underlined, are the following:

7 At a conference organised at Gothenburg University, Henrik Williams (2019) recently suggested that the sequence **tusa** might be interpreted as *Tusi*/*Tūsi*, identical with *tusi*/*tūsi* 'crackling one', a poetic term for 'fire' attested in a *þula* (Gurevich 2017:922–923). Moreover, he interprets the sequence **þua** as the name *Þōa*, identical with the verb *þúa* 'to press down' attested in the First Grammatical Treatise (Benediktsson 1972:218 with footnote 85:26). Both names are previously unattested in runic inscriptions.

8 To be noticed is the fact that the vocalic use of the **ʀ**-rune in VikingAge runic inscriptions is otherwise restricted to unrounded vowels (Larsson 2002:155), which contributes to the uncertainty with this interpretation.

Sm 124, Kumlaby church
: iskil : auk : kuna : (l)agþu : setn : …n : bunta sin : kuþ halb : se(l)u has :
Æskæll ok Gunna lagðu stæin … bōnda sinn. Guð hialpi[9] *sēlu hans.*
'Áskell and Gunna laid the stone … their husbandman. May God help his soul.'

Sm 134, Sandshult
: kuþfastr : raisti : sain : þina : eftiʀ · kunar faþur sin
Guðfastr ræisti stæin þenna æftiʀ Gunnar, faður sinn.
'Guðfastr raised this stone in memory of Gunnarr, his father.'

Vs Fv1988;36, Jädra
taf : lit : risa : estn : þina : hitiʀ : kri(m)ut ÷ uas : farin : sun : (u)iþfast-- : aust:arla ulfr : auk : uibiurn : -… kitilas : krþi : b-…(u) · (o) : s---
Taf(?) *lēt ræisa stæin þenna æftiʀ Grīmmund. Vaʀ farinn, sunn Viðfast*[*aʀ*]*, austarla. Ulfʀ ok Vībiǫrn … Kætilāss*(?)*/Kætilhǫss*(?) *gærði b*[*ryggi*]*u ā …*
'Taf(?) had this stone raised in memory of Grímmundr. The son of Viðfastr travelled to the east. Ulfr and Vébjǫrn … Ketilas(?)/Ketilhǫss(?) made the bridge at …'

Each of the three inscriptions above contains a few personal names. The interpretation of some of them is not entirely ascertained, for instance *Taf* on the stone from Jädra, since it seems to be the only runic attestation of this name (Peterson 2007:218), and in the same inscription also the sequence **kitilas** which could correspond to both *Kætilāss* and *Kætilhǫss*.[10] Despite this, all names show spellings which are expected, considering the runic writing system and practices. The only words in these inscriptions that present deviant spellings are very frequent ones, such as **setn**, **sain** and **estn** for *stæin* as well as **hitiʀ**[11] for *æftiʀ* and **krþi** for *gærði* (Vs Fv1988;36).

9 The sequence **halb** on Sm 124 is implicitly regarded by Kinander (SRI 4:268) as a mistake for the subjunctive *hialpi*, but it is more probably an expected spelling of the imperative *hialp*, which is also used in other inscriptions (see Peterson 2006 s.v.).

10 For a discussion of the different possible interpretations of **kitilas**, see Strid 1988:14; Källström 1997:30–31; Andersson 1998:22.

11 A possible phonological explanation for the lack of an expected **f**-rune in *æftiʀ* has been put forward by Lagman (1990:67) who, with regard to the spelling **yti**, explains this phenomenon with an assimilation [pt] > [tt] in unstressed syllables.

The inscriptions above seem thus to support the hypothesis that personal names were spelled more accurately than other more formulaic words. However, as previously mentioned, there are plenty of instances where both names and other words are misspelled, as well as a few direct counterexamples where mistakes are only found in names and not in more frequent words, such as **khiʀbiarn** for *Gæiʀbiǫrn* (Sm 69),[12] **biairn** and **binrn** for *Biarn* (Sö 226 and U 871 respectively), **hurstins** for *Pōrstæins* (Sm 85) and **þurtsain** for *Pōrstæinn* (U 209). None of these errors causes serious problems for the identification of the names, but nevertheless it is only the names here that contain these misspellings.

6. The rune carver Øpiʀ

To further explore the role of the individual carving practices in the spelling variation of personal names versus appellatives, I have carried out a study of one specific carver, namely Øpiʀ, and the around 50 inscriptions that bear his signature.

Øpiʀ was one of the most prolific carvers of the late Viking Age and is one of the most studied by runologists (see e.g. Åhlén 1997:25–27). He is often characterised as a skilful artist as regards the ornamentation on his stones, but as far as his spelling skills are concerned the opinions of previous researchers vary, describing him both as a careless and a systematic speller, or at least on par with other carvers (ibid.:26–27, 114–115). In general, he is actually remarkably careful in his orthography; several of the alleged deviant spellings that we encounter in the material can in fact be explained as orthophonic. Nevertheless, we do find some occasional slips of the chisel, both in frequent and in less frequent appellatives, and in some other formulaic words (see Table 3).[13]

12 The use of an **h**-rune in **khiʀbiarn** is probably a correction **n** > **a**. Moreover, the same inscription contains the sequence **suil** which might be a mistake for *Svæin* but also an expected spelling of *Svæll* (Salberger 1993:41; see also section 4).

13 In the table, one example has been excluded, namely **sain** *sinn* (U 896 Håga). Although the inscription bears Øpiʀ's signature, it is in fact normally not considered to be the work of the same Øpiʀ treated here (se however note 14).

TABLE 3. *Examples of deviant spellings in appellatives and formulaic words from runic inscriptions signed by the carver ØpiR.*

Transliteration	Normalisation	Inscription
hustr	*austr*	U 898
fr	*fyr*	U 489
kriki	*kirkiu*	U 687
ru	*rūnaR*	U 687
ruan	*rūnaR*	U 229
run	*rūnaR*	U 181, U Fv1976;107
sin	*sīna*	U 687
sin	*sinnaR*	U 489
ftiʀ	*æftiR*	U 104 (twice)

From several of the examples given in Table 3, one of the characteristic traits of ØpiR's spelling becomes evident. He seems namely to abbreviate some words by not carving the last runes, for example in the possessive pronoun "his/her" and in the word "runes". Elias Wessén (in SRI 8:196) writes about this trait in connection with U 687 Sjusta (see e.g. also Peterson 1980:89–91; Salberger 1977:44–46). He remarks that such spellings are not compelled by lack of space, but rather constitute a writing convention used by ØpiR, which he calls "graphic abbreviations" (*grafiska förkortningar*). Marit Åhlén (1997:115) shares his view and doubts that these spellings reflect the carver's pronunciation.

The question of orthographic practice versus orthophonic spelling – as far as the formulaic words are concerned – regards first and foremost the many examples of **runa** for acc. pl. *rūnaR* (occurring e.g. in U 279 and U 287 among other inscriptions; see Åhlén 1997:114, 224 and 226). Källström (2007:56) remarks that **runa** might reflect a loss of /R/ in final position. More generally, he observes that the omission of runes in ØpiR's inscriptions mostly occur in words ending in *-aR*, and that this fact must point to an uncertainty regarding /R/ in final position. I find it improbable that this uncertainty could have led to spellings such as **ru** or **run** for *rūnaR*, but **runa** might nevertheless be phonologically motivated. Also in this latter case, as in **þisa** *þessaR* (U 544) as well, Åhlén (1997:114–115) maintains instead that the missing **ʀ** may very well depend on a writing convention, and refers to other instances where omitted runes cannot be explained phonologically. Finally, one might argue that, when ØpiR

abbreviated such words, he would omit the whole ending, as in **run** *rūnaʀ* and **sin** *sinnaʀ*, whereas it is in fact a trait of his pronunciation that shows in **runa** *rūnaʀ*. It remains true, however, that occasions where the omission of runes cannot be phonologically motivated make it difficult to give a confident answer to this issue (see also Larsson 2002:116).

An investigation of the spelling of personal names in Øpiʀ's production reveals that not only did he produce deviant spellings of some of them, but also that when it came to names, he applied at times the same practice of abbreviating words (Table 4).

TABLE 4. *Deviant spellings of names in inscriptions signed by Øpiʀ.*

Transliteration	Normalisation	Inscription
askiarþ	*Āsgærðaʀ*	U 1177
khulu	*Gullaug/Gulløy*	U 489
kulhu	*Gulløy*	U 462
girkha	*Grikkia*[14]	U 922
alfntan	*Halfdan*[15]	U 462
halfntan	*Halfdan*	U 229
ikimar	*Ingimaraʀ*	U 307
sihikfastr	*Sigfastr*[16]	U Fv1948;168
sihimuntr	*Sigmundr*	U Fv1948;168
þorbiarn	*Þōrbiarnaʀ*	U 229

14 Another attestation of this name is found on U 104 Ed, where it is also rendered by what seems to be a deviant spelling, even though part of the sequence is damaged, i.e. **k**--**ika**.

15 Regarding both attestations of *Halfdan* on U 229 and U 462, Åhlén (1997:116 and footnote 98) assumes that Øpiʀ's phonetic analysis of the name must have led to the use of an **n**-rune. Another possible example of this name is found in U 1022 Storvreta, where the sequence **althrn** has been interpreted as *Halfdan* or *Eldiarn*. This inscription, although bearing Øpiʀ's signature, is normally not seen as the work of the same Øpiʀ who is discussed here because of its deviant spelling, carving technique and untypical ornamentation (see e.g. Wessén in SRI 9:249–250; Åhlén 1997:59–60). However, Magnus Källström (2010a:150, 152) has argued that it might actually be one of his early inscriptions, as would two other monuments, namely U 896 Håga and U 940 Uppsala, which bear Øpiʀ's signature but are normally not regarded as the work of the "famous" Øpiʀ.

16 Åhlén (1997:116) wants to explain the deviant spellings **sihikfastr** and **sihimuntr** on U Fv1948;168 either with the two brothers' pronunciation of their names, or with Øpiʀ's phonetic analysis.

Among the occurrences listed in Table 4, there are several cases which are reminiscent of the abbreviated formulaic words treated above, namely when the genitive ending *-aʀ* is omitted. In personal names, this appears to be a practice which almost exclusively distinguishes ØpiR's work (Peterson 1981:72–73; 1983:207–208).[17] Another quite *ØpiResque* trait appears to be the use of a genitive ending in *-a* instead of *-aʀ* in personal names (Peterson loc. cit.), namely in **kilaua** *Gillaugaʀ* or *Gilløyar* (U 489) and **[io]runa** *Iōrunnaʀ* (U 142).[18] These cases might be phonologically motivated by the loss of /ʀ/ in final position, but given the rarity of these spellings, their (partial) specificity for ØpiR and his propensity to abbreviate *-aʀ*-endings, we cannot exclude the possibility that these cases too are to be explained as results of a written practice or, alternatively but perhaps less plausibly, of a mistake.

Whatever the reason for these omissions may be, what is interesting in this context is that this practice is not only found in formulaic words, but also in personal names. The same can be said of the sporadic misspellings in ØpiR's work. Considering his treatment of names and formulaic words, it would thus seem like the spelling of these two categories of words does not differ very much.

7. Conclusions

In previous research, it has been observed that the different communicative weight carried by personal names and formulaic words might play a role in the way they are spelled in runic inscriptions, and in the possibilities that contemporary readers had to decipher them. The names' different status

17 A couple of instances occur in inscriptions that have been attributed or otherwise put in connection to ØpiR. The relevant examples and inscriptions are: **hulmtis** *Holmdisaʀ* and **iufurfast** *Iufurfastaʀ* (U 312; Axelson 1993:27; Åhlén 1997:151 note 7), **kulaug** *Gullaugaʀ* (U 985; Axelson 1993:110; Åhlén 1997:198–199), **rahnfriþ** *Ragnfriðaʀ* (U 115; Axelson 1993:104–105; Åhlén 1997:170–171).

18 Two other examples have been connected to ØpiR, but the inscriptions' attribution has been criticised: **antuita** *Andvettaʀ* (U 1036; Axelson 1993:110–111; Åhlén 1997:146) and **[i]arunta** *Iarunda[ʀ]* (U 1085; Axelson 1993:111; Åhlén 1997:168–169). Another possible example not carved by ØpiR is **kuþabiarnao** *Guðbiarnaʀ* (U 579), where Jansson (SRI 7:464) assumes that the use of an **o**-rune is a mistake for **ʀ**, whereas Williams (1990:73) explains the last two runes **ao** as marking nasalisation after /n/.

could also be extended to encompass all infrequent words which lie outside the formulaic composition of most late Viking-Age monumental texts.

In the present study, I have investigated a part of this complex issue, by concentrating on the occurrence of misspellings in a selection of personal names and formulaic words. The hypothesis I set out to test was that personal names are spelled more accurately and appear less often in a deviant form than formulaic words. In order to verify or falsify this thesis, a quantitative study and two qualitative investigations have been carried out. The results obtained are to be considered as pieces of a complicated whole, which I hope will continue to be analysed in future studies.

In the quantitative investigation, the amount of deviant spellings in a selection of common personal names and appellatives has been compared in the whole Viking-Age Swedish material. The results show that, on average, names do seem to be spelled correctly more often than formulaic words. This is interesting as it reveals a general, although weak tendency to carve names more carefully, plausibly because of their more prominent role and less stardardised nature in runstone inscriptions. At the same time, this statistically significant difference in the proportions of deviant spelling in the two categories is very low, namely 3 %. Whether this difference can be used as aid in the interpretation of single cases is, therefore, dubious.

Moreover, the general patterns observed here might be nuanced by taking other factors into account, which this study did not include. For instance, there could be differences in the spelling of names and formulaic words with regard to the type of mispellings which occur, and a comparison of this variable in the two categories of words might yield interesting results. Furthermore, a variation in the rate of mistakes has also been ascertained within each group of words. This suggests that factors other than belonging to one or the other group may have influenced the spelling. As regards the names, for instance, one might imagine that their length or structure, monothematic or dithematic, or their frequency could play a role. Furthermore, the presence of vocalic phonemes which do not find a direct representation in the limited runic graphemic system might conceivably have led to a higher degree of spelling variation, but also to a higher degree of misspellings. Other variables such as the inscriptions' dating or provenance, not taken into account at this time, could also prove relevant. At the same time, it is worth noticing that generally the differences between the percentages of deviant spellings of the names are quite small after all. Future inquiry will most certainly nuance the results presented here.

The role that individual variation might have played in the production of deviant spellings has been investigated in the two qualitative analyses. The first one is a contextual analysis of a selection of deviant forms. The question posed was whether deviant spellings of names and formulaic words co-occur in the same inscriptions, or if there is a tendency to spell more (or less) accurately in one or the other category. The most common scenario seems to be that misspelled names occur together with misspelled formulaic words. At the same time, several instances have been recorded of personal names being carved more carefully, thus supporting the original hypothesis under scrutiny. However, the material also offers counter-examples where deviant forms are only found in names.

What these observations suggest is that difficulties posed by some names, or their central role in the inscriptions, might in single cases have affected their spelling negatively or positively. Nevertheless, the fact that misspellings oftentimes occur independently of the type of word involved, gives the general impression that they in many cases depend more on the carver's skill, rather than on whether words belong to different categories. In this sense, when confronted with an unexpected spelling of a personal name, it would not be totally unreasonable to look at how the rest of the inscription is spelled, formulaic words included, although mistakes in the latter do not automatically imply mistakes in the former.

The last study is a closer look at the work of one of the most well-known and productive rune carvers of the Viking-Age in Sweden: Øpir. Although he is generally thorough in his orthography, his inscriptions do occasionally present deviant spellings. Moreover, his work shows a few peculiar but recurring traits, such as the abbreviation of words by omitting their last runes. What is interesting is that deviant spellings and abbreviated forms can be found both in very frequent words and in names, suggesting that the treatment of these two categories, as far as their spelling is concerned, is very similar.

The results of the present study hence support the hypothesis that misspellings appear less often in names than in frequent, formulaic words, which is an interesting insight in Viking-Age literacy. However, the small difference between these two word categories, as well as the qualitative observations from single inscriptions and from Øpir's work, make this tendency difficult to use as an interpretative guideline in single cases. What the analyses do offer clear evidence for, however, is the very low degree of misspellings present in the runic material in general. The case for the

defence of rune carvers' orthography is thus strengthened further. This has of course important implications for our interpretative work: Interpretations that presuppose misspellings should in fact be scrutinised, as chances are there is a better one.

Bibliography

Andersson, Thorsten 1998. Varg-as och Ulfas: till frågan om gudabeteckning som efterled i fornnordiska personnamn. *Studia Anthroponymica Scandinavica* 16, 21–25.

Axelson, Jan 1993. *Mellansvenska runristare. Förteckning över signerade och attribuerade inskrifter*. (Runrön 5.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk.

Barnes, Michael 1997. Native and foreign in the runes and runic writing of Scandinavia. In: Nyström, Staffan (ed.), *Runor och ABC: elva föreläsningar från ett symposium i Stockholm våren 1995*. Stockholm: Sällsk. Runica et mediævalia, 9–21.

Benediktsson, Hreinn (ed.) 1972. *The First Grammatical Treatise: Introduction, text, notes, translation, vocabulary, facsimiles*. (University of Iceland Publications in Linguistics 1.) Reykjavík: Institute of Nordic Linguistics.

Brøndum-Nielsen, Johannes 1950. *Gammeldansk grammatik: i sproghistorisk fremstilling*. 1, *Inledning. Tekstkildernes lydbetegnelse. Vokalisme*. 2., ændrede udg. København: Schultz.

Fv = *Fornvännen. Tidskrift för svensk antikvarisk forskning*. Utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1906–. Stockholm.

Gurevich, Elena (ed.) 2017. Elds heiti. In: Gade, Kari Ellen & Edith Marold (eds.), *Poetry from treatises on poetics* 2. (Scaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages 3.) Turnhout: Brepols, 920–927.

Källström, Magnus 1997. Runstenen Sö 204 i Överselö kyrka: ett rekonstruktionsförslag, ett namnproblem och en ristarattribuering. In: *Blandade runstudier* 2. (Runrön 11.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, 13–58.

Källström, Magnus 2007. Ristarnamnet på runstenen Sö 333 vid Ärja ödekyrka. *Studia Anthroponymica Scandinavica* 25, 53–59.

Källström, Magnus 2010. Åsmund, Öpir och Önjut – om individens betydelse för bilden av vikingatidens språkhistoria. In: Magnusson, Erik & Lena Rogström (eds.), *Studier i svensk språkhistoria 10. Språkhisto-*

ria – hur och för vem? Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, 163–174.

Knirk, James E. 2002. Runes: Origin, development of the futhark, functions, applications, and methodological considerations. In: Bandle, Oskar & al. (eds.), *The Nordic languages: An international handbook of the history of the North Germanic languages*. Vol. 1. Berlin: de Gruyter, 634–648.

Kock, Axel 1911. *Svensk ljudhistoria*. D. 2. Lund: Gleerup.

Lagman, Svante 1989. Till försvar för runristarnas ortografi. In: *Projektet De vikingatida runinskrifternas kronologi: En presentation och några forskningsresultat*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, 27–37.

Lagman, Svante 1990. *De stungna runorna: användning och ljudvärden i runsvenska steninskrifter*. (Runrön 4.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk.

Larsson, Patrik 2002. *Yrrunan*: *användning och ljudvärde i nordiska runinskrifter*. (Runrön 17.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk.

Ög + number = inscription published in *SRI* 2.

Peterson, Lena 1981. *Kvinnonamnens böjning i fornsvenskan: de ursprungligen starkt böjda namnen*. (Anthroponymica Suecana 8.) Uppsala: Uppsala universitet.

Peterson, Lena 1983. Om s.k. palatalt *r* i fornsvenskan. *Arkiv för nordisk filologi* 98, 202–220.

Peterson, Lena 1991. Review of *Evert Salberger*: Östgötska texter. 59 s. Göteborg: Scripta runica 1990. (Scripta runica 3.).

Peterson, Lena 2006. *Svenskt runordsregister.* Tredje reviderade upplagan. (Runrön 2.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk. <http://www.rattsatt.com/rundata/Runordsregister.pdf>. Downloaded June 2019.

Peterson, Lena 2007. *Nordiskt runnamnslexikon.* Femte, reviderade utgåvan. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. <http://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.6dffb94c149794d926e379/1415279748920/Runnamnslexikon_T+141106.pdf>. Downloaded June 2019.

Salberger, Evert 1977. Närtuna kyrkas runsten. Namnräckan och textlakunen. *Namn och bygd* 65, 38–56.

Salberger, Evert 1990. Å-stenen Ög 32. In: Salberger, Evert (ed.), *Östgötska runtexter*. Göteborg: Scripta runica, 17–25.

Salberger, Evert 1992. Mellby Stommens runsten. *Västgötalitteratur*, 61–83.

Salberger, Evert 1993. Fröderyd-stenens brödranamn. *Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift*, 36–44.

Salberger, Evert 2001. Eckersholm-stenen: ett tydningsförsök. *Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift*, 61–102.

Samnordisk runtextdatabas version 2014, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. <http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>.

Sm + number = inscription published in *SRI* 4.

SRI = *Sveriges runinskrifter*. Utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1900–. Stockholm.

Stille, Per 1999. *Runstenar och runristare i det vikingatida Fjädrundaland: en studie i attribuering*. (Runrön 13.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk.

Strid, Jan Paul 1988. Jädra runsten. *Västmanlands fornminnesförening och Västmanlands läns museum*. Årsskrift 66, 7–20.

Thompson, Claiborne W. 1975. *Studies in Upplandic runography*. Austin: University of Texas Press.

U + number = inscription published in *SRI* 6–9.

Vg + number = inscription published in *SRI* 5.

Vs + number = inscription published in *SRI* 13.

Williams, Henrik 1990. Åsrunan: användning och ljudvärde i runsvenska steninskrifter. (Runrön 3.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk.

Williams, Henrik 2010. Read what's there: Interpreting runestone inscriptions. *Futhark: International Journal of Runic Studies* 1, 27–39.

Williams, Henrik 2019. Namnmiljön på Vg 33 Stommen. Unpublished presentation at Gothenburg University (11/10/2019).

Åhlén, Marit 1997. *Runristaren Öpir: en monografi*. (Runrön 12.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk.

Med ortnamnsvarianten i centrum: presentation av ett teoretiskt och metodologiskt verktyg för att analysera namn i skrift

Alexandra Petrulevich[1]

The aim with the article is to present a theoretical model that enables the study of name variation in historical written and printed sources. The model has been inspired by new philology, especially by Bo-A. Wendt's work on text levels, *text work – text witness – text carrier* (in descending order in terms of abstraction). It suggests a (corresponding) tripartite division when analysing name materials, *attestations – variants – names* (in ascending order in terms of abstraction). In this way it is possible to get an overview of name variation that can appear on different levels. At the same time, the model offers a useful point of departure in terms of method since the levels in question need clear definitions and empirical anchoring. In the Norse Perception of the World project, the name levels are defined in accordance with the potential needs of the external users of the Norse World platform, i.e. to get an overview of different types of variation in large name datasets. This means that name variants are limited to orthography and spelling, while names or rather name lemmas to name formation. In the empirical section of the article I have analysed a small non-representative sample of about 1000 name attestations of the most frequent and least frequent names in the Norse World database to answer a couple of explorative research questions. According to the results, there is no positive correlation between the number of attestations and the number of corresponding lemma and variant forms. Another important finding is that the distinction between variant and lemma appears theoretically and methodologically relevant, since the number of variant forms in many cases exceeds the number of lemma forms.

KEYWORDS: place-name variation, lemma form, variant form, Norse World, East Norse

1. Inledning

Nordisk namnforskning med historisk inriktning har traditionellt visat föga intresse för att fånga upp, beskriva och förklara namnvariation i skrift. Den etablerade etymologiska metoden förutsätter att man sorterar bort sådant som inte är av relevans för den tänkta etymologin, med andra

1 Författaren tackar projektgruppen för projektet Fornnordisk omvärldsuppfattning och särskilt Simon Skovgaard Boeck för synpunkter och kommentarer.

ord det mesta av variationen. I de undantagsfall då namnvarianter får ta plats i vetenskapliga publikationer gäller det vanligtvis resonemang som rör andra, föregivet mer angelägna forskningsfrågor, de om namnkonkurrens, ombildning eller bestående ändringar i uttalet (t.ex. Fridell 2006, 2010, Neumüller 2015). Det gällande forskningsläget innebär att det har saknats både teoretiska modeller och metodiska redskap för att förstå, beskriva och förklara skriftlig, ortografisk variation i äldre material. Syftet med den här artikeln är att presentera ett tillvägagångssätt för att ta tillvara namnvariation i skrift som lanserades i Petrulevich 2016 (Petrulevich 2016:62–65) och som tillämpas i det pågående infrastrukturprojektet Fornnordisk omvärldsuppfattning: En kartering och analys av utländska ortnamn i svenska och danska texter från medeltiden (IN16-0093:1, Riksbankens Jubileumsfond). Med hjälp av några exempel ur projektets östnordiska data visar jag på vilka sätt den synliggjorda namnvariationen kan komma till användning i vetenskapliga undersökningar.

Projektet Fornnordisk omvärldsuppfattning syftar till att skapa ett digitalt spatialt register för ett urval medeltida texter genom att samla in, kategorisera och visualisera utländska spatiala referenser ur textkorpusen. Med spatiala referenser avses ortnamn, folkslagsbeteckningar, språkbeteckningar och andra uppgifter som kan knytas till en bestämd geografisk lokalitet, så kallade lägesbundna data, se avsnitt 3. Belägg på spatiala referenser excerperas ur en icke-biblisk litterär korpus som omfattar riddarromaner, reseskildringar, bönböcker, uppbyggelselitterära verk etc., se avsnitt 3. Materialet samlas in i en stor databas som är kopplad till den interaktiva digitala plattformen Norse World. I Norse World får externa användare möjlighet att göra sökningar i materialet, få materialet visualiserat med hjälp av interaktiva GIS-baserade kartor samt exportera sina sökningar i csv-format (för detaljer se Norse World och Petrulevich, Backman & Adams 2019). Den digitala infrastrukturen som projektet Fornnordisk omvärldsuppfattning har tagit fram är avsedd att främja tvärvetenskaplig humanistisk forskning om medeltida omvärldsuppfattningar och spatialitet i medeltida östnordisk litteratur. I och med att resursen har utvecklats av filologer och namnforskare i samarbete med programmerare ligger fokus i projektet på språkliga aspekter av materialet, vilket möjliggör även filologiska och lingvistiska undersökningar, se avsnitt 4.

I avsnitt 2 presenteras modellen för att synliggöra och analysera variation i proprier i skriftliga historiska källor och på vilka sätt den har

omarbetats och använts för att kategorisera, analysera och presentera det insamlade materialet för externa användare på den digitala plattformen Norse World. Därefter redogör jag i korthet för projektets material och de urvalsprinciper jag använt för att avgränsa materialet för artikeln (avsnitt 3). Avsnitt 4 ägnas åt en genomgång av ett par möjliga språkliga undersökningar med projektets material som utgångspunkt. Artikeln avslutas med sammanfattning och diskussion i avsnitt 5.

2. Teori och metod

Att vända sig till historiska material för att studera proprier leder snabbt till upptäckten att det finns en del variation att ta ställning till. Det kan heta *Lundby* och *Lindby* (Fridell 2007:137), *Paris* och *Pris*, *Ravensborgh* och *Ravenskorgh*. Återspeglar varianterna faktisk variation i dagligt namnbruk? Eller är dessa skrivningar exempel på fel eller omtolkningar? För att ta sig an uppgiften att beskriva och analysera namnförekomsterna kan man inspireras av den teoretiska ansats inom ämnet filologi som har kallats för nyfilologi, materialfilologi eller deskriptiv filologi (Williams 2009:282–291, Haugen 2013:82–88, Bäckvall 2013:44–52, 2017, Georgieva Eriksen 2014:7–10, Backman 2017:18–22). Denna inriktning kännetecknas av att ställa variationen i den medeltida textproduktionen och textbruket i centrum. Med andra ord befriar man sig från den traditionella filologins mål, att komma åt den »bästa« texten, arketypen, för att istället bejaka varje gestaltning av ett textuellt uttryck i sin egen rätt.

Det nyfilologiska paradigmet förknippas i Sverige inte sällan med Bo-A. Wendts arbete (2006, 2008) med att tydligt artikulera skillnaderna mellan olika textnivåer, *textverk – textvittnestyp – textvittne – textbärare*. Textnivåerna ställs upp i fallande ordning, vilket innebär att textverket är en abstraktion från textvittnena/textvittnestyperna, textvittnestypen från en grupp av textvittnen, och textvittnet från den konkreta, fysiska textbäraren (jfr Wendt 2006:258–263, Bäckvall 2013:37–39, 2017:21–22, Petrulevich 2016:61). Nivåindelningen är ett användbart verktyg för att reflektera över och precisera vad forskaren egentligen menar när begreppet *text* åberopas. Distinktionens andra förtjänst är att det blir möjligt att synliggöra och skilja mellan variationen på flera olika plan, exempelvis på redaktionsnivån (textvittnestyp) och på handskriftsnivån (textbärare).

Textverk och textbärare utgör på ett sätt varandras motpoler eftersom de ligger vid varsin ände av abstraktionsskalan. Textverket definieras som

»en abstrakt textuell storhet som av (en given grupp av) textbrukarna (vid en given tid eller i ett givet sammanhang) mer eller mindre samstämmigt uppfattas som en och densamma varje gång den tar form« (Wendt 2006:258). Den svenska Flores och Blanzeflor samt den danska Flores og Blanseflor kan ses som exempel på två olika textverk förutsatt att man skiljer på den svenska och den danska publiken i sin definition, jfr »(en given grupp av) textbrukarna«. Med textbärare avses »den rent fysiska yttringen« (Wendt 2006:259) av ett textverk eller textvittne. Handskriften D 4 som innehåller Flores och Blanzeflor samt det tidiga trycket Hær begyndes en historie aff Flores oc Blantzeflor (LN 67) är exempel på textbärare. Textvittne står för »den immateriella abstraktionen av en texts materiella realisering« (Bäckvall 2013:38) i både handskrift och tidigt tryck (Petrulevich 2016:61). En grupp av textvittnen som delar gemensamma drag blir underlag för textvittnestyp, till exempel avskrifter som har samma förlaga eller förlagor (Wendt 2006:262, Bäckvall 2013:38).

I min doktorsavhandling (2016:62–65) föreslår jag att introducera delvis motsvarande nivådistinktioner när man talar om namnvariation i skrift och därmed skilja mellan ortnamnsbelägg, ortnamnsvariant och ortnamn. Ortnamnsbelägg, d.v.s. faktiska förekomster av ortnamn i textbärare, både handskrifter och utgåvor, citeras i stort sett onormaliserat. Beläggen omfattar i detta fall den omedelbara textuella kontext själva namnförekomsten ingår i, t.ex. hela prepositionsfraser, *til Svan*=|*Lands* (Svolder). Med ortnamnsvariant avses »en normaliserad abstrakt form som baseras på ett ortnamnsbelägg eller flera liknande ortnamnsbelägg som förekommer i motsvarande textuella sammanhang i ett eller flera textvittnen« (Petrulevich 2016:62), t.ex. *Svanland* (Svolder). Ortnamnsvarianten kan knytas till antingen textvittnesnivån eller textvittnestypsnivån i den nyfilologiska textnivåindelningen. Ortnamn förstås som den normaliserade form som har tillräckligt stöd i textvittnena och/eller är etymologiskt den rimligaste (se Petrulevich 2016:62–63 för mer ingående diskussion), t.ex. *Svoldr* (Svolder). Det innebär att formen kan sägas motsvara både textvittnestypsnivån och textverksnivån.

Den huvudsakliga grunden för den hierarkiska tredelningen *belägg – variant – namn* utgörs av abstraktionsnivån och normaliseringsnivån, vilket ligger i linje med fyrdelningen *textverk – textvittnestyp – textvittne – textbärare*. Enligt Maja Bäckvall (2013:39) spelar textbrukarens uppfattning om text en avgörande roll för den nyfilologiska nivådistinktionen. Namnens manifestationsnivåer som baseras på formella kriterier har

dock en svagare koppling till namnbrukare. Till skillnad från textnivåerna är tredelningen dessutom uppställd i stigande ordning beträffande abstraktionsgrad, vilket beror på att jag valt att ta fasta på det empiriska, faktiskt belagda som underlag för de övriga, abstrakta formerna.

Modellen med tre olika manifestationsnivåer erbjuder forskaren ett teoretiskt förhållningssätt till namnvariationen i skrift och ett metodologiskt redskap för att analysera variationen. Det teoretiskt centrala är de resonemang om normer och fel som uppdelningen möjliggör. Namnmaterialet förbigås ofta med tystnad när filologer diskuterar textfel och dess motsvarigheter (Petrulevich 2016:71; det finns visserligen undantag, se t.ex. namndiskussionen i Lindegård Hjorths avhandling från 1965 om Karl Magnus krönika). Som nämnts i inledningen blir namnnivån det enda intressanta för en etymologiskt inriktad namnforskare så länge »felet«, alltså namnvarianten, inte får större spridning eller rent av genomslag i skrift eller tal. I undersökningar där namnvariationen står i fokus blir indelningen värdefull. Vilka varianter finns i materialet överlag? Vilken nivå ligger variationen på? På vilket sätt kan variationen förklaras? Med utgångspunkt i tredelningen *belägg – variant – namn* har jag till exempel valt att skilja mellan fel och anpassning i det vendiska ortnamnsmaterialet i eftermedeltida isländska handskrifter (Petrulevich 2016:68–72). Den analytiska potentialen i modellen visar sig i den initiala klassificeringen av namnförekomster som kräver att man reflekterar över vad man utifrån studiens förutsättningar lägger i begreppen *variant* och *namn*.

Den här modellen i en omarbetad version har visat sig vara lämplig för infrastrukturprojektet Fornnordisk omvärldsuppfattning. Under planeringsfasen har projektgruppen identifierat flera potentiella användningsområden för den digitala resursen Norse World och därmed de sätt materialet behöver presenteras på för framtida användare. Till exempel har behovet av textuell kontext för grammatiska och historiska undersökningar understrukits. Ytterligare en målsättning med materialframställningen är att erbjuda tillgång till fullständiga förteckningar över alla skrivningar av namn. Det är en svår uppgift att hantera på egen hand om man utgår från flera tusen belägg aggregerade ur ett flertal olika texter i handskrift eller edition. För att bemöta de här olika behoven har man valt att lägga upp materialet hierarkiskt med belägg (*Original form*), variant (*Variant form*), namn(lemma) (*Lemma form*) och standardform (*Standard form*) i stigande ordning vad gäller abstraktionsgrad (se figur 1 och 2).

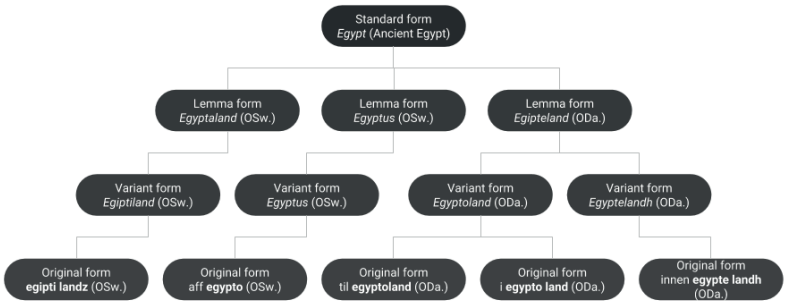

FIGUR 1. *Den hierarkiska datastrukturen i den digitala resursen Norse World. Ortnamnsbelägg* (Original form), *ortnamnsvariant* (Variant form), *ortnamn* (Lemma form) *och standardform* (Standard form) *utgör projektets råa och bearbetade data.*

Ortnamnsbelägg eller råa data utgörs av namnförekomster och deras omedelbara textuella kontext som återges diplomatariskt med upplösta förkortningar markerade med kursiv. Beläggen ligger i basen på pyramiden i enlighet med projektets datastruktur (figur 1) och omfattar sådana exempel som fsv. *aff egypto* 'av Egypten' och *til egyptu*m 'till Egypten', fda. *i egypto land* 'i Egypten' och *innen egypte landh* 'inifrån Egypten' samt fsv. *Th*et *hwss heyt*er *taffwesta borg* 'den borgen som heter Hämeenlinna (Tavastehus)'. Ortnamnsbeläggen normaliseras vidare i två steg först som namnvarianter och därefter som namnlemman. Namnvarianten utgår från ett eller flera belägg som förekommer i ett eller flera textvittnen. I det här fallet har projektgruppen valt att bejaka även rent ortografisk variation, jfr t.ex. namnvarianterna fsv. *Egiptoland* och *Egiptolandh* med hänsyn till tänkta användningsområden för korpusen. Själva normaliseringen begränsas med andra ord till sammanskrivning av namnleder, införandet av initiala versaler och nominativböjning (för vidare upplysningar se Editing principles).

Den största skillnaden mellan den ovan skissade modellen över olika propriella manifestationsnivåer och det tillvägagångssätt som tillämpas i projektet rör definitionen av *namn*. Termen *namnlemma* fångar upp betydelseskillnaden då varje ny namnbildning i projektmaterialet ger ett nytt namnlemma. Det etymologiskt definierade begreppet *namn* ersätts alltså av namnlemman som tar fasta på hur namn är bildade utan hänsyn till etymologi. Exempelvis utgör *Iudhaland* och *Iudhalandet* (Judea) samt *Ryzland* och *Ryzaland* (Ryssland) olika lemman. På liknande sätt leder

omtolkningar av namnelement till att nya lemman införs. Till exempel kan formen *Ravenskorgh* i D 3 i belägget *greffuans dotter ther han badh | aff rawenskorgh eth hws en stadh* '(i fri översättning) han friade till greven av Ravensbergs dotter' ses som omtolkning av förlagans *Ravensborgh* (Grafschaft Ravensberg), där förlagans *-borgh* 'borg' byts ut mot *-korgh* 'korg'. Ordet *korg* är visserligen maskulint i fornsvenskan och man förväntar sig dativböjning i det här fallet, men namnmaterial uppvisar inte sällan avvikande morfologiska mönster (se genomgång med referenser i Petrulevich 2016:72–74). Med andra ord har den formella aspekten i definitionen av namnlemma stärkts samtidigt som kravet på etymologisk rimlighet lyfts bort. Detta innebär att modellen har förflyttat sig ännu längre bort från den nyfilologiska fyrdelningen *textverk – textvittnestyp – textvittne – textbärare*, eftersom namnlemman inte längre har en tydlig förankring i textvittnestypsnivån eller textverksnivån. Slutligen kopplas fornsvenska och forndanska lemman till standardformer, d.v.s. de gängse engelskspråkiga namnen på de omnämnda lokaliteterna, t.ex. *Egypt* och *Hämeenlinna*. Standardformen inkluderar även uppgifter om koordinater och utgör på så sätt en länk mellan språkliga och spatiala aspekter av projektets data.

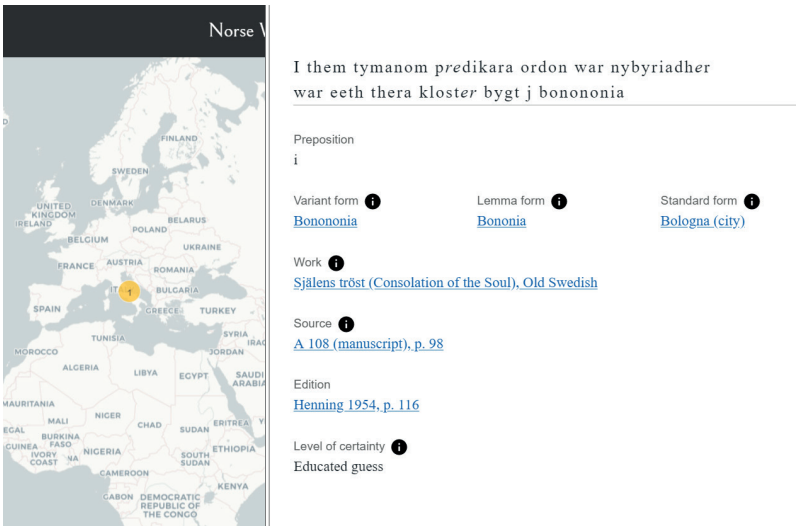

FIGUR 2. *De olika manifestationsnivåerna för namnmaterialet i sidovyn för det fornsvenska ortnamnsbelägget* I them tymanom predikara ordon war nybyriadher war eett thera kloster bygt j bonononia *i den digitala resursen Norse World, där man skiljer mellan belägget, varianten* (Bonononia) *och lemmat* (Bononia).

3. Material

Den valda huvudinriktningen för projektet, att möjliggöra forskning om medeltida omvärldsuppfattningar, innebär att projektgruppen definierar konceptet *rum* utifrån ett makroperspektiv, d.v.s. som den del av både den verkliga och imaginära världen som nordbor på medeltiden i ringa utsträckning kände till (Petrulevich, Backman & Adams 2019). De relevanta spatiala referenserna begränsas därför till belägg på utländska lokaliteter och andra lokalitetsbundna uppgifter för att fånga upp de medeltida människornas syn på sin omvärld (ibid.). Som utländska betraktas i detta fall de lokaliteter som ligger utanför de nutida gränserna för Sverige och Danmark. Gränsdragningen är inte självklar och beror på projektets behov av fungerande operationalisering av begreppet *utländsk*. Andra förhållningssätt som tar fasta på faktiska förhållanden under medeltiden skulle vålla betydande svårigheter att leva upp till i praktiken, eftersom projektets data är heterogena, kommer från olika källtyper och tidsperioder inom medeltiden samt omfattar både översatta texter och inhemsk produktion.

De excerperade spatiala referenserna faller in i två huvudkategorier, ortnamn och icke-propriella uppgifter. Ortnamn definieras utifrån den aktuella kontexten och utgör för tillfället den största kategorin i databasen, där fda. *Paris* (Paris), fsv. *Ryzland* (Ryssland), och fsv. *Mæret* (Medelhavet) är prototypiska exempel. Icke-propriella data omfattar folkslagsbeteckningar, t.ex. fsv. *amalechite* 'amalekit', ursprungsbeteckningar, t.ex. fda. *lejdisk* 'tyg från Leiden', adjektiv, t.ex. fda. *romersk*, språk, t.ex. fsv. *greskt mal* 'grekiska', samt binamn och appellativer med geografisk koppling, t.ex. *Sunamitis* 'av Sunam' och *floren* 'florin'.

Den korpus som materialet till databasen hä≤mtas ifrån består av handskrifter, tidiga tryck och medeltida runinskrifter (ibid.). I de fall handskrifterna finns utgivna excerperas materialet i första hand ur utgåvor. Vid avgränsning av korpusen har genre spelat en avgörande roll, eftersom relevanta belägg framför allt finns att hämta i de texttyper som handlar om omvärlden, t.ex. i reseskildringar och riddarromaner. Samtliga excerperade spatiala referenser kopplas till uppgifter om källan (handskrift, tidigt tryck eller runinskrift), text och utgåva och på så sätt vidare till uppgifter om genre, datering etc.

I de analysexempel jag lägger fram i avsnitt 4 använder jag mig av materialet som hittills samlats inom ramen för projektet. Eftersom arbetet med databasen pågår är urvalet inte representativt i förhållande till de avgräns-

ningar jag skisserat här ovan. För närvarande (18 april 2019) omfattar databasen 3 382 publicerade belägg. Av dessa har jag valt ut 855 belägg på de tio mest frekventa ortnamnen (tabell 1) samt 128 belägg på de tio minst frekventa ortnamnen med minst tio förekomster (tabell 2). Begränsningen till minst tio förekomster är inte statistiskt motiverad, utan har valts godtyckligt för att säkerställa att förutsättningar för variation finns. I nuläget förekommer nästan hälften av alla belagda enheter (ortnamn och andra data), 223 av 510, enbart en gång i databasen.[2] Totalt analyseras 983 belägg fördelade på 20 lokaliteter. Materialet har avgränsats för att svara på följande explorativa forskningsfrågor: finns det ett samband mellan namnvariation i skrift och namnens frekvens? Vilken variation förekommer i materialet och på vilka sätt kan den beskrivas och förklaras?

TABELL 1. *Listan på de tio mest frekventa ortnamnen i databasen Norse World i fallande ordning (uppgifterna hämtades 18 april 2019).*

Standardform	Alternativa former	Antalet belägg
Norway		171
Rome		122
Paradise		89
Egypt	Ancient Egypt	83
Jerusalem		83
England		82
Germany		71
Babylonia	Neo-Babylonian Empire	57
France		54
Russia		43
Totalt		855

Några av standardformerna i tabell 1 och 2 behöver en förklaring. *Paradise* (se tabell 1) anses i det här projektet vara ett »utländskt ortnamn«, eftersom det under medeltiden har funnits en tradition att placera paradiset någonstans på jordens yta. Exempelvis kan paradiset likställas med

2 Det innebär att korpusen som helhet inte uppvisar normalfördelning. Med andra ord kan enbart ett begränsat urval statistiska metoder användas på materialet. Jag återkommer till fördelningen i korpusen i en annan publikation.

Edens trädgård och källan till de fyra floderna och därmed antas ligga i dagens Irak. I materialet förekommer vidare namn på lokaliteter som saknar hävd i det engelska språket. Till exempel omnämns den fiktiva borgen Apolisborgh eller Aplesburgh sammantaget 11 gånger i den svenska Flores och Blanzeflor respektive den danska Flores og Blanseflor (se tabell 2). De folkspråkliga formerna utgör i detta fall standardformen, medan översättningen *Apolis Castle* listas under alternativa former (se förklaringar i avsnitt 2). Som regel hämtas dock standardformen från en normgivande källa, t.ex. ortnamnsregistret Geonames. Övriga former, exonymer eller historiska former som är relevanta för resursen, upptas under alternativa former. Exempelvis har ortnamnet *Priozersk* (tabell 2) och dess koordinater hämtats från Geonames. Lokaliteten i fråga är dock känd under namnet *Kexholm* i det medeltida östnordiska materialet. I enlighet med projektets principer placeras *Kexholm* under alternativa former i databasen.

TABELL 2. *Listan på de tio minst frekventa ortnamn som förekommer minst tio gånger i databasen Norse World i fallande ordning (uppgifterna hämtades 18 april 2019).*

Standardform	Alternativa former	Antalet belägg
Landskrona	Maankruunu	14
Montarie		14
Okhta	Svartbäcken	14
Oslo		14
Trondheim		14
Troy		14
Poland		12
Apolisborgh, Aplesburgh	Apolis Castle	11
Priozersk	Kexholm	11
Spain		10
Totalt		128

4. Analysexempel

I det material som avgränsats för den här artikeln, se avsnitt 3, förekommer två variabler som indikerar variation, lemmaform och variant. Som framgår av avsnitt 2 ligger den huvudsakliga skillnaden dem emellan i att

lemmaformen kopplas till namnbildning, variant däremot till stavning. Det första steget i analysen är att undersöka antalet lemmaformer och variantformer för de lokaliteter som ingår i artikelns material, se avsnitt 3. I tabellerna 3.1 och 3.2 samt 4.1 och 4.2 nedan presenterar jag sammanställningen av resultaten. För att uppmärksamma att materialet faktiskt omfattar namn på både fornsvenska och forndanska redovisas antalet lemmaformer och variantformer på respektive språk i tabellerna. Den första iakttagelsen som är av intresse för det teoretiska resonemanget i avsnitt 2 är att antalet lemmaformer och antalet variantformer i de flesta fallen skiljer sig åt, se kolumnerna Ant. lemman och Ant. varianter i tabell 3,1, 3, 2 respektive 4.1, 4.2. Detta är av principiell betydelse, eftersom koncepten *lemma* och *variant* utifrån projektets principer närmat sig varandra, se avsnitt 2. I de fall då antalet lemman och varianter förblir detsamma kan man ifrågasätta det teoretiska och metodiska värdet i att skilja mellan variablerna i fråga. I och med att det fortfarande föreligger en tydlig skillnad mellan antalet lemman och antalet varianter är indelningen relevant.

För att besvara frågan om huruvida det föreligger ett samband mellan namnens frekvens och variation har jag tagit fram korrelationskoefficienten för antalet förekomster och antalet lemmaformer samt för antalet förekomster och antalet variantformer, se tabell 3.1, 3.2 respektive 4.1, 4.2. Jag anser att materialet inte lämpar sig för att genomföra multivariat regressionsanalys och säkerställa eventuella samband statistiskt (se not 2 om normalfördelning). Korrelationskoefficienten har beräknats i programmet Microsoft Excel med hjälp av den inbyggda funktionen KORREL. Koefficienten har ett värde mellan 1 (maximalt positivt samband) och –1 (maximalt negativt samband), där 0 anger inget samband. För de mest frekventa namnen ligger korrelationskoefficienten för antalet lemmaformer på –0.32 och för antalet variantformer på –0,22. Motsvarande koefficientvärden för de tio ortnamn som förekommer minst tio gånger är –0,8 respektive –0.03. Med andra ord verkar det inte föreligga något positivt samband mellan frekvens och variation. Enbart för de mindre frekventa namnen, se tabell 3.2, finns det en stark indikation på ett negativt samband mellan antalet belägg och antalet lemmaformer, d.v.s. antalet lemmaformer sjunker vid fler belägg. Det bör understrykas att denna beräkning har genomförts på ett litet icke-representativt material, vilket innebär att eventuella orsakssamband behöver säkerställas statistiskt när datauppsättningen är färdigställd. I det här sammanhanget bör det uppmärksammas att forndanskan uppvisar det högsta antalet varianter

för de mest frekventa ortnamnen, se tabell 4.1. Ytterligare ett uppslag till en framtida undersökning är att fastställa om och varför namnstavningen är mer heterogen i forndanskan än i fornsvenskan.

TABELL 3.1. *Antalet belägg och antalet lemmaformer för de tio mest frekventa ortnamnen i databasen Norse World (uppgifterna hämtades 18 april 2019). »Ant.« står för antalet, »fsv.« för fornsvenska och »fda.« för forndanska. »Korr. koef.« står för korrelationskoefficienten. Symbolen »–« indikerar att jag inte anser att beräkningen är relevant att utföra.*

Standardform	Ant. belägg	Ant. lemman	Ant. fsv. lemman	Ant. fda. lemman
Norway	171	4	3	1
Rome	122	4	1	3
Paradise	89	3	1	2
Egypt	83	5	2	3
Jerusalem	83	3	1	2
England	82	3	1	2
Germany	71	2	1	1
Babylonia	57	5	2	3
France	54	6	3	3
Russia	43	6	3	3
Korr.koef.	–	–0,32	–	–

TABELL 3.2. *Antalet belägg och antalet lemmaformer för de tio minst frekventa ortnamnen som förekommer minst tio gånger i databasen Norse World (uppgifterna hämtades 18 april 2019). »Ant.« står för antalet, »fsv.« för fornsvenska och »fda.« för forndanska. »Korr.koef.« står för korrelationskoefficienten. Symbolen »–« indikerar att jag inte anser att beräkningen är relevant att utföra.*

Standardform	Ant. belägg	Ant. lemman	Ant. fsv. lemman	Ant. fda. lemman
Landskrona	14	1	1	0
Montarie	14	2	1	1
Okhta	14	2	2	0
Oslo	14	1	1	0
Trondheim	14	3	2	1
Troy	14	3	1	2
Poland	12	3	0	3
Apolisborgh, Aplesburgh	11	5	4	1
Priozersk	11	4	4	0
Spain	10	5	2	3
Korr.koef.	–	–0,8	–	–

En ingående studie av variationen i namnmaterialet och orsakerna bakom den är dessvärre omöjlig att genomföra inom ramen för den här artikeln. Här nedan redogör jag endast för ett urval av möjliga kvalitativa analyser. Genomgången av lemmamaterialet visar att enledade namn blir basen för sammansättningar och att sammansatta ortnamn konstrueras med folkslagsbeteckningar i genitiv pluralis i bestämningsleden (se genomgång och problematisering i Petrulevich 2016:178–180). Flera exempel kan anföras såsom fsv. *Franz* och *Frankarike*, *Ispania* och *Ispanialand* samt fda. *Rom*, *Romerestath* och *Romestath*. Inhemska namnformer kompletteras i vissa fall med namnformer hämtade från klassiska språk, t.ex. fsv. *Egyptus* vid sidan om *Egyptaland* och fda. *Egiptus* vid sidan om *Egipteland* och *Egipterike*. I den här gruppen finns även omtolkningar representerade, se avsnitt 2. En möjlig exempel på detta fenomen skulle kunna vara den fornsvenska lemmaformen *Kiækens holm*, jfr fsv. *kiæke* m. 'käke', som finns belagd vid sidan om *Kekesholm* och *Kexholm*. Enligt Pipping (1926:436–437) utgör fsv. *Kekesholm* an anpassning av det finska namnet *Käki-salmi* 'Göksund'. Formen *Kiækens holm* kopplar han samman med en antagen finsk biform

med en rekonstruerad genitivform i förleden. Jag menar att kopplingen till det inhemska appellativet kan ha spelat roll vid anpassningen av namnet till fornsvenskan.

Som det har påpekats flera gånger i artikeln är det framför allt stavningen som variationen på variantnivån fångar, jfr t.ex. fsv. *Franz* och *Frandz* samt fda. *Franckerighy* och *Franckerigi*. Stavningsvariationen i namnmaterial kan leda till intressanta resultat om det finns samband mellan en viss variant och verk eller en viss variant och handskrift. Exempelvis återges /y/ i ordet *ryz* 'ryss' som ‹i› enbart i en av de sju medeltida handskrifter som innehåller Erikskrönikan, C 62, jfr *ridza*. Vidare förekommer enbart den trestaviga forndanska formen *Engeland* (England) i riddarromaner på vers.[3] I handskriften K 4 förekommer till exempel formerna *Englandh* och *Engelandh*. Varianten utan fogevokalen är belagd i den prosaiska Stenbog, medan *Engelandh* finns enbart i den metriska Ivan Løveridder.

Normalisering på lemmanivån medför att eventuell osäkerhet kring vokalernas kvalitet försvinner, eftersom normaliseringen görs efter en given standard, Söderwalls ordbok för fornsvenskan eller Gammeldansk Ordbog för forndanskan (Editing principles). Av denna anledning kan variantnivån visa sig värdefull även vid undersökningar av vokalkvaliteten, t.ex. fogevokalen i sammansatta ortnamn, jfr fsv. *Egiptiland* och *Egiptoland*, *Rytzaland* och *Ryzselandh*. I variantmaterialet finns vidare flera exempel på felskrivningar, till exempel former med utelämnade grafer och minimförväxlingar, *Babilona* istället för den förväntade *Babilonia* och *Roon* istället för den förväntade *Room* (se översikten över felskrivningar i ett annat material i Petrulevich 2016:117–149, och särskilt 147–149).

3 E-post från Simon Skovgaard Boeck till förf. 30/4 2019.

TABELL 4.1. *Antalet belägg och antalet variantformer för de tio mest frekventa ortnamnen i databasen Norse World (uppgifterna hämtades 18 april 2019). »Ant.« står för antalet, »fsv.« för fornsvenska och »fda.« för forndanska. »Korr. koef.« står för korrelationskoefficienten. Symbolen »–« indikerar att jag inte anser att beräkningen är relevant att utföra.*

Standardform	Ant. belägg	Ant. varianter	Ant. fsv. varianter	Ant. fda. varianter
Norway	171	15	6	9
Rome	122	9	3	6
Paradise	89	13	3	10
Egypt	83	16	8	8
Jerusalem	83	9	3	6
England	82	22	5	17
Germany	71	21	4	17
Babylonia	57	10	5	5
France	54	28	5	23
Russia	43	12	6	6
Korr.koef.	–	–0,22	–	–

TABELL 4.2. *Antalet belägg och antalet variantformer för de tio ortnamn som förekommer minst tio gånger i databasen Norse World (uppgifterna hämtades 18 april 2019). »Ant.« står för antalet, »fsv.« för fornsvenska och »fda.« för forndanska. »Korr.koef.« står för korrelationskoefficienten. Symbolen »–« indikerar att jag inte anser att beräkningen är relevant att utföra.*

Standardform	Ant. belägg	Ant. varianter	Ant. fsv. varianter	Ant. fda. varianter
Landskrona	14	1	1	0
Montarie	14	10	7	3
Okhta	14	9	9	0
Oslo	14	3	3	0
Trondheim	14	8	4	4
Troy	14	10	5	5
Poland	12	7	0	7
Apolisborgh, Aplesburgh	11	7	5	2
Priozersk	11	7	7	0
Spain	10	7	2	5
Korr.koef.	–	–0,03	–	–

5. Slutsatser

I den här artikeln har jag argumenterat för att införa en tredelning av manifestationsnivåer i namnmaterial, *belägg – variant – namn* vid studier av namn i skrift i historiska källor. Det här teoretiska verktyget synliggör namnvariationen som kan finnas på olika nivåer samtidigt som det erbjuder en användbar metodisk utgångspunkt för att forska om variationen i fråga. Jag har vidare visat att modellen kan anpassas utifrån de förutsättningar forskaren har att arbeta med. I min doktorsavhandling har jag avsiktligt lagt namnnivåerna nära de textnivåer som Bo-A. Wendt introducerat för filologiska undersökningar. I projektet Fornnordisk omvärldsuppfattning har projektgruppen dock valt att bredda ortnamnsvarianten till att omfatta ortografisk variation samtidigt som den etymologiska begränsningen på lemmanivån lyfts bort. I praktiken innebär det att namnlemman kan utgå från textvittnesnivån. Som analysexemplet i avsnitt 4 visar är det dock trots breddad innebörd fortfarande meningsfullt att skilja mellan variant och lemma i stora material. ”Mellanformen”, ortnamnsvarianten, spelar fortfarande en avgörande roll för att överblicka ortografisk variation. I den empiriska delen av artikeln har jag kommit fram till att det i det analyserade materialet inte verkar finnas något positivt samband mellan antalet förekomster och antalet lemmaformer och variantformer. Vidare har jag gett exempel på olika namnbildningssätt och skrivningar i namnmaterialet som kan ha kopplingar till källa eller genre.

Den digitala plattformen Norse World tillhandahåller namnmaterial och andra lägesbundna data från ett urval av fornsvenska och forndanska texter. Korpusen som är ny, lättillgänglig och relativt obeforskad kan användas till att besvara många olika forskningsfrågor inom språkvetenskap och andra ämnen. När databasen är komplett finns möjlighet att genomföra större kvantitativa analyser på materialet. Redan nu finns dock förutsättningar att studera namnvariation i olika texter, genrer eller textbärare på fornsvenska och forndanska. Lingvistiskt kan materialet visa sig vara användbart för undersökningar av vokalkvalitet, stavningskonventioner och förhållandet mellan tal och skrift i medeltida handskrifter.

Källor

KÖPENHAMN
Det kongelige bibliotek

Ghemen-edition 1509 (LN 67)
STOCKHOLM
Kungliga biblioteket, Handskriftssamlingen
Cod. Holm. D 3
Cod. Holm. D 4
Cod. Holm. K 4
UPPSALA
Uppsala universitetsbibliotek, Handskriftssamlingen
C 62

Litteratur

Backman, Agnieszka 2017. *Handskriftens materialitet*: *studier i den fornsvenska samlingshandskriften Fru Elins bok* (*Codex Holmiensis D 3*). (Nordiska texter och undersökningar 32.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Bäckvall, Maja 2013. *Skriva fel och läsa rätt*? *Eddiska dikter i Uppsalaeddan ur ett avsändar- och mottagarperspektiv*. (Nordiska texter och undersökningar 31.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Bäckvall, Maja 2017: Description and reconstruction. An alternative categorization of philological approaches. In: Lönnroth, Harry (ed.). *Philology matters*! *Essays on the art of reading slowly*. (Medieval and renaissance authors and texts 19.) Leiden: Brill, 21–34.

Editing principles. <https://www.uu.se/en/research/infrastructure/norse-world/editing-principles> Hämtat april 2019.

Fridell, Staffan 2006. *Ortnamn i stilistisk variation*. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 95.) Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur.

Fridell, Staffan 2007: (Rec.). Ortnamnen i Kalmar län 7. Mörbylånga kommun. Bebyggelsenamnen. Av Per Vikstrand. *Namn och bygd* 95, 136–137.

Fridell, Staffan 2010: Stilistisk variation i ortnamn. I: Nyström, Staffan (red.) *Namn – en spegel av samhället förr och nu*. (Ord och stil 41.) Stockholm: Norstedt, 94–102.

Geonames. <http://www.geonames.org/> Hämtat april 2019.

Georgieva Eriksen, Stefka 2014. *Writing and reading in medieval manuscript culture*. *The translation and transmission of the story of Elye in Old*

French and Old Norse literary contexts. (Medieval texts and cultures of Northern Europe 25.) Turnhout: Brepols.

Haugen, Odd Einar 2013. Tekstkritikk og tekstfilologi. I: Haugen, Odd Einar (red.) *Handbok i norrøn filologi*. 2. utgåve. (LNUs skriftserie 191.) Bergen: Fagbokforlaget, 76–126.

Lindegård Hjorth, Poul 1965. *Filologiske studier over Karl Magnus' krønike*. (Universitets-jubilæets danske samfunds skriftserie 416.) København: Schultz.

Neumüller, Kristina 2015. I gränslandet mellan tal och skrift. Om relationen mellan namnbruk och namnbelägg. I: Eggert, Bigit, Rikke S. Olesen & Bent Jørgensen (red.) *Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.–9. juni 2012*. Bind 2. (NORNA-rapporter 91.) Uppsala: NORNA-förlaget, 161–169.

NorseWorld.<https://www.uu.se/en/research/infrastructure/norseworld/> och <https://norseworld.nordiska.uu.se/> Hämtat april 2019.

Petrulevich, Alexandra 2016. *Ortnamnsanpassning som process. En undersökning av vendiska ortnamn och ortnamnsvarianter i Knýtlinga saga*. (Namn och samhälle 28.) Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Petrulevich, Alexandra, Backman, Agnieszka & Adams, Jonathan. (2019). Medieval Macrospace Through GIS: The Norse World Project Approach. In: *Cartographic Journal*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00087041.2019.1596341>

Pipping, Rolf 1926. *Kommentar till Erikskrönikan*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 187.) Helsingfors.

Wendt, Bo-A. 2006. En text är en text är en text? Om en terminologisk tredelning av textbegreppet. *Arkiv för nordisk filologi* 121, 253–274.

Wendt, Bo-A. 2008. Eddan och texttermerna. Kort terminologiskt genmäle till Henrik Williams. *Scripta Islandica* 59, 177–179.

Williams, Henrik 2009. Förnyad filologi. Filologins rötter. I: Fazlhashemi, Mohammad & Eva Österberg (red.), *Omodernt. Människor och tankar i förmodern tid*. Lund: Nordic Academic Press, 276–292.

On Japanese generic names: are they part of the language?

Tomohiro Sakai

In this paper, I will argue, drawing on some facts about the Japanese writing system, against Kaplan's (1990) claim that generic names are a part of the language. Kaplan's thesis consists of the following two statements: (i) natural languages have, at a given time, a fairly fixed stock in their lexicon of generic names, and (ii) when we name people, we usually draw from this relatively small, finite lexicon of generic names. Japanese generic names can be classified into three groups, depending on the answers given to the following three questions: (a) can ordinary speakers tell whether it is a name or not? (b) can ordinary speakers write it with kanji? and (c) can ordinary speakers recognise all its possible notations with kanji? The three groups, which we will call Groups A, B and C in this paper, answer the questions (a)/(b)/(c) with "yes/yes/no", "yes/no/no" and "no/no/no", respectively. Kaplan's thesis does not apply to names in Groups B-C. In contrast, it can be said to apply to Group A as far as spoken language is concerned. Yet, (i) and (ii) cannot be jointly satisfied in written language. No matter how loosely one may interpret "fairly" and "usually" in Kaplan's statements, it is not possible to define a fairly fixed stock of pronunciation-kanji parings from which parents usually draw. The more novel, the better, when it comes to written names.

KEYWORDS: Japanese, kanji, lexicon, generic name, twinkling name

1. Introduction[1]

The identity of names raises a philosophical question. Do Carl von Linné and Carl Larsson, for instance, have the same name or different names? In a sense, they seem to have one and the same name, *Carl*. However, as De Steffani (2016:55) and Nyström (2016:40) note, there is a long-standing tradition in philosophy of language of individuating names solely by the particulars they name. Thus, Russell (1918/2010:13) says that "[a] name can just name a particular, or, if it does not, it is not a name at all, it is a noise". On this view, Carl von Linné and Carl Larsson can never be considered to have the same name, since their names have distinct bearers. To settle the issue, Kaplan (1990, 2011) puts forward two conceptions of names: common currency name and generic name. Common currency

1 This work was supported by JSPS KAKENHI Grant Number 18K00551.

names as defined by Kaplan are individuated by their bearers, as the philosophical tradition goes, whereas generic names are vocabulary items of the language in question, hence less narrowly individuated than common currency names:

> There is the generic name "David", and then there is my name "David", there is David Lewis's name "David", and so on. These three are all distinct words. The latter two have [...] a semantic function: They name someone. The first, the generic name doesn't name anyone [...]. Furthermore, it doesn't pretend to name anyone (as certain empty common currency names [e.g. Santa Clause, jultomten[2]] do.) (Kaplan 1990: 111)

Following Kaplan's terminology, we can say that Carl von Linné and Carl Larsson have different common currency names both pronounced [ka:l], to the extent that these names name different individuals, i.e., they "were created at different points" and "have had distinct life histories" (Kaplan 1990:112). It is nonetheless true that the two individuals have one and the same generic name *Carl*, stored in the lexicon of the language.

From Kaplan's characterization of common currency names, it follows that they "can be created at will" (Kaplan 1990:113), which amounts to saying that we can name anything we like. This view seems to justify the idea, often defended in philosophy of language, that proper names are not part of any language, given that "the conventions paring [common currency] proper names with their bearers are not among the semantic rules constitutive of this language" (Recanati 1993:149), insofar as "(this) language" is defined as in Chomsky (1965). Even if you do not know who Carl (von Linné) is, or even if you do not know anything about the referent except that he is called *Carl* (*von Linné*), you can still be counted as a competent speaker of English (Putnam 1975:166). In sharp contrast are generic names, which are considered a part of the language. In order to be competent in English, you are required to know that *Carl* is a typical male name, regardless of to whom the name is given. Kaplan (1990) thus says:

> [...] so far as I know, natural languages have, at a given time, a fairly fixed stock in its lexicon of generic names. When you expect a child you

2 The examples are added by the author of the present article.

> go to the bookstore and you buy a book called something like "What to Name the Baby; 3000 Generic Names of English". […] When we name people, we usually draw from this relatively small, finite lexicon of generic names. (Kaplan 1990: 113, see also Kaplan 2011: 521)

Likewise, Recanati (1993:152, n. 3) notes that "[t]he existence of a stock of standard [generic] proper names can also be used as evidence that they are part of the language […]". Recanati's position is more clearly articulated in the following passage, where he claims that generic names as opposed to common currency names are vocabulary items:

> Proper nouns [= Kaplan's (1990, 2011) 'generic names'] are vocabulary items. Different homonymous names (such as 'Aristotle', which is both the name of the Ancient philosopher and the given name of Onassis) are made up of the same proper noun. In contrast to the noun, the name is associated with a particular individual, known as its 'bearer'. That is why there are two distinct names [= Kaplan's 'common currency names'] 'Aristotle', each associated with a distinct bearer, while there is a single noun 'Aristotle', which is assigned to both the philosopher and the shipping magnate. (Recanati 2016: 132)

Throughout this paper, I will assume, following Recanati (1993:149) among others, that common currency names are not part of any language. The objective of the paper is to show, as against Kaplan (1990, 2011) and Recanati (1993:152 n. 3, 2016), that Japanese generic names are not part of any language, as far as written language is concerned. Kaplan's (1990:113) thesis that generic names are part of the language consists of the following two statements: (i) "natural languages have, at a given time, a fairly fixed stock in their lexicon of generic names", and (ii) "[w]hen we name people, we usually draw from this relatively small, finite lexicon of generic names". My argument consists in establishing that, no matter how loosely one may interpret "fairly" in (i) and "usually" in (ii), these two statements cannot be jointly satisfied, as far as the Japanese language is concerned.

2. Overview of the Japanese writing system

Modern Japanese adopts a writing system consisting of three different sets of characters: hiragana, katakana, and kanji. Hiragana and Katakana are both syllabaries, jointly constituting a category called "kana". Each set of kana contains 46 basic characters representing an identical set of sounds. There is a one-to-one correspondence between hiragana and katakana characters, as can be seen in such pairs as か([ka], hiragana)-カ([ka], katakana), そ([so], hiragana)-ソ([so], katakana), and む([mu], hiragana)-ム([mu], katakana). The one-to-one correspondence is made possible by the phonological transparency of kana; さ(hiragana) and サ(katakana), for instance, are always pronounced [sa], and conversely, [sa] is always spelled with either さ(hiragana) or サ(katakana). Together with diacritics, each set of the 46 kana characters can represent all of the Japanese speech sounds. However, hiragana and katakana serve different purposes; hiragana is used primarily for native Japanese words, whereas katakana is used primarily for foreign words and loanwords. Kanji, on the other hand, is logographic, used primarily for content words (nouns, verbs, adjectives, and certain adverbs) as opposed to function words (particles, inflectional endings, conjunctives, most adverbs, etc.), for which hiragana is suitable. How many and which kanji characters are used for content words is fixed by the rules of the language. Thus, *book* is written with one kanji character (本 (hon)), *dictionary* with two (辞書 (jisho)), *museum* with three (博物館 (hakubutsukan)), and so on and so forth. Unlike kana, kanji is phonologically opaque, i.e., most kanji characters have multiple pronunciations, while there are numerous homophonous characters. For example, 東 ('east') is pronounced [higashi], [too], or [azuma], depending on the context. Conversely, the sound [too] can be represented by numerous kanji characters including, among others, 塔, 党, 棟, 当, 等, 刀, 灯, 湯, only one of which is suitable in a given context.[3]

The writing system just outlined requires that a Japanese phrase or sentence be written with a mixture of kanji, hiragana, and katakana. The phrase 'bought {a dictionary / dictionaries} in Sweden' is written as スウェーデンで辞書を買った(Suweeden de jisho o katta), where 辞書(jisho) 'dictionary' and 買(ka) 'buy' are written with kanji characters, で(de) (locative particle), を(o) (accusative particle) and った(tta) (past tense marker)

3 https://dictionary.goo.ne.jp/jn/index/とう/

are written with hiragana characters, and スウェーデン(Suweeden) ('Sweden') is composed of six katakana characters. When you learn Japanese, you are required to learn the distinction between the three types of characters. Even though many have noticed the complexity of the Japanese writing system, its implications for linguistic theory have never been fully appreciated, presumably due to the fact that, as Hawthorne & Lepore (2011:449) put it, "[l]inguists, unlike philosophers and lexicographers, ignore orthography altogether and concentrate on sound, in particular, on sequences of phonemes". The following discussion will be an attempt to reveal the nature of the system as applied to names in writing.

When you write foreign names, you must use katakana in most cases.

(1) a. Roman script: *Carl von Linné* (intelligible)
b. Hiragana (syllabary 1): かーる・ふぉん・りんね (uncommon)
c. Katakana (syllabary 2): カール・フォン・リンネ (obligatory in most cases)
d. Kanji (logographic): - (none)

(2) a. Roman script: *Stockholm* (intelligible)
b. Hiragana (syllabary 1): すとっくほるむ (uncommon)
c. Katakana (syllabary 2): ストックホルム (obligatory in most cases)
d. Kanji (logographic): - (none)

When you write Japanese names, on the other hand, you must use kanji in most cases.

(3) a. Roman script: *Haruki Murakami / Murakami Haruki*[4] (intelligible)

4 In the Japanese writing system, the use of the "family name-given name" order is mandatory, as in (3b-d). When one writes a name in the Roman script, however, the use of the western, "given name-family name" order is equally permitted, and presumably more common. On October 25, 2019, the Japanese government decided to use the "family name-given name" order for Japanese names in official documents translated into Western languages from 2020. But the decision is not meant to force companies and the general public to use that order in every situation.
https://apnews.com/c8cec6f9137e47158186dd509aaa72b4
http://www.asahi.com/ajw/articles/AJ201910300049.html

b. Hiragana (syllabary 1): むらかみ はるき (intelligible)
c. Katakana (syllabary 2): ムラカミ ハルキ (intelligible)
d. Kanji (logographic): 村上春樹 (obligatory in most cases)

(4) a. Roman script: *Tokyo* (intelligible)
b. Hiragana (syllabary 1): とうきょう (intelligible)
c. Katakana (syllabary 2): トウキョウ (intelligible)
d. Kanji (logographic): 東京 (obligatory in most cases)

The mandatory use of kanji characters in writing Japanese names raises a problem peculiar to this language. Whereas hiragana (syllabary 1) and katakana (syllabary 2) each have 46 basic characters that every native speaker of the language can read and write, no one knows exactly how many kanji characters there are, and it is practically impossible to learn them all. Although 2,136 kanji characters are taught in school, the list is far from complete; it does not include such characters as 彦, 智, 宏, 玲, 晃, despite their frequent occurrence in Japanese names. These are among the 863 characters used exclusively for names. In total, you can choose among the 2,999 kanji characters when you name a baby.[5]

It should be borne in mind that the 863 characters used exclusively for names are not taught in school; hence normal speakers cannot read or write all of them. Further complicating the matter is the fact that there is no legal limit to the length of names in Japan.[6] Neither is there any legal limit to the ways kanji characters corresponding to names are pronounced,[7]

5 https://kanji.jitenon.jp/cat/jimmei.html
There are much more than 2,999 kanji characters, but it is not allowed, when naming a baby, to use characters which are not among the 2,999 (= 2,136 + 863) characters defined by the government. It should also be noted that, when you name your baby, the use of kanji is not obligatory. You can name him or her just はるき (syllabary 1) or ハルキ (syllabary 2), instead of 春樹 (kanji) (https://legalus.jp/laws/S22F00501000094/law_articles/0060000000). In such cases, the name has no kanji notation. It is even possible to use kanji only partially. You can name a girl かお里 (*Kaori*), where only the third character, 里(ri), is written with kanji, the first two being written with hiragana. What is still forbidden is to name a baby <Haruki> or <Kaori> with the Roman script. In this paper, we will set aside cases where names have no corresponding kanji notation, although such cases are not rare at all.

6 https://legalus.jp/family/family_register/ed-36

7 https://legalus.jp/family/family_register/ed-37

insofar as they can be written with hiragana.[8] Kaplan (1990:113) is thus right when he emphasises:

> The free creation of names is possible only to the degree that the linguistic community will tolerate it. And the degree of tolerance in a linguistic community for linguistic deviance in naming practice is an *empirical* question, not one to be solved by philosophical analysis. (Kaplan 1990: 113, emphasis in the original)

Japan can be viewed as constituting an extremely tolerant community in that it tolerates any name that can be written with hiragana. This high degree of tolerance brings into existence three types of generic names, as we will see in the next section.

3. Three types of names

In my view, Japanese generic names can be classified into three groups, depending on the answers given to the following three questions: (a) can ordinary speakers tell whether it is a name or not? (b) can ordinary speakers write it with kanji? and (c) can ordinary speakers recognise all its possible notations with kanji? Table 1 illustrates the answers which ordinary speakers of Japanese give to the questions (a)-(c).

TABLE 1. *Three types of Japanese generic names.*

	Can ordinary speakers tell whether it is a name or not?	Can ordinary speakers write it with kanji?	Can ordinary speakers recognise all its possible notations with kanji?
Group A	yes	yes	no
Group B	yes	no	no
Group C	no	no	no

Group C is the most remarkable of the three, characterised by the answers no/no/no. Names in this group are the new types of names sweeping Japan, and are often called twinkling names. Such names are "twinkling" sometimes because they sound funny, sometimes because, as an article in the

8 http://kanjibunka.com/kanji-faq/new-faq/new0526/

Nichigo Press says, they "are unintelligible to all but the child's parents",[9] and sometimes because their pronunciations and/or notations evoke "associative", "connotative" or "characterizing" meanings (Nyström 2016:43, 48–50) with which one can hardly imagine personal names to be associated, such as 'the one and only God', 'Hi!', 'cannabis', 'abortion', 'lover', 'wrist-cutting', and so on.[10] What is characteristic of twinkling names is that they all sound so unusual as to trigger a debate in Japan about whether they are ethically acceptable or not. It is generally assumed that, when choosing a name, parents "want to protect their child from being teased at school and also later in life" (Nyström 2016:49). To give a child a twinkling name would in no doubt make it difficult to fulfil that purpose. This new phenomenon in Japan is to be explained in terms of the rising tendency for parents to give their children a unique name, as well as the high degree of tolerance exhibited by the Japanese legal system as seen in Section 2 above. Twinkling names serve only for what De Steffani (2016:66) calls the construction of individual identity as opposed to community identity. Using Kaplan's (1990, 2011) terminology, a twinkling name cannot be a generic name without also being a common currency name at the same time. In general, as Kaplan (2011:522) points out, we do not use generic names, because they do not name anything. Rather we talk about them. Given the dual nature of Group C just mentioned, however, talking about a twinkling name entails using it at the same time. When you pronounce a twinkling name, you always refer to a person to whom the parents give that name. Indeed, a twinkling name N is typically used in such utterances as "Surprisingly, there is an N in my class", where N is both used and talked about. N is used here to the extent that "an N" denotes a person rather than a name. *N* is talked about to the extent that the utterance expresses surprise at the fact that the string *N*, which does not sound like a name at all, is still given to a person as a name. In this respect, twinkling names constitute, one might say, an extreme case of what Hawthorne & Lepore (2011:448) call "constitutive authority of intention". The mere fact that parents give a twinkling name *N* to their baby B automatically establishes both that B's name is *N*, i.e., *N* is the common currency name for B, and that *N* is a legitimate generic name. Prior to the baptism, practically no one in the world can tell whether *N* is a name or not. If you do not know

9 http://nichigopress.jp/learn/jpculture/71405/
10 https://ailovei.com/?p=29872

B, the bearer of *N*, then you will not be able to acquire *N*,[11] not only as a common currency name but even as a generic name. It might be said that we have here a "monopoly of linguistic labor", rather than a "division of linguistic labor" as defined by Putnam (1975:144). Even if you are a competent speaker of English, you may not be able to tell elm trees from beech trees. In case of doubt, you can rely on the judgment of the expert speakers. Such is the gist of what Putnam calls "division of linguistic labor". With Japanese twinkling names, however, "the expert speakers" are necessarily coextensive with "the parents of the child"; you can find no other experts in any linguistic community. Thus, there is a sense in which twinkling names are not vocabulary items of any language, insofar as "language" is defined as in Chomsky (1965).

Unlike names in Group C (twinkling names), names in group B trigger no debate in society, and there is no distinctive category for them. Group B includes such names as *Rin-na*. Although *Rin-na* intuitively sounds like a female name, few competent speakers can come up with any kanji notation. An attested kanji notation for *Rin-na* is 凛和 (凛: rin + 和: na), but normal speakers are not expected to read 凛和 correctly. 凛 is not among the 2,136 characters taught in school. 和 is a very common character, but is normally not read as [na], but [wa].

Finally, Group A includes traditional names such as *Kaori* (female) and *Takashi* (male). Any speaker of Japanese knows that *Kaori* is a typical female name and *Takashi* is a typical male name, and can write these names with kanji. If you cannot read or write 香織 (*Kaori*) and 隆 (*Takashi*) for instance, you are not considered a competent speaker of Japanese. Unlike names in Groups B and C, names in Group A might appear to confirm Kaplan's (1990) thesis that generic names are a part of the language. This is not the case, however, if we take into account the writing system of the language. In general, a Japanese name has more than one possible notation that make use of kanji. To *Takashi* correspond such notations as 隆, 孝, 崇, 隆司, 貴志, 貴史. Indeed, the word processor used to write this paper proposes far more than a hundred candidates for *Takashi*. The list is open, and virtually no speaker of the language can exhaust the possibilities. Most of the candidates are even unintelligible to normal speakers. A distinction must be drawn between these kanji variations and spelling var-

11 For the distinction between acquiring a word and learning the meaning of a word, see Putnam (1975: 167ff.).

iations observed in European names such as *Christina*, *Kristina*, *Krystina*, and so on. Whereas different spellings in European names have their origin in regional dialects (Bach 1987:143, Sakai 2017:245), various kanji notations in Japanese names should be attributed to decisions made by individuals. The huge variety of kanji notations might rather be reminiscent of the fact that no native speaker of English can exhaust, or even recognise, the spellings of the word *through* attested during the period of Middle English (cf. Laing 2013–, Hotta 2009, 2018). The different spellings illustrated below are due to the decisions made by scribes during that period.

> doruȝ-, dorw, dorwe, dorwgh, dourȝh, drowgȝ, durghe, durwe, -thogh, thorch, thorew, thorewe, thorffe, thorg, Thorgh, thorgh, -thorgh, thorgh, thorghe, thorght, thorghw, thorghwe, thorgth, thorh, thoro, thorogh, thoroghe, thoroght, -thoroght, thorohe, thoroo, thorou, Thorough, thorough, thorough-, thoroughe, thorought, Thorouh, thorouȝ, thorouȝh, Thorow, thorow, thorow-, Thorowe, thorowe, thorowg, thorowgh, thorowghe, thorowght, thorowh, […] (515 different spellings)[12]

There is a substantial difference, however, between spellings of common words in English and generic names in Japanese. In the case of generic names, only one of the possible kanji notations is the correct one (intended by the parents) in each case, and choosing the wrong one constitutes committing a social gaffe. Note also that it is not allowed to write someone's name with hiragana or katakana (or Latin script) in normal contexts. You have no choice but write it with the kanji characters, common or novel, intended by his/her parents. In doing so, you need to understand neither the meaning nor the origin of the characters; you only have to write them in line with the parents' intention. This is how the writing system works in the Japanese community.

One might be tempted to ask how many possible notations for *Kaori* or *Takashi* there are in Japanese. The question does not arise, however. As noted in Section 2 above, there is no legal limit to the ways kanji characters, corresponding to names, are pronounced. If you want to name your baby *Kaori* or *Takashi*, you have the right to choose any kanji characters

12 http://user.keio.ac.jp/~rhotta/hellog/2009-06-20-1.html

you like. If the parents decide to pronounce the character(s) as [kaori], for example, then the character(s) must be read as [kaori]. In this regard, even Group A can be said to exhibit the "constitutive authority of intention".

Does what has just been said entail that there are an infinite number of names pronounced [kaori]? The answer to this question depends on whether you have spoken or written language in mind. In spoken language, there is only one name pronounced [kaori]. Accordingly, (5) is a perfectly acceptable utterance in Japanese.

(5) Kaori (香織) says to Kaori (佳央理): "We have the same name".

Likewise, sentence (6) quantifies over individuals whose name is *Kaori*, regardless of its kanji notation.

(6) Girls named *Kaori* are usually kind.

The situation changes in written language. It is possible to write:

(7) My name is not 香織 but 佳央理.

(8) Girls named 佳央理 are unlike girls named 香織.

When pronounced, neither (7) nor (8) makes any sense, since both 香織 and 佳央理 are unambiguously pronounced [kaori], insofar as they are taken to fall within Group A. Nevertheless, this does not prevent (7) and (8) from expressing significant propositions in written language. This suggests that sameness relation is defined differently in spoken and written names. Japanese names are individuated not only by their phonetic forms, but also by their kanji notations. Whereas (9a)–(9d) below correspond to different modes of presentation of one and the same name, (10a)–(10d) are different names which all happen to be pronounced [kaori].

(9) a. Roman script: *Kaori*
b. Hiragana (syllabary1): かおり
c. Katakana (syllabary2): カオリ
d. Kanji (logographic): 香織

(10) a. Kanji (logographic): 香織
b. Kanji (logographic): 花織

c. Kanji (logographic): 佳央理
d. Kanji (logographic): 香穂利

(9a–d) are four possible notations of the name of a woman. (10a–d), on the other hand, represent four different names that a woman can never have at the same time. Any woman named *Kaori* has at most only one correct kanji notation associated with her name,[13] which, if my argument is correct, amounts to saying that each person has exactly one name.

Sameness relations in written names can go so far as to ignore differences in pronunciation. (11) is acceptable if it is written in an e-mail message for instance.

(11) Takashi (隆司) writes to Ryuji (隆司): "We have the same name".

One might wonder whether there is any fundamental difference between (11) and pronunciation variations seen in English names such as *Stephen*, pronounced [stˈiːvən], or, alternatively, [stˈɛfən]. It must be noted here that the alternation between [stˈiːvən] and [stˈɛfən] can be accounted for, if not predicted, in terms of English phonology and phonetics. The letter *e* is pronounced either [iː] (even) or [ɛ] (seven). The phoneme /f/ is often realised as [v] between voiced sounds, as seen in the alternation *leaf–leaves*. No such account can be given of the alternation between 隆司(*Takashi*) and 隆司(*Ryuuji*) in Japanese, which can at most reveal the idiosyncrasies of 隆. Incidentally, differences in pronunciation of the same sort are observed in family names as well. Yoshiharu Habu (羽生), a shogi (Japanese chess) player, and Yuzuru Hanyu (羽生), a figure skater, are sometimes viewed as having the same surname, especially in newspapers, despite the difference in pronunciation ([habɯ] vs. [haɲɯ]).

The necessity of different ontologies for pronounced and written names argues against Kaplan's (1990, 2011) thesis, as we will discuss in the next section.

13 As said in note 5, it can be the case that a woman is named just かおり (syllabary 1) or カオリ (syllabary 2), having no kanji notation associated with her name *Kaori*.

4. Kaplan's (1990, 2011) thesis revisited

As we have seen in Section 1, Kaplan (1990, 2011) claims that (i) natural languages have, at a given time, a fairly fixed stock in their lexicon of generic names, and that (ii) when we name people, we usually draw from this relatively small, finite lexicon of generic names. While (i) is confirmed by the Japanese generic names falling within Group A as far as spoken language is concerned, it is hardly compatible with written Japanese, where there is rather an infinite set of pronunciation-kanji parings including *Takashi*–隆, *Takashi*–隆司, *Takashi*–貴志, and so on. This infinite set as such cannot belong to the lexicon of any language, insofar as "lexicon" and "language" are defined as in Chomsky (1965). The question now arises as to whether it is possible to extract from this infinite set "a fairly fixed stock" of generic names that do belong to the lexicon of Japanese in Chomsky's (1965) sense. As said in Section 3, this is indeed possible, since any competent speaker is expected to read or write such names as 香織 (*Kaori*, female) and 隆 (*Takashi*, male). Thus, there is a sense in which such typical pronunciation-kanji parings do belong to the lexicon of the language.

At first sight, this might seem to validate (i). There is evidence, however, that (i) as construed in this way is inconsistent with (ii). Japanese parents do not usually draw from the "relatively small, finite" pronunciation-kanji parings that include *Kaori*–香織> and *Takashi*–隆, as suggested by Tables 2 and 3 below.[14]

14 https://www.meijiyasuda.co.jp/profile/news/release/2017/pdf/20171128_01.pdf

TABLE 2. *2017 name ranking of newborn babies in Japan based on pronunciation.*[15]

	Male		**Female**
1	*Haruto* (60 different kanji notations)	1	*Sakura* (26 different kanji notations)
2	*Souta* (30 different kanji notations)	2	*Yui* (34 different kanji notations)
2	*Yuuto* (55 different kanji notations)	3	*Akari* (32 different kanji notations)
4	*Haruki*	4	*Mei*
5	*Riku*	5	*Hana*
6	*Sousuke*	5	*Sana*
7	*Minato*	7	*Rio*
8	*Aoto*	8	*Himari*
9	*Hinata*	9	*Koharu*
10	*Kouki*	10	*Aoi*
10	*Yuusei*		

TABLE 3. *2017 name ranking of newborn babies in Japan based on notation.*

	Male		**Female**
1	悠真	1	結菜
1	悠人	1	咲良
1	陽翔	3	陽葵
4	湊	4	莉子
5	蓮	5	芽依
5	蒼	6	さくら[16]
7	新	6	結衣
8	陽大	6	杏
9	陽太	9	結愛
9	大和	9	凛

In Table 2, there are some traditional names such as *Haruki* (male) and *Hana* (female), but there seem to be no corresponding kanji notations in

15 There are no data available on the number of kanji notations which the names ranking on places 4–10 have.

16 This is the only hiragana notation found in the table. In Japanese, some names have no kanji notation, as the result of the parents' decision.

Table 3.[17] Conversely, although we can find a few traditional notations in Table 3 such as 新(*Shin*, male) and 大和(*Yamato*, male), these do not have any counterparts in Table 2. This suggests, as against (ii), that Japanese parents do not usually draw from the "relatively small, finite" pronunciation-kanji parings including *Kaori*–香織, *Takashi*–隆, *Hana*–華 and *Haruki*–春樹. The pronunciation and notation of names are to a large extent independent of each other.

5. Conclusion

Kaplan's (1990) thesis that generic names are part of the language consists of the following two statements: (i) natural languages have, at a given time, a fairly fixed stock in their lexicon of generic names, (ii) when we name people, we usually draw from this relatively small, finite lexicon of generic names. The statement in (i) does not apply to Japanese names in Groups B–C. Neither in spoken nor written language are there any fixed stock of generic names belonging to these groups. In contrast, both (i) and (ii) can be taken to apply to Group A in spoken language, if one interprets "fairly" and "usually" very loosely. Japanese has a fairly fixed stock of traditional generic names including *Kaori* and *Takashi*, and parents usually draw from them. Yet, (i) and (ii) cannot be jointly satisfied in written language. No matter how loosely one may interpret "fairly" and "usually", it is not possible to define "a fairly fixed stock of pronunciation-kanji parings from which parents usually draw". Parents tend rather to invent novel (and by definition "correct") kanji notations that no one in the world can understand (but that everyone must accept).

In Japanese, written names are much more innovative than pronounced names. In Groups B–C, both pronunciations and notations are novel. In Group A, traditional pronunciations are preserved while more and more novel (hence unintelligible but "correct") notations are being created. Parents compete for the novelty of their child's name. The more novel, the better, when it comes to written names. In connection with the novelty of names, Bach (1987) once said:

17 Table 3 does not indicate how to pronounce the kanji characters. I suspect that they have more than one possible pronunciation, depending on the parents' intention.

> […] strictly speaking, names do not belong to particular languages at all. […] At the very least, we should not regard proper names as belonging to the lexicon of a language – they are not vocabulary items or dictionary entries. Besides, new ones can be freely invented. Names do not belong to a language, but are merely marked as names, that is, as belonging to a distinctive syntactic type. (Bach 1987: 143)

Bach's claim holds not only for common currency names, as has sometimes been claimed, but also for all types of Japanese generic names. This generalization can only be obtained if we take into account "namn i skrift / names in writing", a topic which has attracted little attention since the rise of structuralism in theoretical linguistics. The perspective on "names in writing" is all the more important because, as noted in Section 2, there are only two constraints on Japanese generic names: (I) if you use kanji, you must choose among the 2,999 characters defined by the government, and (II) you must choose or create names which can be written with hiragana. Japanese generic names are not licensed by the sound system, but exclusively by the writing system.

References

Bach, Kent 1987. *Thought and reference*. Oxford: Clarendon Press.

Chomsky, Noam 1965. *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.

De Stefani, Elwys 2016. Names and discourse. In: Hough (ed.), 39–51.

Hawthorne, John & Earnest Lepore 2011. On words. *Journal of Philosophy* 108, 447–485.

Hotta, Ryuichi 2009–2019. Hellog. <http://user.keio.ac.jp/~rhotta/hellog/index.html>.

Hough, Carole (ed.) 2016. *The Oxford Handbook of names and naming*. Oxford: Oxford University Press.

Kaplan, David 1990. Words. *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary Volumes 64, 93–119.

Kaplan, David 2011. Words on words. *Journal of Philosophy* 108, 504–529.

Laing, Margaret. 2013–. *A Linguistic Atlas of Early Middle English, 1150–1325*, Version 3.2 <http://www.lel.ed.ac.uk/ihd/laeme2/laeme2.html>. Edinburgh: The University of Edinburgh.

Nyström, Staffan 2016. Names and meaning. In: Hough (ed.), 39–51.
Putnam, Hilary 1975. The meaning of meaning. *Minnesota Studies in the Philosophy of Science* 7, 131–193.
Recanati, François 1993. *Direct reference*. Oxford: Blackwell.
Recanati, François 2016. *Mental files in flux*. Oxford: Oxford University Press.
Russell, Bertrand. 1918/2010. *Philosophy of logical atomism*. London: Routledge.
Sakai, Tomohiro 2017. Between globalness and localness: the case of proper names in the philosophy of language. In: Wojciech Wachowski, Zoltan Kövecses & Michał Borodo (eds.), *Zooming in: Micro-scale perspectives on cognition, translation and cross-cultural communication*. Bern: Peter Lang, 229–251.

Websites

https://dictionary.goo.ne.jp/jn/index/とう/
(Examples of kanji characters pronounced [too], last accessed 06/10/2020)
https://apnews.com/c8cec6f9137e47158186dd509aaa72b4
http://www.asahi.com/ajw/articles/AJ201910300049.html
(The Japanese government's decision to use the surname-first order in official documents, last accessed 06/10/2020)
https://kanji.jitenon.jp/cat/jimmei.html
(List of the 836 kanji characters used exclusively for names, last accessed 06/10/2020)
https://legalus.jp/laws/S22F00501000094/law_articles/0060000000
(Ordinance for Enforcement of the Family Register Act, Article 60, last accessed 06/10/2020)
https://legalus.jp/family/family_register/ed-36
(Limit to the length of names, last accessed 06/10/2020)
https://legalus.jp/family/family_register/ed-37
http://kanjibunka.com/kanji-faq/new-faq/new0526/
(Limit to the ways kanji characters used in names are pronounced, last accessed 06/10/2020)
http://nichigopress.jp/learn/jpculture/71405/
(What are twinkling names?, last accessed 06/10/2020)

https://ailovei.com/?p=29872
(Some examples of twinkling names, last accessed 06/10/2020)
https://www.meijiyasuda.co.jp/profile/news/release/2017/pdf/20171128_01.pdf
(2017 Name Ranking in Japan, last accessed 06/10/2020)

Hello Mary Lou (and Mary-Lou and Marylou, too)! Exploring the applicability of English compound spelling strategies to composite names

Christina Sanchez-Stockhammer

The spelling of a person's name is generally considered an essential part of their identity, but the greatest attention until now has focused on variation in the use of letters, as in *Christina* vs. *Cristina* vs. *Kristina*. It is frequently overlooked that some names – those that are composite – may also differ regarding another orthographic variable, namely the spelling as an uninterrupted (*Marylou*), hyphenated (*Mary-Lou*) or spaced sequence of letters (*Mary Lou*). Since this resembles the notorious variation in the spelling of English compounds (e.g. *girlfriend* vs. *girl-friend* vs. *girl friend*; cf. Bauer 2003:134), the relation between composite names and compounds is discussed in the present contribution. Moreover, the paper addresses the question whether the orthographic regularities recently discovered to underlie the spelling of English compounds (Sanchez-Stockhammer 2018) can be expected to apply to the spelling of composite names.

The theoretical discussion of the status of names as compounds, which also considers spelling conventions in other languages (German, French and Spanish), shows that combinations of two first names (*Rose|mary*) differ from combinations of two family names (*Henderson-Smith*) and from combinations of a first and a family name (*John Williams*) regarding the extent to which they resemble compounds in their structure and spelling. The conclusion presented in this paper is that composite first names are so similar to general noun compounds that we may expect similar principles to influence their spelling (e.g. length and frequency).

KEYWORDS: compound spelling, composite first names, composite surnames, hyphenation, spelling variation

1. Introduction

Names are strongly linked to a person's identity, and differences in their spelling commonly lead to differences in the associations they evoke. Thus, the name pronounced [kɪ'stiːna] can be spelled *Christina*, *Cristina* and *Kristina*, and the authors of the crowd-written *Urban Dictionary* (2019) are bold enough to provide entries with different "definitions" for each of these spelling variants. Even if these descriptions of typical traits of character, emphasising kindness, cuteness and bold self-assurance, respectively, are of course highly doubtful, the existence of

these dictionary entries testifies to the importance generally ascribed to orthographic variations in names. However, the linguistic discussion of variation in the spelling of names so far has usually limited itself to variation in the use of letters. It completely disregards yet another way in which the spelling of composite names may vary – namely regarding the orthographic links between their parts. Thus, the name of the girl addressed by singer Ricky Nelson in the hit song *Hello Mary Lou* is spelled with a space, but alternative variants with a hyphen (*Mary-Lou*) or spelled as a single word (*Marylou*) also exist in the English language. Since spaced, hyphenated and solid orthographic variants are pronounced in the same way,[1] and since spaces and hyphens do not have any spoken realisation (in contrast to the varying graphemes <C>, <Ch> and <K> of the *Christina* example, which are also realised as /s/ or /tʃ/ in other contexts), one could argue that differences regarding spacing and hyphenation do not make a difference and always result in "the same" name.

However, real-life experience shows that differences on this level can actually contribute to identity construction and the identification of individuals. For example, the names of two professors associated with LMU Munich only differ in this orthographic feature alone: While the first name of the English linguist Hans-Jörg Schmid is hyphenated, the first name of the Catholic theologist Hansjörg Schmid is spelled as a single word.

Still, confusion caused by this subtle type of orthographic difference need not be overestimated – particularly since not all composite names occur readily with all types of spelling: while English *Mary+Lou* or German *Anna+Maria* exist in all three orthographic variants (*Anna Maria*, *Anna-Maria*, *Annamaria*), *Joanne+Kathleen* looks less usual with a hyphen (*Joanne-Kathleen*) than with a space (*Joanne Kathleen*), and the spelling as a single word (?*Joannekathleen*) would seem extremely unlikely. This sug-

1 However, there might be slight differences regarding stress assignment, with single word *Marylou* tending towards single word stress and hyphenated or spaced variants tending towards stress on both parts. The pause between the parts of hyphenated or spaced names also appears to be longer, which is in line with the function of these punctuation marks as orthographic markers of analyticalness (cf. Sanchez-Stockhammer 2018:311). In German composite names whose second part begins with a vowel, a glottal stop should furthermore precede the second part when the names are considered separate (e.g. *Marie-*[ʔ]*Anne*) by comparison to fused *Marianne* (without glottal stop and with conventional difference in the spelling of the first part).

gests that the spelling of composite names may be comparable to another phenomenon, namely the spelling of English compounds.

2. The spelling of English compounds

Faiß's (1981:132) observation that there is no generally recognised definition of the term *compound* in English linguistics still holds true, and each treatment of the topic provides its own definition. Sanchez-Stockhammer's (2018:57) recent comprehensive approach defines compounds as "complex lexemes which

- refer to a unified semantic concept
- consist of at least two constituents that occur as free, synchronically recognisable and semantically relevant lexemes each
- contain no affixation on the highest structural level
- can be assigned a joint part of speech
- cannot be interrupted by the insertion of lexical material
- only once permit the application of each type of inflection to their base form".

English compounds with two constituents are usually spelled with a space (*drinking fountain*), with an intervening hyphen (*far-off*) and/or as an uninterrupted sequence of letters (*airport*). It is commonly claimed (e.g. Fowler 1926:243; Cullen 1999:51) that the spelling of English compounds is completely unsystematic, because similar words may unexpectedly follow different spelling patterns (e.g. spaced *apple cake* and *chocolate cake* contrast with single-word *cheesecake*) and because the same compound can be spelled in up to three different ways (e.g. *flower pot*, *flowerpot* and *flowerpot*; cf. Quirk et al. 1985:1569).

At the same time, some compounds consistently occur with one particular spelling only. This can be demonstrated with the constructed sentence

> ?*It was not very farsighted of our local agonyaunt to celebrate her birth-day with so many cock tails.*

Most language users would presumably expect *far-sighted* to be spelled with a hyphen, *agony aunt* with a space and *birthday* and *cocktails* as uninterrupted letter sequences. Sanchez-Stockhammer's (2018) large-scale empirical study uses precisely such compounds with identical spell-

ing across several dictionaries to identify a large number of variables that correlate significantly with uniquely spaced, hyphenated and solid spelling (e.g. the presence of the compound-final suffixes *-ing*/*-ed*/*-er*, the frequency difference between the first and second constituent, and head-final morphological structures). While this situation may be perceived as unsystematic by language users, the statistical analyses suggest that the spelling of English compounds is not random but governed by clear (though not immediately obvious) tendencies. These permit the derivation of a simple spelling strategy from the data (which has a prediction accuracy of 73% to 76% for different samples of compounds):

If the compound in question is a verb (*spoon-feed*) or an adjective (*cost-effective*), hyphenation is the default spelling. Compound nouns have length as an additional criterion: those comprising three or more syllables (*graduate school*) are usually written with a space, whereas compound nouns with two syllables (*playground*) are usually spelled as a single word – except if their second constituent consists of two letters (*drive-in*), in which case they are hyphenated. This spelling strategy, which can assist language users as a decision-making tool in the spelling of difficult compounds, was made available to the general public via a website providing an interactive tool and a short video tutorial (https://www.compounds.gwi.uni-muenchen.de/, last accessed 3 October 2020). The fact that the newspaper *Daily Mail* reported on the spelling strategy on page three of its print version (Allen 2018a) suggests that the question when to use spaces and hyphens in the spelling of complex lexical items is relevant for English language users.

3. Are composite names compounds?

Now that we know that certain regularities underlie the spelling of English compounds, let us determine if these principles can also be applied to the spelling of composite names. While this may seem unusual to linguists, it appears that non-linguists would readily apply the compound spelling principles to names: when a slightly modified version of Allen's (2018a) *Daily Mail* article was published online (Allen 2018b), it received almost 900 comments in a very short period of time, and several of the commentators complained that the hyphenated spelling of the surname *Sanchez-Stockhammer* contradicted the spelling principles outlined in the article (which were actually aimed at "compound words" as a synonym of

compounds). Thus one reader with the alias Propellerhead asked: "What about proper nouns like Sanchez-Stockhammer?", and another reader named Walter Bean enquired: "Christina Sanchez-Stockhammer or Christina Sanchez Stockhammer?". Let us therefore consider whether there are linguistic arguments supporting such an approach and explore whether composite names can be considered some kind of compound.

Let us begin by defining what is understood by *names* here. Names represent a special category within the vocabulary: they are always nouns, they are always capitalised and they refer to individual entities or people rather than having a generic meaning (cf. also Algeo 1973:12–13). A widely accepted view follows Lyons (1977:219), according to whom names "may have reference, but not sense" (but cf. also Nyström 2016, who discusses e.g. the associative meaning related to names). In the following, the term *name* will be used "as short for proper name" (Algeo 1973:5) and restricted to that subcategory of proper names that designates humans. In the approach adopted here, simple names (*John*) or derived names (*Williams*) may combine with other names to form composite names of three different types: composite first names, composite surnames and full names combining one or more first and family names.

3.1. Composite first names

Composite first names are combinations of two or more first names, e.g. *Roselmary*, *Anne-Marie* or *Sarah Jessica*. If we apply the criteria for compoundhood above, we find that composite first names – just like compounds – consist of free, recurring constituents, can be assigned a single part of speech (that of the noun) and cannot be interrupted by other names or lexical elements. That is why Morton Ball (1939:30) classifies them as "real compounds". One could argue that composite first names are similar to the category of dvandva compounds, whose meaning can be paraphrased as 'AB is a combination of A and B, but not a hyponym of A or B'. For example, *Alsace-Lorraine* consists of two separate entities, namely Alsace and Lorraine, which combine in an AND-relation to form the entity denoted by the compound (Bauer 1983:30–31). As a consequence, a woman who identifies with the composite first name *Mary+Lou* may not feel addressed if someone enquired for *Mary* or *Lou* in a larger group of people. This hypothesis was confirmed in sporadic interviews with several bearers of composite first names.

3.2. Composite surnames

Composite surnames are combinations of two (rarely more) family names, e.g. *Henderson-Smith* or *Bonham Carter*. All criteria of compoundhood discussed in Section 3.1 apply to members of this category, which Morton Ball (1939:30) categorises as "real compounds". One could argue that composite surnames are similar to copulative compounds, whose meaning can be paraphrased as 'AB is a hyponym of both A and B'. For example, a *maidservant* is both a type of maid and a type of servant (Bauer 1983:30). In a similar manner, a composite surname expresses simultaneous belonging to two families: the mother's and the father's families if one follows e.g. the Spanish model, or the parents' and the spouse's families if one follows e.g. the German model. As a consequence, if someone enquired for *Mr. Henderson* or *Mr. Smith* in a larger group of people, a gentleman with the composite surname *Henderson-Smith* may feel addressed, even if in a slightly incorrect way. This hypothesis was confirmed in sporadic interviews with several bearers of double surnames.

3.3. Full names

Full names are combinations of one or more first names and one or more family names, e.g. *Elvis Presley* or *Rosemary Henderson-Smith*. Their structure superficially resembles that of determinative compounds, whose meaning can be paraphrased as 'AB is a kind of B characterised by A'. For example, a *bedroom* is a room with beds, and *Michael Douglas* is a member of the Douglas family whose name is Michael. However, if questions are employed to pick out one part of these composite items (e.g. in a context where one part was not clearly understood), compounds and full names sometimes behave in different ways:[2] so while it is possible to ask for the **first** constituent with the parallel questions

Which room did you mean? Bedroom or bathroom?
Which Douglas did you mean? Michael Douglas or Kirk Douglas?

only names permit the structure

2 The acceptability judgements were supported by four English native speakers (Sanchez-Stockhammer 2018:45).

Which Douglas did you mean? Michael or Kirk?

whereas the same pattern for compounds would sound highly unusual:
?*Which room did you mean? Bed or bath?*

Furthermore, it is possible to ask for the second constituent of full names, e.g. in
Which Michael did you mean? Douglas or Jackson?

but the analogous syntactic structure does not work for compounds:
**Which bed did you mean? Room or linen?*

The reason for this difference is that only the second constituent of determinative compounds can function as the head, whereas either part of a full name can be used on its own to refer to the person in question, thereby acting as a hyperonym of the combination:

Please come here, Michael. (e.g. in intimate contexts)
Please come here, Douglas. (in contexts with an asymmetry of power).

It is not surprising, therefore, that Morton Ball (1939:30) should deny compound status to full names. She classifies them as appositions instead – i.e. as constructions in which two noun phrases are related through reference identity, like *my friend Anna* (Quirk et al. 1985:1300–1301). Apposition is particularly plausible considering the most common English and German surnames (e.g. *Miller/Müller* and *Smith/Schmied*), which refer to occupation (Udolph & Fitzek 2007:28) and may have originally designated a person like *John (the) Smith*. Nevertheless, Quirk et al.'s (1985) very detailed treatment of apposition does not mention combinations of first and family names at all. What we can safely conclude from all of the above, however, is that full names do not qualify as compounds proper. That is why Sanchez-Stockhammer's (2018:57) extended compound definition explicitly excludes combinations of "a personal name and another lexical entity with reference identity".

4. Spelling composite names

Since composite names do not represent a unified category, it makes sense to consider their spelling separately.

4.1. Composite first names

Parents selecting a name for their child are relatively free regarding the spelling of composite first names. In theory, all three spelling variants may occur with any composite first names,[3] as there seem to be only very few legal orthographic restrictions concerning this aspect, but some spellings – particularly solid ones like *Malcolmchristopher – are extremely unlikely, and a Google internet search in May 2019 did not reveal any person with that precise name. Since composite first names can be considered compounds according to a very wide compound definition (Sanchez-Stockhammer 2018:59), the variables determining English compound spelling may possibly also play a role in restricting the most likely spellings of composite first names. Length and frequency emerge as particularly good candidates, because prototypical composite first names (e.g. *Marylou* or *Annalena*) tend to consist of relatively short parts (1–2 syllables) and comprise one particularly frequent constituent (*Mary*, *Anna*).

4.2. Composite surnames

In contrast to the considerable freedom in the spelling of composite first names (cf. e.g. Debus 2012:53–54), the spelling of composite surnames is usually governed by country-specific conventions or laws: in Spain, for instance, the default is to have two surnames (the first each from both parents), which are separated by a space (*García López*). However, a hyphen may be used if the first constituent could be confounded with a first name (e.g. *Martín-Sánchez*; cf. Guión 2019).

In Germany, by contrast, single surnames inherited from the father are traditionally the norm. Double surnames are possible, but usually indi-

3 However, note the restrictions if middle names are abbreviated to initials with a full stop (e.g. *Michael J. Fox*). In these cases, hyphenation does not seem to occur. Where two initials are combined, as in *J.K. Rowling*, the conventions outlined in publishers' stylesheets will determine whether to use a space or an uninterrupted sequence of characters.

cate marriage. The necessary hyphenation of German double surnames (*Müller-Westernhagen*) is in line with the more general convention of conserving orthographic unity in German, as German compounds have to be spelled as continuous sequences of letters that may only be interrupted by a hyphen in some cases (cf. e.g. Duden 2006:1172–1183).

In Great Britain, double- and even quadruple-barrelled names occur and are heritable (Double-barrelled name 2019). In contrast to the other national conventions above (and in line with the less strictly regulated spelling of English compounds), composite English surnames may be either spaced (e.g. that of comedian *Sacha Baron Cohen*) or hyphenated (e.g. that of his cousin *Simon Baron-Cohen*; cf. Soanes 2011; Double-barrelled name 2019). However, such composite surnames are relatively unusual and "mostly taken in order to preserve a family name which would have become extinct due to the absence of male descendants bearing the name, connected to the inheritance of a family estate" (Double-barrelled name 2019). We can therefore conclude that compound spelling principles cannot be applied to composite surnames in German or Spanish, because their spelling is already decreed by convention or law, and that composite surnames are very uncommon in Great Britain.

4.3. Full names

As we have seen above, full names do not qualify as compounds, so the application of compound spelling principles would not seem appropriate. In addition, the combination of first name(s) and family name(s) is always marked with a space at the constituent joint – never with hyphenation or solid spelling. This is not only the case in English, but also in all the other languages considered here (as well as many other languages, e.g. French or Italian).

5. Conclusion

The spelling of personal names is an important part of identity and extends to the orthographic means (hyphens and spaces) used in the joint between the constituents of composite names. Composite names are on a gradient to compoundhood, with systematic category-internal differences between composite first names, composite surnames and full names.

Composite first names are most similar to (dvandva) compounds. They permit idiosyncratic variation in their spelling and can even be considered compounds within a wide compound definition.

Composite surnames take up the middle ground. They resemble copulative compounds, but their spelling is usually governed by individual countries' official conventions or laws, which rarely permit variation.

Full names, by contrast, are least similar to compounds (of the determinative type) and must necessarily be written with a space in the constituent joint between first and family name(s).

To conclude, therefore, only composite first names (and, marginally, British composite surnames) are so similar to general noun compounds that we may expect similar principles to govern their spelling with(out) spaces and hyphens (cf. Sanchez-Stockhammer 2018). This contribution thus lays the theoretical foundation for the empirical investigation of criteria like length and frequency as potential determinants influencing the spelling of composite first names.

References

Algeo, John 1973. *On defining the proper name*. Gainesville: University of Florida Press.

Allen, Victoria 2018a. In a mix-up over hyphens? Check out these rules! *Daily Mail*, 12.07.2018, p. 3.

Allen, Victoria 2018b. Don't mix-up: The four easy rules to help determine where to place pesky hyphens. *Daily Mail*, 12.07.2018. <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-5944141/No-mix-ups-four-easy-rules-help-determine-place-pesky-hyphens.html>. Downloaded May 2019.

Bauer, Laurie 1983. *English word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bauer, Laurie 2003. *Introducing linguistic morphology*. 2nd edition. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Cullen, Kay 1999. *Chambers guide to punctuation*. Edinburgh: Chambers Harrap.

Debus, Friedhelm 2012. *Namenkunde und Namengeschichte: Eine Einführung*. Berlin: Erich Schmidt.

Double-barrelled name. Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Double-barrelled_name>. Downloaded May 2019.

Duden 2006. *Duden: Die deutsche Rechtschreibung*. 24th edition. Mannheim: Duden.

Hello Mary Lou 2019. Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Hello_Mary_Lou>. Downloaded May 2019.

Faiß, Klaus 1981. Compound, pseudo-compound, and syntactic group especially in English. In: Kunsmann, Peter & Ortwin Kuhn (eds.), *Weltsprache Englisch in Forschung und Lehre: Festschrift für Kurt Wächtler*. Berlin: Schmidt, 132–150.

Fowler, Henry W. 1926. *A dictionary of modern English usage*. Oxford: Clarendon.

Guión 2019. Wikipedia. <https://es.wikipedia.org/wiki/Guion_(signo_ortogr%C3%A1fico)>. Downloaded May 2019.

Lyons, John 1977. *Semantics*. Volume I. Cambridge: Cambridge University Press.

Morton Ball, Alice 1939. *Compounding in the English language: A comparative review of variant authorities with a rational system for general use and a comprehensive alphabetic list of compound words*. New York: Wilson.

Nyström, Staffan 2016. Names and meaning. In: Hough, Carole (ed.), *The Oxford handbook of names and naming*. Oxford: Oxford University Press, 39–51.

Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech & Jan Svartvik 1985. *A comprehensive grammar of the English language*. London: Longman.

Sanchez-Stockhammer, Christina 2018. *English compounds and their spelling*. Cambridge: Cambridge University Press.

Soanes, Catherine 2011. Hyphens in the headlines. <http://blog.oxforddictionaries.com/2011/10/hyphens-in-the-headlines/>. Downloaded August 2017.

Udolph, Jürgen & Sebastian Fitzek 2007. *Professor Udolphs Buch der Namen: Woher sie kommen. Was sie bedeuten.* Munich: Goldmann.

Urban Dictionary 2018. Christina. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Christina>. Downloaded April 2019.

Urban Dictionary. 2018. Cristina. https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Cristina. Downloaded April 2019.

Urban Dictionary 2018. Kristina. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Kristina>. Downloaded April 2019.

Proper names in the linguistic landscape: theoretical challenges in a multimodal discourse

Line Sandst & Väinö Syrjälä

In this article, we discuss different kinds of proper names in the linguistic landscape (LL) and address methodological and theoretical issues we have encountered in our research within the fields of LL studies and socio-onomastics. We stress the importance of *the positioning discourse of proper names in the linguistic landscape*, that is, the "unwritten rules" of where to place proper names e.g. on a shop's façade, as an underlying structure that enables language users to distinguish between different kinds of texts, words and grammatical classes. This resource is particularly relevant when language users are confronted with homonyms, which can make it hard for language users to determine what meaning and function a particular sign is to have. We also discuss the *multimodality* of proper names in the LL, which presents a theoretical challenge for both describing the language use in the LL and defining the word class of proper names in grammars. The theoretical discussion is supported by empirical findings on language users' ability to distinguish between proper names and other texts in the context of LLs.

KEYWORDS: multimodality, linguistic landscape, socio-onomastics, discourse, grammaticalization

1. Introduction

Different types of proper names are often among the most visible signs forming the linguistic landscapes (LLs) in cities. This is apparent in the widely accepted definition of a *linguistic landscape* by Landry & Bourhis (1997:25): the linguistic landscape of a given area is formed by the language on all types of signs in public space. Yet there is a lack of in-depth studies dedicated to signposted proper names within the academic discipline of LL studies as well as in onomastics. In this article, we address a number of theoretical and methodological issues we have encountered in our work on urban proper names and the LL. These problems stem from the different modalities of spoken and written language, homonymous phrases and the multimodal discourse of the urban landscape: What theoretical aspects should be considered when defining proper names in the LL? Why is it important to consider multimodality and the positioning discourse of proper names?

We argue that proper names are more complex linguistic structures than previously described. Our aim is to offer new perspectives on onomastics and LL studies and point to some key questions for the continuing work on proper names in the LL. In addition to the theoretical points, we present some empirical examples from our research on proper names in different urban LLs in the Nordic countries.

2. Previous studies on proper names in the linguistic landscape

Proper names are a central part of any LL, as well as one of the central themes for LL studies – as pointed out by both Gorter (2014) and Puzey (2016). In most LL studies proper names are, however, not described and/or analysed separately from other linguistic items, even though they can be highly complex linguistic features and present challenges that are different and specific to proper names. As Tufi and Blackwood (2010) stress, the specification of the languages of proper names can be difficult to determine (in the context of the LL). They describe, for example, how the brand name *Perrier* was alternatively coded as French or as "international" in the same survey, depending on whether it had awoken associations with French or broader, non-language specific associations, as viewed by the individual observer in question (Tufi & Blackwood 2010:198).

Not only can proper names result in different associations for different observers, but there is also a possible difference in the associations tied to the name when it was coined, and the associations that may occur at a later point. This is something Tufi and Blackwood (2010:208) propose to solve with a multi-layered analysis of signs in the LL, by identifying not only the (etymologically original) language of a sign, but also the possible associations the name in question awakes. Edelman (2009) and Syrjälä (2016) also discuss the need for a systematic and motivated analysis of proper names in the LL. Still, most LL studies do not consider proper names separately from other items in their material, nor do they distinguish between the etymologic and the functional coding of proper names (i.e. names as part of their original language or names as part of the local language). Others, like Ben-Rafael & Ben-Rafael (2016:201), agree that excluding proper names from the analysis of the LL is not a viable option due to their visibility in the landscape: excluding proper names from LL studies would not yield a truthful result. However, the alternative to cre-

ating a separate category for these problematic items, such as BCN or *Big Commercial Names* (Ben-Rafael & Ben-Rafael 2016:201-202), also needs careful consideration. In this respect LL studies could greatly benefit from studies on commercial names within onomastics, e.g. on their linguistic origins (Sjöblom 2008a:70–72) to reach an understanding of and solution to the problem Tufi and Blackwood (2010) describe, or on the multimodality (Sjöblom 2008b, Sandst 2016) of company names to reach a greater understanding of the different types of meaning that can be associated with proper names.

Often the analytic problem stems from a lack of consideration of the proper name's etymology and the complex nature of the different potential associations offered by a synchronic viewpoint of the language user. This also presents a significant difference between the disciplines of onomastics and LL studies, which often tend to have different perspectives on language, namely a diachronic or synchronic viewpoint, respectively. As already pointed out by e.g. Puzey (2011), the two disciplines have a lot to learn from one another, and thus much potential for greater theoretical impact in both fields.

Recent qualitative studies have been combining the fields to some extent. Focusing on the use of proper names in the LL is a key theme within socio-onomastics. Löfdahl & Wenner (2017) discuss how identity in a transnational space is constructed by analysing commercial and personal names in the LL. The place-making power of names and naming is often central, as evidenced by Stjernholm's (2015) study of the sense of place in Oslo. Furthermore, names should be analysed in their proper context, e.g. vis-à-vis the bilingualism of a society (as in Syrjälä 2017). Similarly, in connection with the study of linguistic and semiotic landscapes, new theoretical notions, highly relevant even for onomastics, have been discussed. One example is the term *globalese* as introduced by Jaworski (2015), which refers to a translingual register of typographic traits indexing the "global" in contemporary landscapes, often in connection with commercial naming.

3. Defining proper names

Proper names are traditionally investigated as a purely lexical category and described as "unanalysable nominals" (Hansen & Heltoft 2011, O'Grady 2017). Some studies even group them together with formulaic expressions

(Van Lancker Sidtis & Postman 2006). They are often compared to appellatives, and together they constitute the word class of nouns (e.g. Hansen & Heltoft 2011, O'Grady 2017, Van Langendonck 2006, Dalberg 1985, Diderichsen 1957 etc.). However, whereas proper names semantically are defined by their monoreferential reference (they are by default specific and definite), appellatives have classifying meaning and awake the notion of a class of things. This difference is the essential, defining difference between proper names and appellatives. Proper names denote a unique identity, whereas appellatives classify different things.

Because proper names do not describe a class of referents and its nature, they are often described as *labels* (SAG:116–117; Hansen & Heltoft 2011, Dalberg 1985). They "lack descriptiveness" (e.g. Brédart 2016:482), or as Van Langendonck & Van de Velde (2016:19) put it: they lack a "defining sense". Consider for example the following from *Svenska Akademiens grammatik* (SAG), the major Swedish reference grammar:

> De typiska egennamnen urskiljs lätt från andra klasser av ord av den vanliga språkbrukaren och får i skrift sin särställning markerad genom inledande stor bokstav. (SAG:116)
>
> ('The common language user easily differentiates the typical proper name from other word classes, and they get their special status highlighted in writing by an initial capital letter.')

However, some descriptions of proper names do not always apply to the proper names (and other signs with identifying, name-like functions) in the LL. Even if e.g. Mattfolk's (2017) results support this general view, it is still questionable how simple it is for language users to identify different kinds of proper names from each other and from other grammatical categories present in the LL. Furthermore, not all proper names in the LL have an initial capital letter; rather, all kinds of typographic variants can be found, and name forms can be written fully with capital letters, with small letters or even with a mix of the two. In chapters 4 and 5 we will show how multimodality and a wider context in some cases also need to be considered in order to define a proper name.

Attempts at defining proper names have a long history dating back to ancient Greece (e.g. Müller 2010, Carroll 1983, Anderson 2007, and more). Language philosophers, linguists and neurolinguists have all taken

an interest in the subject, but they primarily focus on the semantic and the grammatical aspects of proper names, which sometimes leads to confusion. The semantic descriptions deal with the monoreferential reference of proper names compared to the notion of a class of things, that is, the linguistic function of appellatives, as discussed above. The grammatical description, in turn, deals with morphological features of the words, such as the lack of inflection in proper names. The different perspectives offer different insights into the understanding of proper names. As Müller (2010:352) puts it:

> There is an ongoing discussion in language philosophy as to whether proper names are a special group of names […], and if so, exactly which belong to this set (e.g., first names, geographical names, brand names, etc.)? From a neurolinguistic perspective, one asks whether word categories such as "verb", "noun" or in particular, "proper names" are artificial or, in fact, reflect a cognitive or even a physiological reality. […] Taking a psycholinguistic approach, one can investigate a hypothetical processing difference between two word classes in a behavioural experiment.

However, appellatives and proper names share the functionality of definiteness. Whereas proper names are definite by default (they refer to one unique specimen), appellatives can also sometimes be definite, (and refer to one unique specimen), which makes them particularly suitable for coining proper names (see e.g. Sandst 2016 for further discussion). Proper names can be coined either from words from other grammatical classes or be coined as unique entities, e.g. as unique abbreviations or blends. If a proper name is coined from words from other grammatical classes, the proper name will appear with a homonym. This results in the co-existence of two similar expressions, a phenomenon also known as *layering* (Hopper 1991). The homonymic situation can make it hard for language users to determine whether a sign should be perceived as a proper name or as an appellative, for instance in a spoken language situation (Gernsbacher 1997, Dalberg 1985, Sandst 2016, Nyström 2016). Therefore, *the positioning discourse of proper names in the linguistic landscape* plays a key role in understanding the input of information in LLs, as discussed in Sandst 2016.

FIGURE 1. *Signpost in Uppsala, Sweden, 2018. Note the different kinds of name types and other kinds of words.*

As exemplified by Figure 1, the signs in the LL consist of many different grammatical categories: from separate proper names to long adverts and other texts. Even with respect to proper names, many different categories (commercial names, brand names and trademarks, cf. Ainiala et al. 2012:211–214) are featured in the LL. However, these categories often overlap, which contributes to possible confusion when it comes to determining the kinds of semantic functions these name categories carry (Sjöblom 2016, Van Langendonck & Van de Velde 2016, Sandst 2016). One such situation is when a business name and a brand name have the same word form, but evokes

different kinds of meaning, e.g. when *Tiger of Sweden* is sometimes indexing a physical business, sometimes indexing the brand.

4. Language comprehension and the meaning potentials of homonyms

Language comprehension depends on various cognitive processes. Within psychology the underlying processes have been defined in terms of a "structure building framework" that is, a system of "memory nodes", that is active when a meaning is generated (Gernsbacher 1997; Müller 2010). Neurolinguistic findings show how meaning is generated via a multitude of simultaneous processes in the brain. They are of a key importance, not only for language comprehension, but also for comprehension overall (Gernsbacher 1997:85–86; Müller 2010).

However, language users will always encounter different types of interference in their attempts to understand incoming information, which is why the mechanism of suppressing possible wrong incoming information (in a given context) is of importance in order to understand language (Gernsbacher 1997). Some of the interferences language users encounter are of an external character, whereas others are of an internal character. When distinguishing proper names from other grammatical categories and homonyms, internal interference will take place:

> Indeed, even in a process as seemingly straightforward as reading a string of letters, such as ROWS, mental information that is related to that string of letters is often activated in our minds. This mental information might be orthographically related (such as the letter string BOWS), or phonologically related (such as the sound [roz]), or even semantically related (such as the concept "rose"). And indeed, laboratory experiments demonstrate that adults have difficulty quickly rejecting the letter string ROWS as not being a member of the semantic category, flower (Gernsbacher 1997:86).

This means that *all possible meanings* of an expression will be active, when the language user encounters a homonym with more than one possible meaning. The "activation of multiple meanings occurs regardless of the semantic or syntactic context in which the homonym occurs. For example, immediately after we hear or read the homonym match in the sentence 'he

lit the match', both the 'fire stick' and the 'competition' meanings are activated." (Gernsbacher 1997:88)

These insights offer a new perspective on the ongoing discussion in onomastics of where to draw the line between proper names and appellatives. The problem has often been exemplified in Scandinavian onomastics with expressions like *Kalvehaven* 'Calf field', and whether these kinds of words should be classified as proper names, appellatives or semi-appellatives (Andersson 1974, 1988, Dalberg 1989, Van Langendonck 2016). Numerous linguistic experiments do however conclude that the appellative-meaning possibility is activated when the proper name expression has an appellative homonym, if the appellative is known to the language user (Gernsbacher 1997, Müller 2010, Brédart 2016). Both meanings co-exist, but one meaning possibility will be strengthened in favour of the other depending on the context, which enables the language user to choose the right meaning possibility in the given context (Gernsbacher 1997:88). This enables us to conclude that both the appellative and the proper name meanings are active when a language user is confronted with *Kalvehaven* and similar homonyms. Both meanings are present until the point when the language user determines whether it is the appellative or the proper name meaning that is intended in the particular context.

As evident in the co-existing meaning potentials of homonymous phrases, proper names bring out different associations. One could therefore argue that proper names in fact often have a describing function (cf. Van Langendonck 2007). This holds for personal names (e.g. gender or assumed age of a person), place names (e.g. type of place) as well as commercial names, frequent in the LL. In fact, some name parts share information about the class of things: e.g. corporate identifiers, like "Ltd." (cf. Sjöblom 2008a:73). This ambiguity does not limit itself to the class of proper names, since appellatives can also sometimes be specific and definite – and in addition awake the notion of a class of things. Appellatives and proper names, thus, do overlap functionally, so contextual clues are needed in order to define proper names; this is discussed in the next section.

5. The positioning discourse of proper names in the linguistic landscape

There is an unspoken consensus of where to physically place the proper names of e.g. shops in the cityscape. LL studies and geosemiotics have

looked at the *emplacement* of signs as a way to theorize about these "hidden" indexical meanings (see e.g. Scollon & Scollon 2003:142–160). Proper names are usually placed above the entrance door, on signposts in front of the shop on the pavement, on signs hung perpendicularly next to the entrance door, on nameplates, entry phones etc. These can be considered the prototypical placements of proper names in the LL (Sandst 2016, Sjöblom 2008b). Sandst (2016) characterizes this recurring convention as "the positioning discourse of proper names in the city" and shows how it functions. Because it is a strong convention, it opens up the possibility of placing texts of non-prototypical proper name character within this discourse (e.g. above an entrance door), but still signalling an identifying, name-like function (cf. Sandst 2016:101–105).

The fact that language users sometimes react when they encounter texts of non-prototypical proper name character in the place of proper names in the city (e.g. above an entrance door) demonstrate the language users' expectations of the kind of texts and grammatical function one would find on this spot (Sandst 2016:96–145). These results were supported in a recent interview with a group of four informants as part of the research project The Onomastic Landscape of Uppsala a (Sandst 2020). Based on 11 photos ranging from street names to shop names, appellatives, stops signs and buildings without names, we discussed how and why the informants were able to see what was a proper name, and what was not a proper name. Some preliminary findings will be discussed in the following.

The four informants quickly agreed that *soprum* 'garbage room' was not a proper name (see Figure 2). When asked how they could tell, one informant said he knew because the door was "ugly" and therefore disqualified from being a door leading into a shop. He pointed to the context as a central component for him to draw that conclusion.

Though we all laughed at the explanation of "the ugly door", this exact context did give away the grammatical status of the word *soprum*. Also, the text was placed *on* the door, not *above* the door that is the prototypical placement for proper names in cities. When a text is placed outside of a discourse, it is easier to draw the conclusion that the text in question is indeed not a proper name. Though the visible impact is evident, these considerations support theories about language comprehension, and they support research results of how language users distinguish between the meanings of homonyms because of the context (cf. above).

This became even more evident when we discussed *Abba cykel center* 'Abba bicycle center' (see Figure 2). The initial observation concerned the amount of text on the façade. However, the informants quickly identified the topmost text as the proper name, and they accentuated the placement of the text as a factor that made them draw the conclusion that *Abba cykel center* was the name of the shop. They also stressed that it was the most "apparent" text, as it was written with the biggest letters. One informant added that if the text *reparationscenter* (see Figure 2) was moved to where *Abba cykel center* is placed, then *reparationscenter* would be perceived as the name of the shop, which the other informants agreed on. This supports the results of Sandst (2016), and points to the central role of the composition of the text on the shop façades as a meaning-making device for language users to determine the grammatical status of a possible homonym. A contributing factor supporting the understanding of *Abba cykel center* as the proper name is the fact that *Abba* does not have homonyms with other grammatical classes, which makes it easy to conclude that it is a proper name (see Sandst 2016:97–100 for a similar discussion).

An interesting observation made by one informant dealt with the importance of shop signs, and what a shop sign signals. He claimed: "Ett sådant där skylt säger ju mer kanske än själva texten. Den säger ju "här har vi ett företag, här – ja – händer det andra grejer". ['A sign like that says more than the actual text on the sign itself. It says: "this is a business, here – well – other things happen too"']. Here, the informant talks about the actual positioning discourse for proper names in cities, and he stresses how the

FIGURE 2. *Photos taken by the informants in Uppsala, Sweden, 2018. (Note that all name forms are written with normalized orthography in this articles, e.g. proper names are not written with capital letters throughout.)*

shop sign itself is a meaning-making factor that sets the frame and creates the ability for expressions and phrases to function as proper names. This leads to another discussion about the role of shop signs and other symbols in the city, e.g. a pretzel hung outside a shop door, a symbol that carries the immediate information "bread", as one of the informants pointed out. He then wondered, whether proper names have any importance at all in cityscapes, and what the difference was between a pretzel hung outside a shop door and a shop name. Do they have the same function?

Another important result deals with the informants' notions of prototypical proper names. The abbreviation *E4 S*, that stands for 'European route 4 Southern [direction]', was not considered a prototypical proper name, neither was the monosemantical *Domkyrka* 'Cathedral', or at least the question about the grammatical status of the word was raised. The non-prototypical names were particularly difficult for them to determine whether they were indeed proper names or not, which enables us to conclude that they all had notions of how and what a proper name is and what it should be like.

Notions of the prototypical proper name are also somewhat present in the cases of *soprum* and *Abba cykel center*. *Soprum* is similar to expressions like *Apotek* 'Pharmacy', *Pizza House* etc. that are found in other LLs we have studied (cf. Sandst 2016, Syrjälä 2016, 2017). Because these "young" commercial names (in contrast to e.g. historical toponyms) are coined with expressions from other grammatical classes than the proper name class, it can be difficult for the language users to figure out the intended linguistic function. In these cases, the word form itself does not reveal to what degree its lexical meaning is relevant or if it's simply intended as a proper name, giving the context a greater impact factor for meaning-making. This can even lend itself to more intricate language use, such as word play (e.g. with the name *Otto* in Figure 3).

In the case pictured below, the brand name *Otto* can easily be interpreted as a proper name in any context (as it is also a common male personal name). However, the meaning *otto* 'withdrawal' in Finnish is only apparent thanks to the positioning of the sign above an ATM. Based on these examples we therefore suggest that context – both the sentence and the visual landscape – should be given more emphasis in grammatical descriptions of proper names. This is the case especially for younger proper names, which are coined of expressions and phrases that have other grammatical statuses, and results in homonyms.

FIGURE 3. *Sign above an ATM in Karis, Finland, 2014.*

6. Modalities in spoken and written language

Spoken and written language use different modalities (cf. Kress & Van Leeuwen 2006, Kress 2010, Nørgaard 2012, Sandst 2016). In spoken language one can whisper and shout, in written language modes like fonts, colour, composition and font size can act like structuring devices in meaning-making (ibid.). The proper names in the LL are all based on written language, which enables word play, play with connotations and associations that cannot be exactly copied in spoken language. This results in a kind of untranslatability. An example of the kind of untranslatability between spoken and written language is evident in the Danish shop name *Paradis* 'Paradise' (cf. Figure 4). The proper name evokes immediate connotations to 'God's kingdom, heaven'; the word also carries the figurative meaning of 'a beautiful, idyllic place with material abundance, Eldorado'. On the visual side of the proper name, *Paradis* is written with two different colours: *Parad-* is written in yellow, and *-is* is written in blue (see Figure 4 below). The shift in colour differentiates *parad* which in Danish phonetically coincides with the word *parat* 'ready' and *is* is the Danish word for 'ice cream',

FIGURE 4. *The Danish ice cream store chain* Paradis, *Copenhagen, Denmark, 2015 and sign above a pharmacy in Uppsala, Sweden, 2018.*

which is what the store chain sells. On the visual side a minimum of three different pieces of information are communicated simultaneously: here ice cream is sold, it tastes heavenly and you can get it right away. Additionally, the colour blue traditionally symbolizes something cold, so the choice of colour to the word (element) *is* is probably not a coincidence.

On the spoken side of the name nothing more than the associations to the appellative *paradise* are evoked. Therefore, it is intriguing to have done the unsystematic observation that a rather frequent spoken language variant of the name is *Paradis-is* ('Paradise-ice cream'), which must be considered to be a spoken language attempt to capture the different information that the written name variant communicates in just one glimpse at the name *Paradis*.

A similar dilemma was discussed among the four Swedish informants in the research project The Onomastic Landscape of Uppsala (Sandst 2020). When they saw the photo of Apotek ♥ (see Figure 4 above), they wondered how they should say the name. Should they say *Apotek* 'pharmacy' or *Apotek Hjärtat* 'pharmacy heart'? A challenge of this kind occurs when the language user must translate a proper name that uses a set of modalities that are not available in the language (spoken or written), but that the language user must translate into speech. Some of the informants did not think it was sufficient to simply say *Apotek* because they were aware that it was not a random pharmacy, but a very specific and definite pharmacy

chain, which they were able to conclude partly because of the heart, and partly because of the font and colour. Thus, these modalities were part of the proper name form and contributed to making the name specific and definite. One of the informants even wondered what role visual symbols have in the city, and whether or not an arrow was a proper name.

From an onomastic perspective, these kinds of multimodal proper names raise issues and are difficult types of names to grasp. Is the written and the spoken language proper name variants of the same name, or should they be considered different names denoting the same locality? Adding to this, many businesses even have a third name variant registered as the official name type in the official records, e.g. the grocer's shop with the sign *Gormsgade 23 Købmand*, is officially registered as *Købmanden Gormsgade* (*købmand* 'grocer's shop' and a Copenhagen street name); or signpost a brand name and not the name of the specific undertaking.

Yet another problem occurs: how should we consider the multimodal names in grammars? If a proper name can sometimes be nothing more than a symbol, a logo or a very specific visual identity, how do we define, describe and add this to grammatical descriptions? It seems that current grammars favour spoken language proper name variants and overlook the sometimes very different modalities of written language proper names.

7. Concluding remarks

In this article, we have discussed different theoretical perspectives on why we argue that proper names, especially when used in the LL, are a more complex linguistic feature than many studies suggest. The definitions offered by traditional grammars do not consider the different modalities of language, which yield different interpretations of multimodal names. The *positioning discourse of proper names in the linguistic landscape* is an example of how extra-linguistic context, i.e. not only the grammatical form of a sign, influences the meaning potential of signs in the urban landscape.

Underlying the complex definitions of proper names is ultimately the question of language comprehension. Findings from psychology can shed light on the cognitive processes involved in meaning-making, the understanding of homonyms and different name-like meanings. As discussed in this paper, there is one key question that lacks a definitive answer: How do language users identify signs with a name function? Or even: What is a

proper name? We suggest that multimodal resources such as font size and the positioning discourse of proper names in the LL play a key role. Adding to this, we wonder if it is at all relevant, or possible, to assign (signs with) proper names to specific languages.

Mattfolk (2017) notes how language users can simply consider a proper name as "just a name", regardless of the language of origin or the current linguistic context. She also connects this to the fact that names might be processed differently than other language cognitively, as suggested by e.g. Müller 2010, and discussed above. Neurolinguistic findings support this view, but the consequences of the different ways of processing (cf. the left temporal pole theory) is disputed (e.g. Semenza 2011). It is evident that more research on the matter is needed. Likewise, new aspects including multimodality and context should be considered when defining what signs in the LL qualify to function as proper names. Studies of urban LLs also need to put a greater emphasis to the etymology of proper names, as proper names can simultaneously be associated with different "place-realities". Thus, we join the list of researchers stressing the importance and potential in further combinations of perspectives from the fields of (socio-) onomastics and LL studies.

References

Ainiala, Terhi, Minna Saarelma & Paula Sjöblom 2012. *Names in focus. An introduction to Finnish onomastics*. Helsinki: The Finnish Literature Society.

Anderson, John M. 2007. *The grammar of names*. Oxford: Oxford University Press.

Andersson, Thorsten 1974. Om ortnamn och ortnamnsforskning. *Namn och bygd* 61, 148–170.

Andersson, Thorsten 1988. Egennamn och den semantiska triangeln. In: Peter Slotte (ed.), *Denotationsbyte i ortnamn*. (NORNA-rapporter 37.) Uppsala: NORNA-förlaget, 33–36.

Ben-Rafael, Eliezer & Miriam Ben-Rafael 2016. Berlin's linguistic landscape: two faces of globalization. In: Blackwood, Robert, Elizabeth Lanza & Hirut Woldemariam (eds.), *Negotiating and contesting identities in linguistic landscapes*. London: Bloomsbury, 197–213.

Brédart, Serge 2016. Names and Cognitive Psychology. In: Hough, Carole (ed.), 476–487.

Dalberg, Vibeke 1985. On homonymy between proper name and appellative. *Names* 33:3, 127–135.

Dalberg, Vibeke 1989. Afgrænsningsproblemer i navneforskningen. In: Kjær, Iver & Flemming Lundgren-Nielsen (eds.), *Danske Studier*. København: Universitets-Jubilæets danske Samfund, 34–46.

Diderichsen, Paul 1957. *Elementær dansk grammatik*. København: Gyldendal.

Edelman, Loulou 2009. What's in a name? Classification of proper names by language. In: Shohamy, Elana & Durk Gorter (eds.), *Linguistic landscape: expanding the scenery*. New York: Routledge, 141–154.

Gernsbacher, Morton Anna. Attentuating Interference During Comprehension: The Role of Suppression Psychology of Learning and Motivation. *The Psychology of Learning and Motivation* 37, 85-104. DOI: 10.1016/S0079-7421(08)60500-9

Gorter, Durk 2014. Linguistic landscape studies. In: Östman, Jan-Ola & Jef Verschueren (eds.), *Handbook of pragmatics online*. <https://benjamins.com/online/hop/articles/lin2>. (visited on 10.10.2020). 2014 instalment. Amsterdam: John Benjamins.

Hansen, Erik & Lars Heltoft 2011. *Grammatik over det Danske Sprog*. Vol. 1–3. Aarhus: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

Hopper, Paul J. 1991. On some principles of grammaticalization. In: Traugott, Elisabeth Closs & Bernd Heine (eds.), *Approaches to grammaticalization*, vol 1. Amsterdam: John Benjamins, 17–36.

Hough, Carole (ed.) 2016. *The Oxford handbook of names and naming*. Oxford: Oxford University Press.

Jaworski, Adam 2015. *Globalese*: a new visual-linguistic register. *Social Semiotics* 25:2, 217–235.

Kress, Günther & Theo van Leeuwen 2006. *Reading images – the grammar of visual design*. London & New York: Routledge.

Kress, Günther 2010. *Multimodality – a social semiotic approach to contemporary communication*. London & New York: Routledge.

Landry, Rodrigue & Bourhis, Richard Y. 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: an empirical study. *The Journal of Language and Social Psychology* 16:1, 23–49.

Löfdahl, Maria & Lena Wenner 2017. Från Ebbes hörna till Alsalam moské. En studie av det språkliga landskapet i en del av Göteborg. In: Leino, Unni-Päivä, Mona Forsskåhl, Gunilla Harling-Kranck, Sabina Jordan, Minna Nakari & Ritva Liisa Pitkänen (eds.), *Namn och identitet – Handlingar från*

NORNA:s 46:e symposium i Tammerfors den 21–23 oktober 2015. (NORNA-rapporter 94.) Uppsala & Tammerfors: NORNA-förlaget, 231–254.

Mattfolk, Leila 2017. Attitudes towards globalized company names. In: Ainiala, Terhi & Jan-Ola Östman (eds.), *Socio-onomastics. The pragmatics of names*. (Pragmatics & Beyond New Series 275.) Amsterdam: John Benjamins, 165–181.

Müller, Horst M. 2010. Neurolinguistics: The Special Role of Proper Names. *Chinese Journal of Physiology* 53:6, 351–358.

Nyström, Staffan 2016. Names and meaning. In: Hough, Carole (ed.), 39–51.

Nørgaard, Nina 2012. Multimodal stilistik. In: Hestbæk Andersen, Thomas & Morten Boeriis (eds), *Nordisk Socialsemiotik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 111–130.

O'Grady, William, John Archibald, Mark Aronoff & Janie Ree-Miller 2017. *Contemporary linguistics*. New York: Bedford Books/St. Martins.

Puzey, Guy 2011. New research directions in toponomastics and linguistic landscapes. *Onoma* 46, 211–226.

Puzey, Guy 2016. Linguistic landscapes, In: Hough, Carole (ed.), 395–411.

SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Anderson 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Del 2, Ord. Stockholm: Svenska Akademien.

Sandst, Line 2016. *Urbane Stednavne – storbyens sproglige dimension*. PhD-thesis. Copenhagen: University of Copenhagen.

Sandst, Line 2020. Uppsalas onomatiske landskab. *Namn och Namnvård*. 1–19.

Scollon, Ron & Suzie Wong Scollon 2003. *Discourses in place. Language in the material world*. London: Routledge.

Semenza, Carlo 2011. Naming with proper names: the left temporal pole theory. *Behavioural Neurology* 24, 277–284.

Sjöblom, Paula 2008a. Jobs vacant: seeking to employ a good company name. The structure, meaning and functions of Finnish company names. *Namn och bygd* 96, 67–82.

Sjöblom, Paula 2008b. Multimodality of company names. *Onoma* 43, 351–380.

Sjöblom, Paula 2016. Commercial names. In: Hough, Carole (ed.), 453–464.

Stjernhom, Karine 2015. Two faces of Oslo: a comparative study of the sense of place. In: Laitinen, Mikko & Anastassia Zabrodskaja (eds.),

Dimensions of sociolinguistic landscapes in Europe: materials and methodological solutions. Berlin: Peter Lang, 77–104.

Syrjälä, Väinö 2016. Namn i gatubilden – om namn i Svenskfinlands lingvistiska landskap. In: Sejer Danielsen, Martin, Birgit Eggert & Johnny G.G. Jakobsen (eds.), *Navn og navnebærer. Rapport fra NORNAs 45. symposium i Skagen 1.–4. oktober 2014*. (NORNA-rapporter 93.) Uppsala: NORNA-förlaget, 263–286.

Syrjälä, Väinö 2017. Naming businesses – in the context of bilingual Finnish cityscapes. In: Ainiala, Terhi & Jan-Ola Östman (eds.), *Socio-onomastics. The pragmatics of names*. (Pragmatics & Beyond New series 275.) Amsterdam: John Benjamins, 183–202.

Syrjälä, Väinö 2018. *Namn – språk – ställe. Språkbrukarna i Svenskfinlands offentliga rum*. (Nordica Helsingiensia 52.) Helsinki: University of Helsinki.

Tufi, Stefania & Robert Blackwood 2010. Trademarks in the linguistic landscape: methodological and theoretical challenges in qualifying brand names in the public space. *International Journal of Multilingualism* 7:3, 197–210.

Van Lancker Sidtis, Diana & Whitney Anne Postman 2006. Formulaic expressions in spontaneous speech of left-and-right-hemisphere-damaged subjects. *Aphasiology* 20:5, 411–426.

Van Langendonck, Willy 2007. *Theory and typology of proper names*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Van Langendonck, Willy & Mark Van de Velde 2016. Names and grammar. In: Hough, Carole (ed.), 17–38.

Egennamnsanvändning och representativitet i *Svensk ordbok*

Emma Sköldberg

This paper presents a study of the usage of proper names in general Swedish dictionaries. The main focus is on proper names in *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO 2009) as a whole (i.e. as lemmas, in definitions, in language examples etc.). I will discuss, among other things, the general principles concerning the prevalence of proper names in the dictionary. Some of the topics that will be addressed are types of proper names, where they appear and their representativity (e.g. concerning gender and ethnicity). As a conclusory remark, I will discuss the possibility of including proper names in the lemma list of the forthcoming revised edition of the dictionary, scheduled to be published in 2021.

KEYWORDS: proper names, Swedish dictionaries, representativity, lexicography

1. Inledning

Utgångspunkten för denna studie är materialinsamling och analys av förekomsten av egennamn i ett antal enspråkiga svenska ordböcker över allmänspråket, med särskilt fokus på förekomsten av egennamn i *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO 2009). Studien innehåller dels teoretiska överväganden som primärt rör egennamnsanvändning i olika lexikografiska kontexter och traditioner, dels resonemang kring hur man praktiskt och handgripligen kan (i vissa fall rent av bör) tillämpa studiens resultat i samband kommande utgåvor av den aktuella ordboken.

I det följande kommer jag att redogöra för de generella, redaktionella, principer som gäller för behandlingen av egennamn i verket, vilka typer av egennamn som uppträder och inom vilka informationskategorier de visar sig. Vidare resonerar jag kring hur representativa (sett bl.a. till genus och etnicitet) namnförekomsterna är i förhållande till å ena sidan de korpusar lexikografer använder sig av och, å andra sidan, i förhållande till det omgivande samhället. Avslutningsvis kommer jag kortfattat att diskutera principiella överväganden kring egennamnsanvändning i samband med den stundande utgivningen av en andra reviderad upplaga av ordboken, som är tänkt att föreligga inom en inte alltför avlägsen framtid.

2. Bakgrund

Svenskans ordförråd är oändligt stort och det är i oupphörlig förändring. Det gör att hur omfattande en ordbok än är kan bara ett begränsat antal uppslagsord behandlas. I avgränsningssyfte utelämnar allmänspråkliga verk ofta rena slangord, utpräglade fackord samt egennamn av olika slag. Dessa typer av ord behandlas istället i olika specialordböcker (se vidare Svensén 2009). Kikar man närmare i svenska allmänspråkliga ordböcker finner man emellertid en hel del slangord, fackord och inte minst egennamn.[1] Egennamnen uppträder dock på andra ställen än man i förstone anar.

Enligt lexikografiska handböcker finns det få proprier bland uppslagsorden i svenska enspråkiga ordböcker (Svensén 2009). En mindre undersökning av Trap-Jensen & Lorentzen (2017) visar att det förhåller sig på liknande sätt i ordböcker över andra nordiska språk. Egennamn förtecknas i stället i renodlade namnlexikon. Se vidare t.ex. Seibicke (1990a) om ordböcker som förtecknar personnamn och Greule (1990) om ordböcker som behandlar ortnamn; se också Seibicke (1990b) för ytterligare typer av namnordböcker, bl.a. sådana som förtecknar pseudonymer, fiktionymer och namn på husdjur. Några exempel på svenska namnlexikon är *Förnamn i Sverige* (Brylla 2004) och *Svenskt ortnamnslexikon* (Wahlberg 2016). Olika typer av svenska egennamn upptas också i encyklopediska verk, t.ex. *Nationalencyklopedin* (2019; hädanefter ne.se).

För att illustrera hur det ser ut bland uppslagsorden i svenska ordböcker av idag listas ett urval egennamn av olika karaktär i tabell 1. De aktuella ordböckerna är *Natur och Kulturs stora svenska ordbok* (2006), *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009), *Bonniers svenska ordbok* (10:e uppl. 2010), *Lexins svenska lexikon* (4:e uppl. 2011), *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL, 14:e uppl. 2015) samt *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB, 1898–). Gemensamt för de sex ordböckerna är att de i första hand tar sig an allmänspråket. De aktuella verken skiljer sig dock åt, inte minst beträffande omfång, primär målgrupp och vilken tidsperiod de avser att täcka.

1 Beteckningarna *egennamn*, *proprier* och *namn* används synonymt i denna text.

TABELL 1. *Förekomst av egennamn som uppslagsord i några svenska allmänspråkliga ordböcker.*

Exempel	Natur & Kultur (2006)	SO (2009)	Bonniers (2010)	Lexin (2011)	SAOL14 (2015)	SAOB (1898–)
Malin	–	–	–	–	–	–
Johansson	–	–	–	–	–	–
Köpenhamn	–	–	–	–	+	–
Atlanten	–	–	–	–	+	–
Bamse	–	–	–	–	–	–
Budd(ha)	–	–	–	–	+	–
Jeep	–	–	–	–	–	–
CSN	–	–	–	+	–	–
Vasaloppet	–	–	–	+	–	–
Mona Lisa	–	–	–	–	–	–

Ovanstående tabell ska tolkas som en nedslagsvis genomförd blixtbelysning av det omfattande material som ingår i de aktuella ordböckerna. Innehållet i tabellen stöder dock tidigare nämnda påstående att det finns få namn bland verkens uppslagsord. Några av egennamnen, såsom det vanliga kvinnliga förnamnet *Malin* och efternamnet *Johansson* behandlas inte någonstans. Samma sak gäller *Bamse* – namnet på en välkänd svensk seriefigur. Varumärket *Jeep* finns heller inte med som uppslagsord i något av de undersökta verken. Däremot återfinns uppslagsordet *jeep* i samtliga undersökta verk utom SAOB,[2] och i *Bonniers svenska ordbok* definieras det som 'liten terränggående bil'. Egennamnet *Jeep* har i detta fall utvecklats till ett appellativ (se bl.a. Nicolaisen 1995:386–387 och Svensén 2009 om den ur ordbokssynpunkt ibland mycket svåra gränsdragningen mellan egennamn och appellativer; se även om varumärken i avsnitt 5.3 nedan).

En viktig anledning till att proprier vanligtvis utelämnas är, enligt Trap-Jensen & Lorentzen (2017:110), att allmänna ordböcker lägger stor vikt vid betydelsebeskrivningen och att namnen har begränsat semantiskt innehåll (se också Nikula 1993, Möller 1995:324 och Nicolaisen 1995:388–392 för en diskussion kring egennamnens betydelse). Ett annat viktigt skäl till utelämningen är behovet av att avgränsa det material som

2 Notera att SAOB-artiklar på *je-* trycktes 1934 och att det aktuella fordonet började tillverkas i större skala under andra världskriget.

ska beskrivas. Detta skäl var förstås extra viktigt när man enbart utarbetade tryckta ordböcker. Argumentet är dock inte fullt så hållbart när man, som idag, främst framställer digitala ordböcker.

Två av ordböckerna, *Lexins svenska lexikon* (2011) och SAOL14, sticker emellertid ut i förhållande till de andra verken i tabell 1. *Lexin*, som vänder sig till inlärare, behandlar å sin sida *Centrala studiemedelsnämnden*, *CSN*, och skidtävlingen *Vasaloppet*. *Lexin*-redaktionen har således valt att ta med namn på bl.a. myndigheter som användarna kan tänkas komma i kontakt med i sin vardag i Sverige. SAOL behandlar å sin sida *Köpenhamn*, *Atlanten* och *Budd(ha)*. Fler exempel på liknande uppslagsord i ordlistan är *Egypten*, *Einstein* och *EU*. I tidigare upplagor av SAOL finns det bl.a. namn på svenska landskap, men i den senaste upplagan från 2015 har namnbeståndet ökat avsevärt. Detta är, enligt Malmgren (2014:95–96), en konsekvens av redaktionens strävan efter att de egennamn som återfinns i betydelsebeskrivningarna också ska utgöra uppslagsord i ordlistan (se även SAOL 2015:XV). Ortnamnet *Köpenhamn* förekommer t.ex. i definitionen av *köpenhamnare* (’person från Köpenhamn’). Tack vare det nya uppslagsordet *Köpenhamn* med betydelseangivelsen ’Danmarks huvudstad’ kan betydelsebeskrivningen till *köpenhamnare* bli mer begriplig. Malmgren (2014:96) påtalar också en annan fördel med att fler egennamn återfinns bland uppslagsorden:

> Antag att man vill veta vad invånarna i Elfenbenskusten kallas. Det är då värdefullt att få hänvisningen »jfr *ivorian*« i artikeln *Elfenbenskusten*. Det är ett extremt exempel, men liknande hänvisningar är också värdefulla från *Polen* till *polack* och *polska*, från *Frankrike* till *fransman* och *fransyska* och t.o.m. från *Åland* till *ålänning*. I samtliga dessa fall står artiklarna om invånarbeteckningarna långt från artikeln om landsbeteckningen; användaren är betjänt av en extra ingång.[3]

Det finns ytterligare skäl till att, såsom *Lexin* och SAOL14, inkludera egennamn i förteckningen med uppslagsord. Precis som andra typer av ord kan namn vålla problem på uttryckssidan. För hur stavas det nordamerikan-

3 I kölvattnet av publiceringen av SAOL14 (2015) har SAOL-redaktionen mottagit läsarbrev som har ifrågasatt den genomförda inklusionen av fler egennamn i förteckningen med uppslagsord. Det finns visst fog för denna kritik eftersom arbetet inte är konsekvent genomfört i utgåvan.

ska land som har Ottawa som huvudstad? Är det med *C* eller *K*? Och hur uttalas ortnamnet *Chicago*, med ʃ- som i *chiffonjé* eller ç- som i *chilenare*? Också namnens morfologiska egenskaper kan vara oförutsägbara. För en inlärare kan det också tyckas ologiskt att vissa landsbeteckningar (som *Elfenbenskusten*) är i bestämd form medan andra landsbeteckningar (som *Estland*) är i obestämd (se vidare Mufwene 1988:174–279). Det går också att hävda att egennamnens etymologier är intressanta för många användare. En fråga om hur det tämligen ogenomskinliga landsnamnet *Sverige* har uppstått kan då få ett svar (jfr Trap-Jensen & Lorentzen 2017:110).

Hittills har jag uppehållit mig vid avsaknaden av egennamn i moderna svenska enspråkiga ordböcker. Enligt Hannesdóttir (1998:499) har kategorin egennamn genom tiderna varit endast sporadiskt förekommande i svensk lexikografi. I många enspråkiga svenska verk från äldre tider, dvs. föregångarna till många av dagens verk, återfinns inga egennamn i förteckningarna med uppslagsord. Detta gäller exempelvis för Dalins *Ordbok öfver svenska språket* (1850–1853) och Östergrens *Nusvensk ordbok* (1915–1972, se författarens konstaterande i band 1:V).

Inom andra lexikografiska traditioner, t.ex. den engelska och franska, har namn en annan status i allmänspråkliga ordböcker (se t.ex. Atkins & Rundell 2008:187–189). I exempelvis inlärningsordboken *Longman Dictionary of Contemporary English* (2009) finns uppslagsord som *Athens*, *Canada*, *Jamie Oliver* och *Snow White*. Studier har även visat att användare söker på namn i åtminstone danska allmänspråkliga ordböcker, men utan att få träff på dessa (se t.ex. Trap-Jensen & Lorentzen 2017:110).

I detta sammanhang är det angeläget att ytterligare understryka att det som sagts ovan om en relativ avsaknad av egennamn i svensk lexikografisk tradition och jämförelsen med andra lexikografiska traditioner enkom avser enspråkiga svenska verk. Tvåspråkiga ordböcker (med svenska som käll- eller målspråk) inkluderar många namn bland sina uppslagsord. Som exempel kan ne.se:s svensk-engelska respektive engelsk-svenska ordbok, med uppslagsord som *Muhammed – Mohammed*, *Pyrenéerna – the Pyrenees* och *Winnie-the-Pooh – Nalle Puh* nämnas. Den relativt uppenbara förklaringen till detta förhållande är att egennamn ofta är språkspecifika (se vidare Farø 2005:122, 2017:31; Úlfarsdóttir 2017:144 m.fl.).

3. Kort om *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO)

Den ordbok som står i fokus i denna artikel är som tidigare påtalats *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (eller kort och gott SO). SO, vars första upplaga kom ut 2009, är en definitionsordbok med cirka 65 000 uppslagsord och den utarbetas vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

I SO:s inledning ges ingen upplysning om huruvida egennamn ingår bland uppslagsorden, men enligt Trap-Jensen & Lorentzen (2017:115) är SO den nordiska ordbok som tycks ha gått allra längst bland enspråkiga verk när det gäller att exkludera den typen av ord.

Ordboken vänder sig i första hand till modersmålsanvändare och avancerade inlärare och dess primära uppgift är att beskriva det moderna svenska allmänspråket med tyngdpunkt på ordens betydelser och användning (se vidare Malmgren 2009). Ordboken gavs först ut i tryck men är numera också tillgänglig som app och via portalen svenska.se.

Slutligen är SO (2009) korpusbaserad, dvs. den tar utgångspunkt i autentiska texter och då i första hand tidningstexter och romaner som ingår i Språkbanken (se vidare Sköldberg & Hannesdóttir 2017). Ordböcker kan vara olika korpusbundna. Medan vissa ordböcker helt och hållet baseras på innehållet i aktuell korpus, har SO-redaktionen exempelvis infogat uppslagsord, betydelser och exempel trots att orden inte varit representerade i aktuella texter. Detta arbetssätt kan å ena sidan tyckas fördelaktigt när ord och fraser som hör till standardspråket saknas i korpusen. Å andra sidan riskerar högre grad av redaktionell bearbetning av bl.a. språkexempel att leda till en högre grad av redaktionell subjektivitet (se vidare nedan).

4. Egennamn i SO:s artiklar

Det saknas således proprier bland SO:s uppslagsord, men däremot finns det namn på andra platser i ordboken. Huvuddelen av dessa är lätta att söka fram via frassökningen i appversionen av ordboken. Exempelvis finns det gott om egennamn i betydelsebeskrivningarna, t.ex. *Jesus* i definitionen till uppslagsordet *graal*, *Bahamas* i adjektivartikeln *bahamansk* och *Högsta domstolen* under uppslagsordet *justitieråd*. Namnen utgör då en central del i betydelsebeskrivningen av de aktuella orden.

Vidare finns det namn i de etymologiskt orienterade delarna av ordboksartiklarna. Som exempel kan *Afrodite* under *afrodisiakum*, *Brys-*

sel under *brysselkål* och likörfirman *S.A. Cointreau* under uppslagsordet *cointreau* nämnas. De enskilda uppslagsorden kan i dessa fall etymologiskt kopplas till enskilda egennamn.

Slutligen förekommer det ett stort antal namn bland de ca 94 000 syntaktiska språkexemplen i ordboken och det är dessa namn som jag ägnar mig åt i återstoden av i denna artikel (jfr Heikkilä 2017 som undersökt proprier i språkprov som återfinns i ordböcker tillhandahållna av Institutet för de inhemska språken i Helsingfors.) Språkprovens uppgift är, enligt SO:s Inledning (s. XVII), dels att illustrera och stödja definitionstexten, dels att ge information om uppslagsordens fraseologi. För att illustrera hur det kan se ut när egennamn uppträder i denna informationskategori återges fyra exempel i figur 1.

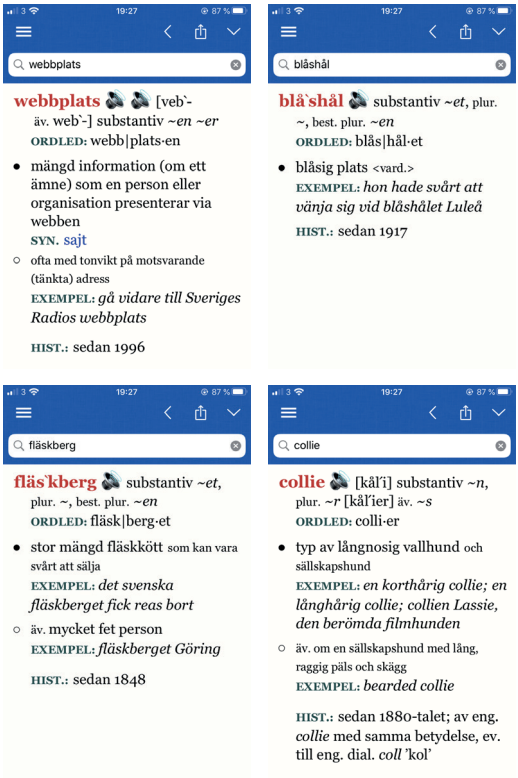

FIGUR 1. *Uppslagsorden* webbplats, blåshål, fläskberg *och* collie *i SO (2009) (hämtade ur SO-appen).*

I detta urval nämns ett svenskt skattefinansierat medieföretag, en norrländsk stad, en tysk politiker och militär från äldre tid samt en fiktiv tik. Sveriges Radios webbplats kombineras med *gå vidare till*, en relativt återkommande och neutral fras i internetsammanhang. Namnen *Luleå* och *Göring* återfinns däremot i mer negativt laddade kontexter. Värt att notera är att inget av exemplen *gå vidare till Sveriges Radios webbplats*, *hon hade svårt att vänja sig vid blåshålet Luleå* eller *fläskberget Göring* i skrivande stund (september 2019) återfinns i sin helhet i Språkbankens Korp (med drygt 13 miljarder löpande ord). Det finns dock 124 belägg på *Sveriges Radios webbplats*, 62 belägg (varav många är kopior) på *blåshålet Luleå* och 2 belägg på *fläskberget Göring* på internet och kanske är det dessa användningar som legat till grund för de exempel som SO-redaktören skapat. Slutligen är språkprovet med hundnamnet *Lassie* (dvs. *collien Lassie, den berömda filmhunden*) av mer encyklopediskt slag. För de användare som sett en film eller tv-serie om hjältehunden bör exemplet fungera som gott komplement till definitionen 'typ av långnosig vallhund och sällskapshund', en beskrivning som får sägas vara ganska vid. [4]

De egennamn som visar sig bland SO:s språkprov varierar stort. Först och främst finns det, förutom *Göring*, en rad *personnamn*, t.ex. *Anna, Bellman, Freud, Fröding, Goethe, Gunder Hägg, Gustav Vasa, Hegel, Johansson, John F. Kennedy, Linné, Luther, Mendelssohn, Mozart, Odysseus, Pizarro, Pavarotti, Platon, Rembrandt, Salman Rushdie, Shakespeare, Skanåker, Strindberg* och *Sven*. Som synes är det ibland förnamn, ibland efternamn och i vissa fall både och. Vissa av namnen förekommer mer än en gång, t.ex. *Anna* (totalt 7 förekomster), *Mozart* (22) och *Gustav Vasa* (6). Ett flertal personer som nämns i språkproven, t.ex. *Linné*, *Strindberg*, *Goethe* och *Rembrandt*, är välkända i Sverige och i Västeuropa. Exemplen kan därmed fylla en bildande funktion och skriva in ordboken in en kulturhistorisk kontext. Man kan dock stundom, som vid *Skanåker*, undra om bl.a. de avancerade inlärare som SO vänder sig till, känner till de personer som namnen refererar till. Just detta efternamn återfinns i exemplet *Skanåkers olympiska guldmedalj i fripistol 1972* i artikeln *fripistol*. Namnet återfinns sålunda i en förklarande kontext, men

4 Enligt ne.se är *Lassie* artistnamn för flera generationer amerikanska hundskådespelare av rasen collie. Den första av Lassie-filmerna, som byggde på en ungdomsroman av Eric Knight (1897–1943), lanserades i Sverige under namnet »Lassie på äventyr« (1943) .

risken är stor att utsagan är intetsägande för många användare p.g.a. bedriftens ålder. Som redan påpekats ska exemplen i första hand stödja betydelsebeskrivningen och visa på uppslagsordets fraseologi och det vore olyckligt om ett flertal för användarna okända referenter inverkade menligt på detta.

Utöver personnamn finns det mängder av ortnamn av olika slag. Ett av dessa är *Luleå* (se figur 1), och andra är t.ex. *Afrika, Berlin, Colombia, Dalarna, Estland, Frankrike, Gotland, Göta kanal, Indien, Jylland, Kalifornien, Kanada, Kongo, Latinamerika, Malmö, Mexico, Nilen, Normandie, Norrland, Sibirien, Smögen, Storgatan, Syrien, Tornedalen* och *Västindien*. Liksom vid personnamnen tenderar vissa ortnamn att återkomma långt fler gånger än andra (jfr t.ex. 32 förekomster av *Frankrike* och 2 förekomster av *Kongo*).

En fråga som infinner sig i anslutning till ortnamnen är hur uppdaterad SO (2009) är när det gäller namn på enskilda länder. I ordboken återfinns exempelvis landsbeteckningen *Zaire* i tre definitioner (se uppslagsorden *zairier*, *zairisk* och *zairiska*. Just denna landsbeteckning gällde under åren 1971–97 och det aktuella landet heter numera *Demokratiska republiken Kongo* (jfr även uppslagsorden *kongoles*, *kongolesiska* och *kongolesisk* i SO). Ordboken borde därmed, som brukligt är, informera användarna om att beteckningarna *zairier*, *zairisk* och *zairiska* är »något ålderdomliga« samt hänvisa till de beteckningar som aktuella i dag.

Man kan också ifrågasätta hur uppdaterade ortnamnen i språkproven är i förhållande till svenska skrivregler. Enligt *Svenska skrivregler* (Karlsson 2017) ska t.ex. landsbeteckningen *Mexico*, som återfinns under uppslagsorden *dahlia* och *muralmålning*, stavas med *k*.[5]

Slutligen finns det också en rad övriga namn bland SO:s språkexempel, bl.a. *AMS, Davis cup, Disneyland, Filminstitutet, FN, Gestapo, Hep Stars, IKEA, La Traviata, Liseberg, McDonalds, Naturvårdsverket, Nyårsklockan, Riksidrottsförbundet, SJ, Stockholmspolisen, TV4, Volvo* och *Wienfilharmonikerna*. Det är lätt att bli nyfiken på i vilka sammanhang enskilda namn uppträder. Vad står det t.ex. om popgruppen Hep Stars? En

5 Det finns även ett stort antal förekomster av partinamn i SO som i enlighet med *Svenska skrivregler* (Karlsson 2017:133) borde inledas med versal (se exempelvis *miljöpartiet kunde spela en vågmästarroll i många kommuner* under uppslagsordet *miljöparti*). Därutöver är det flera partier som under årens lopp bytt namn och vissa exempel kan följaktligen behöva uppdateras också på denna punkt.

snabb koll visar att namnet nämns i exemplet *de gick tidigt med i Hep Stars fanklubb* (under uppslagsordet *fanklubb*). Med tanke på att bandet hade sin storhetstid på 1960- och tidigt 70-tal kan man diskutera hur väl exemplet fungerar bland dagens ordboksanvändare (jfr resonemanget kring *Skanåker* strax ovan). Detta språkprov, liksom många andra i ordboken, behöver moderniseras inför nästa upplaga (se vidare Sköldberg 2018).

En ytterligare aspekt av namnbruket i SO är att det finns, utöver rena propier, sammanlagt mer än 1300 språkprov som innehåller ett *NN* vilket enligt ordboken är en »(beteckning på) obekant person vars namn man inte känner till eller inte vill ange« (2009:2113). Se några exempel på hur *NN* används under (1).

(1) **advokat:** *hon försvaras av advokat NN*
aktiemajoritet: *genom köpet fick NN-gruppen aktiemajoritet*
avlida: *NN har avlidit i en ålder av 83 år*
barnrumpa: *han kunde inte smälta att en barnrumpa som NN fick chefsjobbet*

Det är inte helt klart varför SO (2009)-redaktionen undvek att sätta ut egennamn i vissa språkexempel. Bakomliggande motiv kan vara att man velat korta kontexterna, göra exemplen mer allmängiltiga, mer tidlösa eller att man inte velat hänga ut enskilda individer (jfr exemplet med *Göring* strax ovan).

NN är en förhållandevis känd beteckning som används i olika sammanhang. Eventuellt vållar den därför inga problem (se ne.se, uppslagsordet *NN*). Utöver *NN* finns det emellertid också ett stort antal *ON*, *PN* och även något enstaka *QN* i SO (2009). Dessa beteckningar, som inte förklaras någonstans, används då det är fler icke namngivna personer utöver *NN* i samma eller närliggande språkprov. I (2) ges några exempel:

(2) **assistans**: *huset uppfördes av NN med assistans av ON*
lagspel: *NN och ON dribblade bra men lagspelet fungerade dåligt*
tala: *flera världsstjärnor kommer till tävlingarna, NN, ON, för att inte tala om PN*
tur: *först kom NN, och sedan kom i tur och ordning ON, PN, QN*

Det finns kontexter som kräver ett egennamn för att de ska ge ett naturligt intryck, men generellt sett kan man fråga sig hur adekvat notationssättet

med *NN*, *ON*, *PN* och *QN* är för vanliga användare. Det har mig veterligen aldrig studerats i någon användarundersökning.

5. SO-namn och representativitet

5.1. Personnamn

Språkproven i SO (2009) innehåller, som det har framgått, ett flertal personnamn. Vilka dessa är och hur ofta de förekommer i den aktuella informationskategorin framgår av tabell 2. För att ge perspektiv på aktuella namn och i någon mån visa hur representativa de är med tanke på namnskicket i Sverige av idag, ges också de aktuella namnens placering i Statistiska centralbyråns förteckning över de 100 vanligaste kvinnliga och manliga tilltalsnamnen år 2018 (SCB 2019).

TABELL 2. *Antal belägg på de vanligaste tilltalsnamnen i språkexemplen i SO (2009) samt deras placering i Statistiska centralbyråns förteckningar över de 100 vanligaste kvinnliga och manliga tilltalsnamnen 2018.*

Kvinnonamn	Antal förekomster i språkprov	Placering i SCB:s lista från 2018	Mansnamn	Antal förekomster i språkprov	Placering i SCB:s lista från 2018
Maria	10	3	*Karl*	32	7
Kristina	9	5	*Gustav*	21	47
Anna	7	1	*Pelle*	18	–
Birgitta	4	15	*Erik*	11	5
Selma	4	–	*Anders*	11	3
Marie	4	11	*Hjalmar*	7	–
Sofia	4	22	*Alexander*	6	26
Isolde	3	–	*Vilhelm*	6	–
Jenny	3	13	*Ludvig*	6	80
Greta	2	–	*Olof*	5	88
	Totalt: 50			Totalt: 123	

För att få ytterligare perspektiv på de förnamn som förekommer i SO:s språkprov har jag även tagit utgångspunkt i de tio vanligaste kvinnliga och manliga tilltalsnamnen i Sverige år 2018 och sett hur vanliga just de är i SO:s språkprov. Resultaten av den jämförelsen redovisas i tabell 3.

TABELL 3. *Tilltalsnamn i topp 2018 enligt SCB och antal förekomster av samma namn i språkexemplen i SO (2009).*

10-i-topp	Kvinnonamn	Antal förekomster i språkproven	Mansnamn	Antal förekomster i språkproven
1	*Anna*	7	*Lars*	2
2	*Eva*	6	*Mikael*	0
3	*Maria*	10	*Anders*	8
4	*Karin*	1	*Johan*	1
5	*Kristina*	9	*Erik*	11
6	*Lena*	1	*Per*	4
7	*Sara*	0	*Karl*	32
8	*Kerstin*	1	*Peter*	2
9	*Emma*	0	*Thomas*	4 (varav 3 *Tomas*)
10	*Ingrid*	0	*Jan*	2
		Totalt: 35		Totalt: 96

Undersökningen av antal förnamn visar bl.a. att några kvinnonamn i SO:s språkprov återkommer oftare än andra. Det gäller exempelvis redan nämnda *Anna*. Namnet *Maria* återkommer också – och inte sällan i exempel om jungfru Maria. Vidare återfinns *Kristina* i exempel som rör drottning Kristina. Det råder också relativt sett stor samstämmighet mellan kvinnonamn som återkommer oftare än andra i ordboken och vanliga tilltalsnamn av idag. Såväl Anna, Maria som Kristina återfinns i toppen av SCB:s lista. De enligt SCB idag vanliga kvinnonamnen *Sara*, *Kerstin*, *Emma* och *Ingrid* lyser dock helt med sin frånvaro i SO (2009).

Vad gäller mansnamnen så återkommer *Karl* oftast. (Därutöver finner man hela 9 belägg på *Kalle*.) Så många som 19 av de totalt 32 beläggen med *Karl* rör en och samma person, kung Karl XII. Också Gustav återkommer förhållandevis ofta. Ytterligare ett traditionellt kunganamn som återkommer i ordboken är *Erik*. Det dyker upp i flera och i varierande sammanhang, t.ex. i språkproven *Erik och kompani gick till caféet*

under uppslagsordet *kompani* och *förresten, Erik, har ringt* under uppslagsordet *förresten*. *Karl*, *Gustav* och *Erik* kan jämföras med *Hjalmar* och *Vilhelm* som utgör två relativt sett vanliga SO-mansnamn, men som inte finns med i SCB:s förteckning över de 100 vanligaste tilltalsnamnen år 2018.

En jämförelse av antalet förekomster av aktuella kvinno- och mansnamn i tabell 2 och 3 tyder på att det finns fler mansnamn i ordboken. Resultatet kan kopplas till det faktum att män och mäns liv genom tiderna varit mer framträdande i ordböcker än kvinnor och kvinnors liv (se vidare t.ex. Kram 1998; Mattisson 2006; Fjeld 2015).

En närmare granskning av förnamnen i ordboken visar också att det över lag rör sig om svenskklingande namn. Som exempel kan nämnas att de två manliga tilltalsnamnen *Mohamed* och *Ali*, vilka bägge är i topp 100 år 2018, saknas helt i SO (2009). Denna aspekt har tidigare berörts av bl.a. Trap-Jensen & Lorentzen (2017) med tanke på egennamn i *Den Danske Ordbog* (DDO). Trap-Jensen & Lorentzen (2017:122) skriver:

> Et særligt spørgsmal er om indvandrernavne evt. skal have positiv særbehandling for bedre at afspejle mangfoldigheden i den danske befolkning i dag. Gar man til statistikken over fornavne i Danmarks befolkning (…), finder man følgende pigenavne: *Selma*, *Jasmin*, *Fatima*, *Fatma*, *Yasmin*, *Ayse*, og følgende drengenavne: *Ali*, *Mohammad*, *Mohamed*, *Ahmad*, *Ahmed*, *Hassan*, *Ibrahim*. De ligger mellem nr. 150 og 500, men hvor langt skal man ga ned i statistikken – de 1000 mest udbredte?

Med tanke på hur mångkulturellt det svenska samhället är kan man diskutera om inte fler kulturellt markerade förnamn skulle ha inkluderas det svenska verket. Den mångfald som på många olika plan kännetecknar Sverige och svenskarna av idag skulle bättre kunna återspeglas i ordboken (jfr Azimova & Johnston 2012).

Något man slutligen kan utläsa ur tabell 2 är namnet *Pelle* återkommer på ett flertal ställen i ordboken. Många av de sammanlagt 18 beläggen återfinns i relativt konstruerade sammanhang.

(3) **bränna**: *Pelle är bränd!*
börja: *det var Pelle som började*
gilla: *Pelle gillar köttbullar*

han: *när det passar honom är Pelle lite lomhörd*
heller: *Pelle kom inte, och inte Olle heller*

Egennamnet *Pelle* är, tillsammans med *Anna*, *Lisa* och *Kalle*, typiska exempelnamn i svenska grammatikböcker och andra typer av språkvetenskapliga verk. Se t.ex. Eakers (1993:20) resonemang kring de semantiska skillnaderna mellan meningarna *Lisa har vackert hår*, *Lisas hår är vackert* respektive *Lisa är vacker i håret*. Det är emellertid förvånande att det finns så många till synes konstruerade – och triviala – exempel av detta slag i en ordbok som avser att spegla faktiskt bruk. En fördel med dessa enkla förnamn är att de antas inte skymma sikten för det som språkprovet ska illustreras, t.ex. en viss konstruktion (såsom att verbet *gilla* är transitivt och att det kräver ett animat subjekt) (se Ohlander 1994 för en diskussion om exempel i grammatikböcker).

5.2. Ortnamn

Ort- och landsnamnsanvändningen i SO kan på liknande vis som i fallet med personnamn problematiseras på olika sätt. Föga förvånande förekommer landsnamnet *Sverige* inte mindre än 451 gånger i språkexemplen. I exempel (4) återges några olika fall.

(4) **bofink** *bofinken anses vara Sveriges näst talrikaste fågel*
fantastisk *Sverige är fantastiskt*
förhållande *Sveriges förhållande till främmande makter är gott*
handla *Sverige började åter handla med Sydafrika på 1990-talet*
införa *högertrafik infördes i Sverige 1967*

Som synes utgörs flera av språkexemplen av påståenden. Ordboken är förvisso just en ordbok och inte en encyklopedi och ordboksredaktionen står inte bakom allt som sägs i exemplen. Många användare kan emellertid tro detta och därför bör lexikograferna vara försiktiga med vad de påstår i exempel. Kategoriska uttalanden som t.ex. *Sverige är fantastiskt*, en slogan som bl.a. turistnäringen använt i många år, bör exempelvis sättas in i någon form av kontext.

Att exempel kan bli föråldrade, och därmed svårbegripliga för användarna, framgår inte minst av det språkprov som handlar om Sydafrika under verbet *handla*. Många av dagens yngre användare känner inte till

bojkotten av varor från Sydafrika under mitten av 1980-talet och för dem blir just det exemplet kryptiskt.

Den bild som tecknas av Sverige är över lag positiv (jfr den något negativa framställningen av blåsiga *Luleå* ovan). Klara paralleller kan dras till hur Sverige och svenskar porträtteras i andra sammanhang, exempelvis i läromedel av olika slag (se Aldrin 2020). Andra länder än Sverige nämns olika ofta (jfr kommentaren kring *Frankrike* och *Kongo* i avsnitt 4). En landsbeteckning som förekommer relativt ofta är *Irak*. Beteckningen dyker upp i drygt 20 språkexempel och nedan återges några av dessa.

(5) **bekanta sig** *han håller på att bekanta sig med litteraturen om Irakkriget*
blöda *med blödande hjärta läste hon om bombningarna av Irak*
bädda in *den amerikanska armén bäddade in journalister i vissa förband i Irak*
civil *de civila dödsoffren i Irakkriget*
massgrav *massgravarna i Irak*
terror *självmordsbombarnas terror mot civilbefolkningen i Irak*

Iraks moderna historia är kantad av konflikter och det avspeglas i ordboken: en närmare granskning av de exempel som innehåller beteckningen *Irak* visar att i princip alla, mer eller mindre direkt, rör krig.

Den relativt dystra bilden av Irak som framkommer i språkproven står i bjärt kontrast mot hur ett av våra nordiska grannländer skildras. I SO (2009) finns det ca 25 språkexempel som innehåller landsbeteckningen *Danmark*. En granskning av språkproven visar att namnet i första hand dyker upp i beskrivningar av korta resor, ofta i samband med semestrande. Under (6) presenteras några för ordboken typiska fall:

(6) **gungig** *en gungig resa med färjan till Danmark*
kvista *de tänker kvista iväg till Danmark över helgen*
lillsemester *göteborgare på lillsemester i Danmark*
lägenhetshotell *semester på lägenhetshotell i Danmark*
skolresa *niorna var på skolresa i Danmark*
weekend *en weekend med lillsemester i Danmark*

Olika nationalitetsadjektiv som *fransk*, *tysk* och *parisisk* har väletablerade konnotationer (se vidare Järborg 2010:142–144). Man kan också tänka

sig att landsbeteckningar som *Irak* och *Danmark* ger olika associationer bland svenska språkbrukare. Det är även mycket möjligt att SO-exemplen speglar innehållet i korpusar om de aktuella länderna de senaste 20–30 åren, men man kan ändå fråga sig om det endast är den bild av länderna som målas upp i exemplen strax ovan som man vill förmedla. Svensén (2009:482–483) presenterar en checklista över aspekter som kan bedömas vid ordbokskritik. En aspekt som granskaren bör kontrollera är att ordboken inte förmedlar stereotypier beträffande kön, ras, nationalitet, religion osv. Det finns, enligt Järborg (2010:143), annars en risk för att användare betraktar vissa stereotypier och fördomar som sanktionerade och acceptabla i och med att de redovisas i ordboken. I fallet med Irak-språkproven kan SO-redaktionen med lätthet byta ut flertalet exempel. Vad gäller Danmark bör redaktionen vara uppmärksam på om ordboksinnehållet kan ha påverkats av att ordboken har utarbetats vid en redaktion i Göteborg och att texter från Göteborgs-Posten utgör en betydande del av de korpusar som använts under arbetets gång (se vidare om korpusarnas innehåll inför den kommande upplagan av SO i avsnitt 6 nedan).

5.3. Övriga namn

Som framgått i avsnitt 4 innehåller SO:s språkexempel också övriga namn av olika slag. Bland de vanligaste beteckningarna i den kategorin sticker två förkortningar ut: *FN* och *EMU*. *FN*, som återkommer i drygt 40 fall, återfinns i exempel som *de permanenta medlemmarna i FN:s säkerhetsråd har vetorätt* (under uppslagsordet *vetorätt*). Att exemplen med *FN* är så många är föga förvånande med tanke på den ställning som organisationen har i Sverige och hur ofta den omtalas i de tidningar m.m. som exempel hämtas ur. Vidare kan de 15 beläggen på EMU tydligt kopplas till folkomröstningen om införandet av euron 2003. Det språkprov som återfinns under uppslagsordet *aktualitet* är emellertid träffande med tanke på ämnets aktualitet idag: *efter folkomröstningen 2003 förlorade EMU-frågan aktualitet i Sverig*e. Flera av *EMU*-exemplen, inte minst de korta fraserna *partiets linje i EMU-frågan* (under *linje*), *tidningen hållning i EMU-frågan* (under *tidning*) och *mysticismen i EMU-debatten* (under *mysticism*) tillför inte betydelsebeskrivningarna särskilt mycket.

Bland övriga namn finner man också ett antal företagsnamn. I analogi med resonemangen ovan bör man fundera över vilka företag som lyfts fram och hur de framställs (se några exempel under 7):

(7) **bollhav** *många IKEA-kunder lämnar småbarnen i bollhavet medan de handlar*
provkök *ICA:s provkök*
parkera *hon handlar på Konsum*
livs *Hällesåkers livs*

I dessa fall är det således en ett visst möbelföretag (*IKEA*) och tre specifika matvaruaffärer/-kedjor (*ICA, Konsum* och *Hällesåkers livs*) som lyfts fram. Vad gäller namnens aktualitet kan man konstatera att namnet *Konsum* har kommit att ersättas av *Coop* vilket bidrar till att just det exemplet ger ett något ålderdomligt intryck. Vilka företag som lyfts fram i exemplen kan givetvis påverkas av hur stora företagen är, hur länge de har funnits etc., vilket i sin tur kan inverka på hur ofta de omnämns i de pressmaterial som många exempel är sprungna ur. Utan tvekan är matvarujätten ICA mer känd än en specifik matbutik i Hällesåker (en mindre tätort i Mölndals kommun). Den mindre matbutiken omnämns exempelvis inte en enda gång i Språkbankens Korp och i samband med exempel som dessa kan man fråga sig om inte ordboken också gör ett slags smygreklam.

Slutligen finns det också ett antal potentiella varumärkesnamn bland språkproven (se några exempel under 8):

(8) **affärshemlighet** *receptet till Coca-Cola är världens mest berömda affärshemlighet*
aktivera *aktivera Visakortet*
färskost *keso, kvarg, fetaost och andra färskostar*
worcestersås *krydda drinken med lite peppar, tabasco och worcestersås*

I just dessa fall är det således en viss läskedryck (*Coca-Cola*), ett visst kreditkort- och betalningsvarumärke (*VISA*), en viss slags färskost (*keso*) samt en specifik sås (*tabasco*) som omnämns. Beteckningarna *cocacola*, *keso* och *tabasco* utgör dessutom egna uppslagsord i SO (2009) och de kategoriseras då som substantiv.

Behandlingen av varumärken inom lexikografin är sedan länge ett omdebatterat ämne och inte sällan kontaktas ordboksredaktioner av företag angående hur officiellt registrerade och i lag skyddade varumärken presenteras i olika verk. Från företagens sida är det ofta problematiskt att ett varumärke över huvud taget upptas i en ordbok då det kan leda till att

namnet ifråga övergår från att vara unikt till generiskt (se bl.a. Svensén 2009:428–429; Agerbo 2018:198–202). Företagen har också stöd i gällande lagstiftning:

> Vid utgivning eller annat tillgängliggörande av lexikon, handböcker eller andra liknande skrifter i tryckt eller elektronisk form är författaren, utgivaren eller förläggaren skyldig att se till att ett registrerat varumärke inte återges i skriften utan uppgift om att varumärket är skyddat genom registrering, om innehavaren av varumärket begär att uppgiften ska finnas med och återgivningen ger intryck av att varumärket är en sedvanlig beteckning för de varor eller tjänster som varumärket är registrerat för. (Varumärkeslag 2010)

Med tanke på SO:s innehåll kan man exempelvis se att artiklarna *cocacola* (’en mörkbrun, kolsyrad läskedryck …’) och *keso* (’en färsk, grynig ostmassa …’) är försedda med kommentaren »jfr varumärket *Coca-Cola*«[6] respektive »jfr varumärket *Keso*«. Detsamma gäller däremot inte för uppslagsordet *tabasco* (en mycket stark kryddsås …’), trots att även detta namn är skyddat (i formen TABASCO). Här bör således en kommentar läggas till.

Det är emellertid inte alltid lätt för lexikografer att avgöra om egennamn är just rena varumärken eller om de också övergått till att bli appellativ. Dessutom är förteckningen över svenska varumärken föränderlig i och med att nya varumärken registreras och andra inte förlängs (och därmed utgår). I första hand har diskussionen kring varumärkena i ordböcker gällt huruvida dessa tas upp i förteckningarna över uppslagsord eller ej och inte hur de behandlas inne i språkprov. Som synes skrivs två av egennamnen i exempel (8) med versal och två med gemen. Endast de tidigare har således uppfattats som namn av den lexikograf som författat språkproven. Det torde också, vid tveksamma fall, vara säkrare att förse ev. varumärken med inledande stor bokstav. Ett alternativ är att lexikograferna funderar om problematiska språkprov kan bytas ut. Som exempel kan man under uppslagsordet *aktivera* i exempel (8) lika gärna använda det mer allmänna språkprovet *aktivera sitt betalkort* istället gör att lyfta fram just varumärket *Visa*.

6 Notera att det registrerade varumärket skrivs *CocaCola*.

6. Egennamn i nästa upplaga av SO

I föreliggande artikel har jag, efter en kort bakgrund om närvaron av namn i främst enspråkiga svenska ordböcker över allmänspråket, diskuterat förekomsten av namn i *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (SO, 2009). Det förekommer inga egennamn i förteckningen med uppslagsord men däremot finns det personnamn, ortnamn och övriga namn i andra delar av verket, inte minst bland språkproven. En kritisk granskning av ordboksmaterialet visar bl.a. att det sannolikt förekommer fler mansnamn än kvinnonamn i SO och att det finns diskrepanser mellan vilka tilltalsnamn som är vanligast i Sverige av idag och vilka namn som återkommer oftast i ordboken. SO:s språkprov innehåller också beteckningar på personer och anspelningar på händelser som med största sannolikhet är inaktuella för många av nutida ordboksanvändare. En hel del språkprov behöver därför moderniseras. Vidare målas det i anslutning till vissa namn upp schabloner av enskilda nationer, städer, företag m.m. Dessa schablonbilder kan vara relativt svåra att upptäcka. Inte desto mindre behöver de diskuteras.

De allra flesta ordböcker ges nu ut digitalt – det gäller också SO – och i elektroniska ordböcker är utrymmet i princip obegränsat. Den digitala utvecklingen har således lett till att bland annat redovisningen av egennamn i allmänspråkliga verk kan och bör omprövas. För- och nackdelarna med att inkludera namn bland uppslagsorden diskuteras också t.ex. inom redaktionen för DDO (se Trap-Jensen & Lorentzen 2017).

Trots tillgången till mer utrymme och trots att förekomsten av egennamn i ordboken antagligen skulle uppskattas av vissa användare, är det inte aktuellt med egennamn bland uppslagsorden i just nästa upplaga av SO – och detta av flera skäl. Det material som måste revideras inför nästa upplaga är, som det har antytts i det föregående, mycket omfattande och SO-redaktionen tvingas prioritera bland arbetsuppgifterna (se Sköldberg 2018). Egennamnen är visserligen ord och de ingår i det allmänna ordförrådet, men de saknar i allmänhet den komponent som står i fokus i definitionsordboken, dvs. en generell betydelse. Här är alltså skillnaderna i ordbokstyp avgörande. Det kommer således inte, såsom i senaste upplagan av SAOL (2015), att införlivas namn i förteckningen med uppslagsord – även om orden förekommer i artiklarna.

Namnen i SO:s språkprov behöver som sagt ses över, och detta ur flera perspektiv. Ett flertal personer som nämns i språkproven är välkända i

Sverige och i Västeuropa och exemplen skriver därmed in ordboken in en kulturhistorisk kontext. Vilka namn som uppträder i SO påverkas förstås av de skriftliga material som lexikograferna utgår från. Man kommer inte ifrån att antalet belägg på namn som t.ex. *Frankrike*, *Kongo*, *Sverige*, *Irak* och *Danmark* – och i vilka sammanhang dessa länder nämns – varierar avsevärt i Språkbankens korpusar.

Mycket tyder dock på att ordboken inte reflekterar hela den (socio)kulturella och etniska mångfald som kännetecknar Sverige och dess befolkning av idag.

Enligt Svensén (2009:48, 64) bör den korpus som lexikograferna använder få växa kontinuerligt och ju större den är, desto bättre är det. Han konstaterar dock att den som bygger upp en korpus måste inse att korpusen alltid utgör ett urval. En korpus kan därmed inte bli representativ i strikt statistisk bemärkelse. Det enda lexikografen kan göra är att sträva efter att den korpus som används ska vara så balanserad som möjligt i förhållande det språk eller den språkvarietet den ska avspegla (se även Biber 2008).

Som redan framgått baserades SO (2009) främst på etablerat, redigerat skriftspråk i tidningar och romanmaterial. Språkbanken innehåller nu betydligt fler delkorpusar av olika slag än tidigare. Inte minst är vardagligt, talspråksnära språk nu tillgängligt på ett helt annat sätt än tidigare och det måste lexikografin förhålla sig till. Det är svårt att hävda att inte fler texter och texter publicerade på åtminstone vissa sociala medier ska in i underlaget för den nya upplagan (se vidare Sköldberg & Hannesdóttir 2017). Detta bör kunna leda till att underlaget blir mer varierat när det gäller förekomster av t.ex. enskilda förnamn och landsbeteckningar. Det kan också medföra större variation när det gäller de sammanhang i vilka landsbeteckningar förekommer. Detta är i sin tur en viktig förutsättning för ökad mångfald och diversitet och att stereotypier av lika slag i ordboken ska kunna motarbetas.

Redaktionen måste sålunda se över vilka egennamn som nämns och kanske eftersträva mer variation. Redaktionen bör också vara medveten om vad enskilda proprier återkommer i för kontexter. Med tanke på att exemplen snarare är korpusinspirerade än helt och hållet korpusbundna är det möjligt att tänka lite nytt. När det gäller förnamn kanske könsneutrala sådana kan vara aktuella. Man skulle också kunna bekräfta fler användare, och då inte minst inlärare, genom att också fler kulturellt markerade förnamn används. Vidare kan fler delar av Sverige – och världen – vara

representerade i artiklarna (jfr t.ex. *Stockholm* med 164 belägg, *Göteborg* med 94 belägg, *Malmö* med 24 belägg och *Luleå* med 2). Samtidigt får det inte bli alltför svåra eller främmande namn i exemplen. Användarna ska inte distraheras av dem när de läser ett språkprov som ska illustrera faktiskt bruk. Man bör också vara medveten att det – oavsett korpusens storlek är – är svårt att ge språkprov som ska illustrera negativt laddade ord som *fläskberg* utan att någon blir kränkt. Slutligen bör antalet *NN*, *ON*, *PN* och *QN* reduceras så långt det är möjligt. Kanske infördes beteckningarna *NN*, *ON*, *PN* och *QN* för att man skulle undvika distraktorer i exemplen men frågan är om det inte har blivit just sådana.

Litteratur

Agerbo, Heidi 2018. Funktionsteoretisk diskussion af brugerreaktioner på ordbogsartikler – med fokus på varemærker, omdiskuterede ord og eksempelsætninger. *LexicoNordica* 25, 195–214.

Aldrin, Emilia 2020. Namnbrukets betydelse för social och kulturell representation i grundskolans läromedel. Beskrivning av ett projekt. I: Löfdahl, Maria, Michelle Waldispühl & Lena Wenner (red.), *Namn i skrift. Names in Writing. Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 44 & NORNA-rapporter 98.) Göteborg.

Atkins, B. T. Sue & Michael Rundell 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.

Azimova, Nigora & Bill Johnston 2012. Invisibility and Ownership of Language. Problems of Representation in Russian Language Textbooks. *The Modern Language Journal* 96, 337–349.

Biber, Douglas 2008. Representativeness in Corpus Design. In: Fontenelle, Thierry (ed.), *Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 63–87.

Bonniers svenska ordbok 2010. 10:e uppl., red. av Peter A. Sjögren & Iréne Györki. Stockholm: Bonnier.

Brylla, Eva 2004. *Förnamn i Sverige. Kortfattat namnlexikon*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Dalin, A. F. 1850–1853. *Ordbok öfver svenska språket*. Stockholm: Författarens förlag.

DDO = *Den Danske Ordbog* 2019. <https://ordnet.dk/ddo>. Hämtat september 2019.

Eaker, Birgit 1993. *Adjektivet* grann *i svenska dialekter. En semantisk och dialektgeografisk undersökning*. (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala A:21.) Uppsala.

Farø, Ken 2005. Fiktionymer i bilingval leksikografi. I: Fjeld, Ruth Vatvedt & Dagfinn Worren (red.), *Nordiske Studiar i Leksikografi* 7. Oslo, 120–132.

Farø, Ken 2017. Navnes funtionelle relevans i tosprogsleksikografien. Typologi og diskussion. *LexicoNordica* 24, 17–34.

Fjeld, Ruth, Vatvedt 2015. Om ordbokseksempler og stereotypisering av kjønn i noen nordiske ordbøker. I: Sandström, Caroline, Ilse Cantell, Eija-Riitta Grönros, Pirkko Nuolijärvi & Eivor Sommardahl (red.), *Perspektiv på lexikografi, grammatik och språkpolitik i Norden*. (Institutet för de inhemska språkens webbpublikationer 39.) Helsingfors, 35–65.

Greule, Albrecht 1990. Ortsnamenwörterbücher. I: Hausmann, Franz Josef et al. (Hrsg.), *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*. (Zweiter Teilband). Berlin & New York: Walter de Gruyter, 1276–1284.

Hannesdottir, Anna Helga 1998. *Lexikografihistorisk spegel. Den enspråkiga svenska lexikografins utveckling ur den tvåspråkiga*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 23.) Göteborg.

Heikkilä, Elina 2017. Gamle Adam i Kobenheegan – person- och ortnamn i finländska nätordböcker. *LexicoNordica* 24, 35–52.

Järborg, Jerker 2010. Lexikaliserade fördomar. I: Jóhannesson, Kristinn et al. (red.), *Bo65. Festskrift till Bo Ralph*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 39.) Göteborg, 137–145.

Karlsson, Ola (red.) 2017. *Svenska skrivregler*. Fjärde upplagan. Stockholm: Liber.

Kram, Kristina 1998. »... blott rent undantagsvis om kvinnor.« Om representation av kvinnan i moderna ordböcker. *Språk och stil* 8, 159–171.

Lexins svenska lexikon 2011. 4:e uppl. <https://lexin.nada.kth.se/lexin/>. Hämtat september 2019.

Longman Dictionary of Contemporary English 2009. 5th edition. Harlow: Pearson/Longman.

Malmgren, Sven-Göran 2009. Från Nationalencyklopedins ordbok (1995–96) till Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (2009). Med tillbaka- och sidoblickar. I: *LEDA-Nyt* 47, 14–20.

Malmgren, Sven-Göran 2014. Svenska Akademiens ordlista genom 140 år: mot fjortonde upplagan. *LexicoNordica* 21, 81–98.

Mattisson, Anki 2006. Genusperspektiv på SAOB:s källor. *LexicoNordica* 13, 55–68.

Mufwene, Salikoko S. 1988. Dictionaries and Proper Names. *International Journal of Lexicography* 1(3), 268–283.

Möller, Lucie A. 1995. Methods and Problems in Proper Name Lexicography. I: Eichler, Ernst, Gerold Hilty, Heinrich Löffler, Hugo Steger & Ladislav Zgusta (Hrsg.), *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomatik* (1. Teilband). Berlin & New York: Walter de Gruyter, 324–328.

Nationalencyklopedin 2019. <https://www.ne.se>. Hämtat september 2019.

Natur och Kulturs stora svenska ordbok 2006. Red. av Per Olof Köhler & Ulla Messelius. Stockholm: Natur och Kultur.

Nicolaisen, Wilhelm F. H. 1995. Name and Appelative. I: Eichler, Ernst, Gerold Hilty, Heinrich Löffler, Hugo Steger & Ladislav Zgusta (Hrsg.): *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomatik* (1. Teilband). Berlin & New York: Walter de Gruyter, 384–393.

Nikula, Kristina 1993. Vart tog Svensson vägen? Om ordböcker och proprier. I: Anna Garde & Pia Jarvad (red.), *Nordiske Studier i Leksikografi* 2. København, 218–226

Ohlander, Sölve 1994. Utan exempel stannar grammatiken. *Littera. Gleerups Förlags Tidning*, 8–11.

SAOB = *Ordbok över svenska språket, utgiven av Svenska Akademien.* 1898–. Lund: Gleerups. <https://www.saob.se>. Hämtat september 2019.

SAOL = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* 2015. Stockholm: Norstedts. <https://svenska.se>. Hämtat september 2019.

Seibecke, Wilfried 1990a. Personennamenwörterbücher. I: Hausmann, Franz Josef et al. (Hrsg.), *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie*. (Zweiter Teilband). Berlin & New York: Walter de Gruyter, 1267– 275.

Seibecke, Wilfried 1990b. Weitere Typen des Namenwörterbuchs I: Hausmann, Franz Josef et al. (Hrsg.), Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. (Zweiter Teilband). Berlin & New York: Walter de Gruyter, 1293–1296.

Sköldberg, Emma 2018. Samhällsförändringar ska speglas i Svensk ordbok. *Språkbruk* 4/2018, 11–15.

Sköldberg, Emma & Anna Helga Hannesdóttir 2017. Svenska ord – men vilka? Om uppslagsorden i *Svensk ordbok utgiven av Svenska Aka-*

demien. I: Sköldberg, Emma, Maia Andréasson, Henrietta Adamsson Eryd, Filippa Lindahl, Julia Prentice & Malin Sandström (red.), *Svenskans beskrivning 35*. Göteborg, 329–340.

SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* 2009. Stockholm: Norstedts. <https://svenska.se>. Hämtat september 2019.

Språkbanken, Korp. <spraakbanken.gu.se/korp>. Hämtat mars 2019.

Statistiska centralbyrån 2019. *Namnstatistik*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/amnesovergripande-statistik/namnstatistik/#_Tabellerochdiagram>. Hämtat mars 2019.

Svensén, Bo 2009. *A Handbook of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.

Svenska.se = Svenska Akademiens ordboksportal. <https://svenska.se/>. Hämtat september 2019.

Trap-Jensen, Lars & Henrik Lorentzen 2017. Navnestof i ordbøger – nye tider, nye måder. *LexicoNordica* 24, 109–129.

Úlfarsdóttir, Þórdís 2017. Proprier som opslagsord – kriterier for almenordbøger. *LexicoNordica* 24, 131–149.

Varumärkeslag 2010. Varumärkeslag 2010: 1877. <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/varumarkeslag-20101877_sfs-2010-1877>. Hämtat september 2019.

Wahlberg, Mats (red.) 2016. *Svenskt ortnamnslexikon*. Andra reviderade upplagan. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.

Östergren, Olof 1915. Förberedande anmärkningar. *Nusvensk ordbok*, Band 1. Stockholm: Wahlström & Widstrand, V–VIII.

Tillnamnsbruket bland svenska adliga i stamböcker

Daniel Solling

Abstract

This article is about an investigation of the use of family names and patronyms of Swedish noblemen in eight *Alba Amicorum* from the collections of the Uppsala University Library. Alba Amicorum are a kind of friendship books mostly held by students and later also by e.g. noblemen from the 16th century onwards. The following aspects are investigated: the use of patronyms, the position of the patronym and the family name within the name phrase and the noblewomen's use of their husband's family name.

The study shows that 26 out of 159 instances have a patronym. Men use patronyms more often than women do; 23% of the male instances vs. 5% of the female ones (e.g. *Ake Clauson Thott* and *Anna Poße Nils Doter*). Concerning the position of the patronym and the family name within the name phrase, it can be shown that the few existing female instances having both patronym and family name always have postposed patronyms. Amongst the male, the patronym was preposed in all early instances (before 1615), while in all instances (but one) after 1645 it was postposed. Among the 25 noblewomen, only one who was of German descent used her husband's family name (1654). This instance is earlier than the previously first known case of a woman in Sweden using her husband's family name.

KEYWORDS: family names, patronyms, *Album Amicorum*, name phrase, Early Modern period, noblemen

1. Inledning

Adligas tillnamnsbruk i (den sena) vasatidens och stormaktstidens Sverige har tidigare undersökts ur olika perspektiv (se nedan avsnitt 4). Därvid har emellertid en viktig typ av källa, stamböcker, veterligen inte begagnats tidigare, med undantag för historikern Hans Gillingstam som i begränsad utsträckning tagit hänsyn till stamboksmaterial (jfr Gillingstam 1965:229). Stamböcker utgör dock ett viktigt källmaterial för historiska personnamnsstudier, då de ger en bild av hur personen i fråga själv skrev sitt namn.

Med utgångspunkt i ett stamboksmaterial är syftet med föreliggande studie att undersöka tillnamnsbruket bland svenska adliga under sen vasatid och stormaktstid. Härvidlag läggs fokus på att undersöka de adligas

bruk av patronymika, placeringen av patronymikon och släktnamn inom namnfrasen samt bruket av giftasnamn. Ett annat syfte med studien är att uppmuntra till vidare forskning kring tillnamnsbruket bland svenska adliga under sagda tid, gärna med utgångspunkt i fler texttyper.

2. Stambokstraditionen

Stamböcker är ett slags vänskapsalbum, som främst fördes av studenter vid tyskspråkiga universitet.[1] Termen stambok kommer från tyskans *Stammbuch*, som syftar på att man där fick hälsningar från sin *Stamm der Freunde* (d.v.s. sin vänkrets). Traditionen att föra stambok växte fram i Tyskland under reformationen. I början fördes stamböcker av personer i kretsen kring reformatorerna Martin Luther och Philipp Melanchthon. Stamböckerna användes i första hand för att samla på hälsningar (s.k. tillskrifter) från reformatorerna. Seden spred sig inom protestantiska kretsar, framför allt bland studenter. Studenterna samlade på tillskrifter från sina akademiska lärare men också sina medstudenter. De förde med sig stamböckerna på sina bildningsresor till olika universitet runtom i Europa. Så spred sig seden att föra stambok även utanför Tyskland, bl.a. till Skandinavien. Traditionen att föra stambok bestod in på 1900-talet och kan ses som förebild för senare tiders poesialbum.

I en stambok brukade vanligtvis kungliga och furstliga personer nedteckna sina tillskrifter på sidor långt fram i stamboken, därefter adliga, sedan lärda och studentkolleger och längst bak stamboksägarens vänner och familj. En typisk tillskrift är uppbyggd så att det överst på sidan återfinns ett citat eller ett tänkespråk, gärna ur Bibeln eller av en antik författare. Därefter följer en dedikation, oftast till höger, längre ned på sidan med en underskrift allra längst ned till höger. Till vänster om dedikationen finns en angivelse av ort och datum för nedtecknandet och invid detta ibland också ett s.k. symbolum, d.v.s. nedtecknarens eller hans släkts motto.

3. Material

Undersökningens material består av åtta stamböcker ur Uppsala universitetsbiblioteks (UUB) samlingar. Stamböckerna, benämnda efter sina ägare,

1 Avsnittet bygger på Solling (2016:13–20); se där för ytterligare information och litteratur om stamböcker.

redovisas här i kronologisk ordning (inom parentes anges stambokens användningstid samt dess signum vid UUB):

1. Henrik Frankelin (1582–1610; Y 52)
2. Tre medlemmar av släkten Lillie (1589–1720; Y 82)
3. Olof Eriksson Lixander (1599–1615; Y 84)
4. Anna Claesdotter Tott (1602–1606; Cr. 1:130)
5. Carl Lithman (1632–1664; Y 83)
6. Christina Posse (1647–1662; Y 117 k)
7. Erik Drake af Hagelsrum (1650–1683; Y 38 d)
8. Andreas Simonsson Taijard (1696–1705; Y 140)

Samtliga svenska adligas nedtecknade namnteckningar i dessa stamböcker har medtagits i undersökningen. Personer som adlades efter att de nedtecknat sitt namn i stamboken har dock ej medtagits. Det rör sig om ett icke oansenligt antal personer, vilket är föga förvånande; Gudrun Utterström (1995:54) talar om stormaktstiden som »massadlandets tid«. Vidare föreligger ett par metodologiska problem som ledde till att 18 belägg med potentiellt adliga nedtecknare icke kunnat medtagas i det undersökta materialet. För det första finns 3 nedtecknare med blott initial och släktnamn, vilka inte kunde identifieras: (*P. Lillie* och *R Patkull* i stambok Y 82 samt *Ja Ochsensternn* i stambok Y 52). För det andra föreligger 15 belägg endast bestående av förnamn och patronymikon vilka ej har kunnat fastställas åsyfta adliga. Dessa belägg, som förekommer i stamböckerna Cr. 1:130 och Y 52 och sålunda stammar från tiden före 1610, har uteslutits ur undersökningen. Med tanke på att de undersökta stamböckerna till stor del utgör en adlig kontext, skulle det emellertid mycket väl kunna röra sig om adelsmän. Efter att dessa aspekter beaktats återstår 159 belägg, vilka har medtagits i undersökningen. Det äldsta är från 1582, det yngsta från 1720. Belägg med latinsk form har tagits med i undersökningen.

4. Tidigare forskning om tillnamnsbruket hos den svenska adeln

Detta avsnitt innehåller en mycket kortfattad redogörelse för tillnamnsbruket hos den svenska adeln under vasatiden och stormaktstiden. För mer ingående redogörelser hänvisas till anförd litteratur samt till Utterström (1982, 1995 och 2000). Utterström undersöker framför allt principerna

för namnbildning av adelsnamn under stormaktstiden, varifrån inspirationen till adelns släktnamn hämtats samt de svenska adelsnamnens uppbyggnad med en- och tvåledade namn.

Under medeltiden saknade de flesta adliga släktnamn (Gillingstam 1964:35). Dessa var dock inte helt ovanliga. Ryman (2015:177) kan visa att 28 frälsemän av 79 i Stockholms tänkebok under sent 1400-tal hade släktnamn. År 1526 stadfäste kung Fredrik I av Danmark att alla adelsmän i Danmark som ännu inte bar släktnamn skulle antaga dylika (Gillingstam 1964:45); för vidare upplysningar om detta se Vogt 2005. Detta föranledde dock ingen omedelbart skönjbar påverkan på förhållandena i Sverige och uppenbarligen inte heller bland lågadeln och andra adelssläkter i Danmark vilka befann sig längre bort från den av kungen kontrollerade sfären. Dessa grupper fortsatte att använda patronymikon (Vogt 2005:390). Exempel finns emellertid på hur svenska adliga använde släktnamn i kommunikation med danskar och vid inskrivning vid tyska universitet från 1530-talet och framåt. Det blev dock vanligare med släktnamn bland svenska adliga först efter Gustav Vasas död (Gillingstam 1964:46). Johan III konstaterade 1573 att det ej var brukligt med tillnamn eller släktnamn i Sverige på samma sätt som utomlands. Under 1570-talet började släktnamn att slå igenom bland svenska adliga och vid sekelskiftet 1600 anammade fler och fler adelssläkter släktnamn (Gillingstam 1964:47–48). I 1626 års riddarhusordning stadgades att släktnamn skulle antas av samtliga adliga släkter i Sverige. Detta krav innebar antagligen en stor förändring, då ett adelsregister från 1610 visar att två tredjedelar av den svenska adeln vid denna tidpunkt blott använde patronymikon utan släktnamn.[2] Vissa släkter fortsatte dock att använda enbart patronymikon även efter år 1626 (Gillingstam 1964:49–50). Utterström (1995:54) påpekar att det »ännu på 1600-talet finns exempel på ett konservativt fasthållande av bruket med patronymikon som identifikation« och ger också exempel på släkter som valde patronymikon som släktnamn vid adlandet.

Beträffande adelns bruk av patronymikon och släktnamn tillsammans pekar Gillingstam (1965) på att det finns medeltida exempel på att släktnamn använts tillsammans med patronymikon för att särskilja två levande personer i samma släkt. Han menar vidare att det finns en skönjbar tendens att för den mest betydelsefulle i en släkt förbehålla patronymlöst

2 Adelsregistret finns återgivet i transkriberad form som bilaga i Almquist 1960:343–347.

släktnamn och tilldela hans namnar ett patronymikon efter släktnamnet (Gillingstam 1965:222). När adliga namnar måste särskiljas medelst utsättande av patronymikon för den ene var det enligt Gillingstam (1965:223) naturligast att placera detta sist. Gillingstam (1965:224) visar dock också att det från 1500-talets senare hälft, då vissa adelsmän utbytte sitt patronymikon mot släktnamn, finns enstaka exempel på att man vid namnförändringen bibehöll sitt patronymikon och lade till det nya släktnamnet efteråt. Det tidigaste exemplet som Gillingstam känner till är från 1560-talet. Fr.o.m. 1627 är detta bruk enligt Gillingstam (1965:224) tämligen vanligt, vilket förmodligen hänger samman med kravet på släktnamn i riddarhusordningen från 1626. Han menar att det, särskilt inom de ätter som redan tidigare antagit släktnamn, i allmänhet endast förekom patronymika i de fall då två namnar inom samma släkt behövde särskiljas.[3]

5. Resultat

I detta avsnitt presenteras resultaten av undersökningen om adligas tillnamnsbruk i stamböcker. Här undersöks bruket av patronymika, placeringen av patronymikon och släktnamn inom namnfrasen och slutligen berörs bruket av giftasnamn. Vad beträffar bruket av släktnamn kan inledningsvis nämnas att en mycket stor majoritet av beläggen (155 av 159) innehåller ett släktnamn. Detta gäller samtliga 57 belägg för kvinnor och 98 av 102 av beläggen för män (se avsnitt 5.2 för de 4 avvikande beläggen och resonemang om dessa).

En intressant sak att notera i detta sammanhang är att släktnamn under tidigt 1600-tal i de undersökta stamböckerna förekommer mycket oftare än i 1610 års adelsregister, i vilket enligt Gillingstam (1964:49) två tredjedelar använde patronymikon utan släktnamn (jfr avsnitt 4). Av inalles 43 belägg från tiden före 1615 i det undersökta materialet återfinns konstruktionen med blott förnamn och släktnamn i 29 belägg, varianten med förnamn, patronymikon och släktnamn i 13 belägg och varianten med bara förnamn och patronymikon endast i 1 belägg (*Jakob Jakobson* [*Snakenborg*]). Att dessa siffror skiljer sig från 1610 års adelsregister kan till stor del förklaras av vilka adelsmän som återfinns såväl i det undersökta stamboksmaterialet som i adelsregistret. Om man tittar närmare på detta blir

3 Om bruket av tillnamn tillsammans med patronymikon under en senare tid och i ett annat socialt sammanhang se Utterström 1985:79–84.

det tydligt att skillnaderna på individnivå i själva verket inte tycks vara så stora, även om dylika likafullt föreligger.

Av 22 adliga som har kunnat identifieras i båda källorna överensstämmer skrivsättet mellan adelsregistret och stamboksmaterialet i 12 fall avseende släktnamn och patronymikon. Av dessa 12 uppvisar 11 skrivsättet med förnamn och släktnamn medan 1 har varianten med förnamn och patronymikon i båda källorna. Vidare har 5 adliga skrivningen med förnamn och släktnamn i adelsregistret, medan de i stamboksmaterialet har varianten med förnamn, patronymikon och släktnamn. Gällande dessa fall kan dock konstateras att beläggen innehåller släktnamn i båda källorna.

Dessutom finns 5 fall där adelsregistret endast har förnamn och patronymikon, medan stamboksmaterialet uppvisar varianter med släktnamn. Av dessa förekommer 2 med förnamn och släktnamn i stamboksmaterialet, medan 3 uppvisar varianten med förnamn, patronymikon och släktnamn:

Adelsregistret 1610[4]	Stamboksmaterialet
Gustaff Erichsson	*Gustaffus Stennbåk*
Steen Erichsson	*Stenn Stennbock*
Iesper Andersson	*Jesper Anderson Crus*
Erich Jörensson	*Erich Jörenson Ulfsparre*
Månns Pedersson	*Måns Pärsonn Sparre*

Sammantaget förefaller det som om skillnaden mellan bruket i stamböckerna och bruket i adelsregistret skulle kunna bero på att adelsmän som bär släktnamn är överrepresenterade i stamböckerna. Det kan även ha att göra med att stamboksmaterialet består av autografer, medan adelsregistret ej gör det. Det skulle även kunna finnas andra orsaker. Detta behöver undersökas vidare.

5.1. Bruket av patronymikon

Av de 159 undersökta beläggen har 26 (16 %) patronymikon; övriga 133 belägg innehåller bara förnamn (eller initial) samt släktnamn. Andelen belägg med patronymikon är betydligt högre bland männen än bland kvin-

4 Namnformerna (förnamn och patronymikon) är hämtade ur Almquist 1960:343–347.

norna. Bland kvinnorna har 3 av 57 belägg (5 %) patronymikon, medan 23 av 102 belägg (23 %) har patronymikon bland männen. I detta sammanhang bör man dessutom ha de 15 beläggen i åtanke där män bara skrivit förnamn och patronymikon men som inte kunnat tas med i undersökningen, eftersom det ej med säkerhet kan fastslås att det rör sig om adelsmän (jfr avsnitt 3). I det undersökta materialet förekommer inget bruk av metronymika.

5.1.1. Bruket av patronymikon över tid

Beträffande beläggen med patronymikon föreligger en lucka i materialet mellan 1615 och 1640 där inga dylika belägg förekommer. Det finns dessutom kronologiska skillnader i patronymikonbruket mellan kvinnor och män; patronymika förekommer nämligen tidigare bland männen än bland kvinnorna. De 3 belägg där kvinnor använder patronymikon härrör alla från andra halvan av 1600-talet: *Anna Poße Nils Doter* (1655), *Agneta horn gustaf dåter* (1657) och *Britta Lilliehöök Bengt dotter* (1688). De 2 första återfinns i stambok Y 117 k och det sista i stambok Y 82.

De tidigaste beläggen där adelsmän använder patronymikon är från 1580-talet. Fram till luckan i materialet (1615–1640) förekommer inalles 15 belägg i denna kategori. Detta innebär att knappt 36 % av beläggen (15 av 42) från tiden från 1580-talet till 1615 uppvisar patronymikon. Efter luckan återfinns 7 belägg med patronymikon från perioden 1647–1655. Dessutom förekommer 1 odaterat belägg som med tanke på stambokens användningstid och nedtecknarens levnadsår kan dateras till 1668–1711. Detta innebär att drygt 14 % av beläggen (8 av 56) från perioden efter 1640 innehåller patronymikon. Andelen belägg med patronymikon sjunker alltså markant. Antagligen hänger detta samman med riddarhusordningen 1626 som stadgar att adelssläkter skall använda släktnamn. Dessutom förekommer 4 belägg utan patronymikon från perioden 1615–1640, alltså den period då inga belägg med patronymikon förekommer.

Nedan förtecknas samtliga 23 belägg med patronymikon i kronologisk ordning. Inom parentes anges året för beläggets nedtecknande, i vilken stambok det förekommer samt i förekommande fall huruvida belägget är nedtecknat av samma person som något annat belägg. Inom hakparentes suppleras släktnamnet för de adelsmän som blott använde förnamn och patronymikon vid nedtecknandet:

1. *Måns Pärsonn Sparre* (1582–1610; Y 52)
2. *Ake Clauson Thott* (1589; Y 52)
3. *Acatius Andreæ Rhålamb* (1590; Y 52)
4. *Achatius Erici Ochsenstiern* (1599; Y 84)
5. *Axillus Gustavus* [sic!] *Ochsenstirn* (1599; Y 84; densamme som nr 10)
6. *Christernus Gestaui Ochsensternius* (1599–1607; Y 84)
7. *Gabriel Gustaui Oxenstern* (1599–1615; Y 84; densamme som nr 11)
8. *Jesper Anderson Crus* (1602–1606; Cr. 1:130)
9. *Jakob Jakobson* [*Snakenborg*] (1603; Cr. 1:130)
10. *Axel Gustaffsonn Oxenstiern* (1603; Cr. 1:130; densamme som nr 5)
11. *Gabriel Gustaffsonn Oxenstierna* (1603; Cr. 1:130; densamme som nr 7)
12. *Jöran Påsse Erihsån* (1603; Cr. 1:130)
13. *Jahan Pontusson De la Gardie* (1603; Cr. 1:130)
14. *Erich Jörenson Ulfsparre* (1606; Cr. 1:130)
15. *Steon person S sparre*[5] (före 1615; Y 84)
16. *Johann Sparre Joh. - Sonn.* (1647; Y 117 k)
17. *Erich Oxenstierna Axelson* (1648; Y 117 k)
18. *Thure Thureson* [*Natt och Dag*] (1649; Y 117 k; densamme som nr 20)
19. *Carll Person* [*Natt och Dag*] (1650; Y 117 k)
20. *Thure Thureson* [*Natt och Dag*] (1650; Y 117 k; densamme som nr 18)
21. *Nills Poße Christerson* (1652; Y 117 k)
22. *Carl Uggla Knutson* (1655; Y 38 d)
23. *Lars Hierta Person* (1668–1711; Y 82)

För flera av adelsmännen ovan anges ett tidsspann för namnteckningens nedtecknande. Detta beror på att deras tillskrift är odaterad. Det tidsspann som anges bygger på den aktuella stambokens användningstid respektive den adliges livstid såsom den är angiven i Elgenstierna (1926–1936) och/eller Szabad (2008).

5 Hur formen *Steon* (säker läsning) skall förklaras är ovisst. Det senare i namnfrasen förekommande versala *s*:et kan troligen inte förklaras annorledes än att nedtecknaren ursprungligen avsett att skriva *Sparre* med versalt *s*, sedan ändrat sig, lyft pennan och skrivit namnet med gement *s* istället, varvid ett spatium uppstått.

Bruket att använda både patronymikon och släktnamn i stamböckerna uppträder alltså först bland männen för att sedan, ett drygt halvsekel senare, anammas även av kvinnorna.

Av beläggen ovan är det av intresse att fördjupa sig litet i nummer 5 *Axillus Gustavus Ochsenstirn* och 10 *Axel Gustaffsonn Oxenstiern*. Båda beläggen är nedtecknade av samme man, nämligen den blivande rikskanslern Axel Oxenstierna (1583–1654). I det första, nedtecknat i Rostock den 5:e juli 1599, har både förnamnet och patronymikonet latinsk form, medan det andra, nedtecknat i Kalmar den 5:e oktober 1603, har svensk form.

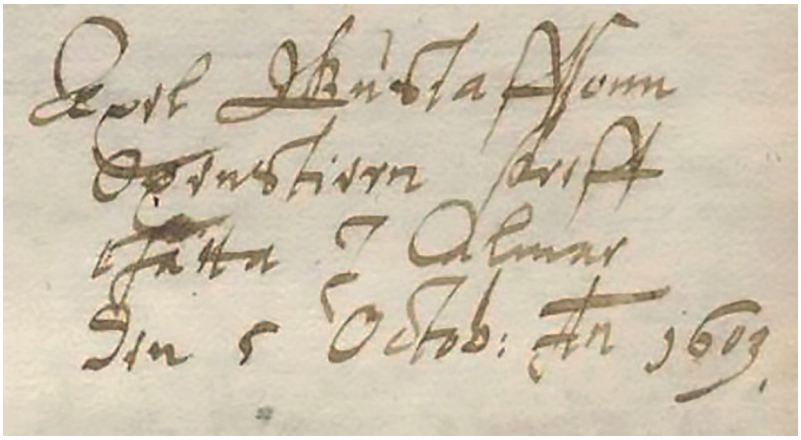

FIGUR 1. *Axel Oxenstiernas namnteckning i Anna Claesdotter Totts stambok (Cr. 1:130).*

Sin tillskrift skrev Axel Oxenstierna under med »Axel Gustaffsonn Oxenstiern skreff dhätta i Calmar den 5 oktober anno 1603«. Gillingstam (1965:224) hävdar att Axel Oxenstierna alltid kallades och skrev sig *Axel Oxenstierna* utan patronymikon, vilket alltså inte stämmer. Även Axel Oxenstiernas yngre bror Gabriel (1587–1640) använder patronymikon och släktnamn när han på samma sida som sin bror nedtecknar sin tillskrift på samma dag och plats som denne: *Gabriel Gustaffsonn Oxenstierna* (nummer 11 i listan ovan). Gillingstam (1965:224) tror inte att bruket att använda både släktnamn och patronymikon var så utbrett under tidigt 1600-tal som efter riddarhusordningen 1626 (jfr avsnitt 4). Han tror istället att det särskilt inom de ätter som redan tidigare antagit släktnamn i all-

mänhet endast förekom patronymika i de fall då två personer med samma namn inom en ätt behövde särskiljas. I fallen med Axel Oxenstierna kring sekelskiftet 1600 kan Gillingstams antagande inte sägas stämma, då Axel Oxenstierna vid detta tillfälle ej hade några namnar i sin ätt. Vad gäller Axel Oxenstiernas bror Gabriel däremot stämmer Gillingstams förmodan bättre. Han hade nämligen en nästintill jämnårig namne i sin kusin Gabriel Bengtsson Oxenstierna (1586–1647). Slutligen kan tilläggas att Axel Oxenstierna förekommer ytterligare en gång i det undersökta materialet, nämligen år 1647 i stambok Y 117 k, där han omnämner sig själv *Axell Oxenstiern* utan patronymikon. Att han inte använder patronymikon här skulle kunna ha att göra med att han vid det här laget hade varit rikskansler i över 30 år och alltså var mycket välkänd; patronymikon var därför överflödigt.

En annan intressant sak att lyfta fram ur beläggen ovan med patronymikon är att 3 av de 8 beläggen efter riddarhusordningen från 1626 härrör från medlemmar ur släkten Natt och Dag: nummer 18 *Thure Thureson* [*Natt och Dag*], 19 *Carll Person* [*Natt och Dag*] och 20 *Thure Thureson* [*Natt och Dag*] (densamme som nr 18). (Dessa är också de enda beläggen från tiden efter 1626 som helt saknar släktnamn.) Detta stämmer väl in på Wilhelm Wernstedts (1948:173) iakttagelse att medlemmarna av ätten Natt och Dag först i början av 1700-talet mera allmänt verkar ha frångått att skriva sig endast med patronymikon.

5.2. Placering av patronymikon och släktnamn inom namnfrasen

I detta avsnitt kommer patronymikonets placering inom namnfrasen att diskuteras, speciellt dess placering i förhållande till släktnamnet.

I de 3 beläggen där kvinnor använder både patronymikon och släktnamn är patronymikonet efterställt släktnamnet: *Anna Poße Nils Doter* (1655), *Agneta horn gustaf dåter* (1657) och *Britta Lilliehöök Bengt dotter* (1688).

Männen placerar patronymikonet antingen före eller efter släktnamnet. Dessutom finns en grupp belägg med blott patronymikon. I materialet finns 13 belägg för den första varianten (i kronologisk ordning):

1. *Måns Pärsonn Sparre* (1582–1610; Y 52)
2. *Ake Clauson Thott* (1589; Y 52)

3. *Acatius Andreæ Rhålamb* (1590; Y 52)
4. *Achatius Erici Ochsenstiern* (1599; Y 84)
5. *Axillus Gustavus* [sic!] *Ochsenstirn* (1599; Y 84)
6. *Christernus Gestaui Ochsensternius* (1599–1607; Y 84)
7. *Gabriel Gustaui Oxenstern* (1599–1615; Y 84)[6]
8. *Jesper Anderson Crus* (1602–1606; Cr. 1:130)
9. *Axel Gustaffsonn Oxenstiern* (1603; Cr. 1:130)
10. *Gabriel Gustaffsonn Oxenstierna* (1603; Cr. 1:130)
11. *Jahan Pontusson De la Gardie* (1603; Cr. 1:130)
12. *Erich Jörenson Ulfsparre* (1606; Cr. 1:130)
13. *Steon person S sparre* (före 1615; Y 84)

Alla dessa 13 belägg stammar från perioden före 1615. Av beläggen har 5 stycken (nummer 3–7) en entydigt latinsk form på patronymikonet (för 4 av dessa gäller det även förnamnet) men svensk form på släktnamnet; belägg nummer 6 har dock latiniserad form även på släktnamnet. Dessa 5 belägg återfinns i stamböckerna Y 52 och Y 84. Stambok Y 84 är en utpräglad studentstambok förd vid universitetsstudier (bl.a. i Rostock); där är det vanligare med latinska namnteckningar. Samtliga latinska belägg återfinns i en 100 % latinskspråkig kontext, d.v.s. tillskrifterna där dessa namnteckningar ingår är skrivna helt på latin. Att undersöka den språkliga kontextens betydelse för huruvida nedtecknaren valde en latinsk eller folkspråklig namnform vore ett intressant objekt för vidare undersökningar.

I materialet återfinns 6 belägg för varianten med placering av patronymikonet efter släktnamnet (i kronologisk ordning):

1. *Jöran Påsse Erihsån* (1603; Cr. 1:130)
2. *Johann Sparre Joh. - Sonn.* (1647; Y 117 k)
3. *Erich Oxenstierna Axelson* (1648; Y 117 k)
4. *Nills Poße Christerson* (1652; Y 117 k)
5. *Carl Uggla Knutson* (1655; Y 38 d)
6. *Lars Hierta Person* (1668–1711; Y 82)

5 av de 6 beläggen härstammar från tiden efter 1645 medan det äldsta (nr 1) är från år 1603. Det året fanns det förutom den icke verifierade ned-

6 Se Gillingstam (1965:224–225) för vidare upplysningar om Gabriel Gustavsson Oxenstiernas bruk av släktnamn och patronymikon.

tecknaren åtminstone två Jöran Posse (jfr Elgenstierna 1931:4 respektive 1931:6),[7] varför patronymikonet troligen användes för att särskilja två namnar i samma släkt (jfr Gillingstam 1965 och avsnitt 4). Detta kan dock även gälla för de senare beläggen. Såväl *Erich Oxenstierna Axelson* som *Nills Poße Christerson* hade namnar i sin ätt vid tillfället för nedtecknandet. Det gäller dock inte alla belägg; *Johann Sparre Joh. - Sonn.* hade vid tidpunkten för nedtecknandet ingen känd namne men använde likväl patronymikon. Intressant att notera i detta sammanhang är att *Nills Poße Christersons* bror *Bengt Poße* som skriver sin namnteckning i samma stambok som sin bror, på baksidan av det blad där denne skrivit sin namnteckning, inte använder patronymikon. Han hade heller inte någon namne i släkten vid tidpunkten för nedtecknandet.

Tendensen att placeringen av patronymikonet i förhållande till släktnamnet skulle ha gått från att vara framförställt till att vara efterställt, vilket resultatet i föreliggande studie antyder, skulle kunna sammanhänga med att riddarhusordningen 1626 föreskriver att adelssläkter skall anta släktnamn (jfr Gillingstam 1965:224). Därigenom kom dessa måhända att uppfattas som en mer fast beståndsdel av namnet och sålunda få en placering före patronymikonet.

Slutligen finns det 4 belägg som endast innehåller patronymikon:

1. *Jakob Jakobson* [*Snakenborg*] (1603; Cr. 1:130)
2. *Thure Thureson* [*Natt och Dag*] (1649; Y 117 k)
3. *Carll Person* [*Natt och Dag*] (1650; Y 117 k)
4. *Thure Thureson* [*Natt och Dag*] (1650; Y 117 k)

1 av de 4 beläggen med endast patronymikon är från år 1603, de övriga 3 är från tiden runt 1650. I de senare 3 fallen är nedtecknarna medlemmar av adelssläkten Natt och Dag. Som påpekats ovan (avsnitt 5.1.1) verkar ätten Natt och Dag först i början av 1700-talet mera allmänt ha frångått att endast använda patronymikon. Dessutom är det värt att ånyo påminna om de 15 fall av män som bara nedtecknat förnamn och patronymikon men där det ej med säkerhet kan fastslås att det rör sig om adelsmän (jfr avsnitt 3). Samtliga dessa fall härstammar från tiden före 1610, d.v.s. före riddarhusordningen från år 1626.

7 För mer information om dessa båda och deras bruk av släktnamn och patronymikon se Gillingstam (1965:222–223).

5.3. Bruket av giftasnamn

25 kvinnor var vid nedtecknandet gifta, med stor sannolikhet gifta eller änkor. Att man inte med säkerhet alltid kan fastslå huruvida en kvinna var gift vid tiden för nedtecknandet beror på att tillskriften är odaterad. Dessa kvinnor har trots detta tagits med i undersökningen, om de nedtecknat sin tillskrift på samma blad eller uppslag som sin make, vilket tyder på att de är gifta. Av dessa 25 kvinnor använde 24 sitt flicknamn. En använde giftasnamn, nämligen *Agnes Margredht Wagthmejster geboren won Helmstedt*, som var av tysk börd. Vid nedtecknandet den 20:e november 1654 hade hon varit gift i drygt 20 år; hon gifte sig 1634 med friherre Hans Wachtmeister af Björkö (Elgenstierna 1934:607).

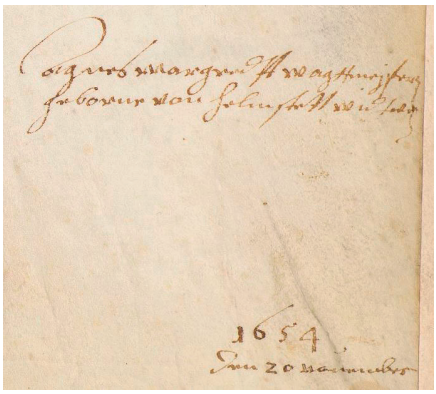

FIGUR 2. *Agnes Margareta Wachtmeister af Björkös namnteckning i Erik Drake af Hagelsrums stambok (Y 38 d).*

Att andelen giftasnamn är mycket låg är inte oväntat, då hustrur ur »socialt högre familjer« i regel använde sitt eget släktnamn till mitten av 1800-talet (Hildebrand 1961:215, 360). Mer överraskande är att överhuvud finna en adelskvinna med giftasnamn så tidigt som på 1650-talet, då det tidigare först kända fallet i Sverige är *Juliana Brahe, geboren Wrangel*; hon äktade Per Brahe år 1660 (Fries 1901:135). Precis som denna har *Agnes Margredht Wagthmejster geboren won Helmstedt* tyskt påbrå. Det verkar vara just adelskvinnor med tysk koppling som anammar bruket med giftasnamn under andra halvan av 1600-talet (jfr Brylla 1998:237, Fries 1901:135, Ryman 2002:55 och Utterström 1976:71). Ryman (2002:171,

329) ger ett exempel från 1678 då änkan efter adelsmannen *Klas Edenberg* anges med giftasnamn. För mer ingående upplysningar om framväxten av giftasnamnsbruket se Nakari (2011:69–71).

6. Sammanfattning

I föreliggande artikel har svenska adligas tillnamnsbruk i åtta stamböcker ur Uppsala universitetsbiblioteks samlingar undersökts. De aspekter som främst undersökts är bruket av patronymika, placeringen av patronymikon och släktnamn inom namnfrasen samt bruket av giftasnamn. En mycket stor majoritet av beläggen (155 av 159) innehåller ett släktnamn. Vidare har det kunnat fastställas att 26 av 159 belägg uppvisar patronymikon. Det är betydligt vanligare att män använde patronymikon än kvinnor; 23 % av beläggen bland männen innehåller ett patronymikon jämfört med 5 % bland kvinnorna. Vad detta beror på – om det t.ex. har att göra med att fler män inom adelssläkterna var namnar och därmed särskildes medelst patronymikon – skulle behöva undersökas vidare.

Beträffande placeringen av patronymikon och släktnamn inom namnfrasen kunde fastslås att de få belägg där kvinnor använder både patronymikon och släktnamn uppvisar efterställt patronymikon. Bland männen är patronymikonet före 1615 i samtliga fall framförställt, medan det efter 1645 i samtliga fall utom 1 är efterställt. Detta skulle kunna hänga samman med att släktnamnet i riddarhusordningen av år 1626 blev obligatoriskt för adelssläkter och att detta därmed i högre grad mer generellt kom att betraktas som en fast del av namnet. Även detta skulle dock behöva undersökas mer ingående på basis av en större korpus.

Giftasnamn används med ett undantag inte i det undersökta materialet. Undantaget från år 1654 är en kvinna av tysk börd som använder giftasnamn efter ett i forskningen tidigare känt mönster. Detta belägg utgör veterligt det äldsta hittills dokumenterade belägget för ett giftasnamn i Sverige.

Slutligen skall här framföras förhoppningen om att denna artikel har kunnat påvisa att stamböcker utgör en viktig källa för historisk personnamnsforskning som i framtiden bör tillmätas större betydelse; gärna i undersökningar som även innehåller material bestående av andra texttyper där resultaten sålunda kan jämföras texttyperna emellan. Redan jämförelsen mellan adelsregistret och stamböckerna i föreliggande studie visar att detta kunde vara fruktbart.

Litteraturförteckning

Almquist, Jan Eric 1960. *Herrgårdarna i Sverige under reformationstiden* (*1523–1611*). (Skrifter utgivna av rättsgenetiska institutet vid Stockholms högskola 3.) Stockholm: P. A. Norstedt & söner.

Brylla, Eva 1998. Svenskt tillnamnsskick i kvinnoperspektiv. I: Andersson, Thorsten, Eva Brylla & Anita Jacobson-Widding (red.), *Personnamn och social identitet. Handlingar från ett Natur och Kultur-symposium i Sigtuna 19–22 september 1996*. (Konferenser 42.) Stockholm: Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitets Akademien, 229–244.

Elgenstierna, Gustaf 1925–1936. *Den introducerade svenska adelns ättartavlor. Med tillägg och rättelser*. 9 vol. Stockholm: Norstedt.

Fries, Ellen 1901. *Teckningar ur svenska adelns familjelif i gamla tider. Första samlingen*. 3 uppl. Stockholm: P. A. Norstedt & söner.

Gillingstam, Hans 1964. Den svenska adelns antagande av släktnamn. *Historisk tidskrift* 84, 35–53.

Gillingstam, Hans 1965. Den svenska adelns bruk av patronymika tillsammans med släktnamn. I: Otterbjörk, Roland (red.), *Personnamnsstudier 1964 tillägnade minnet av Ivar Modéer* (*1904–1960*). (Anthroponymica Suecana 6.) Stockholm: Almqvist & Wiksell, 220–230.

Hildebrand, Bengt 1961. *Handbok i släkt- och personforskning. Del 1. Metodlära, medeltidsförhållanden, historiografi och bibliografi*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Nakari, Minna 2011. *Variation i kvinnors namnfraser i officiella dokument i Helsingfors 1780–1930. Socioonomastiska synvinklar på makt och identitet*. (Nordica Helsingiensia 25.) Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet.

Ryman, Lennart 2002. *Salanus, Tunström och Sporrong. Tillnamnsbruk och framväxten av släktnamn i Uppland*. (Anthroponymica Suecana 13.) Umeå.

Ryman, Lennart 2015. Namnfrasvariation och sociala gränser i det senmedeltida Stockholm. I: Eggert, Birgit & Rikke S. Olesen (red.), *Navne og skel – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.–9. juni 2012*. Bind 1. (NORNA-rapporter 91.) Uppsala: NORNA-förlaget, 171–189.

Solling, Daniel 2016. *Till mina vänner. Faksimil av Johann Samuel Pillings studentstambok från 1720-talet. Med inledning, transkription och kom-*

mentarer av Daniel Solling. (Scripta minora bibliothecae regiae universitatis upsaliensis 15.) Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek.

Szabad, Carl 2008. *Supplement till Den introducerade svenska adelns ättartavlor, ursprungligen utgivna av Gustaf Elgenstierna*. Solna: Sveriges släktforskarförbund.

Utterström, Gudrun 1976. *Tillnamn i den karolinska tidens Stockholm*. (Umeå studies in the humanities 11.) Umeå: Acta universitatis umensis.

Utterström, Gudrun 1982. Tvåledade svenska adelsnamn under stormaktstiden. I: Fries, Sigurd (red.), *Fem artiklar om personnamn*. (Anthroponymica Suecana 9.) Umeå: Institutionen för nordiska språk, Umeå universitet, 29–65.

Utterström, Gudrun 1985. *Släktnamn. Tillkomst och spridning i norrländska städer*. (Kungl. skytteanska samfundets handlingar 29.) Umeå: Kungl. skytteanska samfundet.

Utterström, Gudrun 1995. Släktnamn i Sverige för hög och för låg. En historisk betraktelse. I: Kruken, Kristoffer (red.), *Slektsnamn i Norden. Rapport frå NORNAs tjueførste symposium i Oslo 17.–20. september 1992*. (NORNA-rapporter 58.) Uppsala: NORNA-förlaget, 53–60.

Utterström, Gudrun 2000. Svenska adelsnamn – uppkomst och utveckling. *Studia anthroponymica Scandinavica. Tidskrift för nordisk personnamnsforskning* 18, 25–63.

Vogt, Susanne 2005. Adelens brug af faste slægtsnavne før og efter Fr. I's forordning af 1526. I: Nyström, Staffan (red.), *Namnens dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordiskt namnskick. Handlingar från den trettonde nordiska namnforskarkongressen i Tällberg 15–18 augusti 2003*. (NORNA-rapporter 80.) Uppsala: NORNA-förlaget, 383–404.

Wernstedt, Wilhelm 1948. De adliga 1600-talsnamnen i belysning av sköldebrev, naturalisationshandlingar och namnutveckling. *Genealogisk tidskrift. Organ för Föreningen för släktforskning* 3:1, 169–177.

NORNA-rapporter

1. Terminologi inom ortnamnsforskningen. Särtryck ur Namn och bygd 61, 1973.
2. Nordiskt namnforskarregister 1973. Red. Thorsten Andersson & Eva Brylla. 1973.
3. Nordisk namnforskning 1972. Särtryck ur Namn och bygd 61, 1973.
4. EDB på navnearkiverne. Red. John Kousgård Sørensen. 1974.
5. Nordisk namnforskning 1973. Särtryck ur Namn och bygd 62, 1974.
6. Nordisk namnforskning 1974. Särtryck ur Namn och bygd 63, 1975.
7. Nordiskt namnforskarregister 1975. Red. Allan Rostvik & Eva Brylla. 1975.
8. Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974. Red. Thorsten Andersson. 1975.
9. Nordisk namnforskning 1975. Särtryck ur Namn och bygd 64, 1976.
10. Ortnamn och samhälle. Aspekter, begrepp, metoder. Rapport från NORNA:s fjärde symposium i Hanaholmens kulturcentrum 25–27 april 1975. Red. Vibeke Dalberg, Botolv Helleland, Allan Rostvik & Kurt Zilliacus. 1976.
11. Nordisk namnforskning 1976. Särtryck ur Namn och bygd 65, 1977.
12. Nordiskt namnforskarregister 1977. Red. Allan Rostvik & Eva Brylla. 1977.
13. Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar från NORNA:s femte symposium på Hanaholmen 23–25.9.1977. Red. Kurt Zilliacus. 1978.
14. Nordisk namnforskning 1977. Särtryck ur Namn och bygd 66, 1978.
15. Nordisk namnforskning 1978. Särtryck ur Namn och bygd 67, 1979.
16. Nordiskt namnforskarregister 1979. Red. Allan Rostvik & Eva Brylla. 1979.
17. Ortnamn och språkkontakt. Handlingar från NORNA:s sjätte symposium i Uppsala 5–7 maj 1978. Red. Thorsten Andersson, Eva Brylla & Allan Rostvik. 1980.
18. Sprogvidenskabelig udnyttelse af stednavnematerialet. NORNAs syvende symposium i København 18–20 maj 1979. Red. Vibeke Dalberg, Bente Holmberg & John Kousgård Sørensen. 1980.
19. Nordisk namnforskning 1979. Särtryck ur Namn och bygd 68, 1980.
20. Nordisk namnforskning 1980. Särtryck ur Namn och bygd 69, 1981.
21. Nordisk namnforskning 1981. Särtryck ur Namn och bygd 70, 1982.
22. Nordisk navneforskerregister 1982. Red. Bent Jørgensen. 1982.
23. Personnamnsterminologi. NORNAs åttonde symposium i Lund 10–12 oktober 1981. Red. Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp. 1983.
24. Nordisk namnforskning 1982. Särtryck ur Namn och bygd 71, 1983.
25. Navne i Norden. Oversigt over nordiske navneinstitutioner og navnesamlinger. Red. Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. 1983.
26. Bebyggelsers og bebyggelsesnavnes alder. NORNAs niende symposium i København 25–27 oktober 1982. Red. Vibeke Dalberg, Gillian Fellows-Jensen, Bent Jørgensen & John Kousgård Sørensen. 1984.
27. Nordisk namnforskning 1983. Särtryck ur Namn och bygd 72, 1984.
28. Merking staðfræðilegra samnafna í örnefnum. Ellefta ráðstefna NORNA í Reykjavík 11.–13. ágúst 1983. Þórhallur Vilmundarson ritstýrði. 1985.
29. Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick. Handlingar från NORNA:s tionde symposium i Umeå 3–5 maj 1983. Red. Sigurd Fries & † Roland Otterbjörk. 1985.

30. Nordisk navneforskerregister 1985. Red. Bent Jørgensen. 1985.
31. Nordisk namnforskning 1984. Särtryck ur Namn och bygd 73, 1985.
32. Nordisk namnforskning 1985. Särtryck ur Namn och bygd 74, 1986.
33. Personnamn i stadnamn. Artikkelsamling frå NORNAs tolvte symposium i Trondheim 14.–16. mai 1984. Red. Jørn Sandnes & Ola Stemshaug. 1986.
34. Nionde nordiska namnforskarkongressen. Lund 4–8 augusti 1985. Red. Göran Hallberg, Stig Isaksson & Bengt Pamp. 1987.
35. Nyere nordisk personnavnskikk. Rapport fra et symposium på Skammestein i Valdres 10.–14. april 1985. Red. Tom Schmidt. 1987.
36. Nordisk namnforskning 1986. Särtryck ur Namn och bygd 75, 1987.
37. Denotationsbyte i ortnamn. Rapport från NORNA:s trettonde symposium i Tvärminne 911 oktober 1986. Red. Peter Slotte. 1988.
38. Nordisk namneforskarregister 1988. Red. Tom Schmidt. 1988.
39. Nordisk namnforskning 1987. Särtryck ur Namn och bygd 76, 1988.
40. Thorsten Andersson: Namn i Norden och det forna Europa. Valda artiklar utgivna med anledning av Thorsten Anderssons sextioårsdag 23 februari 1989. Med en bibliografi över Thorsten Anderssons publicerade skrifter av Margarete Andersson-Schmitt. Red. Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. 1989.
41. Stadnamn i kystkulturen. Rapport frå NORNAs fjortande symposium i Volda 4.–6. mai 1987. Red. Peter Hallaråker, Arne Kruse & Terje Aarset. 1989.
42. Nordisk namnforskning 1988. Särtryck ur Namn och bygd 77, 1989.
43. Namn og eldre busetnad. Rapport frå NORNAs femtande symposium på Hamar 9.–11. juni 1988. Red. Tom Schmidt. 1990.
44. Nordisk namnforskning 1989. Särtryck ur Namn och bygd 78, 1990.
45. Analogi i navngivning. Tiende nordiske navneforskerkongres. Brandbjerg 20.24. maj 1989. Red. Gordon Albøge, Eva Villarsen Meldgaard & Lis Weise. 1991.
46. Nordisk namnforskning 1990. Särtryck ur Namn och bygd 79, 1991.
47. Nordiskt namnforskarregister 1992. Red. Gunilla Harling-Kranck. 1992.
48. Sakrale navne. Rapport fra NORNAs sekstende symposium i Gilleleje 30.11.–2.12.1990. Red. Gillian Fellows-Jensen & Bente Holmberg. 1992.
49. Nordisk namnforskning 1991. Särtryck ur Namn och bygd 80, 1992.
50. Ägonamn. Rapport från NORNA:s sjuttonde symposium på Svidja 2426 maj 1991. Red. Gunilla Harling-Kranck & Lars Huldén. 1992.
51. Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk. Handlingar från NORNA:s artonde symposium i Uppsala 1619 augusti 1991. Red. Lena Peterson. 1993.
52. Útgáva og atgongd. Fyrilestrar hildnir á tjúgunda NORNA-symposium í Tórshavn 22.23. mai 1992. Eivind Weyhe legði útgávuna til rættis. 1993.
53. Nordisk namnforskning 1992. Särtryck ur Namn och bygd 81, 1993.
54. Vikingetidens sted- og personnavne. Rapport fra NORNAs 22. symposium i København 14.–16. januar 1993. Red. Gillian Fellows-Jensen & Bente Holmberg. 1994.
55. Nordiskt namnforskarregister 1994. Red. Gunilla Harling-Kranck & Pia Granholm. 1994.
56. Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4–6 december 1991. Red. Kristinn Jóhannesson, Hugo Karlsson & Bo Ralph. 1994.
57. Nordisk namnforskning 1993. Särtryck ur Namn och bygd 82, 1994.

58. Slektsnamn i Norden. Rapport frå NORNAs tjueførste symposium i Oslo 17.–20. september 1992. Red. Kristoffer Kruken. 1995.
59. Nordisk namnforskning 1994. Särtryck ur Namn och bygd 83, 1995.
60. Den ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994. Red. Kristoffer Kruken. 1996.
61. Nordiskt namnforskarregister 1996. Red. Per Vikstrand. 1996.
62. Nordisk namnforskning 1995. Särtryck ur Namn och bygd 84, 1996.
63. Ägonamn – struktur och datering. Rapport från NORNA:s tjugotredje symposium på Svidja 15–17 september 1995. Red. Gunilla Harling-Kranck. 1997.
64. Byens navne. Stednavne i urbaniserede områder. Rapport fra NORNAs 24. symposium i København 25.–27. april 1996. Red. Vibeke Dalberg & Bent Jørgensen. 1997.
65. Nordisk namnforskning 1996. Särtryck ur Namn och bygd 85, 1997.
66. Nordisk namnforskning 1997. Särtryck ur Namn och bygd 86, 1998.
67. Den nordiska namnforskningen. I går, i dag, i morgon. Handlingar från NORNA:s 25:e symposium i Uppsala 7–9 februari 1997. Red. Mats Wahlberg. 1999.
68. Utanlandske namn i Norden. Rapport frå NORNAs tjuesjette symposium i Oslo 28.–30. mai 1997. Utg. i samarbeid med Nordisk språkråd. Red. Botolv Helleland & Leif Nilsson. 1999.
69. Nordisk namnforskning 1998. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 87, 1999.
70. a) Oluf Rygh. Artikler om en foregangsmann i humanistisk forskning. Red. Berit Sandnes, Jørn Sandnes, Ola Stemshaug & Lars F. Stenvik. 2000.
    b) Oluf Rygh. Rapport fra symposium på Stiklestad 13.–15. mai 1999. Red. Berit Sandnes, Jørn Sandnes, Ola Stemshaug & Lars F. Stenvik. 2000.
71. Nordisk navneforskerregister 2000. Red. Michael Lerche Nielsen & Kirsten Zeuthen. 2000.
72. Nordisk namnforskning 1999. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 88, 2000.
73. Nordisk namnforskning 2000. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 89, 2001.
74. Kristendommens indflydelse på nordisk navngivning. Rapport fra NORNAs 28. symposium i Skálholt 25.–28. maj 2000. Red. Svavar Sigmundsson. 2002.
75. Nordisk namnforskning 2001. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 90, 2002.
76. Nordiske torp-navne. Rapport fra NORNAs 31. symposium i Jaruplund 25.–28. april 2002. Red. Peder Gammeltoft & Bent Jørgensen. 2003.
77. Nordisk namnforskning 2002. Red. Michael Lerche Nielsen. Särtryck ur Namn och bygd 91, 2003.
78. Namn och kulturella kontakter i Östersjöområdet. Handlingar från NORNA:s 30:e symposium i Visby 14–16 september 2001. Red. Staffan Nyström. 2003.
79. Nordisk namnforskning 2003. Red. Svavar Sigmundsson & Rúna K. Tetzschner. Särtryck ur Namn och bygd 92, 2004.
80. Namnens dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordiskt namnskick. Handlingar från den trettonde nordiska namnforskarkongressen i Tällberg 15–18 augusti 2003. Red. Staffan Nyström. 2005.
81. Busetnadsnamn på -staðir. Rapport frå NORNAs 33. symposium på Utstein kloster 7.–9. mai 2004. Red. Inge Særheim, Per Henning Uppstad & Åse Kari Hansen Wagner. 2006.

82. Nordiske navnes centralitet og regionalitet. Rapport fra NORNAs 35. symposium på Bornholm 4.–7. maj 2006. Red. Birgit Eggert, Bente Holmberg & Bent Jørgensen. 2007.
83. Namn i flerspråkiga och mångkulturella miljöer. Handlingar från NORNA:s 36:e symposium i Umeå den 16–18 november 2006. Red. Lars-Erik Edlund & Susanne Haugen. 2009.
84. Nordiska namn – namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Red. Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir & Svavar Sigmundsson. 2008.
85. Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008. Red. Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. 2009.
86. Navnemiljøer og samfund i jernalder og vikingetid. Rapport fra NORNAs 38. symposium i Ryslinge 12.–15. maj 2009. Red. Lisbeth Eilersgaard Christensen & Bent Jørgensen. 2011.
87. Etymologiens plass i navneforskningen. Rapport fra NORNAs 39. symposium i Halden 11.–13. mai 2010. Red. Ole-Jørgen Johannessen & Tom Schmidt. 2011.
88. Binamn. Uppkomst, bildning, terminologi och bruk. Handlingar från NORNA:s 40:e symposium i Älvkarleö, Uppland, 29/9–1/10 2010. Red. Staffan Nyström (huvudred.), Eva Brylla, Katharina Leibring, Lennart Ryman & Per Vikstrand. 2012.
89. Nøvn í strandamentanini. Navne i kystkulturen. Forelæsninger fra det 41. NORNA-symposium i Tórshavn 2.–4. juni 2011. Red. Tina K. Jakobsen, Kristin Magnussen, Anfinnur Johansen & Eivind Weyhe. 2013.
90. Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011. Red. Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson. 2013.
91. Navne og skel. – Skellet mellem navne. Rapport fra Den femtende nordiske navneforskerkongres på Askov Højskole 6.–9. juni 2012. Red. Birgit Eggert & Rikke S. Olesen under medvirken af Bent Jørgensen. Bind 1 & 2. 2015.
92. Innovationer i namn och namnmönster. Handlingar från NORNA:s 43:e symposium i Halmstad den 6–8 november 2013. Red. Emilia Aldrin, Linnea Gustafsson, Maria Löfdahl & Lena Wenner. 2015.
93. Navn og navnebærer. Rapport fra NORNAs 45. symposium i Skagen 1.–4. oktober 2014. Red. Martin Sejer Danielsen, Birgit Eggert & Johnny G.G. Jakobsen. 2016.
94. Namn och identitet. Handlingar från NORNAs 46:e symposium i Tammerfors den 21–23 oktober 2015. Red. Unni-Päivä Leino, Mona Forsskåhl, Gunilla Harling-Kranck, Sabina Jordan, Minna Nakari &Ritva Liisa Pitkänen. 2017.
95. Scandinavian Names and Naming in the medieval North-Atlantic Area. Proceedings of the 44th Symposium of NORNA in Caen 23–25 April 2014. Ed. by Gunnstein Akselberg & Inge Særheim. 2017.
96. Namn som kjelder. Rapport frå Den sekstande nordiske namnegranskarkongressen på Jæren folkehøgskule, Kleppe 8.–11. juni 2016. Red. Tom Schmidt & Inge Særheim. 2017.
97. Bebyggelsenamnens dynamik: Handlingar från NORNA:s 47:e symposium i Lund 11-12 maj 2017. Red. Kristina Neumüller & Elin Pihl (huvudred.), Sofie Laurine Albris & Jesper Hansen. 2019.
98. Namn i skrift. Names in Writing. Handlingar från NORNAs 48:e symposium i Göteborg den 29–30 november 2018. Red. Maria Löfdahl, Michelle Waldispühl & Lena Wenner. 2020.